

T.C

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

EPÖ-YL-2014-0001

**CUMHURİYETTEN (1923) GÜNÜMÜZE (2013)
İLKÖĞRETİM BİRİNCİ KADEME HAYAT BİLGİSİ VE
FEN VE TEKNOLOJİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ
“ÇEVRE EĞİTİMİ” AÇISINDAN İNCELENMESİ**

HAZIRLAYAN

Okan YOLCU

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. Ruken AKAR VURAL

AYDIN- 2014

T.C
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
EPÖ-YL-2014-0001

CUMHURİYETTEN (1923) GÜNÜMÜZE (2013)
İLKÖĞRETİM BİRİNCİ KADEME HAYAT BİLGİSİ VE
FEN VE TEKNOLOJİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ
“ÇEVRE EĞİTİMİ” AÇISINDAN İNCELENMESİ

HAZIRLAYAN

Okan YOLCU

TEZ DANIŞMANI

YRD. DOÇ. DR. Ruken AKAR VURAL

AYDIN- 2014

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Programı öğrencisi Okan YOLCU tarafından hazırlanan, “Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Birinci Kademe Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji Öğretim Programlarının “Çevre Eğitimi” Açısından İncelenmesi” başlıklı tez, 10.04.2014 tarihinde yapılan savunma sonucunda aşağıda isimleri bulunan jüri üyelerince kabul edilmiştir.

<u>Unvanı, Adı ve Soyadı</u> :	<u>Kurumu</u> :	<u>İmzası:</u>
Yrd. Doç. Dr. Ruken AKAR VURAL	Adnan Menderes Ü.	
(Başkan)		
Prof. Dr. Adem ÖZDEMİR	Adnan Menderes Ü.	
Prof. Dr. Adil TÜRKOĞLU	Adnan Menderes Ü.	

Jüri üyeleri tarafından kabul edilen bu yüksek lisans tezi, Enstitü Yönetim Kurulunun .....sayılı kararıyla ..... tarihinde onaylanmıştır.

Doç. Dr. Fatma Neval GENÇ

Enstitü Müdürü

Bu tezde görsel, işitsel ve yazılı biçimde sunulan tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uyularak tarafımdan elde edildiğini, tez içinde yer alan ancak bu çalışmaya özgü olmayan tüm sonuç ve bilgileri tezde kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

Adı Soyadı : Okan YOLCU

İmza :

Okan YOLCU

**CUMHURİYETTEN (1923) GÜNÜMÜZE (2013) İLKÖĞRETİM
BİRİNCİ KADEME HAYAT BİLGİSİ VE FEN VE TEKNOLOJİ
ÖĞRETİM PROGRAMLARININ “ÇEVRE EĞİTİMİ” AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı Cumhuriyette Günümüze (2013) kadar hazırlanmış ilkokul Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programlarının çevre eğitimi açısından incelenmesidir. Bu amaçla çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sadece Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programlarının kazanımlar ve içeriğini belirlemekle sınırlı tutulmamış, tüm programların Milli Eğitim ve Çevre Şuraları, Kalkınma Planları, Ulusal ve Uluslararası sözleşmeler ile ilişkisi ortaya konulmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular özetle, özellikle son 25 yıllık süreçte geliştirilen öğretim programlarının çevre eğitimi açısından zengin bir içeriğe sahip olduğu ve bu içeriğin Çevre şuraları, Kalkınma Planları, Ulusal ve Uluslararası sözleşmeler ile paralellik gösterdiğiidir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Çevre Eğitimi, Fen ve Hayat Bilgisi Öğretim Programı, Şura, Sözleşme.

Okan YOLCU

**INVESTIGATING PRIMARY SCHOOL LIFE SKILLS AND
SCIENCE CURRICULA BASED ON ENVIRONMENTAL
EDUCATION FROM THE PERIOD OF REPUBLIC (1923) TO THE
PRESENT (2013)**

ABSTRACT

The main objective of the study is to analyze primary school curricula of Science and Life Skills courses developed in the historical term of Republic to the present (2013) in terms of environmental education. For this purpose, qualitative research method and document analysis technic were used.

The research hasn't been restricted to only identifying the standarts, outcomes, and content of Science curriculum and Life Skills curriculum, but also the coherence of all the curricula with National Education and Environment Council, Development Plans, and National and International contracts have been investigated.

As a conclusion, the findings of the research show that the education programmes developed in the last 25 years period have rich content in terms of environmental education and this content parallels with Environment Council, Development Plans and National and International contracts.

KEY WORDS: Enviromental Education, Science curriculum, Life skills curriculum, Council, Contract.

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın şekillenmesi, planlanması ve raporlaştırılması aşamalarında pek çok kişinin katkısı olmuştur.

Öncelikle tez hazırlama sürecinde bilgi ve deneyimiyle bana her konuda yardımcı olan Yrd. Doç. Dr. Ruken AKAR VURAL'A, çalışmamın her aşamasında desteklerini benden esirgemeyen Prof. Dr. Adem ÖZDEMİR'e içtenlikle teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmalarım sırasında verdiği öneriler ve motive eden söylemleriyle Prof. Dr. Adil TÜRKOĞLU' na teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, Osmanlıca çeviride bana yardımcı olan edebiyat öğretmeni Nuray ATASOY' a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÇİZELGELER LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
BÖLÜM I	1
1.GİRİŞ	1
1.1.PROBLEM DURUMU.....	6
1.1.1. Alt Problemler.....	9
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	9
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	10
1.4. SINIRLILIKLAR.....	10
1.5. TANIMLAR.....	11
BÖLÜM II	16
2. Program Alt Yapısı.....	16
2.1. İlköğretim eğitim Programlarının Önemi.....	17
2.2. Türkiye’de İlkokul Düzeyinde Yürütülen Program Geliştirme Çalışmaları.....	19
2.2.1. İlk Mektep Programı (1924).....	19
2.2.2. 1926 Programı.....	21
2.2.3. 1936 Programı.....	23
2.2.4. 1948 Programı.....	27
2.2.5. 1968 Programı.....	28
2.2.6. 2004 Programı.....	30

2.3. Hayat Bilgisi Programlarının Tarihsel Gelişimi.....	37
2.4. Fen ve Teknoloji Programlarının Tarihsel Gelişimi.....	41
2.5. Çevre Hakkı.....	44
2.5.1. Uluslararası Hukukta Çevre Hakkı.....	45
2.5.2. İç Hukukta Çevre Hakkı.....	47
2.6. Çevre Eğitimi.....	47
2.7. İlgili Araştırmalar.....	52
BÖLÜM III.....	61
3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	61
BÖLÜM IV.....	61
4. BULGULAR.....	63
4.1. Birinci Ve İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	63
4.1.1. 1926 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	63
Programın Temel Özellikleri.....	63
Programın Esasları ve Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	64
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	66
4.1.2. 1936 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	80

Programın Temel Özellikleri	80
Programın Eğitim-Öğretim Prensipleri ve Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	80
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	82
4.1.3. 1948 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	91
Programın Temel Özellikleri.....	91
Programın Genel Amaçlarında ve Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	91
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	93
4.1.4. 1968 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	101
Programın Temel Özellikleri.....	101
Programın Amaçlarında ve İlkelerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	102
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konuları.....	105
4.1.5 1997 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	115
Programın Temel Özellikleri.....	115
Programın Genel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	115
Özel Hedeflerde, Hedef-Davranışlarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Durumlar.....	115

4.1.6. 2004 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	135
Programın Temel Özellikleri.....	135
Programın Temel Becerilerinde ve Aradisiplinlerde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	141
Kazanımlarda, Temalarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Durumlar.....	146
4.2. Üçüncü Ve Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	156
4.2.1. 1926 Tabiat ve Eşya Dersleri Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	156
Programın Temel Özellikleri.....	156
Programın Hedefleri ve Dersin Öğretimine Dönük Stratejilerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	156
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	159
4.2.2. 1936 Tabiat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	160
Programın Temel Özellikleri.....	160
Programın Özel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	160
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	161
4.2.3. 1948 Tabiat Bilgisi Öğretim Programının (4.Sınıf) Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	164
Programın Temel Özellikleri.....	164

Programın Özel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	164
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	166
4.2.4. 1968 Fen ve Tabiat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	168
Programın Temel Özellikleri.....	168
Programın Amaçlarında ve Açıklamalar Bölümünde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	168
İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	169
4.2.5. 1992 Fen Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	171
Programın Temel Özellikleri	171
Programın Açıklamalar Bölümünde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	172
Hedefler, Davranışlar ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	173
4.2.5. 2000 Fen Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	178
Programın Temel Özellikleri.....	178
Programın Özel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	178
Kazanımlarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	179
4.2.6. 2004 Fen ve Teknoloji Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	189

Programın Temel Özellikleri.....	189
Programın Genel Amaçlarında ve Öğrenme Alanlarında Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları.....	190
Kazanımlarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular.....	193
4.3. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	203
4.3.1. Milli Eğitim Şuralarının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.....	203
4.3.1.1. Birinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	203
4.3.1.2. İkinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	204
4.3.1.3. Üçüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	206
4.3.1.4. Dördüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.....	208
4.3.1.5. Beşinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	210
4.3.1.6. Altıncı Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	211
4.3.1.7. Yedinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	213
4.3.1.8. Sekizinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	215
4.3.1.9. Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	216

4.3.1.10. Onuncu Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	218
4.3.1.11. On Birinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	220
4.3.1.12. On İkinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	221
4.3.1.13. On Üçüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	223
4.3.1.14. On Dördüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	225
4.3.1.15. On Beşinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	226
4.3.1.16. On Altıncı Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.....	228
4.3.1.17. On Yedinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	230
4.3.1.18. On Sekizinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi.....	232
4.3.2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Anlaşmalarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	233
4.3.2.1. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Floransa Sözleşmesi).....	235
4.3.2.2. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi.....	236
4.3.2.3. Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi.....	237

4.3.2.4. Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi.....	237
4.3.2.5. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi.....	238
4.3.2.6. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.....	239
4.3.2.7. Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Sözleşme...	241
4.3.2.8. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme.....	241
4.3.2.9. Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi.....	242
4.3.2.10. Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi.....	243
4.3.2.11. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi.....	244
4.3.2.12. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Sözleşme.....	244
4.3.2.13. Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi.....	244
4.3.2.14. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme.....	246
4.3.2.15. Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu İle İlgili Uluslararası Sözleşme.....	247
4.3.2.16. Petrol Kirliliği Zararlarının Tazmini İçin Bir Fonun Kurulmasıyla İlgili Uluslararası Sözleşme.....	247
4.3.2.17. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme.....	247
4.3.2.18. Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi.....	248

4.3.2.19. Kyoto sözleşmesi.....	248
4.3.3. Kalınma Planlarının Çevre Eğitiminin İncelenmesi.....	249
4.3.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967).....	249
4.3.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972).....	251
4.3.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977).....	253
4.3.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983).....	254
4.3.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989).....	254
4.3.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994).....	257
4.3.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkın Planı (1996-2000).....	258
4.3.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005).....	261
4.3.3.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013).....	262
4.3.3.10 Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018).....	264
4.3.4. Çevre Şuralarının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi.....	265
4.3.4.1. Birinci Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	266
4.3.4.2. İkinci Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	268
4.3.4.3. Üçüncü Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	273
4.3.4.4. Dördüncü Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi	274
4.3.4.5. Birinci Çevre ve Ormancılık Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	278

4.4. Altıncı Ve Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular.....	279
4.4.1. Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji Öğretim Programlarının Milli Eğitim Şuraları, Çevre Şuraları, Kalkınma Planları ve Uluslararası Sözleşmelerle Paralelliğinin İncelenmesi.....	284
4.4.2. Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji Öğretim Programlarının Anayasa ve Kanunlarla Paralelliğinin İncelenmesi.....	287
BÖLÜM V.....	290
TARTIŞMA VE YORUM.....	290
5.1.İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında Yer Alan “çevre” Konulu Hedefler, Kazanımlar ve İçerik.....	292
5.2.İlkokul Fen Bilgisi Öğretim Programlarında (4. Sınıf) Yer Alan “çevre” Konulu Hedefler, Kazanımlar ve İçerik.....	298
5.3.Ulusal Kalkınma Planları, Çevre Şuraları, Milli Eğitim Şuraları ve Uluslararası Çevre Sözleşmelerinde Yer Alan “çevre” Konulu Hedefler, Kazanımlar ve İçerik.....	305
5.4.İlkokul Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi öğretim programlarının Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları, Anayasalar, Kanunlar ve Uluslararası Sözleşmeler ile Paralelliği.....	309
BÖLÜM VI.....	310
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	310
6.1. Sonuçlar.....	310
6.2. Öneriler.....	315
6.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler.....	315

6.2.2. Uygulamaya Dönük Öneriler.....	315
KAYNAKÇA.....	316

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 2.1: İlk Mekteplerinin Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	20
Çizelge 2.2: İlk Mekteplerin Haftalık Ders Tevzili Cetveli.....	21
Çizelge 2.3: 1936 Programına Göre Ders Dağıtım Cetveli.....	26
Çizelge 2.4. 1948 Programına Göre İlkokulların Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	27
Çizelge 2.5: İlkokulların Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi.....	29
Çizelge 2.6: 1980'den Sonra İlköğretim Düzeyinde Programları Geliştirilen Dersler.....	32
Çizelge 2.7: 2004 Eğitim Programı Haftalık Ders Çizelgesi.....	36
Çizelge 2.8: Yıllara Göre Hayat Bilgisi Derslerinin Haftalık Ders Saatleri.....	37
Çizelge 4. 1: Birinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Ünite-Hedef-Davranış-Süre Gösterimi.....	116
Çizelge 4. 2: İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Ünite-Hedef-Davranış-Süre Gösterimi.....	123
Çizelge 4. 3: Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Ünite-Hedef-Davranış-Süre Gösterimi.....	128
Çizelge 4.5: Çevre Bilinci Geliştirme Ve Çevredeki Kaynakları Etkili Kullanma Becerisi İle Kazanımların Eşleştirmesi.....	142
Çizelge 4.6: Sağlık Kültürü Ara Disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar.....	143
Çizelge 4.7: İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar.....	143

Çizelge 4.8: Spor Kültürü Ara disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar.....	145
Çizelge 4.9: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ara disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar.....	145
Çizelge 4.10: ‘Dün, Bugün, Yarın’ temasında yer alan kavramlar.....	146
Çizelge 4.11: Hayat Bilgisi Öğretim Programı 1. Sınıflara İlişkin Temalar.....	148
Çizelge 4.12: Hayat Bilgisi Öğretim Programı 2. Sınıflara İlişkin Temalar.....	150
Çizelge 4.13: Hayat Bilgisi Öğretim Programı 3. Sınıflara İlişkin Temalar.....	153
Çizelge 4.14: 2004 Fen ve Teknoloji Programı Öğrenme Alanı-Tema Eşleştirilmesi.....	193
Çizelge 4.15: Milli Eğitim Şuralarının Düzenlenme Tarihleri.....	282
Çizelge 4.16: Kalkınma Planlarının Düzenlenme Tarihleri.....	283
Çizelge 4.16: Kalkınma Planlarının Düzenlenme Tarihleri.....	283
Çizelge 5.1: Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Özellikleri ve Bu Programları Etkileyen Süreçler.....	292
Çizelge 5.2: Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	293
Çizelge 5.3: Fen Bilgisi Öğretim Programlarının Özellikleri ve Bu Programları Etkileyen Süreçler.....	298
Çizelge 5.4: Fen Bilgisi Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi.....	299

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1: Hayat Bilgisi Dersi Programının Çatısı.....	137

KISALTMALAR LİSTESİ

BM: Birleşmiş Milletler

BSB: Bilimsel Süreç Becerileri

DPT: Devlet Planlama Teşkilatı

FTTÇ: Fen, Teknoloji, Toplum, Çevre

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TÜRÇEK: Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurulu

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çevre, canlı ve cansız varlıkların tümü olup, insan da çevrenin bir parçasıdır. Doğada her olgu ve süreç birbiriyle etkileşimde ve bu anlamda da çok yönlü bir döngü içindedir. İnsanın bu döngüye etkisi yadsınamayacak ölçüde büyüktür. İnsanın doğayı etkilemeye başlamasıyla birlikte ortaya çıkan durum, iki çevre kavramını ortaya çıkarmıştır: Doğal ve yapay çevre. Doğal çevre, insanoğlunun etkisi altında kalmamış, kendiliğinden oluşan çevredir ve insanın bakımına ihtiyaç duymaz. Kendi enerji dönüşümünü kendisi sağlar. Yapay çevre, insanoğlunun doğaya etkisi ve müdahalesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Kendi enerji dönüşümlerini sağlayamazlar ve insan bakımına muhtaçtırlar (Özdemir, 2007).

Çevreyi sürekli olarak tanımaya ve ona egemen olmaya çalışan insanoğlunun biyolojik ve kültürel geçmişinin yaklaşık son 2,5 milyon yıllık dönemi daha iyi bilinmektedir (Özdemir, 2010: 3). İnsanoğlu geçen bu süre içinde doğadan etkin bir şekilde faydalanmış ve üzerindeki hâkimiyetini her geçen gün artırmıştır. 18. yüzyılın ortalarında başlayan endüstri devrimiyle birlikte insanın doğa ile ilişkisi farklı bir boyut kazanmıştır.

20. yüzyıldaki gelişmelere baktığımızda ise ‘İnsanlık doğa ile olan ilişkisinde başarısızlığa mı uğradı?’ sorusu akla gelmektedir. Bu soru her ne kadar bizi, duymak istemediğimiz cevaplarla karşı karşıya bıraksa da, günümüzdeki çevre sorunları göz önünde tutulduğunda, gerçekten de, doğayla olan ilişkimizi yeniden gözden geçirmemizi gerekli kılmaktadır (Aysevener, 2003).

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren insanlığı tehdit eden problemlerden birisi haline gelen çevre sorunları, kökü çok eskilere uzanmasına rağmen kendisini sanayileşmenin sonucunda hissedilir hale getirmiştir. Çevre sorunlarının artması, çevre kirliliğinin boyutlarını, katı atık kirliliği olarak şekillenen yerel kirlilikten, asit yağmurları olarak şekillenen bölgesel kirliliğe ve küresel ısınma ve ozon tabakasının delinmesi olarak ortaya çıkan küresel kirlenmeye genişletmiştir. Çevre sorunları ve

kirliliği toplumsal hayatın bütün alanlarını kapsamış ve etkilemiştir (Güler ve Çobanoğlu, 1994).

Doğal iklim değişikliklerinin yanında insan kaynaklı olumsuz etkilerin neden olduğu süreçlere bağlı olarak başta yerleşim alanları olmak üzere birçok bölgede ekosistemler zarar görmektedir. Her ne kadar ülkelerin fiziki özellikleri, iklim değişikliğinin bölgeler arasında farklı yaşanmasına neden olsa da, ekstrem iklim olaylarının görülme sıklığının artması ve daha büyük zararlara neden olması önlem alınması gereken önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır (TÜRÇEK, 2005).

Çevre kirliliğinin boyutlarının ve zararlı etkilerinin artması kalkınma ve büyüme çabalarında çevre konusuna olan duyarlılığı artırmıştır. Bu çabalar özellikle gelecek nesillerin ihtiyaçlarını tehlikeye düşürmeden bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılamak olarak ifade edilen “sürdürülebilir kalkınma” kavramının gerek ulusal ve gerekse uluslararası boyutta önem kazanmasına neden olmuştur (Devlet Planlama Teşkilatı [DPT] , 2010). Bu ise kalkınma ve büyüme çabalarında doğa ve çevrenin azami ölçüde korunmasına yönelik titizlik göstermek gerektiğinin ne kadar önemli olacağını ortaya koymuştur.

Çevreye saygı, 21. yüzyılda uluslararası ilişkiler için en gerekli temel değerlerden biridir. Bu husus, Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi’nde de “Tüm insanlığı, özellikle çocuklarımızı ve torunlarımızı, insan eliyle geri dönülmez biçimde bozulmuş ve kaynakları artık ihtiyaçları karşılamaya yetmeyecek ölçüde azalmış bir dünyada yaşama tehdidinden kurtarmak için hiçbir çabayı esirgeyemeyiz.” şeklinde belirtilmiştir. Binyıl Bildirgesi, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda (UNCED) kararlaştırılan sürdürülebilir kalkınma ilkelerini desteklemeyi teyit ediyor ve çevreyi ilgilendiren tüm faaliyetlerde yeni bir koruma etiğini ve yönetimini benimseme konusundaki ilke kararını belirtiyor (UNEP, 2007).

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasının 56. maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir, çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların ödevidir” denilmektedir. Anayasa ve ona paralel olarak çıkartılmış olan 2872 Sayılı Çevre

Kanunu da, çevrenin korunması ve geliştirilmesi için hem devlete hem bireylere aktif olarak katılmaları gereken bir görev vererek, çevre hakkını birçok gelişmiş ülkede kabul edilen çağdaş bir yaklaşımla ele almaktadır.

Çevre eğitimi, toplumun tüm kesimlerini çevre konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme amacına dönük tüm faaliyetleri içermektedir. Çevre eğitiminin temel amacı çevre sorunlarından doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu ve görevli olan bireyleri ve toplumları bu konuda bilinçlendirmek, bilgili kılmak, olumlu ve kalıcı tutum ve davranışlara yöneltmek ve dolayısıyla aktif katılımlarını sağlamaktır (Çolakoglu, 2010). Çevre eğitiminin uzun süreli ve kademeli olan uygulamalarını, örgün eğitimin yapıldığı okullarda görmekteyiz.

UNESCO ile Başbakanlık Çevre Müsteşarlığı'nın 1990 yılında ortaklaşa düzenledikleri "Türkiye Çevre ve Öğretimi Ulusal Çevre Strateji ve Uygulama Planları Semineri"nde ise çevre eğitimi, "bireylerde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, olumlu ve kalıcı davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma" şeklinde tanımlanmaktadır (Çevre Müsteşarlığı, 1990).

Çevre eğitiminin, sanayi devriminin yol açtığı çevre bozulmasının ele alındığı ve çözüm yollarının bulunmaya çalışıldığı 1970'li yıllardan itibaren çevre korumanın vazgeçilmez bir aracı olarak gündeme geldiği görülmektedir (Özdemir, 2007). Özellikle, 1977 yılında Tiflis'te düzenlenen "Uluslararası Çevre Konferansı"nda çevre eğitimi, "eğitimin pratik çevre sorunlarının çözümüne, disiplinler arası bir yaklaşımla ve her bireyin ve toplumun etkin ve sorumlu katılımını sağlayarak yönelmiş bir konusu ve uygulaması" olarak tanımlanmakta ve çevre eğitiminin ilkeleri, amaçları ve uygulanma yolları belirlenmektedir (Özoğlu, 1993).

Çevre eğitiminin kökleri, eğitimin çevre ile bir bağlantısı olması gerektiğini savunan Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) gibi filozoflara ya da öğrencileri "kitapları değil doğayı çalışmaya" teşvik eden Louis Agassiz (1807-1873) gibi eğitimcilere dayanmaktadır (Teyfur, 2008). 1900'lerdeki doğa çalışmaları hareketi ya da 1930'lardaki "Kurak ve Çorak Bölge" döneminin çevre koruma eğitimi programlarında

çevre eğitimine yer verilmiştir. Bu dönemlerde Amerika'nın ortasındaki "Kurak ve Çorak Bölge", devlet ve federal doğal kaynakları koruma kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum kuruluşları tarafından da desteklenen çevre koruma eğitimi hareketinin doğmasına yol açmıştır (Link, 2009; akt: Teyfur, 2011).

Çevre eğitiminin tarihsel yönden gelişimini etkileyen belli başlı olaylar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Palmer, 1998: 6):

1948: Paris'te IUCN (International Union for Conservation of Nature)- Uluslararası Doğayı Koruma Birliği Konferansı'nda ilk defa çevre eğitimi kavramının kullanılması,

1949: Uluslararası Doğayı Koruma Birliği'nin resmi olarak kurulması,

1965: İngiltere'de çevre eğitimi kavramının ilk olarak kullanılmaya başlaması,

1968: Paris'te UNESCO bünyesinde Biyosfer Konferansı'nın düzenlenmesi,

1970: İngiltere'de CEE (The Council For Environmental Education) - Çevre Eğitimi Konseyi'nin kurulması ve konsey tarafından aynı yıl ABD Nevada'da 'Çevre Eğitiminin Tanımı' isimli bir toplantının yapılması,

1972: İsveç Stokholm'de Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı'nın yapılması,

1975: UNEP (Birleşmiş Milletler Çevre Programı) ve IEEP'in (Uluslararası Çevre Eğitim Programı) kurulması ve UNESCO/UNEP iş birliği ile Belgrat'ta çevre eğitimi üzerine uluslararası boyutta bir çalıştayın yapılması,

1977: UNESCO himayesinde ilk olarak Tiflis'te çevre eğitimi üzerine uluslararası boyutta bir konferansın yapılması ve Tiflis Bildirgesi'nin yayımlanması,

1980: IUCN, UNEP ve WWF (World Wildlife Fund)- Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı iş birliği ile Dünya Koruma Stratejisi'nin hazırlanması,

1987: UNESCO/UNEP iş birliği ile 1987 Moskova'da Uluslararası Çevre Eğitimi ve Öğretimi Kongresi'nin yapılması, 1987 yılının Avrupa Çevre Yılı seçilmesi ve Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından "Ortak Geleceğimiz" adlı Brundtland Raporu'nun hazırlanması,

1988: Avrupa'da çevre eğitimi üzerine ilke kararlarının alınması,

1990: İngiltere'de çevre eğitimi ile ilgili ulusal eğitim programının yayımlanması,

1991: Dünyayı Umursamak: Sürdürülebilir Bir Hayat Stratejisi'nin yayımlanması,

1992: Rio'da BM Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın (Rio Dünya Zirvesi) yapılması,

1996: İngiltere'de çevre eğitimi üzerine devlet stratejisinin belirlenmesi.

Çevre eğitimi ile ilgili tüm gelişmelere ek olarak 1992 yılında Rio'da yapılan zirve toplantısında ele alınan sürdürülebilir kalkınma kavramı çevre eğitimi ile de ilişkilendirilmiş ama Rio Zirvesi'nden on yıl sonra yapılan Johannesburg'da Türkiye'nin de katıldığı sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nde 2005-2014 yılları arası Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitimin On Yılı olarak belirlenmiştir (Lee ve Williams, 2006: 10). Bu kapsamda, üye ülkelerin kaliteli ve sistemli bir yapıya sahip çevre eğitim politikalarını benimseyerek ve uygulayarak, özellikle gençler arasında iklim değişikliği ile ilgili bilgi düzeyinin artırılması ve gençlerin iklim değişikliği ile ilgili gerek kişisel gerekse profesyonel anlamda harekete geçmelerinin sağlanması ön planda tutulmaktadır (Bölgesel Çevre Merkezi, 2011).

UNEP (BM Çevre Programı Organı)'in yayını olan CONNECT'in Haziran 1990 sayısında (Cilt 15, sayı 2) ise, çevre eğitiminin genel çerçevesi belirlenmiş ve başlıca anahtar kavramlar tanımlanmıştır. Buna göre, çevre eğitiminin anahtar kavramları, "Oluşum Düzeyleri-Sistemleri: Fiziksel Yerküre, Biyosfer, Teknosfer ve Sosiosfer", "Karmaşık Sistemler", "Nüfus Artışı ve Taşıma Kapasitesi", "Çevresel Dengesi ve

Sürekli Kalkınma”, “Toplumsal Dengeli ve Sürekli Kalkınma” ve “Bilgi ve Belirsizlik” şeklinde sıralanmaktadır (UNESCO-UNEP, 1990; Aktaran: Özoğlu, 1993).

Çevre eğitiminin öne çıkan öncelikli hedefleri ve işlevleri, benimsenen yaklaşımlara göre farklılık göstermektedir. Bu kapsamda, çevre eğitimiyle ilgili yaklaşımların, “çevresel eğitim (environmental education)”, “ekoloji pedagojisi (ökopadaegogik)”, “ekolojik öğrenme (ökologischen lernen)” ve “doğa deneyimi (naturerfahrung)” ve “sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim (Nachhaltige Umweltbildung)” şeklinde literatüre girdiği görülmektedir (Grasel, 2002; Aktaran: Özdemir, 2007).

1.1. PROBLEM DURUMU

Doğayla insanoğlu arasındaki ilişkide, dengeler giderek doğanın aleyhine bozulmaya başlamış, insanlığın elindeki üretim, yöntem ve mekanizmaları karşısında doğanın kendini koruma ve yenileme kabiliyeti azalmış ve bazı yerlerde çevresel bozulma hemen hemen tamamıyla telafisi mümkün olmayan bir hal almıştır (Baykal ve Baykal, 2008: 4).

Çevre sorunları, günümüzde ülkemizin ve dünyanın en önemli sorunları arasında yer almaktadır. Özellikle Sanayi Devrimi sonrasında hızla artan insan faaliyetlerinin dünyanın doğal dengesi üzerindeki bozucu etkisi, ulusal ve küresel düzeyde çok sayıda olumsuz sonuçlara sebep olmaktadır.

Çevre sorunlarının her biri başlı başına büyük önem taşımasına rağmen bu sorunlar arasında en çok dikkat çekenleri şu şekilde sıralayabiliriz: Küresel ısınma ve iklim değişiklikleri, ozon tabakasının incilmesi, su, toprak ve hava kirliliği, nükleer kirlilik, doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin azalması (Çevre Bakanlığı, 2010).

Çevre sorunları büyüdükçe ve derinleştikçe, sorunların sınır tanımaz özelliğinin farkına varılmış ve böylece sorunların çözümü noktasında, ulusal ve uluslararası alanda çabalar gündeme gelmiştir (Sipahi, 2010: 333). Özellikle denizler ve nehirlerdeki su kirliliği, asit yağmurlarına yol açan hava kirliliği, sera etkisi sonucu oluşan küresel iklim değişikliği gibi sınır aşan sorunlar karşısında ülkelerin ortak stratejiler geliştirmesi

gerekliliği anlaşılmıştır (Uzel, 2006: 74). evre sorunları ile ilgili önlemlere yönelik hızla yaygınlaşan bu arayış ve girişimler, 1960’lı yıllardan itibaren hem toplumların gündemlerinin, hem de küresel düzeydeki evre politikalarının belirlenmesinde etkili olmaya başlamıştır (ınar, 2001: 265).

Türkiye’de Cumhuriyet sonrası evre ile ilişkilendirilebilecek gelişmeler tarihsel sıra ile şu şekildedir (zdemir, 2010:7-10):

1. 1924 yılında ıkarılanan Köy Kanunu’nun 13.maddesinde çevreyi koruyucu ve kirliliği önleyici düzenlemeler yer almaktadır.
2. Tek partili dönemde özellikle İstanbul’da faaliyet gösteren evre ile ilgili bazı dernekler kurulmuştur.
3. 1945- 1946 yıllarında çok partili hayata geçişle birlikte dernek kurma özgürlüğü tanınmış ve kısımda olsa evre koruma derneklerinin sayısı ve faaliyetlerinde artış meydana gelmiştir.
4. 1959 yılında doğal afetlere dönük yapılacak işlemlerle ilgili bir kanun çıkarılmıştır.
5. 1960’lı yıllarda dünyada meydana gelen gelişmelere paralel olarak 1961 anayasasında evre ile ilgili oldukça dolaylı maddeler yer almıştır.
6. 1982 anayasasında evre ile ilgili doğrudan ve dolaylı birçok maddeye yer verilmiştir.
7. 1974- 1978 nc Beş Yıllık Kalkınma Planından Onuncu Kalkınma Planına kadar tüm planlarda evre Politikası ile ilgili esaslar yer almaktadır.
8. 1991 yılında ilki gerçekleştirilip günümüze kadar beş kez düzenlenen evre şuralarında, evre sorunlarına ve çözüm yollarına dönük önemli kararlar alınmıştır.

Çevre politikaları ulusal ve uluslararası düzeyde incelendiğinde, çevre sorunlarının çözümünde çok çeşitli yöntemlerin işe koşulduğunu görebiliriz. Bu yöntemlerden bazıları birbiriyle örtüşmese de, çevre eğitiminin, taşıdığı büyük önem gereği, tüm çevre politikalarının ortak noktalarından birini oluşturduğunu görmekteyiz.

İlgili alan yazın incelendiğinde “çevre eğitimi” ile ilgili pek çok çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak bu çalışmaların daha çok, çevre eğitime yönelik yöntem geliştirme ve okullardaki çevre eğitimi uygulamalarının duyuşsal ve bilişsel öğrenmelere etkisi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Yılmaz (2006) yaptığı bir araştırmada çevre eğitiminde yaparak yaşayarak kazanılan öğrenmelerin, geleneksel öğretimle gerçekleştirilen öğrenmelere göre çok daha etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Sarıkaya (2006) başka bir araştırmada, öğrenci merkezli yöntemlerin, öğretmen merkezli yöntemlere göre öğrencileri çevre eğitime yönelik kazanımlara ulaştırmada daha etkili olduğunu belirtmiştir. Yine aynı araştırmada interaktif öğretim yöntemleriyle gerçekleştirilen etkinliklerin 3 saat ile sınırlandırılan Fen Bilgisi derslerinde gerçekleştirilemeyeceği ve daha fazla ders saatine ihtiyaç duyulduğu vurgulamıştır. Özdemir (2003) ise yaptığı araştırmada öğrencilerin, okullarının bulunduğu bölgeye göre çevre bilgilerinin önemli ölçüde farklılaştığını ortaya koymuştur.

Araştırmanın Problem Cümlesi; “Cumhuriyetten günümüze (2013), ilkokul Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji dersleri öğretim programlarında çevre ile ilgili hedef ve içerikleri nasıldır?” şeklindedir. Bu problemi çözümleyebilmek amacıyla aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır.

1.1.1. Alt Problemler

1. İlkokul Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımlar nelerdir?
2. İlkokul Hayat Bilgisi öğretim programlarında “çevre” konulu hedef ve kazanımlara ilişkin “içerik” nasıl düzenlenmiştir?
3. İlkokul Fen ve Teknoloji öğretim programlarında (4.sınıf) yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımlar nelerdir?
4. İlkokul Fen ve Teknoloji öğretim programlarında (4.sınıf) “çevre” konulu hedef ve kazanımlara ilişkin “içerik” nasıl düzenlenmiştir?
5. Ulusal Kalkınma Planları, Milli Eğitim ve Çevre Şuraları ve Uluslararası Çevre Sözleşmelerinde çevre eğitimi ile ilgili ne tür içerikler yer almaktadır?
6. İlkokul Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımların, Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları, anayasalar, kanunlar ve uluslararası anlaşmalar ile ne düzeyde paralellik göstermektedir?
7. İlkokul Fen ve Teknoloji öğretim programlarında (4.sınıf) yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımların, Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları, anayasalar, kanunlar ve uluslararası anlaşmalar ile ne düzeyde paralellik göstermektedir?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırma ile Cumhuriyetin ilanından 2013 yılına kadar geliştirilen Fen ve Teknoloji (4.Sınıf) ve Hayat Bilgisi öğretim programlarının, çevre eğitimi ile ilişkili olarak, hedefler-kazanımlar ve içerik yönünden incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca bu programlardan elde edilen bilgilerin; çevre şuraları, kalkınma planları, milli eğitim şuraları ve uluslararası anlaşmalarda çevre eğitimi ile ilgili alınan kararlarla ne düzeyde paralellik gösterdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Dünyayı küresel düzeyde etkileyen çevre sorunlarının çözülmesinde ve azaltılmasında eğitim çok önemli bir yere sahiptir. Dünyada 1970’li yıllardan sonra başlayan Çevre Eğitimi ile ilgili yoğun çalışmalar yeni ve önemli bir konu olup, Türkiye’de Çevre Eğitimi üzerine yapılan araştırma sayısı azdır (Özdemir, 2003). Çevre Eğitimi ile ilgili yapılan araştırmaların özellikle Çevre Eğitime yönelik yöntem geliştirme üzerine yoğunlaştığını görmekteyiz.

Öğretim programları hazırlanırken, daha önce uygulamaya konulmuş programların incelenmesi büyük önem arz etmektedir. Program geliştirme uzmanlarının “Tarihsel Temel” olarak adlandırdıkları bu süreç, yapılan hataların tekrarlanmamasını ve geçmiş programlardaki eksikliklerin giderilmesini amaçlamaktadır (Demirel, 2003). İlgili alanyazını incelediğimizde çevre eğitiminin tarihsel gelişimi ile ilgili bütüncül bir anlayışla ele alınmış bir tez konusuna rastlanılmamıştır.

Çevreyi tanıma, koruma ve kaynakları sürdürülebilir biçimde kullanma alışkanlıklarının okul öncesi dönemden itibaren kazandırılması oldukça önemlidir. Bu nedenle özellikle ilkokul Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji dersleri öğretim programlarının çevre konulu hedefler-kazanımlar ve içeriğin tarihsel süreci içinde incelenmesi gelecekte yapılacak çalışmalara da ışık tutacaktır.

Bu araştırma ile kalkınma planlarımız, çevre şuraları, milli eğitim şuraları, kanunlarımız ve öğretim programlarımız arasındaki uyum ortaya konularak yapılan çalışmaların Türkiye’nin çevre eğitimindeki gelişimsel süreci ortaya konulacaktır.

1.4. SINIRLILIKLAR

Araştırma ilkokul Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji (4. Sınıf) öğretim programları ile sınırlıdır.

Araştırma kalkınma planları, çevre şuraları, milli eğitim şuraları, kanunlar, uluslararası çevre sözleşmeleri ve öğretim programlarının incelenmesi ile sınırlıdır.

1.5. TANIMLAR

Biyoçeşitlilik: Bir bölgedeki genlerin, türlerin, ekosistemlerin ve ekolojik olayların oluşturduğu bir bütündür. Başka bir deyişle biyoçeşitlilik, bir bölgedeki genlerin, bu genleri taşıyan türlerin, bu türleri barındıran ekosistemlerin ve bunları birbirine bağlayan olayların (süreçlerin) tamamını kapsar (Işık, 2004).

Çevre: Çevre; insanların ve diğer canlıların yaşamları boyunca ilişkilerini sürdürdükleri ve karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları fiziki, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamdır (Çevre Kanunu, Madde 2).

Çevre Bilimi (Ekoloji): Organizmaların kendi aralarında ve çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen biyolojinin bir dalıdır (Karol, 1998).

Çevre Bilinci: Çevre bilincinden amaçlanan, çevre bilgisi, çevreye olan tutum ve çevreye yararlı davranışlardır. Bu alt davranışlar şu şekilde açıklanabilir (Çevre ve İnsan Dergisi, 2006):

Çevre bilgisi: Çevreye ait sorunlar, bu sorunlara aranan çözüm yolları, ekolojik alandaki gelişmeler ve doğa hakkındaki tüm bilgilerdir.

Çevreye yönelik tutumlar: Çevre sorunlarından kaynaklanan korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değer yargıları ve çevre sorunlarının çözümüne hazır bulunuşluk gibi kişilerin çevreye yararlı davranışlara karşı gösterdikleri olumlu veya olumsuz tavır ve düşüncelerin hepsidir.

Çevreye yararlı davranışlar: Çevrenin korunması için gösterilen gerçek davranışlardır. Bu tür davranışlar literatürde, çevre dostu veya çevreye yararlı davranışlar olarak yer almaktadır.

Çevre Eğitimi: Çevre eğitimi; toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak

katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma olarak tanımlanmaktadır (Türkiye Çevre Atlası, 2007)

Çevre Etki Değerlendirmesi(ÇED): Planlanan bir faaliyetin, çevrede yol açabileceği tüm etkinliklerin önceden belirlenmesi ve gerekli önlemlerin alınabilmesi için yapılan inceleme ve uygulamalardır (Özdemir, 2003)

Çevre Kirliliği: Çevre kirliliği, ekosistemlerde doğal dengeyi bozan ve insanlardan kaynaklanan ekolojik zararlardır (TÜRÇEK, 2007)

Çevre Sağlığı: Çevre sağlığı, bir canlının yaşamını sürdürmek için içinde bulunduğu ortamda ihtiyaçlar piramidi içerisinde etkileşime girdiği her türlü faktörün istenmeyen etkilerinin engellenmesi amaçlı fikir ve faaliyetlerdir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2006).

Çevre Sorunu: Çevre sorunları ise, insan aktiviteleri sonucu, çevrenin ve canlıların zarar görmesi olarak özetlenebilir. Hava kirlenmesi sonucunda artan kanser, alerji ve benzeri rahatsızlıklar, kaynakların aşırı kullanımı ve yer altı, yüzey sularının kirlenmesi, aşırı tarım ve zirai ilaç kullanımı sonucu toprağın niteliğinin bozulması, aşırı avlama ve doğal ortamlarını bozmak suretiyle nesli tükenmiş ya da tükenmeye yüz tutmuş canlılar çevre sorunlarına örnek olarak gösterilebilir (Derilioğlu, 2007).

Çevre Şurası: Şûra, Çevre Bakanlığınca değerlendirilmek üzere, bakanlık görev alanına giren konulara ilişkin olarak ve durum tespiti yaparak incelemeler yapmak, orta ve uzun vadeli stratejiler geliştirmek, uygulamadan kaynaklanan sorunları belirlemek ve buna ilişkin çözüm önerileri sunmak gibi çalışmaları yürüten yapıdır (Çevre ve Şehircilik Şurası Yönetmeliği, Madde 6, 2011).

Çölleşme: Kurak, yarı-kurak ve az yağışlı alanlarda, iklim değişiklikleri ve insan faaliyetleri de dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden kaynaklanan toprak bozulmasını ifade eder (BM Çölleşme İle Mücadele Sözleşmesi, 1977).

Doğal Çevre: İnsanların sürekli yaşadıkları, insanların diğer canlılarla karşılıklı olarak etkileşim içinde bulundukları, dağlar, ovalar, çayırlar, ormanlar, göller, denizler, ırmakların bulunduğu çevreye doğal çevre denir (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Doğal Denge: Çok sayıdaki yaşam formunun kendi içinde, karşılıklı ve çevre faktörleri ile meydana getirdiği karmaşık ilişkiler sonucunda ortaya çıkan durumdur (Çepel, 1995).

Eğitim: Bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik davranış değişikliği meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1972).

Ekosistem: Belli bir alanda yaşayan ve birbirleriyle sürekli etkileşim içinde olan canlılar ve bunların cansız çevrelerinin meydana getirdiği bir bütündür (Gökdayı, 1997).

Geri Dönüşüm: Yeniden değerlendirilme imkanı olan atıkların çeşitli fiziksel ve/veya kimyasal işlemlerden geçirilerek ikincil hammaddeye dönüştürülerek tekrar üretim sürecine dâhil edilmesine geri dönüşüm denir (Çevre Koruma Vakfı [ÇEVKO] , 2013).

Habitat: Bir organizmanın veya popülasyonun doğal olarak yaşadığı yer olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2010).

İklim Değişikliği: Karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliklerine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan bir değişiklik demektir (İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1992).

Kalkınma Planları: Devlet planlama teşkilatı tarafından genelde beş yıllık hazırlanan değişen dünya yapısını ve ülke gerçeklerini merkeze alan stratejik planlardır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2012).

Komünite: Aynı alan içerisinde birbiriyle ilişkili tüm popülasyonların oluşturduğu topluluğa komünite denir (Bilim ve Teknik Dergisi, 2001, Sayı: 407).

Küresel Isınma: Güneşten dünyaya gelen ısı kısa dalgalıdır. Atmosferde hiçbir engel tanımadan dünyaya ulaşır. Ama bu ısının, dünyadan yansıtılan bölümü uzun dalgalıdır. Bu uzun dalgalı ısının, atmosferden geçebilmesi için atmosferin yoğunluğunun belli bir düzeyde olması gerekir. Eğer bu atmosferin yapısını bozarsak, sera gazları nedeniyle konsantrasyonu artırırsak, bu sera gazlarını aşamayan, uzun dalgalı yansıma ısı dünyada hapsolarak, dünyanın ısınmasına ve küresel ısınmaya neden olur (Özkan, 2011).

Madde Döngüsü: Bir yaşama birliğinin sürekliliği, bu birlik içindeki madde devrine bağlıdır. Canlılar çevrelerinden aldıkları maddeleri kullandıktan sonra çeşitli şekillerde çevrelerine geri verirler. Maddelerin canlı ve cansız çevre arasındaki bu hareketine madde döngüsü veya ekolojik döngü denir (Türkiye Çevre Atlası, 1997).

Milli Eğitim Şurası: Türk Millî Eğitim Sistemini geliştirmek, niteliğini yükseltmek için eğitim ve öğretimle ilgili konuları tetkik eden ve gerekli kararları alan bakanlığın en yüksek danışma kuruludur Bakan, Şûranın tabii üyesi ve başkanıdır. Şûra; tabii üyeler, seçimle gelen üyeler, davetli üyeler ve müşahitlerden teşekkül eder (Milli Eğitim Şurası Yönetmeliği, Madde 5 ve 6, 1995).

Öğretim Programı: Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Demirel, 2002: 12).

Örgün Eğitim: Okullarda yürütülen planlı ve programlı eğitim faaliyetleridir (Demirel, 2005).

Popülasyon: Belli bir bölgede, belli bir zaman diliminde yaşayan ve aralarında gen alış verişi olan bireyler topluluğuna popülasyon adı verilir (Kesercioğlu, 2007).

Sera Etkisi: Dünya, üzerine düşen güneş ışınlarından çok, dünyadan yansıyan güneş ışınlarıyla ısınır. Bu yansıyan ışınlar başta karbondioksit, metan ve su buharı olmak üzere atmosferde bulunan gazlar tarafından tutulur, böylece dünya ısınır. Işınların bu gazlar tarafından tutulmasına da sera etkisi denir (Bilim ve Teknik Dergisi, 2005, Sayı: 447).

Uluslararası Sözleşmeler: Devletlerarasında bir hukukî ilişki doğurmak, mevcut bir ilişkiyi değiştirmek veya ortadan kaldırmak üzere, karşılıklı irade beyanlarının uyuşmasıyla yapılan bir hukukî işlemdir. Türk hukukunda, usulüne göre onaylanıp yürürlüğe konulmuş uluslararası antlaşmalar iç hukuk bakımından da bağlayıcıdır ve kanun değerindedir (1982 Anayasası, Madde 90).

Sürdürülebilir Kalkınma: Çevre ile sosyoekonomik gelişme arasındaki ilişkileri iyi kurgulanmamış bir kalkınma stratejisinin uygulanması, şu anki ihtiyaçları karşılayabilir ancak insanların gelecekteki temel ihtiyaçlarının karşılanmasını tehlikeye sokabilir. Çünkü büyümenin hangi sınırdan sonra çevresel felaketlere yol açacağı kesin değildir ve çevresel bozulma çoğu zaman geri döndürülemez niteliktedir. Bu nedenle, ekonomik ve sosyal yapı ile çevre etkileşiminin bütüncül bir şekilde değerlendirilerek bugünkü ve gelecekteki nesillerin kalkınmanın getirdiği fırsatlardan hakkaniyetli bir şekilde yararlanmasının sağlanması, sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini oluşturmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2013).

Tür: Ortak bir atadan gelen, sadece kendi aralarında gen alışverişi yapabilen canlılardır (Karol ve ark., 1998).

BÖLÜM II

2. PROGRAM ALT YAPISI

Değişen ve gelişen dünya ile beraber eğitim programlarının da geliştirilmesi gerçeği Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar dayanmaktadır. Cumhuriyetin ilanının ardından özellikle tevhid-i tedrisat kanununun kabulü ile beraber eğitim anlayışı da değişmiş olup programların geliştirilmesinin gerekliliği gün yüzüne çıkmıştır. Eğitim programlarının gelişimini anlayabilmek için eğitim programı ve program geliştirme kavramlarının anlaşılması gerekmektedir.

Eğitim programı; öğrenene, okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneğidir (Ertürk, 1976). Sınıf ortamında öğrencilere kazandırılan tüm kazanımlar eğitim programının okul içi boyutunu, okul çevresinde öğrencilerce gerçekleştirilen proje ve araştırma inceleme çalışmaları ise eğitim programının okul dışı boyutunu taşımaktadır (Demirel, 2003: 32).

Eğitim programı ile ilgili yaygın tanımlar şu şekildedir (Demirel, 2005).

- Ders içerikleridir.
- Konular listesidir.
- Çalışmaların programlanmasıdır.
- Öğretim materyalleri listesidir.
- Derslerin sıralanmasıdır.
- Hedef davranışlar (kazanımlar) grubudur.
- Okul içinde ve dışında öğretilen her şeydir.
- Öğrencilerde gözlenmesi istenen kazanımları sağlayacak stratejilerin sistematik şekilde yapılandırıldığı yazılı dokümanlardır.
- Öğrencilerde gerçekleşmesi öngörülen öğrenme yaşantılarının düzeneğidir.

Nitelikli bir eğitim programı oluşturabilmek için bilimsel bir program geliştirme sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Program geliştirme, bir eğitim programında yer alan; hedef- içerik - öğrenme-öğretme süreci - değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünüdür (Sönmez, 2004). Programın öğeleri arasındaki ilişki çembersel bir ilişkiyi yansıtmaktadır. Çembersel ilişki öğelerin birbirini etkilemesi ve öğelerin birbirinden etkilenmesi anlamına gelmektedir. Programın öğelerinden herhangi birinin değişmesi diğerlerinin etkilenmesi ve değişmesi anlamına gelmektedir.

Program geliştirme süreci, öğrencilerde gözlenmek istenen kazanımların belirlenmesi, bu kazanımlara ulaşmada araç olarak kullanılacak temaların oluşturulması, kazanımları öğrencilere ulaştırmak için etkinlik temelli bir anlayışla, eğitim durumlarının düzenlenmesi ve başta belirlenen kazanımlara öğrencilerin ne derecede ulaştığını belirlemek için değerlendirme öğelerinin işe koşulmasıyla gerçekleşen bir süreçtir. Bu süreç içinde aşağıdaki sorulara cevap aranmaktadır (Sönmez, 2006: 46):

- Öğrencilerde görülmesi beklenen beceri, tutum ve davranışlar neler olmalıdır?
- Hedeflere ulaşmada belirlenecek olan içerik neler olmalıdır?
- Hedeflere ulaşmada en etkili ve en kısa yol hangi eğitim durumları ile gerçekleştirilmelidir?
- Programda yer alan, öğrencilerde gözlenmesi ve izlenmesi beklenen kazanımlardan ne kadarına ulaşıldı?

Eğitim programlarının yapısına ve program geliştirmenin işleyişine kısaca baktıktan sonra bu tezin de asıl konusunu oluşturan ilköğretim programları üzerinde durmayı önemli görüyoruz.

2.1. İLKÖĞRETİM EĞİTİM PROGRAMLARININ ÖNEMİ

İlköğretimin toplum ve birey için taşıdığı önem her türlü tartışmanın dışında tutulmaktadır. Çünkü ilköğretim çocuk için gerçek fırsat eşitliği ve şanstır. Çocuğun yaşadığı topluma ait bir varlık ve öge olması ancak ilköğretim sayesinde olmaktadır (Jobs, 1984; akt: Arslan, 2012). O yüzden de eğitimin bu kademesi, çoğu ülkede olduğu

gibi Türkiye’de, “temel eğitim” olarak adlandırılmaktadır. Bu önemi nedeniyledir ki, ilköğrenim hakkı Türkiye Anayasasının 42. maddesinde herkese zorunlu ve parasız olduğu vurgulanmış, bunun sağlanmasının da devletin görevi olduğu belirtilmiştir.

Eğitimin pahalı bir yatırım olduğu, giderek ortaöğretim ve özellikle de yükseköğretim düzeyinde bireylerin eğitimin maliyetine gücü oranında katılması hususu günümüzde yoğun biçimde tartışılmasına rağmen, ilköğretimin finansmanının tamamen devlete ait olduğu hususu asla tartışılmamaktadır (Akyüz, 1994).

Bilim insanları ve ekonomistler, eğitim amacıyla yapılan yatırımların, biri toplumsal, diğeri ise kişisel olmak üzere iki tür getirisi olduğunu ileri sürmektedirler. Kişisel getiri, eğitim görmüş kişinin bundan dolayı yaşamı boyunca elde edeceği ek gelirin; toplumsal getiri ise kişinin eğitim görmüş olmasından dolayı yaratılan katma değer, o kişinin eğitimi için yapılan yatırıma oranıdır (Arslan, 2003: 37).

Elli sekiz ülkede yapılan araştırmalar eğitimin kademesi yükseldikçe toplumsal getirinin azalmakta olduğunu göstermiştir. Daha açık bir ifadeyle toplumsal getirisi en yüksek ve kişisel en düşük kademe ilköğretim, bunun tersine toplumsal getirisi en düşük ve kişisel getirisi en yüksek kademe ise yükseköğretimdir (TÜSİAD, 2013).

Anılan araştırmadan da anlaşılacağı gibi ilköğretimin getirisi tümüyle toplumdur. Öyle ise, temel eğitim bir toplumun varlığı ile eşdeğerdedir.

Eğitim sistemimizin özellikle ilk ve ortaöğretim programlarını geliştirme görevi Talim ve Terbiye Kurulu tarafından yerine getirilmektedir. Bu Kurul kuruluşundan bu yana sistem düzenleme çalışmaları yanında, toplum ve fert ihtiyaçlarında meydana gelen değişimleri, bilim ve teknolojiadaki hızlı ve sürekli ilerlemeleri yakından takip ederek bilimsel araştırma sonuçlarına dayalı program geliştirme çalışmaları içerisinde (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2011).

2.2. TÜRKİYE’DE İLKOKUL DÜZEYİNDE YÜRÜTÜLEN PROGRAM GELİŞTİRME ÇALIŞMALARI

Cumhuriyetten günümüze (2013) ilkokul kademesinde aralarda taslak niteliğinde olanların dışında 1924, 1926, 1936, 1948, 1968 ve 2004 olmak üzere belli başlı altı program uygulamaya konmuştur. Bu programların genel eğilimleri ve yapıları üzerinde aşağıda durulmuştur.

2.2.1. İlk Mektep Programı (1924)

Cumhuriyetin ilânı ile birlikte eğitimde hızlı bir yenileşmeye gidilmiştir. 1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile tüm öğretim kurumları Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde toplanmış ve okullarda uygulanan programlar üzerinde kapsamlı değişiklikler yapılmıştır (Gözütok, 2003). Bu kapsamda İkinci İlmiye Heyeti tarafından, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin ihtiyacı ve şartları düşünülerek İlk Mektep Müfredat Programı hazırlanmıştır (Cicioğlu, 1985: 94).

1924 İlk Mektepler Müfredat Programı’nda program ve içeriğinde yer verilen derslerin amaçları ayrı başlık ya da başlıklar altında verilmemiştir. Bir bütün olarak gerek ilköğretimin, gerekse derslerin amaçları 1924 İlk Mektepler Müfredat Programı’nın içerisine dağınık bir biçimde serpiştirilmiştir. İlkokulların amacı en kapsamlı biçimde “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyye” müfredatı içerisinde ifade edilmiştir. Buna göre; ilk mekteplerden mezun olan çocukların büyük bir bölümü öğrenim hayatlarını burada noktalayacaklarından, bu gençler hayata atıldıktan sonra okulda iken karşılaşmadıkları ya da çocukluk devresinde kendileri için söz konusu olmayan çeşitli olaylarla yüz yüze geleceklerdir. İlkokulun amacı bu gibi durumlarda çocukları bilinçli birer yurttaş olarak sağlıklı kararlar alabilecek biçimde hayata hazırlamaktır (Aslan, 2011).

Osmanlı döneminde altı yıl olan ilkokul süresi beş yıla indirilerek devreler ortadan kaldırılmış ve beş sınıflı bir bütün olarak ele alınmıştı. 1924 erkek ilk mektep programının haftalık ders dağıtım çizelgesi, Çizelge 2.1’de sunulmuştur (İlk mektep programı, 1924).

Çizelge 2.1: İlk Mekteplerinin Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

DERSLER		1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	Elifbe	12	-	-	-	-
	Kıraat (İnşaat ve temsil)	-	4	3	2	2
	İmla	-	2	2	1	1
	Tahrir	-	1	-	2	2
	Sarf	-	-	-	1	1
Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri		-	2	2	2	2
Tarih		-	-	1	2	2
Coğrafya		-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzısıhha		3	3	2	2	2
Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye		1	1	1	1	1
Resim		2	2	2	2	2
Musiki		2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniye		2	2	2	1	1

1924 programı eleştirileri almak üzere eğitim çevrelerine gönderilmiştir. Alınan sonuçlar, çocuğa öğretilecek derslerin “çevre” ve “ihtiyaç” ile ilgili olması “toplular

öğretime” gidilmesi yönünde görüşün benimsendiğini göstermiş ve bu görüşler, 1926 programının hazırlanmasına temel oluşturmuştur (Gözütok, 2003).

Daha çok proje niteliğinde olan 1924 programı iki yıl uygulamada kalmış ve 1926 yılında yeni bir program uygulamaya konulmuştur.

2.2.2. 1926 Programı:

1926 programı esasını Dewey’in “Hayat Bilgisi, toplu tedris ve iş okulu” kavramlarından almıştır (Wilson ve Başgöz, 1973: 107).

1926 programında bu konu şöyle açıklanmaktadır:

“Eski programlarda bütün sınıflarda dersler birbirinden tamamen müstakil ayrı ayrı bahislermiş gibi gösterilmiş, aralarındaki rabıta ve münasebetlere o kadar dikkat edilmemiştir. Yeni programlarda malûmat arasında münasebetlere pek ziyade ehemmiyet verilmiştir. Husus ile birinci devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet mihveri etrafında ve “toplu” olarak tedrisi esası kabul edilmiştir. Bunun eski programlarda “tabiat tetkiki”, “musabakat”, “tarih” ve coğrafya dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde yeni programda bunlar, birinci devrede “Hayat Bilgisi” namı altında cemedilmiştir. Bu ders tedrisatın adeta belkemiği olacak ve diğer dersler daima buna istinat edecektir” (İlk mektep Müfredat Programı,1930: 3).

1926 Programına göre okutulacak derslerin haftalık ders çizelgesi, Çizelge 2.2’ de gösterilmiştir (MEB, 1926: 11):

Çizelge 2.2: İlk Mekteplerin Haftalık Ders Tevzili Cetveli

Dersler	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Alfabe	12	-	-	-	-
Kıraat(İnşat ve Temsil)	-	4	3	2	2
İmla	-	4	3	2	2

Tahrir	-	1	-	2	2
Sarf	-	-	-	1	1
Yazı	-	2	1	1	1
Kuranı Kerim ve Din Dersleri	-	2	2	2	2
Hesap	2	3	3	3	2
Hendese	-	-	-	1	3
Tarih	-	-	1	1	2
Coğrafya	-	-	1	2	2
Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzısıhha	3	3	2	2	2
Musabakat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye	1	1	1	1	1
Resim	2	2	2	2	2
El İşleri	2	2	2	2	-
Musiki	2	2	2	1	1
Terbiye-i Bedeniye	2	2	2	1	1

Hazırlanan bu programlar 1925-26 ders yılında seçilen okullarda denenmiş, alınan sonuçlara göre bazı değişiklikler yapılarak, 1927 yılında bütün ilkokullarda uygulanmıştır. Bu programda ilk defa getirilen “toplu tedris” yöntemini öğretebilmek ve öğretmenleri yeni esaslara göre hazırlamak için Bakanlık tarafından kurslar açılmıştır (Wilson ve Başgöz, 1973: 95).

Yeni programda ders adlarında önemli sadeleştirmeler yapılmış “Eşya Dersleri” adı altında yeni bir ders konmuş, özellikle derslerin konuları arasında Cumhuriyet ile ilgili muhtevaya ağırlık verilmiştir (Tazebay vd., 2000: 38).

1926 programı, getirdiği “toplu öğretim ilkesi” nin gereği gibi uygulanmaması ile ilgili sorunlar ile uğraşılırken bu sorunlar Latin alfabesinin kabul edilmesinden sonra bir kat daha artmıştır. Yapılan program değişikliği ile eskiden ayrı ayrı okutulan derslerin bir ad altında, eski öğretim yöntemine göre okutulmasından başka sonuç vermemiştir (Wilson ve Başgöz, 1973: 96).

1926 programında değişiklik yapılması şu şekilde ifade edilmiştir (Milli Eğitim Dergisi, 1937):

Yeni okula çocuk, her şeyden önce yakın yurt realiteleri içinde faaliyette bulunmak mecburiyetinde olduğundan, yakın yurtda cereyan etmekte olan ve son yıllar içinde meydana gelen sosyal, doğal ve teknik değişikliklerin de yeni yapılacak programa ilâvesi lüzumlu idi.

Bir taraftan ilkokulun gittikçe her tarafa yayılarak geniş halk tabakalarına kadar kültür verecek bir müessese haline gelmeğe başladığı düşünülerek, orta tahsil yapmayacak memleket çocuklarının imanlı ve pratik hayat için kâfi derecede bilgili vatandaşlar olarak hazırlanması, öte taraftan da orta tahsile geçecek çocukların yetişmesi işleri de ilkokulun tabii bir görevi idi.

Bu değişiklik önerilerinin merkeze alınmasıyla 1936 yılında yeni bir program uygulamaya konulmuştur.

2.2.3. 1936 Programı

1936 yılında yapılan program değişiklikleri önceki değişikliklere göre ayrı bir öneme sahiptir. Bu tarihe kadar, yeni kurulan devletin yapısına uygun olarak yapılması gereken inkılâplar tamamlanmış ve bu inkılâplar yerleşmeye başlamıştır. Daha önceki değişikliklerin yapıldığı yıllarda inkılâplar henüz tamamlanmadığından, hazırlanan

ilkokul programları yeni rejimin görüşlerini tam olarak yansıtmıyordu. Bu açıdan 1936 programı ayrı bir öneme sahiptir (Kıncal, 1993: 300).

1936 İlkokul Programını hazırlayan komisyonun, 1926 Programında gördüğü zayıf noktaları gidermek ve takviye etmek amacıyla aşağıdaki düzeltmeleri yaptığı belirtilmekte ve değişiklikler şöyle sıralanmaktadır (Arslan, 2012):

1. İlkokul faaliyetlerinin hedef ve prensipleri, parti programı ile ortaya konan yeni kıymetler, dünya pedagoji âlemindeki ileri hareketler ve bilhassa memleket realitesi daima göz önünde tutularak, açık, kesin ve ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Bu suretle Türk Terbiye ve Tedris Programlarında hâkim olması icap eden “Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı” karakter açıkça gösterilmiştir.
2. İlkokul talebelerinin yaşlarına ve okulda geçirdikleri yıl sayısına göre ve 1926 programının senelerce uygulamasının verdiği tecrübelerle dayanarak her ders grubundan bazı ders maddeleri çıkarılmış ve yerlerine daha hayatî ve lüzumlu ders maddeleri konulmuş, bazı dersler de bir ad altında birleştirilmiştir.
3. 1926 müfredat programında göze çarpan, talebeyi sıkıntılı duruma düşüren ve öğretmenlerin itirazlarına mucip olan bir nokta da birinci ve ikinci devreler arasındaki irtibatsızlık idi. Bunun giderilmesine de çalışılmış ve maksatla üçüncü sınıfın hayat bilgisi dersine, gerek zaman ve gerek muhteviyat itibari ile dördüncü sınıfın zümre derslerine bir hazırlık teşkil edecek ve toplu öğretimle zümre öğretimi arasında bir geçit vazifesini görececek bir şekil verilmiştir.
4. Bundan başka tatbikatta kıymetleri olan yeni terbiye ve tedris tekniklerine ait direktifler de programa hûlasaten ilâve edilmiştir. Bu suretle öğretmenleri, şaşırtıcı birçok dağınık neşriyat ve pedagojik cereyanlar arasında bocalamaktan kurtararak hakikî hedeflere doğru yürütmek maksadı güdülmüştür.

Yukarıda sayılan değişiklikler ilkokulun hedefleri olarak 1936 programına yansımıştır. Bu hedefleri şöyle özetlemek mümkündür (MEB, 1936):

1. Eğitim politikamızın temel taşı bilimsizliği gidermektir.
2. Kuvvetli Cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, lâik ve inkılâpçı yurttaş yetiştirmek.
3. Fikir, beden ve karakter gelişimini sağlamak.
4. Bilgiyi, yurttaşa hayatta başarı elde ettiren bir araç haline getirmek.
5. Millî vatansever ve bilimsel zihniyetli yurttaş yetiştirmek.
6. Serbest disiplinli, düzenli ve iyi alışkanlıklar elde edilmesi.
7. Millî tarihimizin sevdinilmesi.
8. Türk dilinin millî bir dil olması için yapılan çalışmalara okulun yardımcı olması.

1936 programında, her dersin programının başında o dersin başlıca hedefleri tespit edilmiş, derslerin öğretiminde öğretmen tarafından dikkate alınacak önemli noktalar açıklanmış. Ayrıca derslerde yeni eğitim ve öğretim esasları bakımından dikkat edilecek noktalar hakkında açıklamalarda bulunulmuştur. Bu programlarla Cumhuriyet İlkokulu Türk çocuğunu ezbercilikten kurtarmış, canlı mevzular etrafında öğrencinin gözlemler, incelemeler yaparak milli meselelerle sıkı bir şekilde ilgilenmeleri sağlanmıştır (Ergin, 1977: 178).

1936 programında ilkokulun eğitim ve öğretiminde, öğrencilerin gelişim özelliklerine özel bir önem verilmiştir. Ayrıca “yakın çevre” den hareketle “uzak çevre” yi kavratma ilkesi kabul edilmiştir. Toplu öğretim, ilkokul öğretiminin yöntemi olarak belirlenmiş, ancak, üçüncü sınıfın sonuna doğru, öğrencilerin olayları ve cisimleri bilimsel kurallara göre inceleme yeteneklerinin artırılması amacıyla, “hayat bilgisi” dersinin derece derece gruplara ve dallara ayrılması istenmiştir (Cicioğlu, 1985: 97). Bu bilgi ışığında Hayat Bilgisi dersinin Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler olarak ayrılması gerektiğinin ilk kez bu programda önerildiğini söyleyebiliriz.

1936 programına göre hazırlanmış ders dağıtım çizelgesi, Çizelge 2.3’ te gösterilmiştir (İlkokul Müfredat Programı, 1936):

Çizelge 2.3: 1936 Programına Göre Ders Dağıtım Cetveli

Dersler	I.Devre			II.Devre	
	1.Sınıf	2. Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurt Bilgisi	-	-	-	2	1
Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Aile Bilgisi	-	-	-	2	2
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Hesap Hendese	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Jimnastik	2	2	2	1	1

12 yıl yürürlükte kalan 1936 programı yerini, 1948 yılında yeni bir programa bırakmıştır.

2.2.4. 1948 Programı

1946’da çok partili demokratik yaşama geçilmesiyle birlikte, okullarda demokratik eğitime olan ihtiyacı artırmıştır. En temelde bu ihtiyacı karşılayabilmek için 1948 yılında yeni bir program uygulamaya konulmuştur (Binbaşioğlu, 1995: 385).

1948 programında, her dersin amaçları, dersin öğretim programının başında, öğretmen davranışı açısından, genel ifadeler biçiminde verilmiştir. Bu ifadeler daha çok genel amaç biçimindedir. Her dersin konularının listesi ile yararlanılacak araç ve gereçlerin listesi ve de bu dersin seçilmesindeki esaslar programda yer almaktadır. Ayrı bir değerlendirme bölümü olmamakla birlikte, açıklamalar bölümünde değerlendirmenin nasıl yapılacağına ilişkin ipuçları da bulunmaktadır (Tazebay vd., 2000).

Yine bu programda Millî Eğitimin amaçlarının kendi içinde “toplumsal, kişisel, insanlık ilişkileri ve ekonomik hayat bakımından” dört grupta toplanması bir yenilik olarak karşımıza çıkar (Binbaşioğlu, 1995: 284).

1948 programına ait haftalık ders çizelgesi, Çizelge 2.4’te gösterilmiştir:

Çizelge 2.4. 1948 Programına Göre İlkokulların Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

Dersler	I.Devre			II.Devre	
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	7	7	6	6
Tarih	-	-	-	2	2
Coğrafya	-	-	-	2	2
Yurttaşlık Bilgisi	-	-	-	2	1

Tabiat Bilgisi	-	-	-	3	3
Hayat Bilgisi	5	6	7	-	-
Matematik	4	4	4	4	5
Resim-İş	4	4	4	2	2
Yazı	-	2	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	2	2	2	1	1

1948 programı; derslerin çok oluşu, işlenmesi gereken konu ve ünitelerin fazlalığı, konuların öğrencilerin zihin düzeylerinin üzerinde olduğu ve dersler arasında bir bağın kurulmadığı, konular için yeterli zamanın ayrılmadığı, beceri ve alışkanlık kazandırmak için fırsat vermediği, esnek olmadığı ve bireysel ayrılıklara yer vermediği için birçok eleştiri almıştır (Kazancı, 2007).

1948 programına yöneltilen eleştiriler sonucunda 1952 yılında Amerikalı Prof. Dr. Kate Wofford Türkiye'ye davet edilmiş, Türkiye'de çeşitli incelemelerde bulunarak bir rapor hazırlamıştır. Wofford raporunda programların daha demokratik olması için gayret edilmesi gerektiğini dile getirmiştir (Wofford, 1952:44, Aktaran: Kalaycı, 2004).

Yürürlükte kaldığı 20 yıl boyunca çeşitli değişikliklere maruz kalan 1948 programı yerini 1968 yılında yeni bir programa bırakmıştır.

2.2.5. 1968 Programı

1948 programının değerlendirilmesiyle elde edilen birçok rapor göz önünde bulundurularak 1961 yılında bir program taslağı hazırlık çalışmaları başlatılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda oluşturulan 1962 ilköğretim program taslağı 5 yıl süre ile

okullarda denenip geliştirilmek üzere kabul edilmiştir. Programa 1968 yılında son hâli verilerek bütün ilkokullarda uygulanmaya başlanmıştır.

1968 programı; normal, çift öğretim yapan ve birleştirilmiş sınıflarda faaliyette bulunan okullarda uygulanırken ortak bir anlayışa varmak, kullanılacak yöntem ve tekniklerde görüş birliğini sağlamak, uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece verimi artırmak amacıyla hazırlanmıştır (M.E. Dergisi, 2003,).

Programın esasları şöyle belirtilmiştir (MEB, 1968: 16):

“Eğitim, öğretim çalışmalarında öğretmen, okul, program, kitap, ders araçları ve bütün ders araçları ve bütün eğitim teşkilatı, genç kuşakların daha iyi yetiştirilmelerinde başlıca unsurlardır. Bu unsurlar, ancak, çocukların bedeni, zihni, ve sosyal alanlardaki istidat ve kabiliyetlerine göre ele alındığı zaman yararlı olabilir. O halde okulda yapılacak iş, çocuğu millî ülkülere uygun nitelikte eğitmek, her çocuğa gücünün yettiği nispette gerekli bilgi, beceri, tavır ve alışkanlıkları kazandırmak; özellikler inceleme, araştırma, bilimsel düşünme ve öğrenme yollarını kavratmak; öğrendiklerini yeni durumlara uygulama gücünü geliştirmek, çevresine uyumunu ve etkili bir şekilde yaşamasını sağlamaktır. Bu bakımdan; çocuğa gereksiz bilgiler vermek yerine, kendi kendine etkin olması sağlanmalı ve ona gerekli rehberlik yapılmak suretiyle eğitim amaçlarına uygun davranışların kazandırılmasına çalışılmalıdır.”

1968 programını; yakın çevre, öğretimde toplulaştırma, konular ve üniteler başlıkları altında toplanmıştır.

1968 programına göre haftalık ders çizelgesi, Çizelge 2.5’te gösterilmiştir:

Çizelge 2.5: İlkokulların Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi

DERSLER	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	10	10	10	6	6

Matematik	5	5	5	4	4
Fen Bilgisi	-	-	-	4	4
Sosyal Bilgiler	-	-	-	3	3
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	-	-	-	2	2
Resim-İş	1	1	1	2	2
Müzik	1	1	1	1	1
Beden Eğitimi	3	3	3	3	3

Yürürlükte kaldığı 37 yıl boyunca birçok değişikliğe maruz kalan 1968 programı yeni bir eğitim felsefesi içeren bir programa dönüştürülmek üzere 2004 yılında sil baştan yenilenmiştir.

2.2.6. 2004 Programı

2004 programı hakkında bilgiler vermeden önce 1968 programından 2004 programına kadar yapılan belli başlı program geliştirme faaliyetlerinden söz etmeyi uygun görüyoruz.

1968 programından yaklaşık bir on sene sonra program geliştirme konusunda önemli arayışların ve model oluşturma çalışmalarının yoğun biçimde yaşandığı görülmektedir.

Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 26.5.1983 tarih ve 86 sayılı kararı ile program geliştirme modeli, program geliştirme çalışmalarının esasları, programların

hazırlanmasında genel ilkeler ve bu çalışmaların nasıl yürütüleceği belirlenmiştir (Tebliğler Dergisi, 1983).

Bir diğer model oluşturma çalışması da; 1990'lı yıllarda yürütülen Milli Eğitimi Geliştirme Projesi çerçevesinde kurulan Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Merkezi Başkanlığı (EARGED) tarafından geliştirilen program geliştirme modelidir (EARGED, 1995).

EARGED modeli 1983'de hazırlanan modele göre bir takım yenilikler getirerek program geliştirme sürecinin her aşamasını daha ayrıntılı ve belirgin hâle getirmiştir (Fer, S. 2005: 15).

İlköğretim düzeyinde EARGED modeline göre hazırlanan Hayat Bilgisi programı 1998 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır.

Bütün bu model oluşturma çalışmalarına rağmen; 1968 programından 2000 yılına kadar ilkokul programlarının toplu olarak geliştirilmediği ancak tek tek dersler bazında program geliştirme uygulamalarının yapıldığını görüyoruz. Bu dönemde geliştirilen programların genel özelliklerinin; öğrencide gözlenecek nitelikler, davranışlar, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme de olduğu görülmektedir (Tazebay vd. 2000: 177).

Çizelge 2.6'da 1980 yılından sonra program geliştirme çalışmaları yapılan dersler ve bu çalışmaların yapıldığı tarihler verilmiştir (MEB, 2002):

Çizelge 2.6: 1980’den Sonra İlköğretim Düzeyinde Programları Geliştirilen Dersler

Ders	Programın Geliştirildiği Yıl
Türkçe	1981
Fen Bilgisi	1992
Sosyal Bilgiler	1990
Matematik	1983
Müzik	1994
Beden Eğitimi	1987
Resim-İş	1992
İş Eğitimi	1990
Yabancı Dil	1997
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1992
Çevre Sağlık Okuma Trafik	1992
Trafik ve İlk Yardım	1997
Fen Bilgisi	2000
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	2000

Çizelgeden de anlaşıldığı üzere 2004 yılına kadar yapılan program geliştirme çalışmaları her ders için ayrı ayrı gerçekleştirilmiştir. Bu tür bir uygulama programlardaki bütünlüğün sağlanamaması sonucunu doğurmuştur. Böylelikle 2000’li yıllarda bütüncül bir programın geliştirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır.

2004 programının neden çok farklı bir anlayışla ele alındığını anlamak için şu gerekçeler ortaya konulabilir:

Bugüne kadar yapılan programlar; pratiğe değil bilgiye ağırlık verdiği, öğrencilerin ilgi, yetenek ve kapasite yönünden birbirinden farklı olduğunu dikkate almadığı, katı, ezberciliğe iten, yaratıcı düşünmeyi geliştirmediği, üreticiliği teşvik etmediği, hayatı kolaylaştırıcı becerilere yer vermediği, toplum hayatında her şey değişirken değiştirilemediği noktalarında eleştirilmişlerdir (Karakaya, 2004).

Ülkemizde yürütülen program geliştirme çalışmalarının araştırmaya dayalı bir süreç olarak algılanmadığı, kişisel inisiyatif ile yürütüldüğü, bu nedenle de parça parça olduğu ve devamlı bir geliştirme hareketinin yapılamadığı yönünde de eleştiriler mevcuttur. Oysaki program geliştirme çalışmalarının araştırmaya dayalı bir süreç olduğu için sürekli devam ettirilmesi gerekmektedir (Varış, 1988).

Program geliştirme çalışmalarının; öğrenmeyi öğrenme, bilgiye erişim, bilgi teknolojileri, bilgi toplumu gibi yeni yönelimlerle birlikte, düşünce becerilerinin öğretimi, eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirici, çoklu zekâ kuramı ve etkin öğrenme kuramının getirdiği ilkelere dayandırılması gerekmektedir (Demirel, 2003).

Bu gerekçeler dikkate alınarak 2004 yılında ilköğretim programların geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır.

2004 programları hazırlanmadan Talim ve Terbiye Kurulunca program geliştirmeye esas olan ihtiyaç belirleme çalışmalarında; müfettişlerden, öğretmenlerden, öğretim üyelerinden, il Milli Eğitim Müdürlüklerinden, sivil toplum kuruluşlarından görüşler alınmıştır. Bu amaçla yapılacak program geliştirme çalışmalarının genel nitelikleri hakkında çeşitli üniversitelerin öğretim üyeleriyle toplantı yapılmıştır. Bu toplantıdan sonra Türkçe, Matematik, Fen Bilgisi ve Sosyal Bilgiler alanlarında her bir ders için alan uzmanlarının ve alan eğitimcilerinin katıldığı dört ayrı toplantı daha düzenlenmiştir (Talim Terbiye Kurulu, 2006).

Yürütülen çeşitli hazırlık çalışmalarından sonra oluşturulan taslak programlar hakkında çeşitli toplantılar düzenlenerek öğretmen ve müfettişlerin görüşleri alınmıştır. Alınan görüşler doğrultusunda yeniden düzenlenen taslak öğretim programları Yalova Hizmet İçi Eğitim Enstitüsünde düzenlenen hizmet içi eğitim çalışması ile de uygulayıcılara anlatılmıştır (Talim Terbiye Kurulu, 2006).

2004 yılında geliştirilen öğretim programları;

1. Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti projesinin gelişerek devamlılığı ilkesini,
2. Dünyada yaşanan tüm gelişmeleri,
3. Avrupa Birliği normlarını, hedeflerini ve eğitim anlayışını,
4. Ülkemizin mevcut eğitim özelliklerinin belirlenmesini, başarı ve başarısızlıkların değerlendirilmesini ve ortaya çıkan sonuçları, temel referans noktaları olarak kabul etmektedir (MEB, 2004).

2004 programları ile getirilen temel yenilikler şu şekildedir (MEB, 2004):

1. 1940'lardan beri ilk kez öğretim programları uluslararası kıyaslama yapılarak bütünsel olarak ele alınmıştır.
2. Davranışçı program yaklaşımından bilişsel ve yapılandırmacı bir yaklaşıma geçilmiştir.
3. Sadece öğretim yerine, insanımızın eğitimi de kapsamlı olarak ele alınmıştır.
4. İlkokul ve ortaokul mantığına göre düzenlenmiş olan parçalı program anlayışı yerine, programlar sekiz yıllık kesintisiz eğitime uygun hâle getirilmiştir.
5. Dünya ile entegrasyon ve AB standartları dikkate alınmıştır.
6. Programlar hazırlanmadan önce insan yetiştirme modelimizin felsefî temeli oluşturulmuştur.
7. Oluşturulan felsefenin bir sonucu olarak tüm dersler için yedi ortak beceri saptanmıştır.

8. Her bir dersin 12 yıllık ilk ve orta öğretim için kavram analizleri yapılmıştır.
9. Dersler sınıf seviyelerine göre kavram analizlerine tabi tutulduğu gibi, dersler arası karşılaştırmalar da yapılmış ve tüm dersler birbirleriyle ilişkilendirilmiştir.
10. Spor kültürü ve olimpiik eğitim, sağlık kültürü, rehberlik ve psikolojik danışma, kariyer, girişimcilik, afet, özel eğitim ile insan hakları ve vatandaşlık gibi ara disiplinler programlara yerleştirilmiştir.
11. Davranış ifadesi yerine bilgi, beceri, anlayış ve tutumları içeren kazanımlar kullanılmıştır.
12. Baskın lineer düşünce yerine, karşılıklı nedensellik ilkesi ve çoklu sebep-çoklu sonuç anlayışı öne çıkarılmıştır.
13. Programlar, etkinliklerle zenginleştirilerek öğretmen merkezli olmaktan, öğrenci merkezli hâle getirilmiştir.
14. Çeşitli semboller kullanılarak programa açıklamalar kısmı yerleştirilmiştir.
15. Ölçme değerlendirme anlayışında sonuca dayalı bir anlayış yerine, süreci de değerlendiren bir anlayışa geçilmiştir.
16. Türkçeye duyarlılık tüm derslerin ana becerisi hâline getirilmiştir.

2004 programında okutulacak derslerin haftalık ders saatleri Çizelge 2.7’de gösterilmiştir:

Çizelge 2.7: 2004 Eğitim Programı Haftalık Ders Çizelgesi

Dersler/Sınıf	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4.Sınıf	5.Sınıf
Türkçe	8	8	8	6	6
Matematik	8	8	7	6	6
Hayat Bilgisi	5	5	5	-	-
Sosyal Bilgiler	-	-	-	2	2
Fen ve Teknoloji Bilgisi	-	-	-	3	3
İngilizce	-	-	3	5	5
Din Bilgisi	-	-	-	1	1
Resim	2	2	2	2	2
Müzik	2	2	2	2	2
Beden Eğitimi	2	2	2	2	2
Karakter Gelişimi ve Sosyal Beceri Eğitimi	1	1	1	1	1
Eğitsel Etkinlik	2	2	3	3	3

İlköğretim eğitim programlarının tarihsel gelişimlerini genel olarak baktıktan sonra Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarına bakmayı uygun görüyoruz.

2.3. HAYAT BİLGİSİ PROGRAMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Cumhuriyetin ilanından günümüze hayat bilgisi öğretim müfredatları dönemin ihtiyaç ve beklentilerine uygun olarak zaman zaman değiştirilmiştir. Bu değişiklikler sırasıyla 1924, 1926, 1936, 1948, 1968, 1997 ve son olarak 2004'te gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet günümüze Hayat Bilgisi dersinin haftalık ders saatleri aşağıda verilmiştir (Akyüz, 2001):

Çizelge 2.8: Yıllara Göre Hayat Bilgisi Derslerinin Haftalık Ders Saatleri

Yıllar	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	Toplam Ders Saati
1924	4	4	5	13
1926	4	4	4	12
1936	5	6	7	13
1948	5	6	7	13
1968	6	6	6	18
1998	5	5	5	15
2005	5	5	5	15

1924 yılı programı bir geçiş programı olduğundan ve sadece 2 yıl yürürlükte kaldığından dolayı Hayat Bilgisi dersine dönük özel bir düzenleme içermemektedir.

1924 programında doğa incelemesi, tarih ve coğrafya dersleri ayrı ayrı gösterilmiş olduğu halde 1926 programında bunlar ilkokulda hayat bilgisi adı altında toplanmıştır. Bu programda Hayat Bilgisi dersinin amacı; “hayat bilgisi dersi sayesinde

öğrenciler arasında dayanışma ve birliktelik duygularını uyandırmak ve güçlendirmek” olarak açıklanmıştır. 1926 hayat bilgisi müfredatında yer alan bazı konu başlıkları şunlardır: Dershanede, okulda ve okul dışındaki davranışlarımız, evimiz, okulla ev arasındaki gidilen yön ve karşılaşılan öğeler, vücudumuz ve temizlik, çiftçilik ve tarlada geçen zaman. Mevsimler, bağ, bahçe, marangoz ve demirci dükkânlarını ziyaret, kışlık giyeceklerimiz, kış eğlenceleri, hükümet teşkilatı, posta, telgraf, sağlık örgütü, başlıca hastalıklar, okul bahçesinde tarımsal deneyim, ormanlar (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937).

1936 programında, toplu öğretim, ilkokulun yöntemi olarak belirlenmiş ancak üçüncü sınıfın sonuna doğru, öğrencilerin olayları ve cisimleri bilimsel kurallara göre inceleme yeteneklerinin artırılması amacıyla hayat bilgisi dersinin derece derece gruplara ve dallara ayrılması istenmiştir (Şahin, 2009).

1936 hayat bilgisi programında yer alan konular; bakkal veya aktar dükkânında neler bulunur, kış eğlenceleri, yeni yıl, askerlik, mevsime göre farklılaşan doğa, mevsime göre yapılan işler, oyunlar, eğlenceler, telefon, kentlerin ve kasabaların yönetim örgütlenmesi, kentlerin ya da kasabaların etrafındaki köylerden birine ziyaret, gökyüzü incelemesi olarak verilmiştir (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937).

1948 programında, ilkokulun ilk üç sınıfında toplu öğretim esasına uyulacağı ve bu dönemdeki bütün derslerin hayat bilgisi etrafında bir bütün oluşturmasının gereği belirtilmiştir. 1948 programına göre, hayat bilgisi dersi bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir.

1948 ilkokul müfredatı hayat bilgisi dersinin amaçları şöyledir: “Evde, okulda ve okulun bulunduğu köyde, kasabada ve şehirde, ilk üç sınıf öğrencileri tarafından kavranması mümkün olan tabiat, aile, tutum ve toplumsal yaşam ile ilgili gündelik hayat olaylarını çocukların gözleyip incelemelerine yardım ederken onlara, gündelik tabiat olaylarını doğru bir şekilde yorumlamalarını saklayacak bilgi, tabiat güzelliklerine karşı sevgi ve tabiat öğelerinin korunması için iyi alışkanlıklar kazandırmaktır (Şahin, 2009).

1948 hayat bilgisi programında 1936’ya göre yer alan bazı yeni konular şunlardır (Şahin, 2009):

“Evimizdeki hayvanlar, bahçede, mahallede, kırdan oynanan oyunlar, pazaryeri ve pazaryerinde görülenler, Atatürk ve İnönü’nün yaşam öyküleri, ev için kış yiyeceklerinin hazırlanması, eski giysilerimizin onarılması, evdeki ocak, mangal veya soba, evde çamaşır günü, giysilerdeki söküklerin dikilmesi, okul bahçesinde tarım dersleri, ailemiz ve evimizin tarihi, taşıtlarla ilgili düzenlemeler, şehrimizin ve köyümüzün tarihi, 19 Mayıs’ın anlamı, yerli malı haftası, çamaşır günü, radyo” (Kültür Bakanlığı Dergisi, 1937).

1968 programına göre, hayat bilgisi dersi 1948 programında olduğu gibi gözlem, yaşam, iş ve deney dersidir.

Hayat bilgisi dersi için 1968 programında beş ana başlık belirlenmiştir. Bu başlıklar şunlardır (MEB, 1968):

- a. Yakın çevreyi tanıma ile ilgili yetenek ve becerilerin geliştirilmesi
- b. Yurttaşlık görevleri ve sorumluluklarının benimsenmesi
- c. Toplumda insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin kavratılması
- d. Ekonomik yaşama fikrinin ve yeteneklerinin geliştirilmesi
- e. Daha iyi yaşama yeteneklerinin geliştirilmesi

1968 Hayat Bilgisi programının en önemli özelliklerinden biri öğretimde, öğrencilerin yakın çevresini merkeze alması olmuştur. Bu bağlamda öğretmene konuları işlerken özerklik sağlanmış, eğer bir konu öğrencilerin çevresiyle ilgili değilse o konunun atlanabileceği belirtilmiştir.

1997 Hayat Bilgisi programında genel hedeflerin yanı sıra özel hedefler ve her sınıfa göre ünite planları detaylarıyla yazılmıştır. Her sınıfa göre hedef sayısı ve davranış sayısı ilk kez 1997 müfredatında yer almıştır. Yine ilk defa olmak üzere öğretim materyalleri, levha, afiş, videokasetler bu müfredatta konu edilmiş ve detaylarıyla yazılmıştır (Kocaoluk, 1998).

1968’den farklı olarak 1997 Hayat Bilgisi programında, telefon kullanımı, çocuğun sağlığı ve kendini tanımaya yönelik tutum geliştirme, evde ve okulda

demokrasi, sorumluluklar ve haklar, bilinçli tüketicilik ve verimlilik, çevresel duyarlılık gibi konulara yer verilmiştir (Şahin, 2009).

2004 ilköğretim programı Hayat Bilgisi dersinde öğretmenler bilgi aktaran değil öğrencilere yol gösterici olarak kabul edilmiştir. 2005 Hayat Bilgisi dersi programında insan biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olarak ve değişimin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alınmıştır. Bu noktadan hareketle “birey”, “toplum” ve “doğa” olmak üzere üç ana öğrenme alanı belirlenmiş, değişim de bütün bu öğrenme alanlarını kuşatan daha genel bir boyut olarak düşünülmüştür.

Hayat Bilgisi dersi için özellikle benimsenen toplu öğretim yaklaşımının bir gereği olarak, bu öğrenme alanlarını aynı anda kuşatabilen üç tema belirlenmiştir. Programda tema isimleri, “Okul Heyecanım”, “Benim Eşsiz Yuvam” ve “Dün, Bugün, Yarın” olarak belirlenmiştir. Bu programda öğrenme ve öğretme etkinlikleri önemli ve kritik öge olarak kabul edilmiştir.

Hayat bilgisi dersi müfredatının öncelikli amacı, ‘öğrencilerin temel yaşam becerilerini kazanmalarına ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmelerine yardımcı olmak’ şeklinde belirlenmiştir. Bununla birlikte Hayat Bilgisi dersinde 4. ve 5. Sınıflarda okutulacak Fen ve Teknoloji ve Sosyal Bilgiler derslerine temel oluşturacak bilgilerin de öğretilmesi amaçlanmıştır.

2005 Hayat Bilgisi öğretim programında özellikle eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, araştırma, iletişim, problem çözüme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma, karar verme, kaynakları etkili kullanma, öz yönetim becerilerinin kazandırılması hedeflenmiştir.

Ayrıca Hayat Bilgisi dersi öğretim programı, öğrencilerin özsaygı, özgüven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, saygı, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirme gibi kişisel nitelikleri ve değerlerinin geliştirmelerine yardımcı olunacağı düşünülmüştür (MEB, 2005).

2.4. FEN VE TEKNOLOJİ PROGRAMLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Fen Bilimleri, ülkelerin gelişmesinde ve ekonomik kalkınmasında önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı ülkeler bilimsel ve teknolojik gelişmelerden geri kalmamak ve ilerlemenin sürekliliğini sağlamak için bilgi ve teknoloji üretebilen bireyler yetiştirmek amacıyla fen bilimleri eğitime özel bir önem vermektedirler (Ayas, 1995; Ünal, 2003).

Bu bağlamda son yüzyıl içerisinde fen bilimleri eğitiminin kalitesini artırmak için birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin çoğunluğu, yapılan değişimlere uygun yeni öğretim programlarının geliştirilmesi şeklinde gerçekleşmiştir (Ayas, Çepni, Akdeniz, 1993; Ayas, 1995).

Fen ve Teknoloji dersi öğretim programının, sadece ilkokul boyutundan oluşmak kaydıyla, cumhuriyetten günümüze tarihsel gelişimi şu şekildedir:

1923'ten sonra Türkiye'deki köklü değişiklikler eşliğinde eğitim sisteminde ve bu arada ilkokul programında da değişiklikler yapıldı. Cumhuriyet döneminin ilk programı 1924 tarihli "İlk Mekteplerin Müfredat Programı" dır. Bu programda Fen Bilgisi konuları, "Tabiat Tetkiki, Ziraat, Hıfzısıhha" adı altında 1. ve 2. sınıflarda üçer saat, 3., 4. ve 5. sınıflarda ise ikişer saat olarak okutulmuştur (Varış, 1999).

1926 tarihinde düzenlenen yeni ilkokul programında, ilköğretimin hedef ve ilkelerini incelediğimizde oldukça kapalı ifadelerden oluştuğunu görürüz. Bu durumun öğretmenlerin programı uygulamasında zorluklara sebep oluşturduğunu söyleyebiliriz.

1926 programında Fen Bilgisi konuları ilkokul sınıflarında 'Hayat Bilgisi' üniteleri içine, ortaokul sınıflarında ise 'Tabiat Dersleri' adı altında 4. ve 5. Sınıflarda ikişer saat olarak okutulmuştur.

1926 programının düzenlenmesinden sonra; Türkiye'de çeşitli alanlarda yeniliklerin yapılması programlarında yeni ihtiyaçları karşılayabilecek şekilde değiştirilmesini gerektirmiştir (Varış, 1999).

1936 ilkököl programı 1926 programına göre daha açık ve sade bir yapıya sahiptir. Eğitim ve öğretimle ilgili tüm ifadeler eğitim bilimleriyle çelişmeyecek bir şekilde programda ifade edilmiştir. Bu programda da Fen Bilgisi'ne ilişkin konular birinci devre sınıflarında "Hayat Bilgisi" üniteleri içinde, ikinci devre sınıflarında "Tabiat Bilgisi" adı altında 4. ve 5. sınıflarda üçer saat olarak okutulmuştur.

1948 Programında Fen Bilgisi' ne ilişkin konular birinci devre sınıflarında "Hayat Bilgisi" üniteleri içinde, ikinci devre sınıflarında "Tabiat Bilgisi", "Aile Bilgisi" ve "Tarım-İş" dersleri üniteleri içinde verilmiştir. Bu programda 'Hayat Bilgisi dersi bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersi'dir' görüşü ile "Bu ders çocuğun içinde bulunduğu doğal ve toplumsal gerçeği, onun ruhsal durumuna uygun bir bütün halinde kavratmaya çalışır" görüşünün söz konusu olduğunu görmekteyiz.

1968 ilkököl programında "Fen ve Tabiat Bilgileri" adıyla belirlenen ders, 1948 programındaki Tabiat Bilgisi, Tarım İş ve Aile Bilgisinin bütünleşmiş bir biçimidir. Fen ve Tabiat programının en belirgin özelliği bu derslerin konularının bilgi ve anlayış açılarından bir bütün olarak inceleme imkânı sağlayacak biçimde birleştirilmiş olmasıdır. Biçim olarak "Ünite Yaklaşımı" na uymaktadır. Amaçlar için hedef- davranış analizine yer verilmemiştir, öğrencilerin etkin katılımına yer veren bir eğitim önerilmiştir (Kaptan ve Korkmaz, 2000).

2005 yılında uygulamaya konulan Fen programında "Bütün vatandaşların fen ve teknoloji okuryazarı olarak yetişmesi" anlayışı benimsenmiştir. Programın geliştirilmesinde yapılandırıcı yaklaşım esas alınmıştır. Öğretmenin görevi, öğrencilere kitabı bire bir aktarmak değildir. Öğrenciyi yönlendirerek onun öğrenme sürecine aktif olarak katılımını sağlamaktır. Öğrenme tamamen bireysel bir etkinliktir. Öğrenci, okula kendisine ait bilgi ve meraklarla gelir. Birey istediği şeyi, istediği yöntemle, istediği yerde ve zamanda öğrenir. Yeni program kendiliğinden öğrenci merkezli ve öğrencinin yaparak-yaşayarak-düşünerek öğrenmesini öngören bir özelliğe sahiptir.

2005 İlköğretim 4.ve 5. sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Programında öğrenme, öğretme ve değerlendirme süreçleri ile ilgili temel anlayışlar daha önceki programlara göre oldukça farklıdır. Bu programda vurgulananlar şöyle sıralanabilir (MEB, 2005):

- Bilginin ezberlenmesi bırakılmış, beceri ve anlayışın geliştirildiği, sorgulamaya dayalı bir bakış açısı önerilmiştir. Araştıran, sorgulayan, inceleyen, eleştirel düşünen, kendi kendine karar verebilen öğrencilerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir.
- Klasik ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin yerine alternatif ölçme ve değerlendirme yöntemleri önerilmiştir.
- Yoğun bir bilgi aktarımı yerine öğrencinin yaşantısında gerekli olan temel bilgilerin verilmesi önerilmiştir. Öğrenci bu bilgileri kendi deneyimleri sonucunda kendisi elde edecektir.
- Öğretmen ve program merkezli, sırf bilgilendirmeye yönelik öğretim yerine öğrenci merkezli öğretim esas alınmıştır. Öğretmen sadece rehberdir.
- Öğrencilerin bireysel farklılıklarının öne çıkarılması önerilmiştir. Bir sınıfta bulunan 30-40 öğrencinin farklı kişisel özelliklere ve farklı yeteneklere sahiptir. Hepsinin zihinsel ve duygusal dünyası farklıdır. Bu farklılıkların ön plana çıkaracak, herkesin kendi kendine yaparak yaşayarak öğreneceği bir eğitim hedeflenmektedir.
- Programın katı bir şekilde değil esnek uygulanması önerilmiştir.
- Öğrencileri yarıştırmaya değil işbirliğine yönlendirme önerilmiştir.
- Programda içerik sarmal yaklaşım esas alınarak düzenlenmiştir. Bu nedenle temel kavramlar, her sınıfta ele alınmıştır, ancak üst sınıflara geçildikçe kazanımların derinliği artmış ve kapsamı genişlemiştir. Böylece sınıf düzeyi yükseldikçe kavramlarda yinelenme söz konusu olmamıştır.

Fen ve Teknoloji dersinin amacı öğrenciye sadece bilgi vermek olmadığı için programda fen ve teknoloji okuryazarlığını destekleyecek yedi öğrenme alanı belirlenmiştir. Bu öğrenme alanlarından dördü olan “*Canlılar ve Hayat, Madde ve Değişim, Fiziksel Olaylar, Dünya ve Evren*” öğrencilere kazandırılacak temel fen kavram ve ilkelerini düzenlemektedir. Fen ve teknoloji okuryazarlığı için gerekli *Bilimsel Süreç Becerileri, Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre, Tutumlar ve Değerler* olmak üzere üç öğrenme alanı daha göz önüne alınmıştır (MEB, 2005).

Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programları genel hatlarıyla ortaya koyduktan sonra bu araştırmanın en temel ögesi olan ‘çevre hakkı ve çevre eğitimi’ üzerinde durmak istiyoruz.

2.5. ÇEVRE HAKKI

Çevre hakkı Türkiye Anayasasının 56. Maddesinde “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşın ödevidir.” şeklinde düzenlenmiştir. Anayasada çevre hakkı; devletin ödevi, vatandaşın ödevi ve herkesin hakkı olarak üç açıdan düzenlenmiştir.

Çevre hakkını oluşturan unsurları üç başlıkta inceleyebiliriz (Kabaoğlu, 1996):

Çevre Hakkının Öznesi: Çevre hakkının öznelere, bu hakkın kullanıcıları, yani bu hakka uyulmasını talep edebilecek yararlanıcılardır. Bu özneyi şimdiki ve gelecek kuşaklar olarak belirlemek mümkündür. Öznenin ikinci kısmı, çevre hakkının yararlanıcıları bakımından öteki haklarda bulunmayan bir özelliği de yansıtmaktadır. Bu hak günümüz insanların gelecek kuşaklara karşı sorumluluğu ve iki kuşak arasındaki dayanışmayı göstermektedir.

Çevre Hakkının Konusu: Korunması gerekli, çevresel değerleri ifade eder. Somutlaştıracak olursak, Çevre kanunun 1. maddesinde belirtildiği gibi, kırsal ve kentsel araziler, doğal kaynaklar, su, toprak, hava, doğal ve tarihsel değerler, atmosfer ormanlık alanlar kısacası yaşamın kendisi ve hatta biyosfer, çevre hakkının konusunu oluşturmaktadır.

Çevre Hakkının Muhatabı: Çevre hakkının muhatabının tespiti, sorumluluk ve yaptırım açısından önem taşır. Kısaca belirtecek olursak çevre hakkının kullanıcıları aynı zamanda muhataplarıdır. Keza devlet de muhataplar arasındadır.

Çevre hukukunun gelişimi ve çevresel değerlere hukuksal güvenceler kazandırılması yolundaki örneklerin yaygınlaşmasıyla birlikte çevre, insan hakları felsefesi alanında tartışılmaya başlamıştır. İnsanlar arasındaki dayanışmayı

gerçekleştirmek ve ortak değerlerin dayanışma yoluyla korunması, geliştirilmesi amacıyla UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) yeni insan hakları oluşturma çabası içine girmiştir. Bu çabalar sonucu, barış hakkı, gelişme hakkı, halkların kendi kaderini belirleme (self-determinasyon) hakkı ve çevre hakkının da içinde bulunduğu “dayanışma hakları” üçüncü kuşak haklar olarak belirlenmiştir. Dayanışma haklarının kaynaklandığı sorunlar, “tüm insanlığın yan yana geldiği takdirde çözebileceği, yoksa tek tek insanların ya da ülkelerin, üstesinden gelemeyeceği sorunları” oluşturmaktadır (Gürseler, 1992).

1968 de Tahran'da toplanan milletlerarası insan hakları konferansında oybirliği ile yayınlanan bildiride şöyle denilmektedir: "Bilimsel buluş ve teknolojik ilerlemeler bir yandan ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi sağlarken öte yandan ferdi hak ve hürriyetleri de tehlikeye atabilmektedir. Bu konu üzerinde dikkatle durulmalıdır. 1972 Stockholm konferansı sonunda yayınlanan bildiride de bu konuyla daha yakın ve doğrudan ilgili ifadeler yer verilmiştir. Bildirinin ilk paragrafında "gerek tabii gerekse insan yapımı çevre insanoğlunun refahı ve temel haklardan -hatta yaşama hakkından-faydalanması hususunda çok önemli bir yere sahiptir" denmektedir. Yine aynı bildirinin ilk ilkesi de insanın müreffeh ve haysiyetli bir hayat sürmesi için gerekli sağlıklı bir çevre, yeterli (asgari) hayat şartlarından bahsetmektedir (Bilgiç, 1993).

2.5.1. Uluslararası Hukukta Çevre Hakkı

Çevrenin korunması ve çevre kirliliği problemi, kirliliğin kaynağı olan ülke ile sınırlı kalmamakta dünya üzerinde var olan diğer devletleri ve insanları da etkilemektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak, çevre ile ilgili birtakım uluslar arası düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Bundan dolayı çevrenin korunması ve çevre kirliliğinin önlenmesi için birtakım uluslararası çalışmalar ve toplantılar düzenlenmiştir.

Pek çok uluslararası belgede, “çevre hakkı” ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu durum çevre hakkının uluslararası düzeyde kabul görmesi açısından önemlidir.

Bu çalışmaların ilki 1913 yılında yapılan Bern Konferansıdır. Doğal manzaraların korunması hakkındaki bu konferansı, 1923 Paris ve Londra’da yapılan konferanslar izlemiştir. Bundan sonra da birçok uluslararası toplantılar tertip edilmiştir.

Bu toplantıların ana konusunu daha çok tabiatın, doğal bitki örtüsünün, vahşi hayvanların, kültür varlıklarının korunması oluşturmuştur (Topçuoğlu, 1998).

1970 yılında Tabiatın Korunması Hakkında Avrupa Konferansı tertip edilmiştir. Çevrenin korunması ve çevre kirliliği ile ilgili olarak bütün uluslararası gelişmelerin yanında birleşmiş Milletler Teşkilatı içinde de 1971 yılında bazı çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. 1973 yılında bu çalışmalar “Çevre İçin Birleşmiş Milletler Programı”nı meydana getirmiştir. Halen bu çalışmalar kısa adı UNEP olan, Birleşmiş Milletler Çevre Programı tarafından yürütülmektedir. 1972’de Stockholm’de düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre Konferansının sonunda, Dünya Çevre Sorunları ve çevrenin korunması konusunda çok önemli bir bildiri yayınlanmıştır (Ürkmez, 2006).

Stockholm Konferansı’nda ilk kez kabul edilen “çevre hakkı” çevrenin “herkesin ortak varlığı” olduğu temeline dayalı “eşitlik” ilkesinde yükselen bir haktır. Bu hakla ulaşılmak istenen, doğayı sömürü değil, uyum temelinde bugünkü ve gelecek kuşaklar için yaşamaya elverişli kılarak herkesin ondan eşit yararlanması hedefidir. Çevre hakkı ile diğer haklar arasında görülen çatışmalar, çevre hakkının, yani insanın var olma ve yaşamını sürdürme hakkının yararına dengelenmelidir. Çünkü “çevre hakkı genel çıkarları özel çıkarların önüne geçirmiştir.” İnsan haklarının evrimi de bu yönde bir eğilim göstermektedir (Kaboğlu, 1999: 54).

Çevre hakkıyla ilgili en önemli kararların alındığı toplantılardan biri, 1992 Rio de Jenario’da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansıdır. Bu konferansta kabul edilen Rio sözleşmesinin 10. maddesi ise şöyledir:

“Çevresel konular her düzeyde ilgililerin katılımını gerektirir. Ulusal düzeyde, bireyler kamu otoritelerinin elinde bulunan, yerleşimlerdeki sağlığa zararlı maddeler ve faaliyetler de dâhil olmak üzere, çevre ile ilgili bilgilere erişme ve karar verme süreçlerine katılabilme fırsatlarına sahip bulunmalıdır. Ülkeler geniş bir biçimde bilgi sağlayarak kamu duyarlılığını ve katılımını teşvik etmeli ve kolaylaştırmalıdır. Tashih ve tazmin talebi de dâhil olmak üzere adlî ve idarî işlemlere başvurma hakkı sağlanmalıdır.”

Çevre hakkının eğitimsel ve adli boyutunu vurgulayan bu madde çevre hakkının geldiği noktayı göstermesi açısından oldukça önemlidir.

2.5.2. İç Hukukta Çevre Hakkı

1982 Anayasasının, “Sağlık Hizmetleri ve Çevrenin Korunması” başlığı ile 56. maddesinde düzenlenen Çevre Hakkı, Anayasasının “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde yer almaktadır.

56. madde; “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” hükmünü getirmiştir. Bu hükümle, 1982 Anayasasındaki çevre ile ilgili en önemli hükümdür.

1982 Anayasasında yer alan çevre ile ilgili hükümler şu maddelerde belirtilmiştir: 43, 44, 45, 57, 63, 168 ve 169. Maddeler.

1982 Anayasasının çevre hakkında ilk kez düzenlemesinin ardından 9 Ağustos 1983 tarihinde 2872 sayılı Çevre Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanun’un amacı, 26.4.2006 tarihinde, 5491 sayılı kanunla getirilen değişikliklerle şu şekilde ifade edilmiştir: ‘Bu Kanunun amacı, bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamaktır.

2.6. ÇEVRE EĞİTİMİ

Çevre eğitimi; toplumun tüm kesimlerinde çevre bilincinin geliştirilmesi, çevreye duyarlı, kalıcı ve olumlu davranış değişikliklerinin kazandırılması ve doğal, tarihi, kültürel, sosyo-estetik değerlerin korunması, aktif olarak katılımın sağlanması ve sorunların çözümünde görev alma olarak tanımlanabilir (Türkiye Çevre Atlası, 2001: 452).

Çevre eğitimi, bir yandan ekolojik bilgileri aktarırken diğer yandan da bireylerde çevreye yönelik tutumlarının gelişmesini ve bu tutumların davranışa dönüşmesini

sağlar. Çevre eğitimi, öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor öğrenme alanlarına hitap eder (Erten, 2004).

Çevre eğitime ilişkin uluslararası alandaki çalışmalar, özellikle 1970’li yıllardan sonra başlarken, ulusal düzeydeki uygulamalar da aynı döneme denk gelmektedir (Çolakoğlu, 2010).

Çevre eğitiminin bütün yönleriyle kapsamlı şekilde ilk kez ele alındığı Tiflis Konferansı’nda ise çevre eğitimiyle,; “Çevrenin ve çevre sorunlarının farkına varma ve duyarlılık geliştirme, çevre ve çevre sorunları hakkında bilgi sağlama, çevre ile ilgili olumlu ve gerçekçi tutumlar geliştirilmesini sağlama, çevrenin geliştirilmesi, korunması için gerekli güdülemeyi geliştirme ve besleme, çevreyi ve çevre sorunlarını belirleme, anlama ve çözme işlem ve yaklaşımlarında becerilerin, yaklaşımların geliştirilmesi, çevrenin oluşumuna, korunmasına ve sorunlarının çözümüne katılımın sağlanması” amaçlanmıştır (Özoğlu, 1993).

Yukarıda dile getirilen amaçlar doğrultusunda çevre eğitiminin beklenen işlevleri ise 1) Çevre Hakkında Bilgilendirmek, 2) Çevre İçin Duyarlık Yaratmak, 3) Çevre İçin Davranış Değişikliği Yaratmak“ şeklinde üç grupta toplanabilir (Şengül, 2001).

Herkesin çevresiyle ilgili konularda bilgilenmesi, aydınlanması ve yasal ve yönetsel girişimlerde bulunması için en temel yolun eğitim olduğu unutulmamalıdır (Geray, 1997: 327).

Çevreyle ilgili olarak, tüm bireylerin hak ve görevleri bakımından çok büyük önemi olan çevre bilincinin ve duyarlılığının geliştirilmesi için, çevre eğitiminin çok ciddi bir şekilde ele alınıp uygulanması gerekmektedir.

Türkiye’de çevre eğitimi, genel olarak kendiliğinden gelişen bir süreç şeklinde yürüdüğünden eğitim seviyesinin istenilen düzeyde olmadığı yetkililerce dile getirilmektedir. Özellikle halk eğitiminde, hedef kitlenin toplumsal ve kültürel özelliklerinin iyi analiz edilmemesinden kaynaklı olarak gerekli bilginin yeterince üretilmemesi, sunum tekniklerinin gerektiği gibi geliştirilememesi, halk eğitim

alışmalarını yürüten kişi, kurum ve kuruluşların yeterli araç ve gereçlerle donatılamaması söz konusu eğitimin aksatılmasındaki etkenler olarak sıralanmaktadır (Çolakoğlu, 2010).

Türkiye’de örgün eğitimde çevre eğitiminin durumuna genel olarak bakıldığında şu saptamalar yapılabilir (Özdemir, 2007):

1. Ülkemizde, çevre eğitimi, önceden 9. sınıfta “Çevre ve İnsan” adı altında ayrı bir ders şeklinde verilirken, daha sonra bu ders kaldırılarak çevre konuları Biyoloji derslerinde okutulmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda, ilköğretimden ortaöğretimin sonuna kadar çevre eğitiminin verildiği bağımsız bir ders kalmamıştır.
2. Çevre konularının geçtiği konulara bakıldığında ise, ilköğretim Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Fen ve Teknoloji dersleri müfredatında, çevreye ilişkin konulara dağınık şekilde yer verildiği görülmektedir. Ortaöğretim aşamasında ise, 9. sınıf Biyoloji müfredatının Ekoloji “Dünya Ortamı ve Canlılar” başlığı altında, ilk kez ekosistemin yapısı, işleyişi ve çevre bozulması ayrı bir bölüm içinde etraflı şekilde ele alınmaktadır. Sonraki yıllarda okutulan Biyoloji derslerinde ise bu kapsamda çevre konularına yer verilmemektedir.
3. Diğer derslerde ise çevre konularına oldukça kısıtlı ve dağınık şekilde yer verildiği görülmektedir.

Bu saptamalar doğrultusunda, ülkemizde uygulanmakta olan çevre eğitiminin nicelik ve nitelik açısından oldukça yetersiz ve dağınık yapıda olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Çevre eğitiminin anaokullarından başlatılarak ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında da sistemli ve düzenli bir şekilde devam etmesi önemli sonuçlar kazandıracağı düşüncesiyle 14.10.1999 tarihinde Çevre Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında “Çevre Eğitimi Konularında Yapılacak Çalışmalara İlişkin İşbirliği Protokolü” imzalanarak yürürlüğe konulmuş ve protokol çerçevesinde;

- Okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla uygulamalı çevre eğitime ağırlık verilmesi,
- Ortaöğretim kurumlarında öğretmen ve öğrencilerde çevre bilincinin geliştirilmesi için çevre eğitime yer verilmesi,
- Ortaöğretim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca uygun görülen programlarda Çevre Dersinin haftada bir saat olmak üzere zorunlu ders olarak ders programlarında yer alması,
- Mesleki Teknik Eğitim Programlarında olduğu gibi Çıraklık Eğitim Programlarında da çevre konularına yer verilmesi,
- Ülke genelinde tüm öğretmen ve öğrencilerin çevre konusunda bilgilendirilmelerinin sağlanması amacıyla çevre eğitime yönelik hizmet içi eğitim kurslarının düzenlenmesi konularında çalışmalar başlatılmıştır (Türkiye Çevre Atlası, 2007).

Çevre eğitiminde istenilen başarının yakalanabilmesi için, çevre eğitiminde izlenecek yöntemlerin seçiminde her şeyden önce, öğrenilenler ile yaşam arasında ilginin kurulması, bireysel gereksinimlerin karşılanması ve güdülenmenin sağlanması gibi aktif öğretim süreçlerinin temel unsurlarının gözetilmesi gerekmektedir. Bu da çevre eğitimi süreçlerinin, “yapılandırmacı” öğrenme yaklaşımı ve buna uygun “araştırma ve buluş” öğretim stratejisine göre düzenlenmesi ve öğrencilerin aktif katılımını sağlayacak “yenilikçi (innovatif)” öğrenme durumlarına ağırlıklı şekilde yer verilmesiyle mümkün olabilir (Özdemir, 2007).

Bunun yanında, eğitim uygulamaları, okul dışında doğal gözlem ve incelemelerle de zenginleştirilmelidir. Son yıllarda, “doğa eğitimi” olarak betimlenebilecek eğitim anlayışına dayalı uygulamalarla, eğitim süreçleri, doğayı, doğal ortamlarda tanımaya, doğanın sunduklarını eğitimin konusu ve malzemesi olarak değerlendirmeye yönelik şekilde düzenlenmektedir (Ozaner, 2004: 587).

Kamuoyunda çevre bilincinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması amacıyla formal eğitimin uygulandığı okul ve benzeri kurumlarda yapılanlar yeterli değildir. Bugün gerek müfredat içersinde ve gerekse sivil toplum kuruluşlarınca yürütülen

projelerle, çocuklarımız ve gençlerimiz bu konularda eğitmeye ve bilinçlendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak öte yandan ironik bir şekilde bu eğitimi alan gençlerimiz üniversiteye gittiklerinde ya da iş bulup hayata atıldıklarında aynı duyarlılığı davranışlarına yansıtamamaktadırlar (TÜRÇEK, 2005).

Ulusal ve bölgesel bazda çevrenin korunması, bozulan çevre değerlerinin yeniden kazandırılması, doğal kaynakların akılcı kullanımı ve çevre kirliliğinin önlenmesi konularında halkın katılımını sağlamak için kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler ve basın yayın kuruluşları ile işbirliği sağlamak ve ortak çalışmalar yapılması kaçınılmazdır.

2.7. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, Çevre Eğitimi ve Hayat bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarının değerlendirilmesi ile ilgili olarak ulaşılan çalışmalara yer verilmiştir.

Akçay'ın “Farklı Ülkelerde Okul Öncesi Öğrencilerine Yönelik Çevre Eğitimi” adlı yüksek lisans çalışmasında, gerek Türkiye'nin gerek diğer ülkelerin okul öncesi eğitim programları sahip oldukları esnek yapı nedeniyle çevre için eğitim olgusunun uygulanmasına oldukça uygun olduğunu, ele alınan okul öncesi eğitim programlarında ülkelerin çevre eğitimine gerekli önemi verdiğini ifade etmiştir. Ayrıca Almanya'da öğretim programı özellikle çevre eğitimi üzerine kurulmuş okulların olduğundan söz etmektedir. Araştırmada önemli olarak ortaya konulan saptamalardan biri de çevre eğitiminin niteliğinin nasıl değiştiğinin açıklanmasıdır. Bu açıklama araştırmacı tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: ‘Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı okul öncesi eğitim programının esnek olması nedeniyle pratikte verilecek çevre eğitiminin içeriği ve uygulamaları öğretmenlerin fen ve doğa bilgisine, çevre bilincine, hayal gücüne ve kurumların imkânlarına bağlı olarak değişmektedir (Akçay, 2006).

Yılmaz'ın “İlköğretimde Çevre Eğitimi İçin Yöntem Geliştirme” adlı çalışmasını, öğrencilerin bilişsel gelişim özelliklerine ve Çoklu Zekâ Kuramına dayanarak hazırlanan yeni öğretim yönteminin ilköğretim öğrencilerinin çevre eğitimi kazanımlarına olan etkisini incelemek amacıyla yapmıştır. Bu araştırma sonucunda; çevre eğitimi hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde çevre eğitiminin amaçlarının gerçekleşmediği görülmüştür. Yapılan ön çalışmada çevre eğitiminin klasik yöntemlerle işlendiği tespit edilmiştir. Çalışmada, görsel araç-gereçler ile birlikte klasik yöntemlerin kullanıldığı deney grubunun, sadece klasik yöntemlerle ders islenen kontrol grubundan daha başarılı olduğu ortaya konulmuştur. Testin ikinci bölümünde öğrencinin kendi yaşantısı yoluyla görerek, duyarak ve yaparak öğrenmesini amaçlayan yeni yöntemin kullanıldığı deney grubunun, klasik yöntemin kullanıldığı kontrol grubundan daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Tüm bu sonuçları değerlendiren araştırmacı çevre eğitiminde yaparak yaşayarak öğrenmelerin olduğu bir anlayışı önermektedir (Yılmaz, 2006).

Kabaş'ın “Kadınların Çevre Sorunlarına İlişkin Bilgi Düzeyleri Ve Çevre Eğitimi” adlı çalışmasında, kadınlara uygulanan anketlerle eğitimden önce ve eğitimden sonra çevre bilgisi, çevre sorunları ve bu sorunlara ilişkin sorulara verdikleri cevaplar karşılaştırılarak çevre eğitiminin kadınlar üzerinde ne kadar etkili olduğu ortaya çıkarılmıştır. Kadınlara çevre eğitimiyle ilgili ölçmeler yapılmış ve eğitimden sonra, eğitimden önceye göre başarı durumunda yükselme görüldüğü ve başlıca çevre sorunları ve doğayı kirleten ve ekolojik dengeyi bozan başlıca etkenlerle ilgili sorulara eğitimden sonra doğru cevap verenlerin oranının arttığı ifade etmiştir. Bu çalışmada eğitimden önce ve eğitimden sonra yapılan ölçmeler sonucunda; su kirliliği, hava kirliliği, geri dönüşüm ve radyasyon konularında anlamlı bir farklılık bulunmuşken, çevre kirliliğinin tanımı, toprak kirliliği, gürültü kirliliği ve atıklar konularında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca kadınların çevre sorunları konusunda verilecek bir eğitime istekli oldukları ve verilen eğitimden faydalandıkları görülmüştür (Kabaş, 2004).

Sarıkaya'nın “Çevre Eğitiminde İnteraktif Öğretim Yöntemleri” adlı çalışmasında, öğrenci merkezli öğretim yöntemlerin çevre eğitiminde ve diğer alanlarda kullanılması öğrencilerde kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesini sağlayacağını, probleme dayalı öğrenme yönteminin, düz anlatım yöntemine kıyasla öğrenme döngüsü yaklaşımına göre öğrencilerin akademik başarılarını artırmada daha fazla etkili olduğunu, probleme dayalı öğrenme, geleneksel öğrenme ve öğrenme döngüsü yaklaşımlarının uygulandığı gruplardaki öğrencilerin cinsiyetleri arasında bir farklılık saptanmadığını, interaktif öğretim yöntemleriyle gerçekleştirilen etkinliklerin 3 saat ile sınırlandırılan Fen Bilgisi derslerinde gerçekleştirilemeyeceği ve daha fazla ders saati ile gerçekleştirebileceği sonuçlarını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca öğrencilerin aktif öğretim yöntemlerine olumlu bir bakış açısına sahip oldukları sonucunu ortaya çıkarmıştır (Sarıkaya, 2006).

Mert'in “Lise Öğrencilerinin Çevre Eğitimi Ve Katı Atıklar Konusundaki Bilinç Düzeylerinin Saptanması” adlı çalışmasında; ilçelere göre öğrencilerin çevre eğitimi ve katı atıklar konularında bilgi ve duyarlılık bakımından farklılıklar gösterdiği, okullara göre çevre eğitimi ve katı atıklar konularındaki bilgi ve duyarlılıklarının farklılık gösterdiği, cinsiyete göre öğrencilerin çevre eğitimi ve katı atıklar konularındaki bilgi düzeylerinin farklılık gösterdiği fakat çevreye duyarlılıklarının cinsiyete göre farklılık

göstermediği, sınıf düzeylerine göre, öğrencilerin çevre eğitimi ve katı atıklar konularındaki bilgilerinin ve çevreye duyarlılıklarının farklılıklar gösterdiği, bu farklılığın özellikle birinci ve ikinci sınıflar arasında olduğu, günlük gazete alma durumuna göre, öğrencilerin çevre eğitimi ve katı atıklar konularındaki bilgilerinin ve çevreye duyarlılıklarının farklılıklar gösterdiği, ekoloji ağırlıklı belgesel izleme durumuna göre öğrencilerin çevre eğitimi ve katı atıklar konularındaki bilgilerinin ve çevreye duyarlılıklarının farklılıklar gösterdiği, öğrencilerin çevre eğitimi ve katı atıklar konularındaki bilgi düzeylerinin ve çevreye duyarlılıklarının, kitaplıklarında çevre ile ilgili kaynakların bulunma durumuna göre farklılıklar gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca, bilgi düzeyi yüksek olan öğrencilerin çevre ve çevre sorunlarına karşı daha duyarlı olduklarını söylemek mümkündür (Mert, 2006).

Armağan, “İlköğretim 7–8. Sınıf Öğrencilerinin Çevre Eğitimi İle İlgili Bilgi Düzeyleri (Kırıkkale İl Merkezi Örnekleme)” adlı çalışmasında; yapılan ölçmelerde öğrencilerin çoktan seçmeli soruları genellikle boş bırakmadıkları fakat açık uçlu soruların boş bırakılma oranlarının yüksek olduğunu bulmuştur. Yine çoktan seçmeli sorulardan birçoğunun bulgularına göre, 7. sınıf öğrencilerinin sorulara doğru yanıtlar verme yüzdelerinin 8. Sınıf öğrencilerinininkilerden daha fazla olduğu görülmüştür. 7. sınıf fen bilgisi ders müfredatında çevre kavramına yönelik konuların yer alması ve dolayısıyla 7. Sınıf öğrencilerinin konuyu hatırlama düzeylerinin daha yüksek olabileceği bu durumun nedeni olarak görülmüştür. Açık uçlu sorularda ise 7. ve 8. sınıf düzeylerinde, her soru için farklı başarı dağılımının olduğu belirtilmiştir. Kız ve erkek öğrencilerin hemen hemen tüm sorular için soruyu doğru cevaplama yüzdeleri arasında önemli farklılıklar olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çoktan seçmeli soruların doğru yanıtlanma yüzdelerine bakıldığında, öğrencilerin, özellikle kirlilik, kirliliğe neden olan etmenler, geri dönüşüm ve enerji kaynakları konuları hakkında yeterli bilgiye sahip oldukları görülmüştür. Açık uçlu sorulara ait bulguların sonuçlarına göre de öğrencilerin, özellikle ozon tabakası, asit yağmurları ve alternatif enerji kaynakları ile ilgili konularda yeterince bilgi sahibi olmadıkları ortaya konmuştur. Bu durumun ise özellikle ozon tabakası konusuna fen ders kitaplarında fazlaca yer verilmemesinden ya da bu konuların yazılı ve görsel basında fazla yer almamasından kaynaklanmış olabileceği araştırmacı tarafından belirtilmiştir (Armağan, 2006).

Aydın'ın “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Ve Öğretmenlerinin Çevre Eğitime Yönelik Özyeterlilik İnançları Üzerine Sınıf Düzeyi, Kıdem Ve Değer Yönelimlerinin Etkisi” adlı çalışmasında, sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerden çevre eğitimi dersi alanlarının, bu dersi almayanlara göre farkındalıklarının daha yüksek olduğunu ortaya çıkarmıştır. Birçok bulguyu değerlendiren araştırmacı, Çevre Eğitimi dersinin çevre eğitime yönelik öz yeterlilik inançlarına etkisi olduğu ve bu dersin etkin bir biçimde öğrencilere verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yine bu çalışmada özyeterlilik algısının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı ortaya konulmuştur. Öğretmenlerin çevre ile ilgili özyeterlilik algılarında ise yaşadıkları bölgelere göre anlamlı bir fark çıktığı belirtilmiştir (Aydın, 2008).

Erdoğan'ın “Çevre Eğitiminde Küresel Isınma Konusunun Öğrenilmesinde Proje Tabanlı Öğrenmenin Etkisi” adlı çalışmasında; proje tabanlı öğrenme yaklaşımının uygulandığı deney grubu öğrencileri ile geleneksel öğrenme yaklaşımının uygulandığı kontrol grubu öğrencilerinde deneysel işlem sonrası küresel ısınmaya dönük bilgi düzeyleri ve eleştirel düşünme becerilerinde anlamlı bir fark bulunurken, öğrenme stilleri açısından anlamlı bir fark bulunamamıştır. Araştırmada ortaya konulan önemli tespitlerden biri, nitel verilerden elde edilen bulgulara göre ortaya konulan, deney grubu öğrencileri uygulama aşamasında görev paylaşımlarını grup üyelerinin ilgi alanlarını dikkate alarak, eşit bir şekilde yaptıklarıdır. Projenin hazırlanması ile ilgili olarak grupların genellikle araştırma, bilgi toplama ve sentezleme, uzman kişilerle iletişim kurma gibi görevler üzerine yoğunlaştıkları ancak öğrencilerin çoğu uzman kişilerle iletişim kurmada sorunlarla karşılaştıklarını da eklemişlerdir. Deney grubu öğrencilerinin uyum ve dayanışma içerisinde, çalışmaları özgün ve yaratıcı ürünleri ortaya koymalarında etkili olduğunu belirttikleri ifade edilmiştir (Erdoğan, 2007).

Çimen'in “Çevre Eğitiminde Tatlı su Ekosistemleri Konusundaki Temel Kavramların Üniversite Öğrencileri Tarafından Algılanma Düzeyleri” adlı çalışmasında, üniversite öğrencilerinin tatlı su ekosistemleri konusundaki kavram bilgi puanlarının anabilim dallarına göre anlamlı olarak farklılaşma göstermediği, öğrencilerin cinsiyetleri ile çevreye ilişkin bilgi testi ortalama puanlarının istatistiksel açıdan farklılık göstermediği, öğrencilerin tatlı su ekosistemleri konusundaki kavram bilgisi

puanlarının ile çevreye yönelik tutumları arasında pozitif yönlü orta derecede ilişki olduğu tespit edilmiştir (Çimen, 2008).

Gökmen'in "Bilgisayar Destekli Çevre Eğitiminin Öğretmen Adaylarının Madde Döngüleri Konusundaki Başarılarına Etkisi" adlı çalışmasında; bilgisayar destekli öğretim yöntemi ile çevre eğitimi verilen deney grubu öğrencilerinin madde döngüleri konusundaki başarılarının anlamlı bir farklılık gösterdiği, yine geleneksel yöntem ile çevre eğitimi verilen kontrol grubu öğrencilerinin de madde döngüleri konusundaki başarıları, öntest-sontest sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık gösterdiği ortaya konulmuştur. Bilgisayar destekli çevre eğitimi ile eğitim verilen deney grubu öğrencileri ve geleneksel yolla çevre eğitimi verilen kontrol grubu öğrencilerinin madde döngüleri konusundaki sontest başarı sonuçlarına arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu belirtilmiş ve sonuç olarak bilgisayar destekli öğretimin çevre eğitiminde oldukça etkili olduğu ortaya konulmuştur (Gökmen, 2008).

Budak'ın 'İlköğretim Kurumlarında Çevre Eğitiminin Yeri Ve Uygulama Çalışmaları' adlı çalışmasında; çevre kavramını tanımlayarak, çevre sorunlarının ortaya çıkışında insanın gelişim süreciyle paralel ilerlemesinin ve sonuçta ürettiği politik çözüm arayışlarını, uluslararası platformda sürdürülen çevre politikalarının yanı sıra çevre eğitimi ile ilgili çalışmaların ortaya çıkışı, gelişimi ve geline noktaları ortaya koymuştur. Araştırma sonucunda, çevre eğitimi her yaştan insana çeşitli yollarla verilebileceği düşünülse de, çocuklara verilecek olan çevre eğitiminin daha etkili olabileceği ortaya konulmuştur. Ayrıca bu durumun, çocukların doğasıyla çakışmadığı hatta desteklediği fark edilmiştir (Budak, 2008).

Bildik'in "İlköğretim 7. Sınıfta Verilen Çevre Konusunun Öğrencilerin Çevresel Tutumu Ve Çevre Bilgisi Üzerine Etkisi" adlı araştırmasında, öğrencilerin çevre eğitimi almadan önce ve aldıktan sonra çevreye karşı tutum puanları ortalamaları arasında anlamlı bir farkın olmadığı, öğrencilerin sosyoekonomik durumları, anne eğitim düzeyi, baba eğitim düzeyi, cinsiyetleri, okul türüne göre çevreye karşı tutumları ve çevre bilgileri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı ortaya konulmuştur. Bulgulara göre; Fen ve Teknoloji dersi çevre konusu öğrencilerin bilgi düzeylerini olumlu yönde geliştirmiştir; ancak tutuma herhangi bir etkide bulunmamıştır. Öğrenciler çalışma

öncesinde sahip oldukları tutumu çalışma sonrasında da devam ettirmişlerdir. Bu durumun birçok nedeni ortaya konmuştur; ancak bilgi düzeyleri değiştiği halde tutumun değişmemesinin nedeni çevre konusunun işlendiği öğretim yöntemi ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca araştırmacı, öğrencilere kuramsal bilgiler verilirken bu bilgilerin niçin gerektiği ve nasıl kullanılacağı da öğretilirse, öğrenci bilgisini artırırken tutumunu da istenilen yönde geliştireceğini savunmaktadır. Ayrıca etki eden diğer faktörler bilgiyi edindikleri halde yeterli uygulamayı yapamayan öğrenciler ya da öğrencilerin bilincini artırmayan öğretmenler de olabilir (Bildik, 2011).

Can'ın “İlköğretim Bölümü 1. Ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bilgi, Dünya Görüşü Ve Çevre Eğitime Yönelik Öz-Yeterlik İnançlarının Karşılaştırılması” adlı araştırmasında; ilköğretim bölümü öğrencilerinin çevre bilgisi düzeylerinde öğrenim gördükleri anabilim dalları ve sınıf düzeylerine göre farklılıklar olduğunu, öğrencilerin çevre bilgilerinin ortalama düzeyde olduğu ancak Fen Bilgisi öğretmenliği dördüncü sınıf öğrencilerinin çevre bilgilerinin tüm gruplardan daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bu durum öğrencilerin çevreye yönelik dersler alması ve alan derslerinin de bilgi edinmeyi destekleyici olmasıyla açıklanmıştır. Fen Bilgisi, Sınıf, Sosyal Bilgiler ve Okul Öncesi öğretmenliği programlarında öğrenim gören öğrencilerin çevreci dünya görüşlerinin birbirine yakın olduğu ortaya konulmuştur. Fakat Okul Öncesi öğretmenliği 4. sınıf öğrencilerinin çevre eğitime yönelik öz-yeterlik inançları akademik yetkinlik algısı boyutunda araştırmadaki diğer iki değişken gibi düşük kalmıştır. Okul Öncesi dördüncü sınıf öğrencilerinin çevre bilgisi, çevreci dünya görüşü ve akademik yetkinlik algısı puanlarının diğer gruplardan düşük olması öğretmen adaylarının okul öncesi dönem çocuklarına çevreci davranışlar kazandırmadaki önemi düşünüldüğünde çarpıcı bir sonuçtur (Can, 2012).

Özdemir'in “İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilgi ve Bilinçlerinin Araştırılması” adlı çalışmasında; kızların çevre bilgisi düzeylerinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu, öğrencilerin okullarının bulunduğu bölgeye göre çevre bilgilerinin önemli ölçüde farklılaştığını, öğrencilerin çevre bilgisi düzeylerinin annelerinin ve babalarının mesleğine, eğitim düzeyine ve sağlık durumuna, kardeş sayısına, ayrı çalışma odalarının bulunup bulunmamasına, ekonomik düzeye ve eve gazete alma durumuna göre farklılık oluşturduğunu ortaya koymuştur. Yine araştırılan

konulardan biri olan çevre bilinci düzeyleri, annelerin meslek, sağlık ve eğitim durumu hariç çevre bilgisi düzeylerindeki gibi farklılık göstermektedir. Araştırmacı tarafından ortaya konulan önerilerden en dikkat çekici olanı “Öğretmen yetiştirme sürecinde çevre konusunun üzerinde durulmalı ve eğitim bilim çalışmalarındaki gelişmeler göz önüne alınarak çevre eğitiminin nasıl verileceği öğretilmelidir.” önerisidir (Özdemir, 2003).

Alak ve Nalçacı’ nın “Hayat Bilgisi Öğretim Programı Öğelerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı betimsel çalışmada; elde edilen bulgulara dayalı olarak sınıf öğretmenlerinin Hayat Bilgisi Öğretim Programı öğelerine ilişkin görüşlerinin cinsiyet, meslekteki kıdem, mezun oldukları okul ve okuttukları sınıflardaki öğrenci mevcuduna ilişkin görüşleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Okutulan sınıf düzeyi ve hizmet içi eğitim alma durumlarına göre anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir (Alak ve Nalçacı, 2012).

Güven’ in “İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Ders Ve Öğrenci Çalışma Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” adlı çalışmada; araştırmanın başlıca bulgularına göre, hayat bilgisi ders kitapları, içeriğinin günlük hayatla bağlantılı olması, kavramların öğrenci düzeyine uygunluğu ve görsel unsurların metin ile uyumluluğu gibi konularda yeterli veya kısmen yeterli; kazanımları gerçekleştirmeye yönelik yeterince örnek bulunması, öğrencilerin sınıfta aktif rol almasını sağlaması gibi konularda ise yetersiz bulunmuştur. Öğrenci çalışma kitaplarının ise öğrenmeyi kolaylaştırıcı etkinlikler ve görsel öğeler, ölçme ve değerlendirme çalışmaları bakımından bazı yetersizlikler gösterdiği bulunmuştur (Güven, 2011).

Küçüköner’ in “2005 Fen Ve Teknoloji Dersi Öğretim Programının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar Ve Öğretmen Gözüyle Çözüm Önerileri” adlı durum çalışmada; Elde edilen bulgular öğretmenlerin yeni programın kazanımlar ve içerik boyutunda az sorunla, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme boyutunda ise nispeten daha fazla sorunla karşılaştıklarını göstermektedir. Çalışmada, etkinliklerin günlük hayatla ilişkili olması, öğretmenlere hizmetiçi eğitim verilmesi ve ölçme-değerlendirme etkinliklerine ilişkin kılavuz kitap geliştirilmesi önerilerine yer verilmiştir (Küçüköner, 2011).

Uygun ve arkadaşlarının “İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Yeni Öğretim Programının Yapılandırmacılık Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi” adlı tarama modeli ile yapılan çalışmada; programın dört temel ögesi (Kazanım, İçerik, Eğitim Durumları, Ölçme-Değerlendirme), program tasarısı incelenerek yapılandırmacı yaklaşımın ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre programın dayandığı temel yaklaşım yapılandırmacılıktır. Program tasarısında, yapılandırmacılığın radikal yaklaşımlarından kaçınılmış ve geleneksel olarak bilinen “bilişsel” ve “davranışçı” kuramların izlerine rastlanılmadığı belirtilmiştir. Ayrıca tasarıya göre programın uygulanabilir nitelikte olduğu ifade edilmiştir (Uygun, Genç, Ülger, Damğa, 2006).

Tekbıyık ve Akdeniz’ in “İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programını Kabullenmeye ve Uygulamaya Yönelik Öğretmen Görüşleri” adlı çalışmada; araştırmanın sonucunda, öğretmenlerin, yeni İlköğretim Fen ve Teknoloji dersi öğretim programını kabullendikleri, programın başarısına inandıkları, programı uygulayabilmek için gayret gösterdikleri, ancak programı yeterince tanınamaları nedeniyle bazı problemlerle karşılaştıkları ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada, programın öğretmenlere daha iyi tanıtılmasına ve etkililiğinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur (Tekbıyık ve Akdeniz, 2008).

Bahar, Erdaş ve Özel’ in “İlköğretim Hayat Bilgisi Programında Çevre Eğitimi” adlı çalışmada; 1997 ve 2005 yıllarında uygulamaya konulan Hayat Bilgisi öğretim programları çevre okuryazarlığı açısından analiz edilmiştir. Analiz sonuçları, çevre okuryazarlığının boyutları bağlamında, her iki öğretim programında da bilişsel düzeydeki kazanımlara diğer alanlardaki (duyuşsal ve psikomotor) kazanımlara göre daha çok vurgu yapıldığını göstermiştir. 1998 öğretim programına göre 2005 öğretim programında bilişsel düzeyden duyuşsal ve psikomotor düzeylere doğru bir kaymanın olduğu ve kazanımların çevre okuryazarlığı boyutlarını daha fazla kapsadığı da tespit edilmiştir. 2005 Öğretim programında önerilen çevre eğitimi ile ilgili etkinlikler çoğunlukla sınıf içi etkinlik olarak düzenlenmiştir. Çalışmada, öğrencinin çevreyle temasının sağlanması, daha kalıcı bir çevre eğitimi sağlanması açısından etkinliklerin büyük bir kısmının sınıf dışı etkinlik olarak düzenlenmesi önerilmiştir (Bahar, Erdaş ve Özel, 2012).

Tanrıverdi’ nin “Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi” adlı çalışmasında, araştırma sonucunda, ilköğretim programlarında yer alan kazanımların çoğunlukla bilgi ve tutum geliştirmeye yönelik kazanımlar olduğu, ancak beceri, anlayış ve değer geliştirmede yetersiz olduğu; ayrıca programların sürdürülebilir çevre eğitiminden çok, çoğunlukla yaşadığımız çevreyi koruma anlayışına odaklı hazırlandığı ortaya konulmuştur (Tanrıverdi, 2009).

Demirbaş ve Pektaş’ ın “İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Sorunu İle İlişkili Temel Kavramları Gerçekleştirme Düzeyleri” adlı çalışmasında, öğrencilerin çevre sorunları için farkındalıkları, ön bilgileri ve çevreye yönelik duyarlılıkları açık uçlu sorularla belirlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, öğrencilerin daha çok, çevre kirliliği, hava kirliliği ve atıklardan kaynaklanan çevre sorunlarının farkında oldukları görülmüştür. Öğrencilerin günlük hayatta karşılaştığı ve sıklıkla gördüğü çevre sorunlarına çoğunlukla doğru cevap verdikleri, ancak güncel sorunlardan olan fakat öğretim ortamında fazlaca nedenleri üzerinde durulmadığı düşünülen sera etkisi, küresel ısınma vb. konularında yanlış cevaplar verildiği görülmüştür. Ayrıca bununla ilgili olarak bazı kavram yanılgılarına da düşüldüğü belirlenmiştir. Bunun yanında, öğrencilerin çevreye yönelik duyarlılık düzeylerinin yeterli olduğu görülmüştür (Demirbaş ve Pektaş, 2009).

Şimşek’ in “Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarındaki Çevre Konularının Etik ve Estetik Değerler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmasında; betimsel bir yöntem kullanılmış, veriler doküman analiziyle toplanmış, belirlenmiş temalar doğrultusunda analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda; hem programda hem de ders kitaplarında, çevre konularının ağırlıklı olarak “doğa merkezli bir yaklaşım” ile işlendiği belirlenmiştir. Programda çevre etiği ve estetiğine yeterince değinilmediği belirtilmiştir.. Fen ve teknoloji 6-8. sınıf öğretim programı ve ders kitaplarında çevre etiğinin sorumluluk ve katılım unsurları üzerinde durulduğu, saygı, değer ve telafi unsurlarının ihmal edildiği ortaya konulmuştur (Şimşek, 2011).

BÖLÜM III

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araştırmada, tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi, geçmişte ve halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde var olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2006).

Literatür taraması, araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olur (Karasar, 2006) Literatür taraması problemin önemini gösterme, araştırmanın desenini geliştirme ve araştırma bulgularını önceki bilgiyle ilişkilendirme amaçlarına hizmet eder (Balcı, 2001: 64). Bu çalışma, betimsel tarama yöntemlerinden döküman analizi tekniğini temel almaktadır. Bu teknik doğrultusunda, eğitim programları ve diğer dökümanlar analiz edilmiştir.

Literatür taraması, araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olur (Karasar, 2006) Literatür taraması problemin önemini gösterme, araştırmanın desenini geliştirme ve araştırma bulgularını önceki bilgiyle ilişkilendirme amaçlarına hizmet eder (Balcı, 2001: 64). Bu çalışmada, nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Birer doküman olarak ele alınan öğretim programları çevre konuları ve ulusal uluslararası sözleşmeler açısından analiz edilmiştir. Böylelikle, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar geliştirdiği 1926, 1936, 1948, 1968, 1997, 2000 ve 2004 programlarının ilköğretim Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarında yer alan çevre eğitime ilişkin hedefler ve içerik tarama yöntemi ile elde edilmiş ve böylece bu öğretim programlarında çevre eğitiminin yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarında yer alan çevre eğitime ilişkin hedefler ve içeriğin, Çevre Şuraları, Milli Eğitim Şuraları, Kalkınma Planları ve Uluslararası Anlaşmalar ile ne düzeyde paralellik gösterdiğini belirlemek amacıyla çevre şuraları, milli eğitim şuraları, kalkınma planları ve uluslar arası

anlaşmalarda yer alan evre eğitimi ile ilgili veriler, tarama yöntemi ile elde edilmiş ve bu verilerin araştırmaya konu olan ğretim programlarında yer alan evre eğitimi ile ilgili hedef ve içerik ile ilişkisi ortaya konulmuştur.

Ayrıca 1926 eğitim programının Osmanlıca olması nedeniyle bu programda yer alan Hayat Bilgisi, Tabiat ve Eşya dersleri metinleri Türkçeye çevrilmiş ve bu eviri üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR

Bu bölümde elde edilen bulgular araştırmanın alt problemleri doğrultusunda sunulmuştur.

4.1. BİRİNCİ VE İKİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın birinci alt problemi “İlkokul Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımlar nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmanın ikinci alt problemi “İlkokul Hayat Bilgisi öğretim programlarında “çevre” konulu hedef ve kazanımlara ilişkin “içerik” nasıl düzenlenmiştir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Hayat Bilgisi dersine dönük hazırlanan öğretim programlarının hemen hepsinde hedefler, kazanım ve içerik içe içe geçtiğinden dolayı araştırmanın bu iki alt probleme ait bulgularının aynı başlık altında verilmesi uygun görülmüştür.

Hayat bilgisi dersi, toplu öğretim yaklaşımına dayalı olarak oluşturulmuş bir derstir. Çocukların hem kendilerini hem de içinde yaşadıkları toplumu ve dünyayı tanımaları için tasarlanan bu ders, 1926, 1936, 1948, 1968, 1997 ve 2004 ilköğretim programlarında yer almıştır. 2009 yılı programında da aynı adla yer almaktadır.

4.1.1. 1926 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1926 Hayat Bilgisi öğretim programı, diğer öğretim programları ile birlikte İlk Mektep Müfredat Programı içerisinde yer almaktadır. Osmanlıca hazırlanan bu program tam bir müfredat programı özelliği göstermektedir. Müfredat programı, bir programın ağırlıklı olarak ünite ve konulardan oluşacak şekilde yapılandırılmasıdır (Demirel,

2001). Bu programda, her bir sınıf düzeyinde verilen konular ayrıntılarıyla paylaşılmıştır. Ayrıca programın birçok yerinde öğretmene konuları nasıl işlemesi gerektiği ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Programın Esasları ve Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1926 Programında Hayat Bilgisi dersinin esasları (mahiyeti) şu şekilde verilmiştir (Maarif Teşkilatı, 1926):

“Eski programlardaki tabiat tetkiki, ziraat ve hıfzıssıhha, coğrafya ve tarih dersleri ile musabakat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye dersleri birçok yönden birbirleri ile ilişkili olduğundan bunlar, ilkokul mektebinin birinci dersini teşkil eden ilk üç sınıfta hayat bilgisi adı altında birleştirilmiş ve müfredat buna göre düzenlenmiştir. Hayat bilgisi dersinin lisan dersindeki şifahi alıştırma ile sıkı bir ilişkisi vardır. İlk üç sınıfta muhtelif derslerin mevzuları arasında sıkı bir münasebet gözetilecek ve öğretimin merkezini hayat bilgisi dersi teşkil edecek, 4. ve 5. Sınıflarda dersler arasındaki ilişki ve münasebetlerin korunmasına itina edilerek bire bir tabiat dersleri, eşya dersleri, yurt bilgisi, tarih, coğrafya derslerinin mutlaka eğitimi yapılacaktır.”

Bu esaslar incelediğimizde çevre eğitimine dair bir vurgu görmemekteyiz.

1926 Programında Hayat Bilgisi dersinin hedefleri şu şekilde verilmiştir:

1. İçinde yaşadığı coğrafi çevrede karşılaşılan, en bilinen taş, maden, bitki ve hayvanları çocuğa tanıttırmak; etrafında cereyan eden doğal hadiseleri incelemek ve izah ettirmek; canlıların hayat şartlarını ve bunların çevreye karşı icra ettikleri tesirleri göstermek.

2. Bir taraftan havanın, toprağın ve tabiatın insan üzerine yaptığı tesirleri diğer taraftan insanın hayvan beslemek, orman yetiştirmek, toprağı işlemek, yollar yapmak, kanallar açmak suretiyle tabiat üzerinde vukua getirdiği değişiklikleri göstermek.

3. Çocuğun mensup olduğu toplumsal çevredeki insanların mesai ve vakitlerini incelettirmek. Aile, nahiye, belde ve hükümet teşkilatını özel bir surette öğretmek.

4. Gözleme dayandırılmış incelemelerle çocuklara, insan vücudu ve vücudundaki organların vazifeleri hakkında bilgi vermek, bir de sağlığı koruma ilkelerini uygulamalı bir surette öğretmek ve bilhassa her hususta çocukları temizliğe alıştırmak.

5. Mektep hayatında aile veya şehir muhitindeki insanlarla arasında kurulan gerçek olayları tartışmak veyahut hayali masallar ve hikâyeler nakil etmek suretiyle çocuklara ahlaki telkinler yapmak

6. Mektebin bulunduğu köy veya kasaba ile civarının dıştan görünüşü ve iç yapısının incelettirilerek coğrafyaya yeteneğini muhit dâhilinde karşılaşılan meşhur binalar ile abideler hakkında bilgi verilirken tarihe bir hazırlık yapmak.

7. Hayat bilgisi dersine gözlem ve deneyimleri dersle alakadar resim, el toprak işleri ve koleksiyonları bizzat çocuklara yaptırmak suretiyle onları faaliyete sevk etmek kendilerine işlemek ve çalışma zevki ve hevesi vermek.

8. Bir taraftan çocukların inceleme ve gözlem kabiliyetlerini artırmak, diğer taraftan gördükleri ve bildiklerini bizzat söyleyerek, yazarak ve iş vasıtasıyla doğru ve güzel ifadeye alıştırmak. Hayat bilgisi derslerinde çocukların seneler ile uygun olarak ifade ve beyan kabiliyetlerini geliştirmek ve bilhassa özenilecektir.

9. Ortak çalışma sayesinde öğrenciler arasında yardımlaşma hislerini uyandırmak ve kuvvetlendirmek.

Hayat Bilgisi dersinin hedeflerini incelediğimizde programın, öğrencileri, doğa olayları ve toplumsal yaşam ile ilgili birçok hedefe ulaştırmaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ayrıca, öğrencilere bizzat uygulama yaptırılması gerektiğinin çok defa vurgulanması, öğrencilerin aktif olmasının öneminin o yıllarda iyi anlaşıldığını göstermektedir.

Çevre eğitimi açısından bu hedefleri incelediğimizde ise günümüzdeki “çevre eğitimi” anlayışından çok farklı bir anlayışla karşılaştığımız söylenebilir. Hayat Bilgisi dersinin hedeflerinde doğa olayları ve insanın doğaya etkisi, öğrencilere öğretilecek birer konu olarak görülmüştür. O yıllarda çevre sorunlarının henüz belirgin hale gelmediği düşünülürse bu durum rahatlıkla anlaşılabilir.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1926 programı Hayat Bilgisi ders içeriğinde yer alan tüm konular ve bu konuların çevre eğitimi açısından analizi aşağıda verilmiştir.

1. Sınıf Konuları

Öğretim programında 1.sınıf düzeyinde yer verilen tüm konulara iat alt başlıklar, programın aslına uygun şekilde numaralandırılarak verilmiştir.

Mektebimiz

“Mektebimiz” konusuna ait alt başlıkları incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili bir konunun ele alınmadığı görülmektedir. Bu konudaki tüm altbaşlıklar şu şekildedir:

1. Dershanede çocukları oturtmak ve her birinin yerini tayin etmek. Çocukların boylarını ölçmek ve ağılıklarını tartmak.
2. Talebenin öğretmenle ve birbirleri ile tanışması, talebeye isimleri ile söylemek, babalarının isimlerini sormak
3. Selamlaşmak, mektebe gelince ve mektepten giderken selamlaşmak, sokakta öğretmeni selamlamak
4. Dershanemiz kapı, pencere, duvar, tavan, döşeme.
5. Dershanemizin eşyası: Sıralar, yazı tahtası, sandalye, masa, kâğıt sepeti, çiçek saksısı vs.
6. Talebenin ders eşyası: Çanta, kitap, kalem vs. Bunların en uygun surette kullanılması ve iyi muhafazası.
7. Mektep binası: Kapılar, koridorlar, dersaneler, öğretmen odası, yemekhane, konferans salonu vs. (mektebin bölümlerine göre)
8. Mektebin avlusu ve bahçesi: Oyun mahalli, çeşme, çiçek bahçesi, abdesthane, vs.
9. Mektep düzenine talebenin alıştırılması: Mektebe ne zaman geliriz? Evimize ne zaman gideriz? Dershaneye nasıl gireriz? Mektebin neresinde ve ne

zaman oynarız? Nerede ve ne zaman çalışırız? Mektepte zaman: Sabahları saat kaçta geliriz? Okula öğlen saat kaçta? Gece kaçta yatarız? Gece yarısı saat kaçtır? Haftanın günleri

10. Vücudumuzun ve elbisemizin temizliği; eller, yüz, ense, kulaklar, saçlar, tırnaklar ve ayaklar.
11. Mektepte temizlik: Çamurlu ayakkabılarıyla dershaneye girmeyelim, dershanede toz kaldırmayalım, kâğıt parçalarını yerlere atmayalım, mektep eşyasına zarar getirmeyelim, abdesthaneleri temiz kullanalım, muslukları temiz tutalım

Evimiz ve ailemiz

“Evimiz ve ailemiz” konusuna ait alt başlıkları incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili bir konunun ele alınmadığını söyleyebilir. Bu konudaki tüm altbaşlıklar şu şekildedir:

12. Evimiz nerededir? Evin bölümleri: Yemek odası, mutfak, salon, yatak odası (Muhite göre öğretilecektir)
13. Evimizin avlusu ve bahçesi
14. Evimizi eşya
15. Evimizin muhafazası, yangın tehlikesinden sakınmak
16. Evimize giderken geçtiğimiz yollar: Yollarda nasıl yürümeliyiz? Yollarda tehlikeler (bilhassa büyük şehirlerde otomobil tehlikesi) bunlardan sakınmak.
17. Ailemiz: Babamız, anamız, kardeşlerimiz, akrabamız, anamızın evdeki işleri. Bizim işlerimiz, yaşımız, babamızın kardeşlerimiz yaşları
18. Evimizde temizlik
19. Babalarımızın analarımızın işleri: Zanaatları ve meslekleri (Muhite göre öğretilecektir)

Sonbahar

“Sonbahar” konusunda ele alınan 21. ve 22. alt konu başlıklarında doğal çevreyle ilgili birtakım bilgiler görmekteyiz. Fakat bu bilgilerin öğrencilere öğretilmesi günümüz çevre eğitimi anlayışı ile dolaylı ilişkilendirilebilir.

20. Yazın havalar nasıldı? Sonbaharda havaların soğuması, yağmur, sis, rüzgar (Havanın koşullarına göre)
21. Sonbaharda ağaçlar ve çiçekler: Ağaç yapraklarının dökülmesi (elma, armut gibi birkaç ağaç gözlemlendikten sonra)
22. Sonbaharda hayvanlar: Kırlangıç, leylek vs. Kuşların uçup gitmesi. Köylünün yardımcıları: Öküz, inek, beygir.
23. Sonbaharda insanların işleri (Muhite göre: Çiftçinin mahsullerini ambarına taşıması, mahsullerin devşirilmesi: Üzüm, ceviz, patates, palamut vs.)
24. Çiftçinin çift sürmesi ve tohum ekmesi
25. Ailede kış hazırlıkları: Tarhana, bulgur, erişte yapmak, muhtelif turşular kurmak, reçeller yapmak, kömür ve odun tedarik etmek, alışveriş: Para, okka, arşın,
26. Sonbaharda çocuk oyunları: Topaç, çember vs.

Cumhuriyet Bayramı

“Cumhuriyet Bayramı” konusuna ait tüm alt başlıkları incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili bir konunun ele alınmadığı görülmektedir. Bu konudaki tüm altbaşlıklar şu şekildedir:

27. Bayrak, donanma, şenlik. Cumhuriyet bayramı münasebetiyle çocuklarla birlikte dershanenin süslenmesi, çiçekler, dallar ve kâğıt zincirlerden süsler.

Kış

“Kış” konusunun 30. alt başlığında geçen “kuşlara merhamet” ifadesi doğrudan çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

28. Kış geliyor: Havaların değişmesi. Günlerin büsbütün kısalmasına dikkat. İlk alametler, çiğ, kırağı, soğuk, rüzgârlar, bulutlar, yağmurlar, kar
29. Mektepte kışa karşı hazırlık: Dershanemizin sobası nasıl kurulur: Odun, kömür, mangal.
30. Kışın hayvanlar nasıl yaşarlar? Evlerimizdeki hayvanlar, köpek, kedi fare, Kırıldaki hayvanlar. Kuşlara merhamet.
31. Kışın açıkta çalışan insanlar (Muhite göre): Kayıkçılar, gemiciler, amale, bekçi bunların çalışmasından bizim kazandığımız rahat. İnsanların birbirine yardımı.
32. Fakirler ve kış: Hasta, fukara çocuklar, vs. Fakirlere yardım ve yardım şekilleri. Kışın mekteplerde temizlik, sokakların çamuru, mektebin çamurdan korunması, üst başımızın temizliği.
33. Çocukların kış eğlenceleri: Kızak yapmak, kardan adam yapmak, kış gecesi dinlediğimiz masallar (Dün, peri masallarından uzak durulacak ve evde dinledikleri masallar hakkında fikirleri düzeltilecektir).
34. Vücudumuz: Vücudun harici azası hakkında görüşme. Kışın vücudumuzu nasıl korumalıyız? Elbise ve koruyucu elbiseler, soğuk algınlığı tedavisi.
35. Vücudumuzda temizlik: Yüzümüzü, ellerimizi, ayaklarımızı yıkayalım, tırnaklarımızı keselim, saçlarımızı yıkayalım, dişlerimizi fırçalayalım, yerlere tükürmeyelim, mendil kullanmak, burun temizlemek, bit ve bitten korunmak.

İlkbahar

“İlkbahar” konusunda yer alan birçok ifade çevre eğitimi ile ilişkilidir. 37. Maddede “ağaçların tırtıllardan temizlenmesi”, 39. maddede “öğrencilere çiçek ektirmek ve sulatmak”, 40. maddede “bir kır gezisi düzenlemek”, 43. maddede “kuşların korunması ve kuş yuvalarına dokunmamak” şeklinde geçen ifadeler çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Bu ifadelerin tümü öğrencilere doğa sevgisi ve duyarlılığı kazandırma adına yapılan faaliyetler kapsamına alınabilir.

36. Günlerin uzaması, havaların ısınması, karların erimesi, derelerin nehirlerin kabarması. İlkbaharda mekteplerde yapılan işler, sobaların kaldırılması, evlerin temizlenmesi.
37. Meyve bahçesinde ilkbahar (muhte göre): Badem, şeftali, erik, kayısı, elma, armut, kiraz, vişne ağaçlarının çiçek açması ve yapraklanması, ağaçların tırtıllardan temizlenmesi. İlkbaharda bahçıvanın işleri ağaç köklerinin açılması dalların budanması bahçeye, saksıya; arpa, fasulye, nohut gibi tohumların ekilmesi.
38. Sebze bahçesinde ilkbahar (muhte göre): Bakla, sakız kabağı, marul, hıyar. Sebzelerin çocuklara çok faydası olduğu. Bahçıvanın bahçesindeki işler: Fidanların yetiştirilmesi, sebzelerin dikilmesi vb. Sebzelerin toplanıp pazarda ve dükkânlarda satılması.
39. Çiçek bahçesinde ilkbahar: Mahalline göre çocuklara gül, karanfil, lale, şebboy, fulya, menekşe gibi çiçekleri tanıtmak, saksılara veya bahçeye çocuklara çiçek diktirmek, takip eden günlerde bunları sulamak.
40. Kırlarda ilkbahar: Bir kır gezisinden sonra, çayırların yeşillenmesi, tarlaların ilkbahardaki hali, kırlarda yetişen çiçekler: Çiğdem, Menekşe vs. Çiftçinin tarlaları sürmesi ve yazlık ekinleri ekmesi. Saban, pulluk vs.
41. İlkbaharda hayvanlar: kışın uyuyan hayvanların uyanması ve meydana çıkması, koyunlar, kuzular, keçiler, çoban, sığır koyunların kırılması. Yapağı için. Doğumlar ve ölümler.
42. 23 Nisan (Büyük millet meclisi açılışı) ve bahar bayramı, mektebin ve dershanelerin donatılması için bahar çiçekleri toplanması. Dallar, çiçekler ve kâğıt zincirlerle süsleme.
43. Kuşlar: Tavuk, piliç, kaz, hindi, ördek, leyleklerin ve kırlangıçları dönmesi, yuva yapmaları, yavru çıkartmaları, kuşların korunması ve kuş yuvalarına dokunmamak

Yaz

“Yaz” konusunda geçen ifadelerin tümü öğrencilere doğada yer alan çeşitli varlıkların tanıtılmasına hizmet etmektedir. Bu itibarla çevre eğitimi ile dolaylı olarak bir ilişki kurulabilir.

44. Erik, elma, armut gibi yaz yemişleri, bunların toplanılması.

45. Biber, domates, fasulye, bezelye gibi sebzeler.

46. Derede, ördekler, kazlar, balıklar, su kurbağaları vs. Balıkçılar.

47. Tarlalarda: Başaklar, gelincik çiçeği. Ekinlerin biçilmesi.

48. Deniz veya göl (eğer mevcut ise) kayıkçılar, gemiler, vapurlar neye yarar?

49. Sınıf iş sergisi

2.sınıf Konuları

Öğretim programında 2.sınıf düzeyinde yer verilen tüm konular ve bu konulara ait alt başlıklar aşağıda verilmiştir.

Sonbahar

“Sonbahar” konusunda geçen ifadeleri incelediğimde öğrencilere doğada yer alan çeşitli varlıkların tanıtılmasına hizmet ettiğini söyleyebiliriz. Bu ifadelerin çevre eğitimi ile dolaylı olarak bir ilişki olduğu düşünülebilir.

1. İyi dershanemiz: Mektep nizamının yeniden mütalaası. Çocukların boylarının ölçülmesi vakti.
2. Evimiz ve bölümleri. İyi inşa edilmekte olan bir ev ziyaret edilerek gözlemlenmesi. İyi evi kimler yapar? Ne ile yapar? Nasıl yapar?
3. Marangoz dükkânı: iyi ev için kapı, pencere ve mobilyaların yapılması. Marangozun kullandığı aletler anahtarın nüveleri.
4. Demirci dükkânı: Demircinin kullandığı aletler (eğer yakında mevcut ise bir kiremithanede müşahade ettirilmeli). Tuğla ve kiremit neden yapılır?

5. Eski zamanda insanlar nerelerde yaşarlardı? Çingenelerin, göçebelerin çadırları ve kulübeleri bağlarda ve bahçelerde çardak ve kulübeler.
6. Sonbahar kuşların uçup gitmesi, havanın değişmesi, sonbaharın yaz ile mukayesesı
7. Bağlarda sonbahar: Bağ bozumu. Üzümden neler yaparız? (Muhite göre)
8. Meyve bahçelerinde sonbahar. Erik, elma, armut vs. Yemişlerin toplanması.
9. Sebze bahçesinde sonbahar: Biber, lahana, pırasa, patates vs.
10. Çiçek bahçesinde sonbahar. Çiçeklerin kışın muhafazası, çiğ, kırağı.
11. Kışlık zahirelerimizi nasıl hazırlarız? Lahana, biber, domates, turşu, pekmez, peynir vs.
12. Ehil hayvanlar: İnek, öküz, manda, eşek, at, katır, deve.
13. Gökyüzü: Güneş doğması, her günün sonu batması: Gündüz, gece. Ay, yıldızlar. Açık bulutlu hava, yağmur, kar vs.
14. Sene ve kısımları: Dört mevsim. Aylar, hafta, takvim, takvimden günler bulmak, saat, satın kaç olduğunu anlamak, zamanın kıymeti her işi vaktinde yapmak.

Cumhuriyet bayramı

“Cumhuriyet Bayramı” konusunda, çevre eğitimi ile ilgili bir ifade yer almamaktadır. Bu konudaki tüm altbaşlıklar şu şekildedir:

15. Sınıfımızın bayram hazırlıkları
16. Elbiselerimiz. Kışlık ve yazlık elbiseler, köylü ve şehirli kıyafetleri, eskiden insanlar nasıl giyinirlermiş, şimdi nasıl giyiniyorlar? Ergen ve kadın elbisesi, kimler diker? Elbise neden yapılır (Kumaş numunelerinin tetkiki, kumaş iptidai maddelerin tetkiki ve bunlardan koleksiyon terkibi elbiselerin korunması)

17. Ayakkabılarımız, yazlık ve kışlık ayakkabılarımız, bütün, iskarpin, sandal, çarık, terlik, takunya ayakkabılarımızı kim yapar, neden ve nasıl yapar, deri ve lastik numunelerinin koleksiyonu terkibi ayak ve kunduraların korunması.
18. Pazar mahallini ziyaret: Pazar nerede ve günleri kurulu, pazarda neler satılır, pazarda intizam. Polis memuru, bekçi, belediye memuru, jandarma ve vazifeleri, bulunduğumuz mahallede hükümet ve belediye teşkilatı.

Kış

“Kış” konusunda geçen ifadeleri incelediğimizde çevre eğitimi ile doğrudan ilişkili ifadeyi 25. maddede görmekteyiz. Bu maddede geçen “sokakları temizlemek” ifadesi çevre duyarlılığına yapılan önemli bir vurgudur.

19. Evlerimizi ve mektebimiz nasıl ısıtıyoruz. Mangal, tandır, ocak, saç soba, çini soba, kalorifer, insanlar eskiden meskenleri nasıl ısıtırlardı.
20. Evlerimizi ne ile aydınlatırız, mum, gaz lambası, elektrik ve hava gazı, eski zamanda aydınlatma nasıl olurdu?
21. Ekmek neden yapılır? Çiftçi buğdayı çavdarı mısırı değirmen, hububat, un numunelerinden koleksiyon tertibi.
22. Kış eğlenceleri: kızak kaymak, buz kaymak, düşmek, yaralanmak, soğuk almak, tedavi.
23. Kendimizi nasıl korumalıyız? Bulaşıcı hastalıktan korunmak, bitlerden sakınmak. Vücudun temizliği, yıkanmak, çamaşır değiştirmek, sofrada temizliğe riayet. Yerlere tükürmemek. Dershanede ve evde odaları havalandırmak. Hastalık vakaları: Sinekler, bitler, tahta kuruları, pireler, sivrisinekler bunların imhası.
24. Nakliye ve taşımacılık. Araba, fayton, otomobil, tramvay, şimendifer ve teyyare. Bunları nasıl yaparız? Eski zamanda insanlar hangi nakliye vasıtalarını kullanıyorlardı?

25. İçilecek su: İçilecek suyumuzu nereden alırız? Kaynak, pınar, dere, kuyu, göl, çeşme vs. Sokakları temizlemek. Su ile geçen hastalıklar. Eski zamanlarda insanlar ne suyu içerlerdi?

26. Yurdumuz doğduğumuz şehir kasaba, nahiye ya da köy bizim mahallemizin evleri, düğünleri, pazarları vs.

İlkbahar

“İlkbahar” konusunda geçen ifadelerin tümü öğrencilere çevrede yaşayan canlıları tanıtmaya dönüktür. Bu yönüyle bu ifadeler çevre eğitimi ile dolaylı ilişkilendirilebilir.

27. İlkbahar geliyor? Koyunları yavrilaması, kuzular ve keçi yavruları bahçede ve kırdan açan bahar çiçekleri, meyve bahçesinde ağaçların tomurcukların inkişafı, ağaçların yapraklanması ve çiçek açması, fidanların köklerinin kazılması, sebze bahçesinin eşelenmesi ve fidanların dikilmesi.

28. Dere veya göl: Köy ve şehir civarında bir dere ve göl mevcut ise çocuklar oraya götürülür. Derede ve gölde yaşayan kaz, balık, kurbağa ve kaplumbağa gibi hayvanlar öğrencilere gösterilir.

29. İlkbaharda bağların işlenmesi

30. İlkbaharda ekilen nebatlar, tütün, haşhaş, pancar vs. mektebin bahçesinin zirai tecrübeleri

31. Ötücü kuşlar: bülbül, saka, ispinoz, iskete, tarla kuşu vs.

Yaz

“Yaz” konusunda çeşitli bitkilerin ve doğa olaylarının tanıtılmasına dönük ifadeler çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

32. Şeftaliler: şeftali, zerdali, kiraz, vişne, erik vs.

33. Nisan ve bahar bayramları: Çocukların sınıfta yaz hazırlığı: bahar oyunları ve eğlenceleri. Top ve çember çevirmek. İp atlamak, uçurtma, salıncaklar.

34. Tarlada: Buğday, çavdar, arpa. Bunların başak bağlaması, sararması, orak mevsimi

35. Yazın günlerin uzaması ve ısınması, yağmur, şimşek, yıldırım, dolu.

36. Tekrarlama

37. Sınıf sergisi

3.Sınıf Konuları

Öğretim programında 3.sınıf düzeyinde yer verilen tüm konulara iat alt başlıklar, programın aslına uygun şekilde numaralandırılarak verilmiştir.

Sonbahar

“Sonbahar” konusunda yer alan 10. madde doğrudan çevre eğitimi ile ilişkilidir. Bu maddede temiz hava ve kirli hava arasındaki farka dikkat çekilmiştir. Fakat o günün şartları gereği kirli havanın sebepleri üzerinde durulmaya gerek duyulmamıştır. Sadece temiz ve kirli havanın insan sağlığı üzerindeki etkilerine vurgu yapılmıştır.

1. Yeni dershanemiz, dershanemizin işleri. (Çocukların boyları ölçülecek, ağırlıkları tartılacak ve kaydedilecek), dershanemizi temiz ve muntazam bir hale koymak için sınıfımız dâhilinde teşkilat; sınıfımızda temizlik, sıhhat, intizam güzellik gruplarının seçilmesi ve vazifelerin tayini.
2. Mektebimiz dâhilindeki hayatın ve mektep nizamlarının yeniden tetkiki. Küçük sınıf talebesi ile daha büyük talebe arasındaki münasebetler.
3. Mektebin bulunduğu köy veya kasabanın tetkiki. Bulunulan mahallede halkın başlıca işleri, ziraat bankası ve diğer bankalar, kooperatifler -varsa- bu işlerin birbiri ile mukayesesi, işsiz insanların halleri, işsizliğin aksi.
4. Hükümet teşkilatı: Başlıca hükümet daireleri ve hükümet memurları; müdür kaymakam, vali, kaymakam, belediye reisi ve belediye heyeti. Bunların vazifeleri (Mahkemeyi ziyaret ve bir iki davayı izleme)
5. Posta ve telgraf: Postaların nasıl gittiği. Bulunan muhitin civarla münasebeti. Başlıca yollar ve nakil vasıtaları (Postaneye ziyaret)

6. Sosyal yardım teşkilatı: Kızılay, hastaneler, çocuk esirgeme kurumu. Böyle teşkilatların yardımları. Böyle teşkilatların devamı için halkın vazifeleri.
7. Umumun rahat ve huzuru için herkesin mektepte ve hariçte yapması gereken veya yapmaması gereken haller ve hareketler.
8. Bedenimiz: Bedenimizin harici yerleri, elbisemiz, ayakkabılarımız, elbisemizin ve ayakkabılarımızın imal edildiği yerler, Beden temizliği, bedenın korunması, elbisenin korunması.
9. Dâhili uzuvlarımız: Gıdalarımızı teşkil eden maddeler: Ekmek, süt, yumurta, sebzeler, meyveler, et, tatlılar, içilecek sular.
10. Hava ve teneffüs: Ciğerlerimizin ehemmiyeti, kır havası, temiz hava: Pis havanın tehlikeleri.
11. Başlıca hastalıklar: Sıtma, verem, batakliklar, sivrisinekler, mektep dâhilinde sivrisinekler, sinek, tozlar ve pisliklerle mücadele, veremden sakınma çareleri. Hastalıkları azaltma. Mikroplardan korunmak. İçkinin zararları. İçki insanları vereme ve diğer hastalıklara götürür.
12. Sıhhi ihtiyaçlar: Duruş ve oturuşta, teneffüste yemek ve içmek. (Terli iken soğuk su içmemek) yürüme, koşma ve oyunda dişlere ve el ayağa ihtimam. Okuma yazmada ihtimam.

Cumhuriyet Bayramı

“Cumhuriyet” konusunda çevre eğitimi ile ilgili bir ifade yer almamaktadır.

13. Sınıfın bayram hazırlığı. Cumhuriyet, Türk milleti, Türk memleketi.
14. Türk milletinın istiklal savaşı. Eski hükümetler ve padişahların fenalıkları. Yeni hükümet ve idaremiz. Reis-i cumhurumuz.

Kış

“Kış” konusunda yer alan 21. ve 30. maddeler doğrudan çevre eğitimi ile ilişkilidir. 21. maddede kış mevsiminde hayvanlara yardım yapılması tavsiye edilmiş ve böylece öğrencilerde çevre duyarlılığının artırılması amaçlanmıştır. Yine 30. maddede

kertenkelenin zararsız bir hayvan olduğundan bahsedilmiş ve zararlı böceklerle mücadelede ne kadar önemli olduklarının altı çizilmiştir.

15. Kış hazırlıkları: Dershanemizde ve mektebimizde kış hazırlıkları. Günlerin havanın tahmini. Sınıfın termometresine bakarak her gün sıcaklık derecesinin kaydı.
16. Yağmurlar: Yağmurların sebebi. Suyun faydaları.
17. Rüzgâr ve fırtına: derslane haricinde havanın derecesi. Derslane içinde havanın derecesi. Açılan penceren içeriye giren hava. Cereyan. Hava tahminlerinin önemi.
18. Kar yağarken: Karın yağışı. Sakin havada, rüzgârlı havada kar, tipi. Siyah bir kumaş üstünde karın tetkiki
19. Kış ve bozuk sıcaklık derecesi: Bu derece ile sıhhat arasındaki münasebet, vücudun sıcaklık derecesinin tabi termometreye ölçülmesi. Karın erimesi donan testilerin çatlaması. Bu hususta müşahade ve tetkikler. Kaynayan suyun sıcaklık derecesi. Karın faydası.
20. Kış masraflarının artması: Fazla gıda, fazla elbise, evleri ısıtma ihtiyacı. Tasarruf ve iktisat lüzumu. Fukaranın vaziyeti. Fakirlere yardım. Yardım cemiyetleri ve bunların hizmetleri. Mektep dâhilindeki yardım cemiyeti.
21. Kışın hayvanların hali. Kuşlar, kuşlara ve diğer faydalı hayvanlara yardım.
22. Kış eğlenceleri: Kızak ve buz kaymaları. Kardan inşaat.
23. Kışın gece uzundur. Uzun gecelerde hayat. Evlerde toplanmalar. Halk masalları ve oyunları. Bilmece. Masallardaki dev gibi muhayyel şahısların hakikatte mevcut olmadığını telkin. Batıl itikatlar ve korkularla mücadele.
24. Evlerin aydınlatılması ve düzenlenmesi: Eski zamanlarda aydınlatma :Çıra, mum, yağ kandili. Yeni zamanlarda aydınlatma. Gaz. (Aydınlatma için kullanılan malzemelerden koleksiyon tertibi.) Kibrit.
25. Evlerin ısıtılması: ocaklar, mangallar, sobalar, gaz lambaları, kalorifer, odun, odun kömürü, taş kömürü, gaz, havagazı, elektrik. (Isınma için kullanılan malzemelerden koleksiyon tertibi.)

26. Bahara doğru: Havanın ve günlerin tersine dönmesi ve tahminler hususu, bir deftere kaydı. Basit bir güneş saati almalı. Bununla gündüzün uzaması gözlenmeli ve kaydedilmeli. Havanın sabah ve akşam sıcaklığının kaydedilmesi. Sıcaklık derecesi, rüzgârın ciheti ve kuvvetini hafif, şiddetli, çok şiddetli veya fırtınalı olarak kaydı. Bulutlu günlerin ve yağmurun kaydı. Sınıfça basit bir hava cetvelinin tutulması.
27. Mektep bahçesinde küçük ziraat tecrübeleri için yerler belirlenmesi. Bunlara bazı çiçek, hububat ve sebze tohumları ekilmesi. Ekilen hububat ve sebze tohumlarının sayarak kaydedilmesi. (Kaydedilecek tohum miktarı sonunda alınacak mahsul miktarı ile mukayese edilecektir.) Talebe sınıfça bir müşahede defteri tutarak tohumları ektikleri tarihleri, ekilen tohum miktarını ve bunların yetiştirilmesi hakkında vakit vakit yaptıkları müşahedelerin neticelerini ve nihayet elde edilen mahsul miktarını kaydedeceklerdir. Eğer mektep avlusunda Nebahat tecrübesi yapmaya imkân yoksa bu tecrübeler saksılar veya tahta sandıklar içine ekilen nebatlar ile yapılacaktır.
28. Mektepte küçük bir akvaryum tesisi burada kurbağaların ve balıkların hayatlarının incelenmesi. Büyükse bir cam kavanoz basit bir akvaryum görevi görebilir.
29. İklimi müsait olan mahallerde ipek böceği yetiştirilecek ve bunların hayat safhaları müşahede ettirilecektir.
30. Mezra ve sürüngenler, hayvanlar ve böcekler: Sürüngenlerin himayesi mezraların imhası için tedbirler. Faydalı olan hayvanlardan olan kertenkelelerin korunması ve bunlar hakkındaki batıl fikirlerin değiştirilmesi. (Kertenkele ziraate zararlı böcekleri imha eder. Kertenkele zehirsiz, zararsız bir hayvandır)

İlkbahar

“İlkbahar” konusunda yer alan 30. maddede çevre eğitimi ile ilgili günümüz çevre eğitimi anlayışına da paralel bir ifade yer almaktadır. Bu maddede ormanların korunması ve öğrencileri ağaç dikmeye özendirme Hayat Bilgisi dersinde geçen çevre eğitimi ile ilgili en net ifade olarak göze çarpmaktadır.

31. 23 Nisan bayramı ve bahar haftası. Bayram için çiçekler ve yeşillikler tedariki. Dershanenin bahar çiçekleriyle donatılması. 23 Nisan bayramının kıymet ve ehemmiyeti. Türkiye hükümet teşkilatında büyük millet meclisi. İstiklal savaşının tekrarı ve ikinci Abdülhamit'in son günlerinden bugünlere kadar olan tarihteki belli başlı vakaların anlatılması. (Çocukların seviyesinin gözetilmesi şartı ile) Eski ve yeni Türk büyükleri, Türk alimleri ve Türk idarecileri, Türk askerleri)
32. Bahar gezintileri, kır gezintileri: Bulunulan köy veya şehir şekli şemai batı, güney cihetlerine gezintiler. Köy veya şehirlerde hakim noktalara çıkarak şehrin umumi görünüşünü temaşa. (Gezintilerde çiçek böcek taş numuneleri toplanılacak)
33. Gece semanın tetkiki. Kutup yıldızı, diğer yıldızlar, ayın hareketi ve safhaları.
34. Sınıf sergisi hazırlığı vesilesiyle dershanenin planının mektep ve civarındaki sokakların planlarının incelenmesi.
35. Mektebin bulunduğu köy veya şehrin planının tetkiki. (Eğer böyle plan mevcut ise öğretmen bundan istifade eder. Bu plan üzerinde belli başlı makamlar tayin olunur. Arasındaki mesafeler tahmin ve mukayese ettirilir. Mukayese fikri takviye edilir. Plan üzerinde kurşun kalemle caddeleri takip ettirmek yoluyla başlıca binalar bulundurulur.
36. Köy veya kasabanın kabataslak planına: Bu plan hakiki plana ait ihtisar edilmiş bir şekli olacak ve ancak en mühim birkaç caddeyi dikkate şayan binaları, ihtiva edecekler. Bu plan köy veya şehir dâhilinde talebe ile yapılan gezintilerden sonra çizilecek ve çizildiği anda talebenin müşahedelerinden istifade edilecektir.
37. Bulunulan şehir ya da köyün mensubu olduğu kazanın diğer köyleri ve kasabaları. Bunlar arasındaki yollar, tabii araziler hakkında ayrıntılar. Şehir civarının tabi avarız, tepeler, derelerin tetkiki, suyun toprağa ve taşlara icra ettiği tesirler. Büyük tepeler, dağlar, büyük dereler, nehirler, göl ve denizler buralarda hayat.

38. Cıvardaki avarızın bulunulan mahluk hayatına tesiri: cıvardaki dereler, şelaleler, bunlardan suyun kuvvet olarak istifadesi. Bataklıkların hastalıklara sebep olmaları. Bunların kurutulması hakkındaki telkinler.

39. Ormanların faydası. Ağaçları himaye, mevsiminde mektep bahçesinin muhafazası, kolay bir mahalle ağacı dikme ve dikilen ağaçlara özen gösterme.

40. Mühim bahislerin tekrarı

41. Sınıf sergisi: Bir senelik mesainin sınıfta teşhiri

4.1.2. 1936 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

Genel olarak 1926 programıyla oldukça benzerlik gösteren bu programda sadece dersin genel hedefleri verilmiş, öğrencilere kazandırılması planlanan hedef-davranışlara yer verilmemiştir. Bunun yerine doğrudan içerik üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle 1936 öğretim programı da müfredat programı özelliği göstermektedir.

Bu programda derse ait eğitim ve öğretim prensipleri oldukça ayrıntılı açıklanmıştır. Bu durum, Hayat Bilgisi dersinin eğitim bilimleri ile ilgili gelişmelere paralel hazırlandığını göstermektedir. Yine bu programda tüm konular ve altbaşlıkları ayrıntılı olarak ifade edilmiştir.

Programın Eğitim-Öğretim Prensipleri ve Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1936 İlkokul programında, ilkokulun eğitim ve öğrenim prensipleri, programın temel özelliklerini ortaya koyacak şekilde özetle şöyle verilmiştir:

- İlkokul milli bir eğitim kurumudur.
- İlkokul, bir topluluk, bir cemiyet örneğidir.

- Okul, çocuğu en geniş bir ölçüde faaliyete, yaratmaya ve işe sev edecek canlı bir muhit olmalıdır.
- Okul talebeyi muhakeme etmeye, düşünmeye alıştırmak için hiçbir fırsatı kaçırmamalıdır.
- Çocukları faaliyete sevk için o faaliyete karşı kendilerini alakalandırmalıdır.
- Çocukları bir mevzua, bir faaliyete karşı alakalandırmak için onların istiyaklarından istifade edilmelidir.
- Derslerde faaliyetleri çeşitlendirmeye çalışmalı, çocukları yeknesak faaliyetlere sevk etmekten çekinmelidir.
- İlkokulda bütün dersler çocukların seviyesine uygun olarak verilecektir.
- İlkokulda çocuklara bir şey hakkında bir fikir verilmek istenildi mi o şey ile çocukları mümkün mertebe geniş bir ölçüde temas ettirilmeli, çocukların o şey hakkında muhtelif yollarla tecrübelerini genişletmelidir.
- İlkokul çocukların hususiyetlerini daima göz önünde bulundurmalıdır.
- Yakın yurt ve yakın zaman prensibi ilkokullara hâkim olmalıdır.
- Okulda pratik bilgilere ve maharetlere önem verilmelidir.
- İlkokulun bütün faaliyetlerinde ulusal ekonomik kavrayışı ve duyuşu önemli bir yer tutacaktır.
- İlkokulun ilk üç sınıfını teşkil eden birinci devrede toplu tedris esasına riayet edilecektir.
- İlkokul çocuklara fikirlerini ve duygularını muhtelif yollarla ifade etme imkânlarını vermelidir.
- İlkokul, çocuklara ahlaki sahalarda iyi ile doğruyu birbirinden ayırt edecek sağlam düsturlar telkin etmelidir.
- İlkokul, çocuklarda güzel şeylere karşı bir sevgi ve bağlılık uyandırmalı, kendi yaşlarına göre güzel şeyleri çirkin şeylerden ayırt etme iktidarını kendilerine vermelidir.
- İlkokul, talebeye boş zamanlarını iyi bir yolda kullanma itiyadını vermelidir.

- Okul en iyi surette çalışma yolunu talebeye öğretmelidir.

İlkokul programıyla ilgili bu prensipleri incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili doğrudan ya da dolaylı hiçbir ifadeyi görmemekteyiz. Bu durumu, programı hazırlayanların, mevcut rejimi pekiştirmeye odaklanmasına ve o yıllarda çevre duyarlılığının tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de zayıf olmasına bağlayabiliriz.

1936 Hayat Bilgisi öğretim programında dersin genel hedefleri açıkça belirlenmiş ve programda şu şekilde verilmiştir:

- a) Tabii, beyti, iktisadi ve içtimai hayatın; ilk üç sınıf talebesi tarafından kavranması mümkün olan tezahürlerini onlara müşahade ettirmek;
- b) Çocuğun muhit ve yaşama şartlarını, coğrafya bakımından tetkik ettirmek;
- c) Önemli tarihi vakalara dikkatlerini çekmek, tarihi oluşu kavratmaya temel hazırlamak;
- d) Tabiatın güzelliklerini duyurmak ve sevdirmek,
- e) Yurt ve Milletseverlik için temel vazifesini görecekt olan, yakın yurda ve halka karşı bağlılık duygu ve şuurunu uyandırıp beslemek.

Hayat Bilgisi dersinin hedeflerini incelediğimizde “Tabiatın güzelliklerini duyurmak ve sevdirmek” hedefinin doğrudan çevre eğitimi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1936 programı Hayat Bilgisi ders içeriğinde yer alan tüm konular ve bu konuların çevre eğitimi açısından analizi aşağıda verilmiştir.

1.Sınıf Konuları

- **Dershanemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz ve ailemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Cumhuriyet Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Çarşıda sonbahar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bahçelerde sonbahar**

Bu konuda bahçe ya da parka gezinti yapılması üzerinde durulmuştur. Bu etkinlik öğrencilerde çevre bilincini artıracığından bu konu çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Okula gelmeden önce, okuldan çıktıktan sonra**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sonbaharda çocukların oyunları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sokakta**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bakkal veya aktar dükkânında**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış geliyor**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yeni yıl**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evde oyun**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Dışarıda kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evdeki kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Gece ve gündüz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimizdeki hayvanlar**

Bu konuda kedi, köpek gibi evcil hayvanlar üzerinde durulması çevre eğitimi ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilir.

- **Yangın**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Hastalıklar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Vücudumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlkbahar geliyor**

Bu konuda bahçe ya da parka gezinti yapılması üzerinde durulmuştur. Bu etkinlik öğrencilerde çevre bilincini artıracığından bu konu çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Posta**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ziyaret**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlkbaharda hayvanlar**

Bu konuda karıncalar, kelebekler, sinekler gibi hayvanlar üzerinde durulması çevre eğitimi ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilir.

- **Kuşlar ve öteki hayvanlar**

Bu konuda çeşitli kuş türleri ve kuşların korunması üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **23 Nisan Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bahar bayramı intibaları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yaz geliyor**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Pazar yerinde veya çarşıda yaz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ders yılı sonu**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

2.Sınıf Konuları

- **Tatil yaşayışları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okula dönüş**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sonbahar geldi**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Çarşıda veya Pazar yerinde sonbahar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Cumhuriyet Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evde ve okulda kış hazırlıkları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sıcak odamızda**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz ve ailemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlk kar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yeni yıl**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış ve hastalıklar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Vücudumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Vücudumuza iyi bakalım**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Giyeceklerimiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Temizlik**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sokakta**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Caddede her gün rast gelinen insanlar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlkbahar geldi**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Çarşıda ve Pazar yerinde ilkbahar**

Bu konuda hava olayları üzerinde durulması, ileride yaşanacak iklim değişikliklerini anlamada öğrencilere yardımcı olabilir. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile ilişkilidir.

- **Sokakta ilkbahar**

Yine bu konuda hava olayları üzerinde durulması, ileride yaşanacak iklim değişikliklerini anlamada öğrencilere yardımcı olabilir. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile ilişkilidir.

- **Bağ ve bahçelerde bahar**

Bu konuda bazı doğa olayları ve bazı canlıların yaşantısı ile ilgili verilen bilgiler çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Parkta bahar**

Bu konuda bahçe ya da parka gezinti yapılması üzerinde durulmuştur. Bu etkinlik öğrencilerde çevre bilincini artıracığından bu konu çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **23 Nisan Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bahar bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Askerlik**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yaz yaklaşıyor**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Suyumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Tatil geliyor**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

3.Sınıf Konuları

- **Yeni dershanemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuz ve civarı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Cumhuriyet Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sonbahar**

Bu konuda bir mevsimin olağan özellikleri üzerinde durulmuştur. Doğa olaylarını anlama adına önemli olan bu durum çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Okul yolu**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz ve ailemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuzun bulunduğu mahalle veya semt**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sokak**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yeni yıl**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış**

Bu konuda bir mevsimin olağan özellikleri üzerinde durulmuştur. Doğa olaylarını anlama adına önemli olan bu durum çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Nakil vasıtaları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Şehir ve kasabamızın diğer mahalle veya semtleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bedenimiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Hastalıklarımız**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Şehir veya kasabamızdaki iyilik kurumları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Posta, telgraf ve telefon**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Şehir ve kasabamızın idari teşkilatı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okul bahçesinde ziraat tecrübeleri ve hava rasatları**

Okul bahçesinde yapılan her etkinlik bir doğayı anlama çabası olarak görülebilir ve çevre bilincinin artmasına sebep olabilir. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **23 Nisan Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bahar bayramı**

Bu konuda bir mevsimin olağan özellikleri üzerinde durulmuştur. Doğa olaylarını anlama adına önemli olan bu durum çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Çayır veya tarlada**

Bu konuda çayır ve tarlada yaşayan birçok hayvan hakkında bilgiler verilmiş özellikle de çiçeklerin korunması üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Ormanda**

Bu konuda özellikle ormanların korunması üzerinde durulmuştur. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Deremizin veya gölümüzün kenarında**

Bu konuda dere veya göl kenarında yaşayan birçok hayvan hakkında bilgiler verilmiştir. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile ilişkilidir.

- **Deniz**

Bu konuda denizde yaşayan birçok hayvan hakkında bilgiler verilmiştir. Bu yönüyle bu konu çevre eğitimi ile ilişkilidir.

- **Kasabamızın civarındaki köylerin birim tetkiki**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Suyumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Komşu kasabalar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Gökyüzü**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ders yılı bitti**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

4.1.3. 1948 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1948 programında, tıpkı 1926 ve 1936 programında olduğu gibi hedef-davranışlar ya da kazanımlara yer verilmemiştir. Bunun yerine ünite ve konular üzerinden ilerleyen bir öğretim süreci oluşturulmuştur.

1948 programında, dersin amaçları, öğretim programının başında, öğretmen davranışını yansıtacak şekilde, genel ifadeler olarak verilmiştir. Bu ifadeler daha çok genel amaç biçimindedir. Hayat Bilgisi dersinde yer alan konularının listesi ile yararlanılacak araç ve gereçlerin listesi ve de bu dersin seçilmesindeki esaslara programda yer verilmiştir.

Programın Genel Amaçlarında ve Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1948 programını genel amaçlar bölümünde çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilecek tek kısım “Toplumsal Yönden” başlığı altında verilen “Milli kaynakları korur” cümlesidir.

Bu programda Hayat Bilgisi öğretim programının hedefleri şu şekilde verilmiştir:

1. Evde, okulda ve okulun bulunduğu köyde, kasabada ve şehirde, ilk üç sınıf öğrencileri tarafından kavranması mümkün olan tabiat, aile, tutum ve toplumsal yaşama ile ilgili gündelik hayat olaylarını çocukların gözleyip incelemelerine yardım ederken;
  - a. Onlara, gündelik tabiat olaylarını doğru bir şekilde yorumlamalarını sağlayacak bilgi, tabiat güzelliklerine karşı sevgi ve tabiat öğelerinin korunması için iyi alışkanlıklar kazandırmak;
  - b. Öğrencilerin, evde, okulda ve çevresindeki insanlarla münasebetlerinde sevgi, saygı, doğruluk, işbirliği ve sorumluluk duygularını geliştirmek suretiyle onlarda yurda ve millete bağlılığın temelini kurmak;
  - c. Gündelik olaylardan, her gün kullandığımız eşyalarda, yakın yurdun anıtlarından, geleneklerinden ve tanınmış insanların hayatlarından harekete geçerek öğrencilerde tarihsel oluş fikrini uyandırmak;
  - d. Çocuğa çevresini ve yaşama şartlarını coğrafya bakımından gözden geçirmek.
2. Yavaş yavaş tabiat be toplumsal yaşayışla ilgili gündelik olayların gözlenip incelenmesi sonunda varılacak genel kavramların yardımıyla, çocukları başka bilim dallarına uygun bir görüş ve inceleme yoluna hazırlamak.

Bu amaçları incelediğimizde öğretim programının oldukça milliyetçi bir özellik taşıdığını ve bu özelliğin programa temel oluşturduğunu söyleyebiliriz. Öğretim programının amaçlarından “tabiat güzelliklerine karşı sevgi ve tabiat öğelerinin korunması için iyi alışkanlıklar kazandırmak” hedefi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1948 programı Hayat Bilgisi dersi konuların çevre eğitimi açısından analizi şu şekildedir:

1.Sınıf Konuları

- **Dershanemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz ve ailemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Cumhuriyet Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Çarşıda veya Pazar yerinde sonbahar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bahçelerde sonbahar**

Bu konuda ağaçlar, yapraklar ve meyvelerin tanıtılması konularına değinilmiştir. Bu konunun eğitsel sonuçları “Parklarda, bahçelerde çimenlere ve bitkilere zarar vermeyelim. Ağaçları sevelim ve koruyalım.” Belirtilmiştir. Bu eğitsel sonuçlar ise çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Okula gelmeden önce, okuldan çıktıktan sonra**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sonbaharda çocukların oyunları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulda**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bakkal veya aktar dükkânında**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış geliyor**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yeni yıl**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evde oyun**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Dışarıda kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evde kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Gündüz ve gece**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimizdeki hayvanlar**

Bu konuda evcil hayvanların özellikleri üzerinde durulmuştur. Bu konunun işlenilmesiyle elde edilecek eğitsel sonuç “Hayvanlara iyi muamele edelim ve onlara iyi bakalım” olarak belirtilmiştir. Bu sonuç çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

- **Hastalıklar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Vücudumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlkbahar geliyor**

Bu konunun eğitsel sonuçlarından biri olan “Bitkileri ve çiçekleri koparmayalım” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Posta**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Misafirlik**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlkbahar geldi**

Bu konunun eğitsel sonucu olarak belirtilen “Kuşlara zarar vermeyelim. Zararsız hayvanları öldürmeyelim.” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **23 Nisan Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Bahar gezintisi**

Bu konunun eğitsel sonucu olarak belirtilen “Bitkileri yolmayalım” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Yaz geliyor**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **19 Mayıs Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yaz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ders yılı sonu**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Son hafta**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

2.Sınıf Konuları

- **Okula dönüş**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Tatili nasıl geçirdik?**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sonbahar geldi**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Pazarda sonbahar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Cumhuriyet Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış hazırlıkları (1)**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış hazırlıkları (2)**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Işık ve ateş**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Artırma ve yerli malı haftası**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlk kar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yeni yıl**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Dışarıda kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış eğlenceleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yangın**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Kış ve hastalıklar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Vücudumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Vücudumuzu koruyalım**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Çamaşır günü**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Caddede ve sokakta**

Bu konuda eğitsel sonuçlardan biri olarak belirtilen “Sokağa kağıt, çöp v.s atmayalım” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Taşıtlar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **İlkbahar geldi**

Bu konuda eğitsel sonuç olarak belirtilen “Hayvanlara eziyet etmeyelim, ağaçlara zarar vermeyelim. Parkta çiçek kopartmayalım.” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Meyve bahçelerinde ve bostanlarda bahar**

Bu konuda eğitsel sonuç olarak belirtilen “Meyveleri hamken koparmayalım. Başkalarının bahçelerine zarar vermeyelim” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Tarlalarda bahar**

Bu konuda eğitsel sonuç olarak belirtilen “Bize zarar vermeyen hayvanlara dokunmayalım” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Çarşıda ve Pazar yerinde bahar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **23 Nisan Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz**

Bu konuda eğitsel sonuçlarından biri olarak belirtilen “Bahçeyi ve avluyu kirletmemek, gürültü yapmamak ” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Askerlik**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Suyumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **19 Mayıs Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yaz başlangıcı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ders yılının sonu**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

3.Sınıf Konuları

- **Yeni dershanemiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuzun civarı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Cumhuriyet Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okul bahçesinde tarım deneyleri ve hava gözlemleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okulumuzun bulunduğu mahalle veya semt**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Evimiz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Okul yolu**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Taşıtlar**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Artırma ve Yerli Malı Haftası**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yeni yıl**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Şehrimiz, kasabamız ve köyümüz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Şehir ve kasabamızın yönetim örgütleri**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Posta, telgraf, telefon ve radyo**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Şehir ve kasabamızdaki yardım kurumları**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Çayır veya tarlada**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ormanda**

Bu konuda eğitsel sonuç olarak belirtilen “Ormanları korumalıyız” ifadesi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

- **Dere, ırmak veya gölün kenarında**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Deniz kenarında**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Köyü ziyaret**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **23 Nisan Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Suyumuz**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Komşu kasaba veya şehirler**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **19 Mayıs Bayramı**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Yediğimiz ekmek**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Sağlığımızı koruyalım**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Gökyüzü**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

- **Ders yılı bitti**

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

4.1.4. 1968 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1968 İlkokul Hayat Bilgisi Programı, çok sayıda amaç içermesi yönüyle daha önce yapılan programlarda ayrılmaktadır. Bu programda, derse ilişkin bazı hedef-davranışlar açık bir şekilde verilmiş olmasına rağmen programın genel olarak üniteler çevresinde şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu durum 1968 programının da müfredat programı özelliğini koruduğunu göstermektedir.

1968 programı daha önceki programlara göre çevre eğitimine ilişkin hedefler ve içeriğe çok daha fazla sayıda yer vermiştir. Bu çalışmada 1968 programı hem hedefler hem de üniteler üzerinden çevre eğitimi açısından incelenmiştir.

1968 programında Türk Milli Eğitimin Temel Amaçlarına ulaşabilmek için yurttaşlarda bulunması gereken özelliklerden çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekilde verilmiştir:

- Milli kaynakları korur, geliştirir ve değerlendirir.
- Ormanları sever ve geliştirir.
- Hayvanları sever ve hayvancılığı geliştirir.

Ayrıca ilköğretimin genel amaçlarında çevre eğitimi ile ilgili maddeler şu şekilde verilmiştir:

- Çevresini temiz tutmayı öğrenir.
- Çevresindeki bütün canlı ve cansız varlıklara değer vermesini, onları sevmesini ve korumasını öğrenir.
- Çevresindeki tabiat güzelliklerini sezer.

- Çevresini güzelleştirmeye gayret eder.
- Çevrenin ve yurdun doğal ve toplumsal her türlü zenginlik kaynaklarının korunmasının gerektiğine inanır.
- Edindiği bilgi ve becerilerle içinde yaşadığı çevreyi daha yaşanabilir bir hale getirmek istegindedir.

İlkokulun amaçları bölümünde verilen şu bilgi dikkat çekicidir (Madde 23):

“İlkokulun bütün sınıflarında toplu öğretim esastır. İlkokul çağındaki çocuklar varlıkları olayları ve kendisine öğretilmek istenen diğer bilgileri, bilim dallarına göre sıralanmış bir şekilde algılayamazlar. O, çağının özelliği dolayısıyla, genel olarak varlıkları ve olayları toptan algılama durumundadır. Bunun içindir ki Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi derslerinin toplulaştırılması zorunlu görülmüştür.”

Programın Amaçlarında ve İlkelerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

Hayat Bilgisi dersinin amaçları arasında çevre eğitimi ile ilgili olanlar aşağıda verilmiştir (MEB, 1968):

A. Yakın çevreyi tanıma ile ilgili yetenek ve becerilerinin gelişmesi yönünden:

- Çevresinin doğal olaylarını anlar ve doğru yorumlar, bu olayların insan yaşayışına etkisini bilir;
- Çevreyi ve çevrenin doğal güzelliklerini sever;
- Çevreyi tanır ve çevrenin yaşama koşullarını inceleyerek daha iyi yaşama yollarını bulmaya çalışır;
- Günlük olayları, her gün kullandığı eşyaları, yakın çevrenin yapıtlarını, anıtlarını inceleyerek toplumsal gelişime bilinci kazanır.

Hayat bilgisi dersinin amaçları incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili hedeflerin olduğunu görebiliriz. Fakat bu hedeflerin sayısının ve niteliğinin, çevre eğitiminin genel ölçütlerini düşündüğümüzde yeterli olmadığını söyleyebiliriz.

1968 Hayat Bilgisi öğretim programının, Hayat Bilgisi dersinin verimliliğini artıracak ilkeleri özet olarak aşağıda verilmiştir (MEB, 1968):

1. Hayat Bilgisi dersi bir gözlem, yaşama, iş ve deney dersidir. Onun için bu derste öğrencilerin bizzat eşya ve olaylarla karşı karşıya gelmelerine ve bunları yaş ve seviyelerine uygun bir şekilde incelemelerine yol açılacaktır.
2. Hayat Bilgisi derslerinde işlenecek konular her sınıfta ayrı ayrı olmak üzere, üniteler içinde gösterilmiştir. Konuların, programda verilen üniteler şeklinde işlenme zorunluluğu yoktur. Üniteler içinde gösterilmiş olan konuların, bulunulan yerin özelliklerine göre işlenmesi gerekir.
3. Bazı yerlerde çevrenin özellikleri öğretmeni yeni bir ünite yapmaya zorlayabilir. Böyle hallerde Öğretmen, programda olmayan bir üniteyi ele alır ve işler.
4. Ünitelerin işlenişinde programdaki sıraya uyulması zorunluluğu yoktur, öğretmen bunlar arasında gerekli gördüğü değişmeyi yapabilir.
5. Öğretimde “yakından uzağa” ilkesi özellikle Hayat Bilgisi dersinde önemli bir yer alır. Bütün üniteler, bu ilkeye uyularak, daima bulunulan yerden başlamak suretiyle geliştirilmelidir.
6. Hayat Bilgisi dersi, Fen ve Tabiat Bilgisi, Sosyal Bilgiler gibi ikinci devre derslerinin birinci devredeki temeli olmakla beraber, mahiyeti bakımından, onlardan ayrılır.
7. Hayat Bilgisi çocuklara, bir hayvan veya bitkiyi tasvir, sınıflama, anatomik bakımdan inceleme gibi zoolojik ve botanik bilimlerinin gerektirdiği bir yoldan yürüyerek değil, çocuk ve çevresiyle olan ilişkisi bakımından inceletir.
8. Hayat Bilgisi bütün birinci devre öğretiminin belkemiğidir. İfade ve beceri dersleri adını alan Türkçe, Aritmetik, Resim-iş, Müzik ve Beden Eğitimi dersleriyle Hayat Bilgisi arasında ilişki kurulmalı, bu derslerin işlenişinde bir yandan öğrencilere gerekli bilgi ve beceriler kazandırılmaya çalışılırken bir yandan da Hayat Bilgisi konularının türlü yollarla canlandırılmasına yardım edilmelidir.

9. Bazı konular öğretmeni bir sınıf gezintisi yapmaya zorlayacaktır* Böyle hallerde, gezi planı öğretmen ve öğrencilerle beraber hazırlanacak, gezinin plana göre yapılmasına çalışılacak ve okula dönüldüğünde yapılan gezi değerlendirilecektir.
10. Sınıfça böyle gezinti yapılmasına imkân bulunmayan hallerde veya öğrencileri kendi kendilerine gözlem ve araştırmaya alıştırmak maksadıyla öğretmen çocuklara gözlem ve araştırma ödevleri de verecektir. Çocukların bulamayacakları göremeyecekleri ve öğrenemeyecekleri şeyler anlara ödev olarak verilmeyecektir.
11. Hayat Bilgisinin amaçlarını gerçekleştirmek için gezintilerle gözlem ödevlerinden başka, çeşitli araç ve gereçlere ihtiyaç vardır. Bunlardan bazıları yerlerinde incelenecek, bir kısmı okul idaresince, birçoğu da öğretmen ve öğrenciler tarafından birlikte hazırlanacak şeylerdir.
12. Her Öğretmen, ders yılı başında bir yıllık plan hazırlayacaktır. Bu planda mahallileştirilen ve sıraya konan hayat bilgisi konuları, her birine ayrılan zaman belirtilerek yazılır. Yapılacak ders gezintileri ve öteki derslerin gerek hayat bilgisi konuları ile gerek kendi kazandıkları bilgi ve becerilerle ilgili faaliyetleri de yıllık plana işaret olunur.
13. Hayat Bilgisi dersiyle ilgili çalışmalar öğrencilerle beraber planlanacak ve bu plana göre yürütülecektir.
14. Gerek doğrudan doğruya gözlem -ve inceleme ile elde edilen bilgileri tamamlamak, gerek bu yol ile kazanılmayan bilgileri elde etmek için öğrencilerin seviyelerine uygun kitap, broşür, gazete ve dergi gibi türlü yayınlardan da faydalanmaları sağlanacaktır.
15. Hayat Bilgisi ile Türkçe, Aritmetik, Resim - İş, Müzik ve Beden Eğitimi dersleri arasındaki ilişkiye büyük bir önem verilecektir. İfade beceri dersleri adını verdiğimiz bu dersler hem Hayat Bilgisi konularını çeşitli yollarla canlandırmaya, hem de öğrencilere kendi paylarına düşen bilgi ve maharetleri kazandırmaya çalışacaktır.

16. Hayat Bilgisi konuları işlenirken, çocukların kümeler halinde çalışmalarına, bir küme içinde çalışan çocukların aralarında iş bölümü yaparak her birinin kendi ilgi ve yeteneğine göre işlenen konunun bir cephesinde derinleşmesine, sonra bu küme çalışmasının sonuçlarını sınıf topluluğuna sunarak öteki kümelerin de faydalanmalarına ve bu suretle bir sınıf içinde her seviyedeki çocuğun etkin bir hale gelmesine imkân sağlanacaktır.

17. Ulusal ve dinî bayramlar, mahallî Özellik gösteren kurtuluş ve kutlama günleri, yıl dönümleri, belli haftalar ve günler zamanında ele alınarak işlenecektir.

Bu ilkeleri incelediğimizde çevre eğitimiyle ilgili doğrudan bir madde görmemekteyiz. Fakat programa oldukça esneklik sağlayan 3.maddeyi ele aldığımızda çevre eğitimiyle ilgili dolaylı sonucu ortaya koyabiliriz. Şöyle ki, okulun bulunduğu çevrede, çevre sorunları fazlasıyla hissedilir bir hal aldığı anda öğretmen programda böyle bir ünite olmamasına rağmen çevre sorunlarına dair bir ünite oluşturup bu üniteyi işleyebilir. Hiç şüphesiz bu durum program açısından oldukça işlevsel olacaktır.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1968 programı Hayat Bilgisi dersi konuların çevre eğitimi ile ilişkisini ortaya koyacak analizler aşağıda verilmiştir.

1.Sınıf Konuları

Birinci sınıfta işlenilecek olan belirli gün ve haftalardan “Hayvanları Koruma Günü” ve “Yangın Haftası” çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

1.Ünite: Okul Hayatımız

- Okuldaki ilk günlerimiz
- Dershaneyi tanıyalım
- Okulumuzu tanıyalım
- Okulumuza gelmeden önce
- Okulumuzun yolunda

- Okulumuzda bir günümüz
- Okuldan çıktıktan sonra

Bu ünitedeki konuları incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili bir içeriğe yer verilmediğini söyleyebiliriz. Öğrencilerin okulu tanımaya başladıkları bu dönemde ünitenin tamamen okulun ve çevresinin yapısal özelliklerine yoğunlaşmasını doğal karşılayabiliriz.

2.Ünite: Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk

- Bayram hazırlıkları
- Niçin bayram yapıyoruz
- Bayram izlenimlerimiz
- Bayrağımıza saygı
- Atatürk

Bu üniteyi incelediğimizde milli değerler üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Yine bu üniteye çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

3.Ünite: Evimiz ve Ailemiz

- Evimizi tanıyalım
- Ailemizi tanıyalım
- Ailemizde günlük hayatımız
- Evimizde kış hazırlıkları
- Evimizde oyun ve eğlence
- Ailemizin öteki ailelerle ilişkileri
- Evimizdeki hayvanlar
- Evimizde ve bahçemizde yetiştirdiğimiz bitkiler

Bu ünitenin, 1.sınıflarda, çevre eğitimi ile ilgili konuları içeren ilk ünite olduğunu söyleyebiliriz. “Evimizdeki hayvanlar” ve “Evimizde ve bahçemizde yetiştirdiğimiz bitkiler” konuları çevre eğitimi ile doğrudan ilgilidir. Bu konular öğrencilerin seviyesi de dikkate alınarak en temel düzeyde verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu konuların, çevre eğitiminde önemli bir ilke olan “yakından uzağa” ilkesi ile uyumlu olduğu söylenebilir.

4.Ünite: Yeni Yıl

- Yeni yıl
- Takvimin anlattıkları
- Bir günümüz

Bu üniteyi incelediğimizde çevre eğitimi ilgili konuları içermediğini görebiliriz.

5.Ünite: Sağlığımızı Nasıl Koruyalım

- Temiz olalım
- İyi beslenelim
- Temiz hava ve güneşten faydalanalım
- Neşeli olalım
- Hastalıklardan korunalım
- Kazalardan korunalım

Bu ünitenin “Temiz olalım” konusunda bir alt başlık olarak “Çevremizin temizliği” konusu verilmiştir. Bu alt konu ise çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

6.Ünite: Bizim Bayramımız: 23 Nisan

- Bayram hazırlıkları
- 23 Nisanda niçin bayram yapıyoruz

- Bayram izlenimlerimiz
- Gazete ve dergilerimizin bayram için yazdıkları
- Yaşadığımız öteki bayramlar

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

7.Ünite: Ders yılı sonu

- Bu yıl içinde öğrendiklerimiz
- Tatilimizi nasıl değerlendirelim
- Yılsonu çalışmalarımız

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

2.Sınıf Konuları

İkinci sınıfta işlenilecek olan belirli gün ve haftalardan “Hayvanları Koruma Günü” ve “Orman Haftası” çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

1.Ünite: Yeni Ders Yılımız

- Okula dönüş
- Tatili nasıl geçirdik?
- Yeni dershanemiz
- Okul düzeni

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili bir konu yer almamaktadır. Eğitim- öğretimin yeni başladığını düşünürsek ilk ünite de çevre eğitimi ile ilgili konulara yer verilmemesini doğal karşılayabiliriz.

2.Ünite: Çevremizde Sonbahar

- Sonbaharın belirtileri
- Sonbaharda yapılan işler
- Sonbaharda çevrede oynan oyunlar

Bu ünite de bir mevsimin tanıtılması çevre eğitimi ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilir. İklim değişikliği gibi birçok olay mevsimlerin özelliklerinde ve/veya sürelerinde ciddi değişikliklere sebep olabilmektedir. Bir mevsimin olağan özelliklerini bilen bir öğrenci ise mevsimlerdeki ciddi değişikliklerin bir çevre sorunu olduğunu fark eder. Bu yönüyle de bu konu çevre eğitimi ile ilişkilidir.

3.Ünite: Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk

- Bayram hazırlıkları
- Niçin bayram yapıyoruz
- Cumhuriyetin yaşı
- Bayramda gördüklerimiz
- Bayrağımıza saygı
- Cumhuriyetin getirdiği yenilikler
- Öteki milli bayramlar
- Atatürk

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

4.Ünite: Çevremizde Kış

- Kış belirtileri
- Kışlık giyecekler
- Kışlık yiyecekler

- Yakacaklar
- Yangın ve yangından korunma
- Kışın yoksullara yardım
- Kışın bitki ve hayvanlar
- Kış hastalıkları
- Kış eğlenceleri

Bu ünite de 2. Ünite de açıklanan sebeplerden dolayı çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

5.Ünite: Taşıtlar ve Trafik

- Çevremizde gördüğümüz taşıtlar
- Bu taşıtlarla yolculuk
- Taşıt kazaları

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konuları görmemekteyiz. Hâlbuki taşıtların çevreye verdikleri zararlar günümüzde tartışılmaz bir gerçektir. Bu programın hazırlandığı yıllarda (1960-1968) taşıtların sağladığı yararların çevreye verdikleri zararları örttüğünü ve bu yüzden bu programda bu konuya hiç değinilmediğini söyleyebiliriz.

6.Ünite: Haberleşme

- Kimlerle haberleşiyoruz?
- Postaneye gittiğimizde neler görüyoruz?
- Haberleşmenin önemi
- Haberleşmenin gelişmesi
- Nasıl haberleşiyoruz?

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

7.Ünite: Çevremizde Bahar

- Baharın belirtileri
- Baharda yapılana işler
- Baharda sağlığımız
- Baharda oyunlarımız
- Bahar gezilerimiz

Bu ünite de 2. ve 4. ünite de açıklanan sebeplerden dolayı çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

8.Ünite: Ders Yılı Sonu

- Bu yıl içinde öğrendiklerimiz
- Yılsonunda kutladığımız bayramları
- Yaz belirtileri
- Tatil Programımız
- Yılsonu çalışmalarımız

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

3.Sınıf Konuları

Birinci sınıfta işlenilecek olan belirli gün ve haftalardan “Hayvanları Koruma Günü” ve “Yangın Haftası” çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

1.Ünite: Çevremizi Tanıyalım

- Okulumuz

- Evimiz ve ailemiz
- Sokağımız ve mahallemiz
- Kasabamız ve şehrimiz

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

2.Ünite: Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk

- Bayram hazırlıkları
- Cumhuriyete nasıl kavuştuk?
- Çevremizde kurtuluş savaşı ile ilgili şahıslar, anıtlar ve hatıralar
- Askerlik ödevi ve yurt savunması
- Bayram izlenimleri
- Cumhuriyet idaresinin yurdumuza kazandırdıkları
- Bayrağa, İstiklal Marşına ve cumhurbaşkanına saygı
- Atatürk

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

3.Ünite: İlçemizi Tanıyalım

- İlçemizin doğal durumu
- İlçemizde yaşayış
- İlçemizin yönetimi ve örgütleri
- İlçemizin kuruluşu ve turistik yerleri
- İlçemizdeki sosyal kurumlar
- İlçemizin komşu il ve ilçelerle olan ilişkileri
- İlçemizi geliştirme ve güzelleştirme

Bu ünite de “İlçemizin doğal durumu” konusu altında dağlar, ovalar, yaylalar, bitki örtüsü, akarsular vb. konulara değinilmiştir. Ayrıca; deprem, toprak kayması ve erozyon gibi doğal afetlere de değinilmiştir. Tüm bu konuları değerlendirdiğimizde çevre eğitimi ile ilgili 3.sınıf düzeyindeki ilk ünitenin 3.ünite olduğunu söyleyebiliriz.

4.Ünite: Sağlığımızı Koruyalım

- Vücudumuzu tanıyalım
- Vücudumuzun baskımı
- Sağlıklı büyüme ve yaşamak için beslenme
- Belli başlı çocuk hastalıkları ve korunma yolları
- Kazalardan korunma ve ilkyardım
- Çevremizdeki sağlık kurumları ve bunlardan yararlanma
- Çevremizin sağlığını korumada bize düşen görevler

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

5.Ünite: Yeryüzü ve Gökyüzünde Gördüklerimiz

- Çevremizde neler görüyoruz?
- Dünyamızın oluşumu
- Gündüz gökyüzü
- Güneşin dünyamızı ısıtması ve aydınlatması
- Gece gökyüzü
- Gökyüzü yolculuğu

Bu ünite de doğa olaylarına ilişkin birçok içerik yer almaktadır. Bu ünite temel olarak öğrencilerin çevresindeki doğa olaylarını tanımasını amaçlamaktadır. Bundan ötürü bu üniteyi çevre eğitimi ile dolaylı olarak ilişkilendirebiliriz.

6.Ünite: Köyü Tanıyalım

- Gördüğüm köy
- Çiftçinin hayatı
- Çiftçiye saygı sebepleri
- Köyde kış ve kış eğlenceleri
- Bizim köylüye hizmetimiz ne olabilir?

Bu üniteye çevre ile doğrudan ilişkili olsa da program içeriğinde çevre eğitime yer verilmemiştir. Bu duruma sebep olarak henüz o yıllarda tarımı ilgilendiren çevre sorunları konusunda farkındalık düzeylerinin düşük olması gösterilebilir.

7.Ünite: Çevremizde Kullandığımız Alet ve Makineler

- Evimizde kullandığımız alet ve makineler
- Çevremizde kullandığımız alet ve makineler
- Alet ve makinelerimizi çalıştıran çeşitli enerjiler
- Kullandığımız alet ve makinelerin bakımı ve korunması

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

8.Ünite: Ders Yılı Sonu

- Ders yılına genel bir bakış
- Tatilimizi nasıl değerlendirelim?
- Yılsonu çalışmalarımız

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

4.1.5 1997 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1997 Hayat Bilgisi öğretim programında, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve hazırbulunuşluk düzeylerinin dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca program uygulanırken çağdaş öğretim ilkelerinin kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Bu programda Hayat Bilgisi dersinin temel amacı “Öğrencinin içinde yaşadığı toplumla uyum içinde olmasını sağlayıcı bilgi, tutum ve becerileri geliştirmek” olarak belirtilmiştir.

Programın Genel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

Hayat Bilgisi dersinin genel hedefleri içerisinde çevre eğitimi ile ilgili olanlar şu şekildedir:

- Canlı ve cansız varlıkları koruyabilme
- Bilinçli bir tüketici olabilme
- Çevreyi koruyabilme

Bu hedefleri incelediğimizde şimdiye kadar yapılan tüm programlardan daha kapsamlı ve günümüz Çevre Eğitimi anlayışına uygun bir yaklaşımı görebiliriz. Bu durumu, programın hazırlandığı yılın Türkiye’de çevre sorunlarının etkilerinin hızla görüldüğü yıllara denk gelmesini gösterebiliriz.

Özel Hedeflerde, Hedef-Davranışlarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Durumlar

1997 Hayat Bilgisi öğretim programının her sınıf düzeyinde, özel hedefler, hedef-davranışlar ve içerik yönünden incelenmesi aşağıda verilmiştir.

1.Sınıf

Özel Hedefler

1.Sınıfa ait özel hedefler programda 18 madde olarak sıralanmıştır. Bu hedefler arasından çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

- Bilinçli tüketicilik bilgisi
- Fiziki çevreyi koruyabilme
- Canlı varlıkları koruyabilme

Bu hedefleri incelediğimizde çevre eğitime yeteri kadar önem verilmediğini söyleyebiliriz. Yine de daha önce hazırlanan öğretim programlarına kıyasla çevre eğitime ait özel hedeflerin belirlenmesi bir ilerleme olarak kabul edilebilir.

1.Sınıf Hayat Bilgisi dersinde yer alan hedef ve davranış sayılarının ünitelere göre paylaşımı Çizelge 4. 1’de gösterilmiştir:

Çizelge 4. 1: Birinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Ünite-Hedef-Davranış-Süre Gösterimi

ÜNİTELER	Hedef Sayısı	Davranış Sayısı	Oranı	Süre (İş Günü)
1. Okula Başlıyorum	8	39	11	20
2. Sınıf Etkinliklerine Katılım ve Görev Paylaşımı	4	28	8	15
3. Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk	7	28	11	20
4. Ben ve Ailem	11	56	14	25
5. Yılım Bölümleri	6	25	8	15

6. Güneş ve Dünyamız	5	19	8	15
7. Sağlıklı Büyüyelim	8	49	14	25
8. Bizim Bayramımız: 23 Nisan	3	19	11	20
9. Çevremizdeki Canlılar	4	24	11	20
10. Tatile Giderken	2	9	4	5
Toplam	58	296	100	180

Ünite 1: Okula Başlıyorum

Bu ünite, öğrencilerin okula, derslerine ve kendilerine yönelik olumlu tutumlar geliştirmesi ve bilinçli davranması için bu ünite ilk adımdır. Öğrencilerde ilgi, güdü, önem, sorumluluk duyma gibi olumlu davranışların gelişmesi hedeflenir. Ayrıca bu ünite 2. ve 3. Sınıflardaki “Okulumuz açıldı” ünitelerinin temelini oluşturur.

Bu ünitedeki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef V: Sınıfın Temiz Tutulmasına Önem Gösteriş

Davranışlar:

1. Çöpleri çöp kutusuna atma
2. Sınıfın temiz tutulmasında görev alma
3. Sınıfı kirletenleri uyarma

Bu hedef ve davranışları incelediğimizde çevre eğitiminde yakından uzağa öğretim ilkesinin dikkate alındığını söyleyebiliriz. Çevre eğitime yakın çevreden başlanması çevre duyarlılığına dönük geliştirilecek tutum için oldukça önemlidir.

Bu ünite çevre eğitimi ile ilgili içerik “Sınıfımızı Tanıyalım” başlığı altında “Sınıfımızın Temizliği” olarak verilmiştir.

Ünite 2: Sınıf Etkinliklerine Katılım ve Görev Paylaşımı

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, toplu yaşamla ilgili demokratik kurallar hakkında temel bilgileri kazandırmaktır. Bu ünite ile öğrencilerden, öğretmenlerine ve arkadaşlarına karşı saygı ve sevgi duymaları ve sınıf etkinliklerine katkıda bulunmaları beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 3: Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk

Bu ünite, yurdumuzun yönetim biçimini sezdirme, bayrağı ve Atatürk’ü tanıtmaya ve İstiklal Marşına saygı duymaya hedeflerine yöneliktir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 4: Ben ve Ailem

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, kendini, ailesini, çevresini tanıyabilmesi ve tanıtabilmesi ile ilgili bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bu ünite sonunda, öğrencilerden kendini ifade edebilmeleri, aile bireylerini tanıtabilmeleri, çevreleriyle iyi ilişkiler kurabilmeleri ve bilinçli tüketici olmaları beklenir.

Bu üniteye yer alan hedef-davranışlar doğrudan çevre eğitimi ile ilişkilendirilemez. Fakat tutumlu olma davranışı kazandırmaya dönük hedefler dolaylı olarak çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir. Çünkü günümüz çevre sorunlarının en temel sebeplerinden biri insanoğlunun tüketim çılgınlığının dolaylı olarak ortaya çıkardığı sonuçlardır.

Ünite 5: Yılın Bölümleri

Bu ünitenin amacı; öğrencilere yılın bölümleri olan, gün, hafta, ay, yıl, mevsim ve mevsimin özellikleri; saat, takvim ile ilgili temel bilgileri kazandırmaktır. Bu ünite yoluyla öğrencilerden zamanı daha iyi değerlendirmeleri beklenir.

Bu ünitedeki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef III: Mevsimlerin Özelliklerini Tanıyabilme

Davranışlar:

1. İlkbahar mevsiminin özelliklerini söyleme
2. Yaz mevsiminin özelliklerini söyleme
3. Sonbahar mevsiminin özelliklerini söyleme
4. Kış mevsiminin özelliklerini söyleme

Bu hedef-davranışlar mevsimlerin özelliklerini kazandırmaya dönük beceriler içermektedir. Mevsimlerin temel özelliklerini bilen öğrenciler, mevsimlerde ortaya çıkabilecek beklenmeyen değişikliklerin farkına daha kolay varırlar. Böylece öğrenciler çevre eğitimine dair temel bir beceriyi kazanmış olurlar.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili içerik “Mevsimler” başlığı altında verilmiştir.

Ünite 6: Güneş ve Dünyamız

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, Dünya ve Güneş hakkında temel bilgiler kazandırmaktır. Bu üniteyle uzay konusunda ön bilgi verilmesi amaçlanmıştır.

Bu ünite de Güneş ve Dünya hakkında ulaşılması amaçlanan tüm hedef-davranışlar ve konular çevre eğitimi ile dolaylı ilişkilendirilebilir. Fakat bu hedef-davranış ve konuları incelediğimizde çevrenin korunmasına dönük bir vurgu görülmemektedir.

Ünite 7: Sağlıklı Büyüelim

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, sağlıklı bir yaşam için gerekli olan vücudunu tanıma, vücut temizliği, giysi temizliği, çevre temizliği, beslenme ile ilgili temel bilgileri kazandırmaktır.

Bu ünitedeki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef II: Sağlıklı Büyüme ve Temizlik Arasındaki İlişkiler Bilgisi

Davranışlar:

1. Kirli havanın sağlığa zararlarını söyleme/yazma
2. Kirli suyun sağlığa zararlarını söyleme/yazma

Hedef III: Sağlıklı Büyüme ve Temizlik Kurallarına Uyabilme

Davranışlar:

1. Havası kirli ortamlardan uzak durma
2. Kirli suları içmeme

Bu hedef-davranışları incelediğimizde çevre sorunlarının insan sağlığına etkileri üzerinde durulduğunu söyleyebiliriz. Bu durum ise öğrencilerde çevre temizliğine dönük duyarlılığın gelişimine katkı sağlayacaktır.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Çevrenin, Giysilerin ve Yiyeceklerin Temizliği” başlığı altında verilmiştir.

Ünite 8: Bizim Bayramımız 23 Nisan

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramının önemini açıklayan temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden bayram sevincini duyarak bayram hazırlıklarına isteyerek katılmaları amaçlanır.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbirisi çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 9: Çevremizdeki Canlılar

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, çevresindeki canlı varlıkları tanıma ve korumalarıyla ilgili temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden, canlı varlıkları tanımaları ve sevmeleri beklenir.

Bu ünitedeki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef I: Çevremizdeki Canlıları Tanıyabilme

Davranışlar:

1. Çevresindeki bazı canlılardan gelebilecek zararları açıklayabilme

Hedef III: Canlıların Özelliklerini Tanıyabilme

Davranışlar:

1. Hayvanların yaşamları için nelere ihtiyaç duyduklarını söyleme/yazma
2. Bitkilerin büyümesi için nelere ihtiyaç duyduklarını söyleme/yazma

Hedef IV: Çevresindeki Canlıları Korumaya İstekli Oluş

Davranışlar:

1. Çevresindeki hayvanlara zarar verici davranışlarda bulunmama
2. Çevresindeki bitkilere zarar verici davranışlarda bulunmama
3. Çevresindeki hayvanlara zarar veren arkadaşlarını kibar bir şekilde uyarma
4. Çevresindeki bitkilere zarar veren arkadaşlarını kibar bir şekilde uyarma

Bu ünitedeki hedef-davranışları incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili çok sayıda beceri görmekteyiz. Bu becerilerin çevrenin önemli bir parçası olan canlılar üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Ayrıca Hedef IV' te yer alan davranışların son

iki maddesi dikkat çekicidir. Bu davranışlarda öğrencinin arkadaşları tarafından yapılan bir yanlış da uyardmaları gerektiği dile getirilmiştir. Böylece çevreye dönük tutumun insanlar arasında yayılmasına zemin hazırlanmıştır.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Canlıları Koruyalım” başlığı altında verilmiştir.

Ünite 10: Tatile Giderken

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, tatillerini daha iyi değerlendirebilmeleri için dinlendirici, eğlendirici, ailesine yardımcı olabileceği konularda eğitici bilgiler kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden tatillerini daha iyi değerlendirmeleri beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

2.Sınıf

2.Sınıfa ait özel hedefler programda 21 madde olarak sıralanmıştır. Bu hedefler arasından çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

- Bilinçli tüketiciliği kavrayabilme
- Fiziki çevreyi koruyabilme
- Canlı varlıkları koruyabilme

Bu hedefleri incelediğimizde çevre eğitime yeterince önem verilmediğini söyleyebilir. Çevre eğitimi ile ilişkili konuların oldukça genel başlıklar altında verilmesi bu durumun ispatı olarak gösterilebilir.

1.Sınıf Hayat Bilgisi dersinde yer alan hedef ve davranış sayılarının ünitelere göre paylaşımı Çizelge 4. 2’de gösterilmiştir:

Çizelge 4. 2: İkinci Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Ünite-Hedef-Davranış-Süre Gösterimi

ÜNİTELER	Hedef Sayısı	Davranış Sayısı	Oranı	Süre (İş Günü)
1. Okulumuz Açıldı	9	35	8	15
2. Okulda ve Evde Dayanışma	10	46	8	15
3. Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk	11	41	11	20
4. Sağlıklı Büyüyelim	12	50	11	20
5. Taşıtlar ve Trafik	8	51	11	20
6. İletişim	9	30	11	20
7. Görüyorum ve Duyuyorum	9	45	8	15
8. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	3	16	8	15
9. Çevremizdeki Canlılar	7	29	11	20
10. Dünya ve Uzay	6	25	8	15
11. Tatile Girerken	2	11	4	5
Toplam	86	379	100	180

Ünite 1: Okulumuz Açıldı

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, okul ve okuma sevgisi aşılayarak kendisine, okuluna ve topluma yönelik olumlu tutum ve davranışlar kazandırmaktır.

Bu ünitedeki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef IX: Okulunu ve Çevresini Temiz Tutabilme

Davranışlar:

1. Tuvalet ve lavaboları temiz kullanma
2. Sınıf ve koridorları temiz tutma
3. Okul bahçesine çöp atmama

Bu hedefleri incelediğimizde temizlik odaklı bir çevre duyarlılığının kazandırılmasının amaçlandığını söyleyebiliriz.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili bir konu başlığı bulunmamaktadır. Bu durumda yukarıda verilen çevre eğitimi ile ilgili hedeflere dönük içeriğin eksik kaldığını ve böylece de programda bir kopukluk yaşanabileceğini söyleyebiliriz.

Ünite 2: Okulda ve Evde Dayanışma

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, okulda ve evde demokratik tutum ve davranışlar kazanmalarını sağlayıcı bilgiler vermektir. Bunun sonucunda öğrencilerden görev alma, aldığı görevi yerine getirme, sorumluluklarını bilme, okulda ve evde iyi ilişkiler kurma gibi davranışlar göstermeleri beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbirisi çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 3: Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, Cumhuriyetin getirdiği yenilikler ve Atatürk'ün hayatı hakkında bilgiler kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden, ülkemizin yönetim biçimini tanımaları, bayrağa, İstiklal Marşına ve Atatürk'e saygı duymaları beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbirisi çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 4: Sağlıklı Büyüyelim

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, sağlıklı bir yaşam ile ilgili bilgiler vermektir. Bunun sonucunda öğrencilerden, sağlıklarını korumaya, sağlıklı yaşamaya özen göstermeleri beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 5: Taşıtlar ve Trafik

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, taşıtları tanıma, yararlarını kavrama, trafik kazalarından korunma ile ilgili bilgiler vermektir. Bunun sonucunda öğrencilerden, trafik kurallarına uymaları, trafik kazalarına karşı dikkatli olmaları beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir. Bu ünite hava kirliliğinin önemli sebeplerinden biri olan taşıtlarla ilgili çevre eğitimine dair bir vurgu olmaması çevre eğitime verilen önemi göstermesi açısından dikkate değerdir.

Ünite 6: İletişim

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, iletişimin önemi kavrama, iletişim araçlarını tanıma, kullanma ve koruma için gerekli temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden iletişim araçlarını doğru ve özenle kullanmaları beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 7: Görüyorum ve Duyuyorum

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, ışık ve ses kavramlarını kavramak için temel sezgiler kazandırmaktır. Bunun sonucunda öğrencilerden ışık ve görme, se ve duyma ilişkisini öğrenmeleri, göz ve kulak sağlıklarını korumaları beklenir.

Hedef IX: Kulak Sağlığı Bilgisi

Davranışlar:

1. Çevremizdeki gürültü kaynaklarını söyleme/yazma

Bu hedef-davranışı incelediğimizde günümüzün en büyük çevre sorunlarından olan gürültü kirliliğine değinildiğini görebiliriz. Fakat bu kirliliğe karşı alınabilecek önlemlerle ilgili herhangi bir beceri alanına değinilmemiştir.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili bir konu başlığı yer almamaktadır.

Ünite 8: Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, ulusal egemenliğin nasıl kazanıldığı ile ilgili bilgiler vermektir. Bunun sonucunda öğrencilerden yurdumuzu ve Atatürk'ü sevmeleri ve bayram törenine katılmaları beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 9: Çevremizdeki Canlılar

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, canlı varlıkları tanımak için gerekli olan bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda öğrencilerden çevresindeki canlı varlıkları tanımaları, sevmeleri ve korumaları beklenir.

Hedef I: Çevremizdeki Hayvanları Tanıyabilme

Davranışlar:

1. Yeterince beslenmeyen hayvanların zayıflayıp hastalanacağını söyleme

Hedef IV: Bitkilerin Büyüme Şartları Bilgisi

Davranışlar:

1. Aşırı yağmurun bitkilere zarar verdiğini söyleme
2. Bitki yeterli su almaz ise ne olacağını söyleme

Hedef VI: Canlıları Koruma Bilgisi

Davranışlar:

1. Hayvanları korumamız için neler yapmamız gerektiğini söyleme
2. Bitkileri korumamız için neler yapmamız gerektiğini söyleme
3. Ülkemizde soyu tükenme tehlikesi altında olan canlılara örnekler verme

Hedef VII: Canlıları Koruyabilme

Davranışlar:

1. Hayvanları bilinçsizce avlamama
2. Bazı bitki ve hayvanlara zarar vermeden tarımsal ilaçlama yapma
3. Bitki ve hayvanlara zarar verici davranışlarda bulunmama

Bu hedef-davranışları incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili oldukça ayrıntılı bir programlama yapıldığı söylenebilir. Ülkemizde soyu tükenme tehlikesi altında olan canlılara vurgu yapılması çevre eğitiminde önemli bir anlayışın programa yansıtıldığını göstermektedir.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Canlıları koruma” başlığı altında verilmiştir.

Ünite 10: Dünya ve Uzay

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, dünya ve uzay hakkında bilgiler edinmesi amaçlanır. Bu konularda öğrencilerin merak duyguları uyandırılarak araştırma, inceleme ve gözlem yapmaları beklenir.

Bu ünite “Mevsimler” başlığı altında verilen hedefler dolaylı olarak çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

Ünite 11: Tatil Giderken

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, tatillerini daha iyi değerlendirebilmeleri için dinlendirici, eğlendirici, ailesine yardımcı olabileceği konularda eğitici bilgiler

kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden tatillerini daha iyi değerlendirmeleri beklenir.

3.Sınıf

3.Sınıfa ait özel hedefler programda 22 madde olarak sıralanmıştır. Bu hedefler arasından çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

- Bilinçli tüketici olmanın önemini kavrayabilme
- Canlı varlıkları koruyabilme
- Cansız varlıkları koruyabilme

Bu hedefleri incelediğimizde çevre eğitiminin oldukça genel bir çerçevede ele alındığını söyleyebiliriz. Bu durum, çevre eğitiminin öneminin yeterince anlaşılmadığını göstermesi açısından dikkate değerdir.

1.Sınıf Hayat Bilgisi dersinde yer alan hedef ve davranış sayılarının ünitelere göre paylaşımı Çizelge 4. 3’de gösterilmiştir:

Çizelge 4. 3: Üçüncü Sınıf Hayat Bilgisi Dersi Ünite-Hedef-Davranış-Süre Gösterimi

ÜNİTELER	Hedef Sayısı	Davranış Sayısı	Oranı	Süre (İş Günü)
1. Okulumuz Açıldı	11	39	8	15
2. Bilinçli Tüketici ve Verimlilik	8	36	8	15
3. Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk	10	43	11	20
4. Yaşadığımız Yer	10	39	11	20
5. Toplum Hayatımız	13	41	8	15

6. Sağlıklı Büyüyelim	10	59	8	15
7. Çevremizdeki Canlılar	10	47	8	15
8. Dünya ve Uzay	4	20	8	15
9. Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı	3	18	8	15
10. Çevremizdeki Maddeler	4	22	8	15
11. Hareket ve Kuvvet	5	26	8	15
12. Tatile Girerken	2	9	4	5
Toplam	90	399	100	180

Ünite 1: Okulumuz Açıldı

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, okul ve okuma sevgisini geliştirmek için gerekli bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden okula isteyerek gelmeleri, okul kurallarına uymaları, arkadaşlarıyla olumlu ilişkiler kurmaları, okumayı alışkanlık haline getirmeleri beklenir.

Bu ünitedeki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef VIII. Dershaneyi temiz kullanabilme

Davranışlar:

1. Sırasını temiz tutma
2. Çöpleri, çöp sepetine atma
3. Dershaneyi havalandırma
4. Dershaneyi temiz kullanmayanları uyarma

Bu hedefleri incelediğimizde temizlik odaklı bir çevre duyarlılığının kazandırılmasının amaçlandığını söyleyebiliriz. Ayrıca dördüncü maddede, temizliğe önem vermeyen diğer öğrencileri uyarmaya dönük davranış kazandırma, günümüz çevre bilincinin temel değerleriyle örtüşmektedir.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili bir konu başlığı bulunmamaktadır.

Ünite 2: Bilinçli tüketici ve Verimlilik

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, bilinçli tüketimin, paranın, zamanın, enerjinin verimli kullanması gerektiğini öğretmektir. Bunun sonucunda öğrencilerden tutumlu olmaları, alışverişlerinde bilinçli davranışları beklenir.

Bu ünite de ki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef VII: Tutumlu olmanın önemini kavrayabilme

Davranışlar:

1. Elektrik, su, odun, kömür, gaz gibi kaynakları bilinçli kullanmanın önemi açıklama

Hedef VIII: Verimli olmanın önemini kavrayabilme

Davranışlar:

1. Şişe, kâğıt, plastik, alüminyum vb. atıkların değerlendirilmesi gerektiğini söyleme

Bu hedefleri incelediğimizde verimlilik odaklı bir çevre anlayışının öne çıktığını görmekteyiz. Ayrıca son hedefte geri dönüşüm konusuna değinilmiştir. Böylece çevre eğitiminde önemli bir alan olan geri dönüşüm, bu öğretim programında ilk kez vurgulanmıştır.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Enerjide Tutumluluk” başlığı altında verilmiştir. Bu içeriğin hedeflerle uyumlu olduğu göze çarpmaktadır.

Ünite 3: Cumhuriyet Bayramı ve Atatürk

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, cumhuriyet yönetimine nasıl kavuşulduğunu, cumhuriyet yönetiminin önemini, bize kazandırdıklarını kavratacak temel bilgileri vermektir. Bunun sonucunda, öğrencilerin, cumhuriyet yönetimine, bayrağa, İstiklal Marşı’na ve Atatürk’ e saygı duymaları sağlanır.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbir i çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 4: Yaşadığımız Yer

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, yaşadıkları yerleri tanımaları için gerekli bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden yaşadığı yeri tanımaları, çevresindeki doğal güzellikleri tarihi eserleri korumaları, kendileri için çalışanlara saygı duymaları beklenir.

Bu ünite de ki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef X: Çevremizdeki doğal güzellikleri ve tarihi eserleri koruyabilme

Davranışlar:

1. Çevremizdeki doğal güzelliklerin niçin korunması gerektiğini açıklama
2. Çevremizdeki doğal güzelliklerin nasıl korunacağını açıklama

Bu hedef-davranışları incelediğimizde, doğal güzelliklerin niçin ve nasıl korunması gerektiğine ilişkin hedeflerin kazandırılmasının amaçlandığını söyleyebiliriz. Böylece öğrencilerde çevre bilinci ile ilgili temel bir özelliğin kazandırılması amaçlanmıştır.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Çevremizdeki Doğal Güzellikler” başlığı altında verilmiştir. Bu içeriğin hedeflerle uyumlu olduğu göze çarpmaktadır.

Ünite 5: Toplum Hayatımız

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, tolu halde yaşamının önemini sağlayan temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden kendi haklarını bilmeleri, sorumluluklarını yerine getirmelerini, hoşgörülü davranmalarını, işbirliği ve dayanışmaya önem vermeleri beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbir i çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 6: Sağ lık lı Büyüyelim

Bu ünite de öğrencilerden vücudun bölümlerini ve organlarını tanımaları, sağ lık lı bir yaşam için gerekli bilgileri öğrenerek olumlu tutum ve davranışlar geliştirmeleri beklenir.

Bu ünite de ki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef V: Temizlik kurallarına uymanın önemini kavrayabilme

Davranışlar:

1. Tozlu, dumanlı, kirl i ve havasız yerlerde bulunmanın sağ lığ a olan olumsuz etkilerini söyleme
2. Bulunduğ u çevreyi temiz tutmanın önemini söyleme

Hedef VI: Temizlik kurallarına uyabilme

1. Tozlu, dumanlı, kirl i havalı yerlerde bulunmama
2. Bulunduğ u çevreyi temiz tutma

Hedef VIII: Açık havada oyunun sağ lığ ımız için önemini kavrayabilme

1. Temiz havanın sağlığımız için önemini açıklama
2. Güneş ışınlarından yararlanmanın sağlığımız için önemini söyleme/yazma
3. Güneş ışınlarının hangi durumlarda zararlı olduğunu açıklama

Bu hedefleri incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili hedeflerin bilişsel ve duyuşsal olacak şekilde “bitişiklik ilkesine” uygun olarak sıralandığını görmekteyiz. Hedef yazma ilkelerinden biri olan bitişiklik ilkesi; bilişsel ve duyuşsal hedeflerin art arda gelmesi olarak tanımlanabilir. Hedeflerin bu ilkeye uygun yazılması öğrencilerin çevre eğitimine dönük bütüncül bir anlayışa ulaşmasını sağlayacaktır.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Temizlik” başlığı altında verilmiştir. Bu içeriğin hedeflerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ünite 7: Çevremizdeki Canlılar

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, canlı varlıkları tanımak için gerekli olan bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda öğrencilerden çevresindeki hayvan ve bitkileri tanımaları, sevmeleri ve korumaları beklenir.

Bu ünite deki hedef ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Hedef V: Bitkilerin büyüme şartlarını kavrayabilme

Davranışlar:

1. Bitkilerin su, toprak, ışık ve hava ihtiyaçları karşılanmaz ise sonucun ne olacağını açıklama

Hedef VIII: Bitki ve hayvanların insanların yaşamı için önemini kavrayabilme

Davranışlar:

1. Hayvanların, insanların yaşamı için önemini söyleme/yazma
2. Bitkilerin, insanların yaşamı için önemini söyleme/yazma

3. Hayvan ve bitkilerin doğada denge unsuru olduklarını söylem/yazma

Hedef X: Çevresindeki canlıları korumaya istekli oluş

Davranışlar:

1. Çevresindeki hayvanları koruma
2. Çevresindeki hayvanlara zarar verme
3. Çevresindeki bitkileri koruma
4. Çevresindeki bitkilere zarar verenleri uyarma

Bu hedef-davranışları incelediğimizde, öğrencilere, canlıların bizim için ne kadar önemli olduklarına dair hedeflerin kazandırılmasına öncelik verildiğini görmekteyiz. Bu durum, o yıllardaki çevre bilincinin, insanın çevrenin merkezinde olduğu bir anlayışla ele alındığını ortaya koymaktadır.

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili konular “Canlıları Koruma” başlığı altında verilmiştir. Bu içeriğin hedeflerle uyumlu olduğu görülmektedir.

Ünite 8: Dünya ve Uzay

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, Dünya ve uzayı tanıtıcı temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden araştırma, inceleme ve gözlem yapmaları beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbirisi çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 9: Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, ulusal egemenliğin nasıl kazanıldığı ile ilgili temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden yurdunu, milletini, Atatürk’ü sevmeleri, bayram törenine katılmaları ve yurduna hizmet edenlere saygı duymaları beklenir.

Bu ünite de ki hedef, davranış ve konulardan hiçbirisi çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 10: Çevremizdeki Maddeler

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, çevredeki maddeleri tanımada gerekli olan temel bilgileri kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden maddeyi, maddenin hallerini ve özelliklerini tanımları beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 11: Hareket ve Kuvvet

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, kuvvet, hareket ve enerji ile ilgili temel bilgiler kazandırmaktır. Bunun sonucunda, öğrencilerden hareket ile enerji arasında ilişki kurmaları beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

Ünite 12: Tatile Girerken

Bu ünitenin amacı; öğrencilere, tatillerini daha iyi değerlendirebilmeleri için dinlendirici, eğlendirici, ailelerine yardımcı olabilecekleri konularda eğitici bilgiler kazandırmaktır. Bunun sonucunda öğrencilerden tatillerini daha iyi değerlendirmeleri beklenir.

Bu ünitedeki hedef, davranış ve konulardan hiçbiri çevre eğitimi ilgili değildir.

4.1.6. 2004 Hayat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

12 Temmuz 2004 tarihinde Talim Terbiye Kurulu kararıyla onaylanan Hayat Bilgisi Öğretim Programı, Danıştay 8. Dairesinin 4 Mart 2009 kararı ile uygulamadan kaldırılmıştır. Yenilenmiş Hayat Bilgisi öğretim programı ise 18 Mayıs 2009 tarihi itibarıyla uygulanmak üzere okullara gönderilmiştir (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2009)

Hayat bilgisi dersi programı üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde; Hayat bilgisi dersi programı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Bu bölümde giriş, programın vizyonu, temel yaklaşımı ve yapısı, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme alt başlıkları bulunmaktadır. İkinci bölümde; Hayat bilgisi programının ilk bölümde açıklanan özelliklere uygun olarak geliştirilen ve 1, 2. ve 3. sınıflarda ortak olan “Okul Heyecanım”, “Benim Eşsiz Yuvam”, “Dün, Bugün, Yarın” temaları, üçüncü bölümde ise kaynakça yer almaktadır (MEB, 2009).

Hayat bilgisi dersi programı, öncelikle öğretmenlere, eğitim yöneticilerine ve müfettişlere yol gösteren bir belge olarak hazırlanmıştır. Bununla birlikte program, anne- babalara, velilere, ilgili diğer kişilere ve kurumlara yardımcı olacak niteliktedir. Program, Türkiye’de değişik yörelerdeki koşullar ve olanaklar dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Hayat bilgisi dersi programı hazırlanırken öncelikle mevcut durum aşağıda belirtilen konular açısından gözden geçirilmiştir (MEB, 2009):

- Anayasa, yasa ve yönetmeliklere göre Türk millî eğitiminin amaçları ve ilköğretimin amaçları yoluyla bireylere kazandırılmaya çalışılan nitelikler
- Atatürk’ün öngördüğü eğitimsel amaçlar
- Uluslararası kuruluşlara göre (örneğin UNESCO, UNICEF), eğitimle bireylere kazandırılmak istenen özellikler
- Çeşitli ülkelerde eğitim süreciyle bireylere kazandırılmak istenen özellikler
- Kalkınma planlarına göre (DPT) eğitim süreciyle bireylere kazandırılmak istenen özellikler
- MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı özel ihtisas komisyonları (hayat bilgisi, fen ve teknoloji, sosyal bilgiler, Türkçe, matematik) tarafından belirlenen beceriler.

Hayat Bilgisi öğretim programı uygulamaya başladıktan itibaren sürekli olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler sonucunda öğretim programının hazırlanmasında aşağıdaki ilkeler benimsenmiştir (MEB, 2009):

- Hayat bilgisi dersi programı, öğretmen ya da konu merkezli değil, çocuk merkezli olmalı; çocuğun bakış açısını yansıtmalıdır.
- Öğrenci kendisine sunulan bilgileri ezberleyerek, edilgen bir biçimde öğrenmeye çalışmak yerine, öğrenme-öğretme sürecine aktif olarak katılmalıdır. Kendisine sunulan uyarınları yorumlamalı, anlamlandırmalı ve bilgiyi bizzat kendisi yapılandırmalıdır.
- Program aracılığıyla öğrencilere kazandırılmak istenen temel bilgi ve beceriler, gerçek yaşamda çocuğun gereksinimleriyle örtüşmelidir. Hızla değişen ve eskiyen, genellikle de çocuğun yaşamında herhangi bir karşılığı olmayan bilgilere programda yer verilmesi gerekmez.
- Program, bireyin yaşam kalitesini artıracak temel becerileri kazanmasına yardımcı olmalıdır. Olabildiğince çok miktarda bilgi depolamak yerine, çocuğun zihinsel yeteneklerini ve kişiliğini her yönüyle geliştirmeye yönelik olmalıdır.
- Hayat bilgisi dersleri yetişkinlere özgü bir “ciddiyet” içinde geçmek zorunda değildir. Aksine, okul ve ders programları çocuğun eğlenme gereksinimini de karşılamalıdır. Bu anlayışla, hayat bilgisi dersi çocuklar için oldukça eğlenceli ve çocukların zevkle katıldıkları bir ders olmalıdır.
- Olaylar ve olgular yaşamın bütünlüğü içinde ele alınmalıdır. Olgular, analitik ve atomistik bir yaklaşımla değil, çocukların gelişimsel özelliklerine de uygun bir biçimde bütüncül ve tematik bir yaklaşımla ele alınarak incelenmelidir.

Tüm bu ilkeleri değerlendirdiğimizde Hayat Bilgisi öğretim programı, eğitim felsefesi olan ilerlemeciliğin ve de öğrenme kuramı olan yapılandırmacılığın çok iyi bir örneğini teşkil etmektedir. Özellikle öğrenci merkezli eğitim ve yaparak-yaşayarak öğrenme programın bütününe nüfuz etmiştir. Çevre eğitimi ile ilgili kazanım ve içeriğin de yine bu anlayış çerçevesinde ele alındığı söylenebilir.

MEB Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığında geliştirilmekte olan diğer derslerin programlarıyla hayat bilgisi dersi programının bütünleştirilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

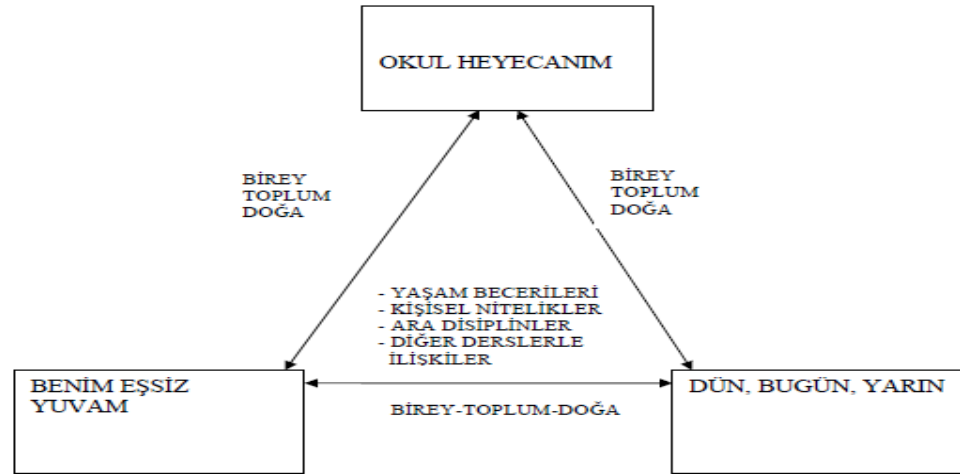
Atatürkçülük ve ara disiplinlerle (psikolojik danışma ve rehberlik, spor kültürü ve olimpiik eğitim, afetten korunma ve güvenli yaşam, kariyer bilinci geliştirme, insan hakları ve vatandaşlık, sağlık kültürü, girişimcilik, özel eğitim) program arasındaki bağlantılar kurulmuş, programın bütünlüğü gözden geçirilmiştir (MEB, 2009).

Bu öğretim programının katılımcılığa verdiği önemi ortaya koyma adına, öğretim programını hazırlayan özel ihtisas komisyonun velilere yazdığı mektupta yer alan şu ifadeyi gösterebiliriz (MEB, 2009: 8):

“Bu etkinliklerin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde anne-baba olarak sizlere de büyük sorumluluklar düşmektedir. Çocuğunuzun okuldaki öğrenmelerini takip ediniz. Etkinlikler bazen zaman alıcı gibi görünebilir. Ancak onların kısa sürede çok miktarda bilgiyi depolamaları yerine daha uzun sürede bilgiyi “anlayarak” kazanmalarını tercih ediniz.”

2004 Hayat Bilgisi Dersi Programı’nda insan, biyolojik, psikolojik, sosyal ve kültürel yönleriyle bir bütün olarak ve değişimin hem öznesi hem de nesnesi olarak ele alınmıştır. Bu noktadan hareketle “birey”, “toplum” ve “doğa” olmak üzere üç ana öğrenme alanı belirlenmiş, değişim de bütün bu öğrenme alanlarını kuşatan daha genel bir boyut olarak düşünülmüştür. Gerçek yaşamda bu öğrenme alanlarının içerikleri ve değişim iç içedir; bunlar sadece eğitim-öğretim amacıyla yapay olarak birbirinden ayrılabilir. Hayat bilgisi dersi için özellikle benimsenen toplu öğretim yaklaşımının da bir gereği olarak, bu öğrenme alanlarını aynı anda kuşatabilen üç tema belirlenmiştir. Programda tema adları; “Okul Heyecanım”, “Benim Eşsiz Yuvam” ve “Dün, Bugün, Yarın” olarak (Şekil 4.1) kararlaştırılmıştır (MEB, 2009).

Şekil 4.1: Hayat Bilgisi Dersi Programının Çatısı

Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan ‘Doğa’ öğrenme alanı, bizim inceleme alanımız olan çevre eğitimiyle doğrudan ilişki temel öğrenme alanıdır.

Hayat Bilgisi dersi kazanımlarının Fen ve Teknoloji dersi kazanımları ile dikey ilişkisi şu cümle ile ifade edilmiştir (MEB, 2009: 11):

“Programda bu öğeler (öğrencilerin temel yaşam becerileri ve olumlu kişisel nitelikler geliştirmelerine yardımcı olmak, sosyal bilgiler ve fen ve teknoloji derslerine temel oluşturacak bilgiler kazanmalarına fırsat yaratmak), belirlenen temalarla bütünleştirilecek şekilde “kazanımlar” oluşturulmuştur.”

Hayat Bilgisi dersinde kazandırılacak temel beceriler şunlardır (MEB, 2009: 14):

BECERİLER

1. Eleştirel düşünme
2. Yaratıcı düşünme
3. Araştırma
4. İletişim
5. Problem çözme
6. Bilgi teknolojilerini kullanma

7. Girişimcilik
8. Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma
9. Karar verme
10. Kaynakları etkili kullanma
  - a. Zaman, para ve materyal kullanma
  - b. Bilinçli tüketici olma
  - c. Çevre bilinci Geliştirme ve çevredeki kaynakları etkili kullanma
  - d. Planlama ve üretim
11. Güvenlik ve korunmayı sağlama
  - a. Sağlık ve güvenlik kurallarına/ prosedürlerine uyma
  - b. Doğal afetlerden korunma
  - c. Trafikte güvenliğini sağlama
  - d. Hayır diyebilme
  - e. Sağlığını koruma
12. Öz yönetim
  - a. Etik davranma
  - b. Eğlenme
  - c. Öğrenmeyi öğrenme
  - d. Amaç belirleme
  - e. Kendini tanıma ve kişisel gelişimini izleme
  - f. Duygu yönetimi
  - g. Kariyer planlama
  - h. Sorumluluk
  - i. Zamanı ve mekânı doğru algılama)
  - j. Katılım, paylaşım, işbirliği ve takım çalışması yapma

k. Liderlik

l. Farklılıklara saygı duyma

13. Bilimin temel kavramlarını tanıma

a. Değişim

b. Etkileşim

c. Neden – sonuç ilişkisi

d. Değişkenlik/benzerlik

e. Karşılıklı bağımlılık

f. Süreklilik

g. Korunum

14. Temalarla ilgili temel kavramları tanıma

Programın Temel Becerilerinde ve Aradisiplinlerde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

Bu becerilerden “Çevre bilinci geliştirme ve çevredeki kaynakları etkili kullanma” becerisi çevre eğitimiyle ilgilidir ve Hayat Bilgisinin temel becerilerinden biridir. Bu beceriye ait alt beceriler aşağıda verilmiştir:

Çevre Bilinci Geliştirme ve Çevredeki Kaynakları Etkili Kullanma

- Yaşadığı çevre ile bir bütün olduğunu fark etme
- İnsanla çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi görme
- Çevreye zarar vermenin kendine zarar vermek olduğunu kavrama
- Kendi kültürünü ve başkalarının kültürlerini keşfetme ve kültürün farklılıklarını veya benzerliklerini tanıma
- Kültürel eserleri koruma

Hayat Bilgisi Dersi Programı'nda yer alan Çevre bilinci geliştirme ve çevredeki kaynakları etkili kullanma becerisi ile kazanımların eşleştirmesi Çizelge 4.5'te yer almaktadır (MEB, 2009):

Çizelge 4.5: Çevre Bilinci Geliştirme Ve Çevredeki Kaynakları Etkili Kullanma Becerisi İle Kazanımların Eşleştirmesi

Beceriler	Temalar								
	Okul Heyecanım(A)			Benim Eşsiz Yuvam(B)			Dün, Bugün, Yarın(C)		
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
103.Çevre Bilincini Geliştirme ve Çevredeki Kaynakları Etkili Kullanma	A.139		A3.33		B2.35		C1.14	C2.23	

Bu tabloyu incelediğimizde ilgili becerinin her tema için tüm sınıflarda yer almadığını görmekteyiz. Bu durum ilgili becerinin kazandırılmasında dikey bir kopukluğa sebep olabilir.

Yine bu öğretim programında kazandırılacak kişisel niteliklerden 'sevgi' başlığı altında 'doğa sevgisi' belirtilmiş, böylece çevre eğitimi ile ilgili bir nitelik ortaya konulmuştur.

2005 Programında ara disiplin yaklaşımı çerçevesinde belirlenen ara disiplin alanları şöyledir: Spor kültürü ve olimpiik eğitim, Sağlık kültürü, Rehberlik ve psikolojik danışma, Kariyer bilincini geliştirme, Girişimcilik, Afet eğitimi ve güvenli yaşam, Özel eğitim, insan hakları ve vatandaşlık.

Bu programda belirlenen 8 aradisiplin alanından çevre ile ilgili kazanım içerenler aşağıda verilmiştir (MEB, 2009):

Çizelge 4.6: Sağlık Kültürü Ara Disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar

SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	SAGLIK KÜLTÜRÜ KAZANIMLARI
Sınıf	Okul Heyecanım	A.1.40 Sınıfını, okulunu ve çevresini temiz tutmak ve korumak için sorumluluk alır.	28. Sağlıklı çevreyi, oluşturmada özsorumluluk geliştirir.
Sınıf	Okul Heyecanım	A.1.38 Okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklar.	33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.

Çizelge 4.7: İnsan Hakları ve Vatandaşlık Ara Disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar

SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	İNSAN HAKLARI VE VATANDAŞLIK KAZANIMLARI
1.Sınıf	Okul Heyecanım	A.1.40 Sınıfını, okulunu ve çevresini temiz tutmak ve korumak için sorumluluk alır.	56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
2.Sınıf	Okul Heyecanım	A.2.28. Okulu ve çevresini korumak için	56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir

		alternatifler üretir.	vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
1.Sınıf	Okul Heyecanım	A.1.38 okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklar.	33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
2.Sınıf	Dün, Bugün, Yarın	C.2.23. Yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendisinin ve başkasının sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu kavrar.	55. Çevre haklarının varlığını bilir.
3.Sınıf	Okul Heyecanım	A.3.16. Kişisel bakımını yaparken kaynakları tutumlu kullanır.	33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
3.Sınıf	Okul Heyecanım	A.3.33. Okulu ve çevresini temiz tutmak için bir proje tasarlar.	56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.
3.Sınıf	Benim Eşsiz Yuvam	B.3.25. Kaynakları bilinçli olarak tüketmenin aile bütçesine katkısını açıklayan çeşitli etkinliklerde bulunur.	33. Kaynakların verimli kullanılması ve bilinçli tüketilmesi gerektiğini kabul eder.
3.Sınıf	Dün, Bugün, Yarın	C.3.31. yaşadığı çevreyi daha temiz bir hale getirmek için proje	56. Çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasının bir vatandaşlık görevi

		tasarlar.	olduğu bilincine uygun davranışlar gösterir.

Çizelge 4.8: Spor Kültürü Ara disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar

SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	SPOR KÜLTÜRÜ VE OLİMPİK EĞİTİM
1.Sınıf	Dün, Bugün, Yarın	C.1.15. İnsanların çevreyi hangi yollarla değiştirdiğini ve bunun için neler yaptıklarını araştırır, anlatır.	24. Çevrenin korunmasında diğer insanlarla işbirliği yapar.
3.Sınıf	Dün, Bugün, Yarın	C.3.31. yaşadığı çevreyi daha temiz bir hale getirmek için proje tasarlar.	24. Çevrenin korunmasında diğer insanlarla işbirliği yapar.

Çizelge 4.9: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Ara disiplininde Yer Alan Çevre Eğitimi İle İlgili Kazanımlar

SINIF	TEMA	DERS KAZANIMLARI	REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK KAZANIMLARI
2.Sınıf	Dün, Bugün, Yarın	C.2.23. Yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendisinin ve başkasının sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu kavrar.	18. Çevreye karşı duyarlı olur.

Kazanımlarda, Temalarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Durumlar

Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan kavramlar incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili kavramların ‘Dün, Bugün, Yarın’ teması içerisinde yer aldığını görmekteyiz. Bu temadaki tüm kavramlar Tablo 4.10’da şu şekilde verilmiştir:

Çizelge 4.10: ‘Dün, Bugün, Yarın’ temasında yer alan kavramlar

Dün, Bugün, Yarın		
1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf
Geçmiş	Değişim	Cumhuriyet
Şimdi	Karşılaştırma	Teknolojik ürün
Gelecek	Aile büyüğü	Bilgisayar
Oyuncak	Hayat	İletişim teknolojisi
Özgeçmiş	Katı- sıvı- gaz	Yerleşim birimi
Anı	Neden-sonuç	Müze
Kılık kıyafet	Hava	Kültürel değerler
Değişiklik	Su	Karşılıklı bağımlılık
Mevsim	Toprak	Karşılıklı etkileşim
Takvim	Gökcismi	Cansız varlık
Hava durumu	Bina	Zaman
Yeryüzü	Doğal çevre	Doğa
Gökyüzü	Yapay çevre	Su döngüsü

Renk		Grafik
Dünya		Meteoroloji
Gün		Tahmin
		Ay
		Süreklilik

Yine bu öğretim programında belirli gün ve haftalar başlığı altında verilen, Orman Haftası (1.ve 2.sınıf), Hayvanları Koruma Günü (1.ve 2.sınıf), Enerji Tasarrufu Haftası (3.sınıf) ve Çevre Koruma Haftası (3.sınıf) çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilendirilebilir etkinliklerdir.

Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan çevre ile ilgili kazanımların aşağıda verilmiştir:

A.1.38. Okuldaki kaynakların neden bilinçli tüketilmesi gerektiğini açıklar.

A.1.40. Sınıfını, okulunu ve çevresini temiz tutmak ve korumak için sorumluluk alır.

C.1.14. Doğal afetlerin çevreyi nasıl değiştirdiğini araştırır.

C.1.15. İnsanların çevreyi hangi yollarla değiştirdiğini ve bunun için neler yaptıklarını araştırır ve anlatır.

A.2.27. Okuldaki kaynakları bilinçli tüketmenin önemini açıklar.

A.2.28. Okulu ve çevresini korumak için alternatifler üretir.

B.2.31. Evdeki kaynakları bilinçli olarak tüketir.

C.2.22. Doğal ve yapay çevre arasındaki benzerlik ve farklılıkları ifade eder.

C.2.23. Yaşadığı çevreyi temiz tutmasının kendisinin ve başkalarının sağlığı ve gelişimiyle ilişkili olduğunu kavrar.

A.3.33. Okulu ve çevresini temiz tutmak için bir proje tasarlar.

C.3.29. Birey, toplum ve çevre arasındaki karşılıklı bağımlılığı kavrar ve bunu gösteren örnekler verir.

C.3.31. Yaşadığı çevreyi daha temiz bir hâle getirmek için bir proje tasarlar.

Bu kazanımları incelediğimizde, kazanımların çevre temizliğine ve kaynakların korunmasına odaklandığını söyleyebiliriz. Öğrencilerin içinde bulunduğu yaş aralığı (6-9) dikkate alındığında, çevre temizliğinin okul ve yakın çevre temizliği ile sınırlı tutulması önemli görülmektedir. Ayrıca bilinçli bir tüketici olmanın önemi ilerleyen yaşlarda kazanılacak çevre farkındalığı için önemli bir başlangıç noktası olmaktadır. Kazanımların öğretim sürecinde genel çerçeveyi çizdiği düşünülürse, bu programda çevre eğitimi ile ilgili yeterince kazanım olduğunu söyleyebiliriz.

Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan içerik çevre eğitimi açısından aşağıda incelenmiştir.

Çizelge 4.11: Hayat Bilgisi Öğretim Programı 1. Sınıflara İlişkin Temalar

1.Sınıf		
Temalar		
Okul Heyecanım	Benim Eşsiz Yuvam	Dün, Bugün, Yarın
İşte ben!	Kim, nerede yaşıyor?	Büyüyorum,
Yüzümüz ne anlatıyor?	Adres	Değişiyorum
Yapabildiklerim, hoşlandıklarım	Onlar da beslenir	Değişen oyuncaklar
Planlı yaşam	Suya ne oldu?	Nasıl değişti?
Ben de katılmak istiyorum!	Görgü kuralları	Soyadımızın öyküsü
Hata yapabiliriz	Bizim kurallarımız	O da çocuktu
Çantamdakiler	Zaman kullanımı	Geçmişten geleceğe

Günlük bakımımız nerede?	Albüm sayfaları	Bizim bayramımız
Okulumuzun kuralları	Sağlıklıyım	Sesinden tanıyabilir miyiz?
Seçim zamanı	Özen göstermek	Mevsimler
Hangi kulüpte olmalıyım?	Gerekir mi?	Havalar nasıl?
İşbirliği	İşte ailem	Gökkuşağı
Bayrağımız	Yardım istiyorum	Dünya dönüyor
Sınıfta iletişim	Ailede işbirliği	Doğal afetler
Biz farklıyız	Güne başlarken	Değişen çevre
İyi ilişkiler	Hata yapmak doğal mı?	
Benim arkadaşlarım	Kontrol edebilir miyiz?	
Besleniyorum	Ailemi seviyorum	
Doğru mu, yanlış mı?	Lider	
Kutlama var	Birlikte eğleniyoruz	
Sınıfımızın eşyaları	Duyu organlarımız	
Şeref köşesi	Tüketilen kaynaklar	
Yaşasın cumhuriyet!	Alışveriş	
Haydi aşıya!	Nasıl kullanabiliriz?	
Bilgiye nasıl ulaşılır?	Sonucunda ne olabilir?	
Sorun ve çözümü	Hazırlıklı olalım	
Okulumuzdaki görevliler		

Doğal afetler		
Doğal afetlere karşı		
Ne sesi?		
Aman dikkat!		
Karşıya geçerken		
Okul yolunda		
Ya biterse!		
Okulumuzu ve çevresini nasıl tanırız?		
Temiz bir okul için		

1.Sınıf öğretim programı ders içeriğini analiz ettiğimizde çevre eğitimi ile ilgili konuların her üç temada da olduğunu görürüz. 1.Sınıf öğrencilerinin gelişim düzeyi merkeze alınarak hazırlanan bu içeriğin doğal afetler ve doğal çevrenin tanıtılması üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Ayrıca eğitim bilimindeki yakından uzağa ilkesinin bir gereği olarak öğrencilere doğal çevre tanıtılırken okul çevresinden başlayıp dış dünyaya doğru açılan bir yaklaşım izlendiğini söyleyebiliriz.

Çizelge 4.12: Hayat Bilgisi Öğretim Programı 2. Sınıflara İlişkin Temalar

2.Sınıf		
Temalar		
Okul Heyecanım	Benim Eşsiz Yuvam	Dün, Bugün, Yarın
Okula hazırım	Yaşadığımız yer	Büyüdük ve değiştik

Unuttuğum bir şey var mı?	Evimi seviyorum	Artık yapabiliyorum
Bakımlı olmak için	Güneşi hangi yönden doğar?	Bebeklik ve çocukluk
Neredesin	Eviniz nerede?	Bir üzüldüm, bir sevindim
Kurallar bizim için	Adresini öğren	Eski ve yeni oyunlar
Seçim var	Neyle, nasıl bir iletişim	Ülkeler ve çocukları
Gazetemiz	Organlarım görev başında	Özgeçmişim
Bayrağımız ve istiklal marşımız	Sağlıklı büyümek istiyorum	Eski ve yeni meslekler
Dengeli ve düzenli beslenme	Yemekteyiz	Hepimiz beraber lideriz
En iyi yaptığım iş	Planlıyım, başarılıyım	Atatürk ve hizmetler
Biz arkadaşız	Onlar da çocuktu	Atatürk albümü
Sevinince ne yaparsınız	Meslekler hayatı kolaylaştırır	Yaşasın bayram var
Bu okul hepimizin	Nasıl bir çocuktu?	Suyun macerası
Okul yolu	Annem, babam ve ben	Katı, sıvı,gaz
Karşılaştığımız insanlar	Benim de bir fikrim var	Dünya dönüyor
Vücudumuz değerlidir	Evimizdeki kurallar	Hava nasıl olacak?
Sağlığımızı koruyabiliriz	Aile içi görevler	Mevsimler
Eğlence var	Eşyalar özen ister	Gökyüzü
Eğrisi doğrusu	Görerek, duyarak, dokunarak	Geçmişten günümüze evler
İnsanlar konuşa konuşa	Sinirlerine hâkim ol	Doğal afetler ve alınacak önlemler
Meslekler ve özellikleri	Bana güvenebilirsiniz	Neler olmadan yaşanmaz?

Okulumu seviyorum	Hayır diyebiliriz	İnsan ve çevre
Bilinçli tüketelim	Ders çalışabilmek için	Temiz çevre, sağlıklı yaşam
Okulumuzu koruyalım	Atatürk'ün önderliğinde kazandıklarımız	
Öğrenim hayatım	Şimdi de ben liderim	
Cumhuriyet bayramı	Para biriktirmeliyim	
Dini bayramlarımız	Hayatımızı nasıl kolaylaştırır	
Kitaplardan öğrenmek	Dikkatli olalım	
Çözüm arıyorum	Kaynaklar tükenebilir	
Neler öğrendik?	Yeterli param olursa	
İlköğretim haftası	Ayşe'nin tatil planı	
Dünya çocuk günü	Doğada olanlara bak	
Yaşasın cumhuriyet!	Bir başkadır benim ülkem	
Atatürk haftası		

2.Sınıf öğretim programı ders içeriğini analiz ettiğimizde çevre eğitimi ile içeriğin her üç temada da yer aldığını görebiliriz. Fakat bu içeriğin en yoğun olduğu tema “Dün, Bugün ve Yarın” temasıdır. İçeriğin doğal afetler, doğal çevre ve doğal kaynaklar üzerine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Yine bu içerikte öğrencilerin gelişim düzeyi dikkate alınmış ve çevre ile ilgili teknik ayrıntılara girilmemiştir. Ayrıca bu içerikte bilinçli tüketici olma ile çevrenin korunması arasında doğrudan bir ilişki kurulmuş ve çevrenin korunmasında önlemler modelin önemi öğrencilere fark ettirilmeye çalışılmıştır.

Çizelge 4.13: Hayat Bilgisi Öğretim Programı 3. Sınıflara İlişkin Temalar

3.Sınıf		
Temalar		
Okul Heyecanım	Benim Eşsiz Yuvam	Dün, Bugün, Yarın
İlköğretim haftası	Evimdeyim, Güvendeyim	Gecen Yıl, Bu Yıl
Okul hazırlıklarını yaptın mı?	Evdeki Dostlarımız	Değişen Duygular Ailece Değişiyoruz
Yaşamın zenginlikleri	Hayalimdeki Ev Ben Adresimi Bilirim	Hayalimdeki Meslek
Benim arkadaşlarım nasıl olmalı	Eski Albümlere Bakalım	Hava Tahminleri
Doğru ve etkili iletişim	Farklılıklar Güzeldir	Atatürk'ün Hayatı
Beni anlayın lütfen	Bedenimle Mutluyum	Önderimiz
Duyarlı olalım	Onlar Da Çocuktum Benim Mesleğim Ne Olacak?	Atatürk'ün Türk Milletine Yaptığı Hizmetler
Okulda demokratik yaşam	Bedenimizin de Dili Var	Ülkeler ve Bayraklar
Tarafsız olmalıyız	Ailemiz Bizim İçin Özeldir	Milli Bayramlarımızdan Biri
Çözüm benim işim	Herkesin Ailesi Farklıdır	Cumhuriyetimizi Korumak
Sınıfın krokisini çizelim	Birbirimizi Sevelim, Sayalım	Su Döngüsü Maddenin Değişimi
Okulumuzun tarihi	Her Sorunun Bir Çözümü Vardır	Yağmur, Kar, Sis
Son pişmanlık fayda etmez	İletişim Türleri	Ay Dede Mevsimler
Dostluk kazansın	Sen de Fikrini Söyle	Ulaşım Araçları
Okul Kuralları Bizim için	Ailede Herkesin Bir işi Var	
Okulumu Seviyorum		

Hem Tutumlu Hem Bakımlı	Planlı Hayat, Oh Ne Rahat	Özgün Tasarımlar
Doğal ve Sağlıklı Beslenme	Başarılı Olmak için	Bilgisayarlar Her Yerde
Sağlık için El Ele	Hayalim için	Dünden Bugüne İletişim Teknolojileri
Acil Durum, Yardım Edelim!	Evimizdeki Eşyalar Nelerden Yapılmıştır?	Yaşadığımız Yerin Dünü, Bugünü
Paylaşılan Neşeli Günler	Kaynaklar Tükeniyor	Dedemin ve Ninemin Oyunları
Cumhuriyet Bayramını Neden Kutluyoruz?	Tasarruf Yapalım	Geçmişe Yolculuk
Atatürk'ün Öğrenim Hayatı	Reklamlar	Canlıların Ortak özellikleri
Bilinçli Tüketici	Nelerden Tasarruf Yapabiliriz?	Büyüdükçe Değişiyoruz
Nasıl Daha İyi Öğreniyorum?	Birbirimizin Haklarına Saygı Duyalım	Canlı, Cansız Etkileşimi
Nasıl Kullanırım?	Atatürk ve İnsan Hakları	Birey, Toplum ve Çevre
Okul Yolu, Dikkat Yolu	Görgü Kuralları	Doğal Afetlerden Korunalım
Hayır, Kabul Edemem	Hepimizin Bir Amacı Var	Doğa İçin El Ele
Birlikte Başarabiliriz	Her Şeye Rağmen	
Dürüstlük ve Güven	Eğlenceli Gün	
Bana Güveniyorlar	Liderin Etkileri	
Okulumuzu Nasıl Temiz Tutmalıyız?	Ödünç Eşyalar	
	Ev Kazalarına Dikkat!	
	Doğal Afetlerle Yaşamayı Öğreniyorum	
	Karalar ve Denizler	

	Evimi, Okulumu, Ülkemi Seviyorum Ülkem için Ne Yapmalıyım? Bizim Gezegenimiz İnsan Hakları Haftası Enerji Tasarrufu Haftası Yeşilay Haftası Kütüphane Haftası Dünya Tiyatrolar Günü	

3.Sınıf öğretim programı ders içeriğini analiz ettiğimizde çevre eğitimi ile ilgili içeriğin her üç temada da yer aldığını görürüz. Fakat bu içerik yoğun olarak ‘Dün, Bugün ve Yarın’ ile ‘Benim eşsiz yuvam’ temalarında yer almaktadır. Bu programda diğerlerinde olduğu gibi doğal afetler önemli bir içerik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bilinçli tüketici olma ile ilgili içerik yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Bu programda diğerlerinden farklı olarak tasarruf üzerinde önemle durulmuş ve tasarruf yapmak ile çevrenin korunması arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Ayrıca “birey, toplum, çevre” olarak ele alınmış içerikte yaşamımızın olmazsa olmaz üçayağı için ayrı bir başlık açılmıştır. İlerleyen yıllarda çevre eğitiminin merkezine koyulacak bu içeriğin ilk olarak 3. Sınıfta ele alındığını söyleyebiliriz.

4.2. ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın üçüncü alt problemi “İlkokul Fen ve Teknoloji öğretim programlarında (4.sınıf) yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımlar nelerdir?” şeklinde ifade edilmiştir. Yine araştırmanın dördüncü alt problemi “İlkokul Fen ve Teknoloji öğretim programlarında (4.sınıf) “çevre” konulu hedef ve kazanımlara ilişkin “içerik” nasıl düzenlenmiştir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Fen ve Teknoloji dersine dönük hazırlanan öğretim programlarının hemen hepsinde hedefler, kazanım ve içerik iç içe geçtiğinden dolayı araştırmanın bu iki alt probleme ait bulguların aynı başlık altında verilmesi uygun görülmüştür.

4.2.1. 1926 Tabiat ve Eşya Dersleri Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1926 Tabiat ve Eşya Dersleri öğretim programı ilk mektebin 4. ve 5. Sınıflarında okutulan dersleri içermektedir. Bu öğretim programda, programın hedefleri ve dersin öğretimine ilişkin açıklamalar giriş bölümünde yer almaktadır. Bu öğretim programı konular üzerine şekillendirilmiş ve programda yer alan tüm içerik öğretmen davranışı olarak ifade edilmiştir. Programın genelinde yaparak yaşayarak öğrenmelere vurgu yapılmıştır.

Programın Hedefleri ve Dersin Öğretimine Dönük Stratejilerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1926 Tabiat Dersleri öğretim programının hedefleri şunlardır:

1. Çocuğa tabii mahiyetinde bulunan ve gıdamız, elbisemiz, meskenimiz ve umumi hayatımızla alakadar olan hayvanları, nebatları, vs. mahsulleri bütün hayati safhaları ile birlikte canlı olarak tetkik ettirmek.

2. İnsanın tabiat üzerine ve tabiatın insan üzerine ve mevcudat-ı uzvuye (canlı organik şeyler) yekdiğerine yaptıkları mütekebil tesirlerden çocuğun anlayabileceklerini, kendisine gayet basit bir surette izah etmek.
3. İnsanın vücudundaki azalar ve bunların vazifeleri hakkında çocuklara gayet basit malumat vermek ve bazı hıfzı sıhhat kaideleri öğretmek
4. Çocuklara tabiat muhabbeti telkin ederek çiçekleri, ağaçları ve faydalı hayvanları himayeye alıştırmak
5. Çocuklara gayet basit zirai malumat vermek

Bu hedefleri incelediğimizde, 4. hedefin doğrudan çevre eğitimi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu hedefte öğrencilere, doğa sevgisi kazandırmak ve doğada yer alan canlıları korumayı öğretmek amaçlanmıştır. Bu anlayışın günümüz çevre anlayışıyla örtüştüğü görülmektedir.

Tabiat tetkiki dersinin tedrisinde aşağıdaki noktalara dikkat lazımdır:

1. Hayvanat ve nebat gibi mevzuların tedrisine evvela canlı numune üzerinde müşahade ve tecrübelerden başlanmalıdır. Talebe bu müşahadeleri ya bizzat veyahut muallimle birlikte yapar. Birinci hale göre muallim, bir mevzuu okutmaya başlamazdan bir veya birkaç hafta evvel talebeye o mevzuu hakkında yapılacak, müşahade vazifeleri verir. Talebe o nebat veya hayvana tesadüf edince her biri ayrı ayrı veyahut grup halinde toplanarak müşahadeler yaparlar.

Müşahade neticelerini suret-i mahsusada tuttukları küçük deftere hülaseten kayıtlar ederler. Ders esnasında muallim talebenin müşahadelerini dinler. Onların yanlış yerlerini tashih ve noksan yerlerini ikmal eyer.

2. İkinci halde tetkik edilecek mevadı muallim dershaneye getirir. Veyahut talebesini bunların bulunduğu yere (bahçe, tarla) götürür. Tetkik ettirilecek nebatlar mümkün mertebe mektebin bahçesinde veya saksılarda yetiştirilir. Ve yine mektep bahçesinde çekirdekten fidan yetiştirmek ve aşı yapmak usulleri gösterilir. Hayvanlarda mümkün mertebe tabii muhitlerinde tetkik ettirilir.

3. Mektep bahçesinin münasip bir yerine bir miktar buğday, arpa, çavdar gibi şeyler ekilerek gübrenin suyun ve ışığın nebat üzerine yaptığı tesirlere dair müşahedeler yaptırılır ve fikirler verilir.
4. Talebe bir mevzuu yalnız bir defa tetkik ile iktifa etmemelidir. Nebat ve hayvanların her mevsimdeki hallerinin muhtelif safhalarına ayrı ayrı dikkat etmelidir.
5. Talebe, hayvan ve nebatlara ait tetkiklerin neticelerini kısa cümlelerle hülasa eylemelidir. Ve basit resim ve krokilerle defterine tespit etmelidir.
6. Tetkik ettirilen muhtelif nebatlar ve mahsullerle haşerelerden talebeye koleksiyonlar yaptırılmalıdır. Mesela muhtelif nebatların kurutulmuş yaprakları tohumları tahta numuneleri naime (etli sebze) kabukları, hayvan dişleri ve iskelet aksamı, muhtelif kuş tüylere vs. toplattırılır. Bunların münasipleri mektep müzesinde hıfz edilmelidir.
7. Hayvanların azayı dâhiliyelerini göstermek için balık ve tavuk gibi hayvanlar basit surette teşrih edilebilir.
8. Ölü numuneler: Bir şeyin canlısını elde edemeyince muhtelif suretlerle ihzar edilmiş numuneleri gösterilir. Mevzu-u lakırdı ile anlamaya uğraşmaktan ise hazırlanmış numuneyi göstermek iyidir. Fakat ölü numunenin canlı hayvanın yerine kaim olamayacağını unutmamalıdır.
9. Levhalar: muallim Tabiat Tetkiki derslerinde mektepte mevcut levhalardan dahi istifade etmelidir. Fakat aynen kabil iraye olan (aynen gösterilen) mevadın tedrisinde levha başlangıçtan hareket olmamalıdır. Evvela tabiatta tetkik yapıldıktan sonra ancak temrin makamında levha kullanılmalıdır. Eğer tetkik edilen mevzua dair mektepte levha yok ise muallim elinden geldiği kadar renkli tebeşirle resim yapar. Nebatat ve hayvanat atlasları da aynen irayesi kabil olmayan hayvanlar ve nebatlar hakkında bir fikir verebilmek için istimal edilmelidir.
10. İnsanın vücudu hakkında çocuklara verilecek teşrih ve fizyoloji malumatı gayet basit olacaktır. Ve en ziyade hıfzulsıhha hakkında ameli malumat vermeye ehemmiyet atfedilecektir.

11. Tabiat tetkiki derslerinde Türkçede alışılmış mukabili bulunan Arapça tabirler istimal edilmeyecektir (maruf tabirler yerine indi tabirler ikame etmek caiz değildir).

Tabiat dersinin öğretiminde dikkat edilen noktaları incelediğimizde, yaparak yaşayarak öğrenmenin öğretim programının temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayış öğrencileri kalıcı ve anlamlı öğrenmelere ulaştırmada oldukça başarılı olacaktır. Dersin içeriğinde yer alan hayvan ve bitkilerin incelenmesi çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir. Özellikle bazı bitkilerin okul bahçesine ya da saksılara ekilerek gelişiminin incelenmesinin önerilmesi günümüz çevre anlayışıyla uyumlu görülmektedir.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

Bu öğretim programının 4.sınıf düzeyinde yer alan konular çevre eğitimi açısından aşağıda incelenmiştir.

1. Mektebin bulunduğu mahalde muhtelif mevsimlerde tesadüf edilen çiçekler: Bunların büyüme şartları. Çiçeklerden istifade.
2. Ağaçlar: Muhitte yetişen meyveli ve meyvesiz ağaçlardan istifade.
3. Hububat ehemmiyeti: Hububat nasıl ekilir. Orakçılık, harman, değirmen.
4. Ehli ve gayri ehli hayvanlar, hayvanların ihtiyatları, yaşayışları, gıdaları, yuvaları, üremeleri tarz-ı müdafaaları, faydaları, zararları.
5. Böcekler: Muhtelif mevsimlerde mektebin bulunduğu muhitte tesadüf edilen (çekirge, karasinek, sivrisinek, karınca, arı, ipek böceği, tırtıl, kelebekler, pire, tahtakurusu, güve gibi) böceklerin tetkiki.
6. Kuşlar: Muhtelif mevsimlerde muhitte tesadüf edile leylek, kırlangıç, serçe, ağaçkakan, karga gibi kuşların tetkiki, alışkanlıkları, yaşayışları, gıdaları, yuvaları, yumurtaları, fayda ve zararları.
7. Su hayvanları ve nebatları, mektebin bulunduğu muhite göre deniz göl ve nehirlerde yaşayan (balıkları, kurbağa, yengeç, kaplumbağa, yosunlar ve

sazlar gibi) hayvanlar ve nebatlar yaşayışları itiyatları, faydaları, zararları, iktisadi kıymetleri.

8. İnsan vücudu hakkında malumat: Nasıl hareket ediyoruz, kemiklerin ve kasların hareket ve idmanının faide ve ehemmiyeti, belkemiği, iyi ve fena vaziyetlerin kemiklere tesiri, kemiklerin hıfssızlığı, deri, tırnaklar, saçlar, derinin temizliği. Vücudun bir yeri kesildiği ve yaralandığı zaman ne yapılmalıdır. Nasıl besleniyoruz. Ağız ve boğaz, dişler, dişlerin sıhhati (talebe diş fırçasına alıştırılacaktır). Dişlerin vazifesi, hazmetme görevi, gıdalarımızın envaı, besleyici ve hararet verici gıdalar, meşrubat, beslenme hakkında sıhhi kaideler ve telkinler.

Bu hedefleri incelediğimizde hayvanların ve bitkilerin gelişimini ile ilgili oldukça ayrıntılı incelemelerin amaçlandığını görebiliriz. Öğrencilerin bu tip etkinliklerle etkileşiminin kalıcı bir çevre duyarlılığı oluşturacağı düşünülebilir.

4.2.2. 1936 Tabiat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1926 programında “Tabiat” ve “Eşya” diye ayrı adlar altında gösterilen dersler toplu öğretimin bir gereği olarak 1936 programında “Tabiat Bilgisi” adı altında birleştirilmiştir. Bu öğretim programda, programın hedeflerine giriş bölümünde yer verildikten sonra ünite ve konulara yer verilmiştir. Bu programda, bir önceki programda yer alan hedeflerin öğretmen davranışı olarak belirtilmesi anlayışı terk edilmiştir. 1936 programı ünite ve konular üzerine inşa edilmiş bir müfredat programı özelliği göstermektedir. Bu programda da öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Programın Özel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1936 Tabiat Bilgisi öğretim programının hedefleri programda şu şekilde ifade edilmiştir (MEB, 1936: 8):

- Çocuğa, muhitinde bulunan ve genel yaşayışımızla ilgili olan hayvanları, nebatları, madenleri, eşyayı ve tabi hadiseleri müşahede ve tetkik ettirmek;
- Vücudumuzdaki uzuvlarla bunların yaşamdaki rolleri ve vazifeleri, birbirleri ile organik münasebetleri üzerine az fakat öz malumat kazandırmak ve bu arada bilhassa hastalıklar ve sebepleri ile bunlardan ayı korunma çarelerine genişçe bir ayırmak;
- Tabiatı ve tabiat kuvvetlerinden insanların nasıl yararlandığını tetkik ettirmek; talebenin, her gün kullandığı veya karşılaştığı eşya ile, medeniyetin maddi cihazlarını teşkil eden makinelerin en önemlileri üzerine dikkat ve alakasını çekmek;
- İnsanın tabiat üzerine ve tabiatın insan üzerine olan tesirlerine çocukların dikkatlerini çekmek ve bu tesirlerden anlayabileceklerini kendilerine sezdirmek ve kavratmak;
- Çocuklara tabiatı sevdirmek ve tanıtmak suretiyle, yurdu güzelleştiren ve zenginleştiren ağaçları, çiçekleri ve faydalı hayvanları korumaya ve çoğaltmaya alıştırmak;
- Yurdun tabii servet ve kuvvet kaynaklarını teşkil eden eşya ve hadiseleri yurt ve ev ekonomisi bakımından tetkik ettirmek;
- Çocuklara doğrudan doğruya müşahede ve denemeler yaptırarak, ileride karşılaşacakları eşya ve hadiselerin tetkiki ve bunlar üzerinde düşünerek hükümlere varmak melekesini kazandırmak.

Bu hedefleri incelediğimizde “Çocuklara tabiatı sevdirmek ve tanıtmak suretiyle, yurdu güzelleştiren ve zenginleştiren ağaçları, çiçekleri ve faydalı hayvanları korumaya ve çoğaltmaya alıştırmak” hedefinin doğrudan çevre eğitimi ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1936 Tabiat Bilgisi öğretim programının (4. Sınıf) çevre eğitimi açısından aşağıda incelenmiştir.

Konular

A. Gıdalarımız

- Bir lokma ekmek nasıl meydana geliyor?
- Hayvanlardan aldığımız gıdalar
- Nebati gıdalar
- Madeni gıdalar
- Yediklerimizi nasıl hazmediyoruz?
- Hastalıklar
- Sıbbi beslenme şartları

Bu konuda öğrenciye çevresini tanıtmak amacıyla bilgilendirilmesi üzerinde durulmuştur. Günümüz çevre eğitimin özellikleri düşünüldüğünde bu konuyu çevre eğitimi ile ilişkilendirmek zorlama bir yorum olacaktır.

B. Giyinme

- Niçin giyiniyoruz?
- Giydiklerimizin neden yapıldıkları
- Yaşlık ve kışlık elbiselerdeki hususiyetler
- Sıhhi giyinme şartları ve elbiseleri temiz tutma
- Dikiş makinesinin faydası ve kullanılması

Bu ünite amacına da uygun olarak çevre eğitimi ile ilgili bir içerik içermemektedir.

C. Evimiz

- Kerpiçten, tuğladan, keresteden, taştan ve betondan evler
- Bir ev nelerle yapılıyor?
- Evin taksimatı

- Evin su tevziatı
- Bir ev yapılırken gözetilmesi gereken sıhhi şartlar
- Evimizin bahçesi

Bu konuda yer alan “evimizin bahçesi” alt başlığında güzel bahçe örneklerinin öğrencilere gösterilmesi hedeflenmiştir. Bir ev için bahçenin ne kadar önemli olduğundan bahsedilmesi çevre eğitimi açısından önemlidir.

D. Evimizi nasıl ısıtırız?

- Hararetin en büyük membaı güneştir.
- Isınma vasıtaları
- Yakılan şeyler
- Isıtmanın sıhhi ve ekonomik şartları

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

E. Evimizi nasıl aydınlatıyoruz?

- Zıyanın en büyük membaı
- Aydınlatma vasıtaları
- Aydınlatmanın sıhhi şartları

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

F. Nefes alıp vermek

- Nasıl teneffüs ediyoruz?
- Hava
- Akciğerlerde havanın mübadelesi
- Suda boğulanlar için alınacak tedbirler
- Ciğer hastalıkları ve mikroplar, bunlardan korunma yolları

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

G. Kanın vücutta dolaşması

- Kalp ve kalbin hareketleri, nabız
- Büyük ve küçük kan dolaşımı
- Kan dolaşması ile nefes alıp verme arasındaki bağlılık
- Kanın vücut müdafaasındaki rolü
- Bir yerimiz ve damarımız kesilince ve yanınca, yılan veya akrep sokunca, kuduz hayvan ısırınca alınacak ilk tedbirler
- Kanla geçen hastalıklar ve mikroplar, bunlardan korunma yolları
- Kandaki pislikleri dışarı atan uzuvlar

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

4.2.3. 1948 Tabiat Bilgisi Öğretim Programının (4.Sınıf) Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1948 Tabiat Bilgisi öğretim programında, programın hedeflerine giriş bölümünde yer verildikten sonra ünite ve konulara yer verilmiştir. Bu programda, hazırlanış yönüyle 1936 programıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. 1948 programı da ünite ve konular üzerine inşa edilmiş bir müfredat programı özelliği göstermektedir. Bu programda da öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Programın Özel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1948 programında Tabiat Bilgisi öğretim programının amaçları şu şekilde verilmiştir:

1. Çocukta tabiat olayları, evren, insan ve varlıklar hakkında küçük yaşlarda başlayan hayranlık, merak, tecessüs ve öğrenme ihtiyacının büyük yaşlara kadar devamını sağlamak üzere, bu duyuları teşvik etmek, beslemek ve geliştirmek;
2. Çocuklara inceleme ve gözlem alışkanlıkları kazandırmak suretiyle onların günlük hayatlarında rastladıkları olayları anlayarak yorumlamalarını sağlamak;
3. Onlara tabiat güzelliklerini duyurabilmek;
4. Canlılar arasındaki farklılaşma ve sıkı dayanışmayı kavratmak;
5. Çocukları gelenek ve adetlerin tesiriyle edinilmiş yanlış ve esassız korku ve fikirlerden kurtarmak;
6. Çocuklarda beden ve çevre sağlık ve temizlik bilinci uyandırmak ve onlara çevre, sağlık, temizlik ve tertiplilik alışkanlıkları kazandırmak;
7. Bilimin insan yaşayışına, sağlığına ve saadetine kazandırdığı faydaları belirtmek;
8. Öğrencilere yurdun tabii güzelliklerini, kuvvet kaynaklarını, toprak verimini, orman ve ürünlerini tanıtmak ve bunları yurt ve dünya ekonomisi bakımından inceleyerek, tutum, bakım ve koruma bilgisi ve alışkanlıkları kazandırmak;
9. Öğrencilere günlük hayatlarında rastladıkları problemleri bilimsel bir görüş ve metotla çözme yetisi kazandırmak;
10. Öğrencileri, tenkidi düşünme alışkanlığı kazanmış, beden ve ruh sağlıkları muvazeneli, toplumsal yaşamının icaplarını kavramış, içinde yaşadıkları çevre ile yakından ilgili ve bunu daha iyileştirmeyi amaç edinmiş yapıcı birer insan olarak cemiyete kazandırmaktır.

Bu amaçların tümünü incelediğimizde çevre eğitimi ile ilişkili tek maddenin 8. Madde olduğunu görmekteyiz. Bu maddede tabiat güzelliklerini ve ormanları koruma amaçları çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1948 Tabiat Bilgisi öğretim programının (4. Sınıf) çevre eğitimi açısından aşağıda incelenmiştir.

Konular

I. Gökyüzü

- A. Gündüzün gökyüzü
- B. Geceleyin gökyüzü
- C. Eski insanların gökyüzü hakkındaki yanlış inançları

Bu konuda doğa olaylarını açıklayan pek çok alt konu yer almaktadır. Doğa olaylarının normal seyrini bilen bir öğrencinin olası değişiklikleri fark etme olasılığının yüksek olduğu düşünüldüğünde bu konu çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir.

II. Etrafımızdaki Canlı ve Cansız Varlıklar

- A. Bitkiler
- B. Hayvanlar
- C. İnsanlar
- D. Cansız varlıklar
- E. Tabiatte denge

Bu konuda “Tabiatte denge” alt konusuna değinilmesi konuyu doğrudan çevre eğitimi ile ilişkili kılmıştır. Fakat bu konuda tabiatın bozulmasından hiç söz edilmemiş sadece tabiatte yaşayan tüm canlıların dengeyi sağlamakla görevli oldukları üzerinde durulmuştur. Ayrıca bitki ve hayvan bakımından söz edilmesi çevre eğitimi açısından önemli görülmektedir.

III. Bitkilerden Nasıl Faydalanıyoruz?

Bu konuda özellikle ormanlar ve ormanların korunması üzerinde durulmuştur. Ormanlara zarar veren etkenlerden biri olarak insan gösterilmiştir. Fakat ilginç olan ormanlara zarar veren etkenler anlatılırken “insan” üzerinde en son durulmuştur. Bu durum çevre bilinci açısından dikkate değer durmaktadır.

IV. Hayvanlardan Nasıl Faydalanıyoruz?

Bu konuda “Bize her türlü faydaları dokunan hayvanlara eziyet etmemeliyiz” olarak belirtilen öneri çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilidir. Bu konuda ayrıca veterinerler, hayvan hastaneleri ve hayvan koruma kurumu üzerinde durulmuştur.

V. Etrafımızdaki Cansız Varlıkların Bize Faydaları

Bu konuda, verimli ve verimsiz toprak oluşumun sebepleri üzerinde durulması çevre eğitimi ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca suyun kullanımı ve israfı konularına değinilerek çağımızın en büyük sorunlarından olan temiz içme suyu sorunu üzerinde durulmuştur. Böylece 4.sınıf Tabiat Bilgisi öğretim programında, çevre eğitimi ile ilgili en net bilgileri içeren konunun bu konu olduğunu söyleyebiliriz.

VI. Yediklerim Nasıl Vücudumuza Yarayacak Bir Hale Geliyor?

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır.

VII. Hava ve Solunum

Bu konuda çevre eğitimi ile ilgili bir içerik yer almamaktadır. Oysaki hava kirliliği o yıllarda dünyada önemli sorunlardan biri haline gelmişti. Fakat o yılların Türkiye’de sanayinin gelişmemiş ve otomobil sayısının az olduğu bir döneme denk geldiği düşünüldüğünde, programda hava kirliliğine yönelik bir konunun yer almaması daha iyi anlaşılabilir.

VIII. Sağlığımızı Nasıl Koruyacağız?

Bu konuda geçmiş yılların en büyük hastalıklarından olan sıtma ile mücadelede önerilen yöntemler ilgi çekicidir. Bu yöntemlerden ikisi bataklık ve su birikintilerinin kurutulması ve DDT kullanılmasıdır. Oysaki günümüzde DDT çevre kirliliğinin önemli sebeplerinden biri olarak ifade edilmektedir. Bu durum bize o yıllarda çevreye olan bakış açısının sadece insanı merkeze alan ve kısa süreli hedefleri içeren basit bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

4.2.4. 1968 Fen ve Tabiat Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1968 Fen ve Tabiat Bilgisi öğretim programında daha önce Tabiat Bilgisi olan dersin adı değiştirilmiştir. Bu programın giriş bölümünde, dersin amaçları ve öğretmene rehberlik edecek bazı açıklamalar yer almaktadır. 1968 programı da ünite ve konular üzerine inşa edilmiş bir müfredat programı özelliği göstermektedir. Bu programda da öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesinin amaçlandığı görülmektedir.

Programın Amaçlarında ve Açıklamalar Bölümünde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1968 Fen ve Tabiat Bilgisi öğretim programının amaçları programın giriş bölümünde şu şekilde verilmiştir (MEB, 1968):

Öğrenciler;

1. Yaşadıkları yakın çevreyi daha iyi tanır ve bu çevreye uygun bir şekilde yaşayabilmek için gerekli bilgiyi kazanır.
2. Yaşamakta olduğu çevre üzerinde, metotlu bir gözlem yapar, gözlem sonuçlarını kesin olarak ifade eder ve bunları söz, yazı ve şekillerle açıklama kabiliyeti kazanır.

3. Edindikleri bilgilerle, ev ve aile hayatını ve çevresini düşünürler, gücünü, zamanını ve imkânlarını iyi bir şekilde değerlendirme yeteneğini kazanırlar.
4. Kişi ve toplum sağlığının korunmasıyla ilgili bilgi ve beceriler elde ederler.
5. Tarımla ilgili işlerde çevrelerinin ihtiyaçlarını görür, bu ihtiyaçları karşılamak için mevcut imkânlardan yararlanarak, yapılan çalışmalara yardımcı olurlar ve gerektiğinde bunlara önderlik etme gücünü kazanırlar.

Programın amaçlarını incelediğimizde öğrenciler için işlevsel bilgiler üzerinde durulduğunu görebiliriz. Çevreyi tanımaya dönük çok sayıda amaç cümlesinin çevrenin korunmasına dönük herhangi bir ifade içermediğini söyleyebiliriz. Bu durumu da çevre eğitimin henüz o yıllarda önemli bir konu olarak görülmemesine bağlayabiliriz.

Öğretim programının açıklamalar kısmının 15. Maddesinde “Ormanları koruma, çevre zenginliklerinden faydalanma” vb. konuların sadece ünite işlendiği sürece ele alınmaması gerektiği, bu konuların yıl boyunca imkân ve fırsatlar ölçüsünde tekrar tekrar ele alınmasının vurgulanması çevre eğitimi açısından önemli görülmektedir.

İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1968 Tabiat Bilgisi öğretim programının (4. Sınıf) çevre eğitimi açısından aşağıda incelenmiştir.

1.Ünite: Dünyamız ve Gökyüzü

- Dünyamızın oluşumu
- Yerkabuğu
- Uzayın enginliği
- Güneş sistemi
- Dünyamızın hareketleri
- Dünyamızın en yakın komşusu ay
- Uzayda insan

Bu ünite de doğayı öğrenciye tanıtan çok sayıda içerik yer alsa da bu içeriklerden hiçbirisi çevre eğitimi ile doğrudan ilişkili değildir.

2.Ünite: Yeryüzünde Sular ve Etrafımızı Saran Hava

- Yeryüzünde sular
- Dünyamızı saran hava
- Hava durumu
- Havanın yaşamımıza başka etkileri
- Hava ve sağlığımız

Bu ünite de yer alan içerikleri incelediğimizde sadece “Hava ve sağlığımız” konusunda çevre eğitimi görebiliriz. Bu konuda temiz ve kirli havanın sağlığımız üzerindeki etkileri üzerinde durulmuş ve nihayet kirli havanın insanların etkisiyle ortaya çıkan bir sorun olduğu ve çözümünün yine insan temelli olacağı vurgulanmıştır. Bu yönüyle bu konunun, 4. Sınıf Fen ve Tabiat Bilgisi dersinin çevre eğitimi ile ilgili ilk konu olduğunu söyleyebiliriz.

3.Ünite: Canlılar Dünyasını Araştıralım- Çevremizdeki canlıları inceleyelim

- Çevremizdeki bitkileri araştıralım
- Çevremizdeki bitkilerden yararlanma

Bu ünite de yer alan içeriği çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilendirebiliriz. Çünkü doğadaki canlıların doğal yaşantısını bilen bir öğrenci bu doğal süreçlerdeki herhangi bir bozulmayı rahatlıkla fark edebilir.

4.Ünite: Canlılar Dünyasında Hayvanlar

- Çevremizdeki hayvanları araştıralım
- Çevremizdeki hayvanlardan yararlanma
- Gözümüzle göremediğimiz hayvan ve bitkiler de vardır

Yine bu üniteyi de çevre eğitimi ile doğrudan ilişkilendirebiliriz. Bir öğrencinin hayvanların doğal yaşam alanlarını ve süreçlerini bilmesinin, bu hayvanların korunmasına dönük farkındalık kazanmada bir önkoşul olduğunu söyleyebiliriz.

5.Ünite: Madde ve Enerji

- Cisimlerin özellikleri
- İş yapma yeteneği olarak enerji
- Makinelerin iş yapması için de enerjiye ihtiyaç duyulması
- Makineleri meydana getiren basit parçalar
- Makinelere meydana gelebilecek kazalar
- Mıknatıslar
- Ses nedir ve nasıl iletilir?

Bu üniteyi incelediğimizde ünitenin çevre eğitimi ile ilgili bir konu içermediğini söyleyebiliriz.

4.2.5. 1992 Fen Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

1992 Fen Bilgisi programının hazırlanarak uygulamaya konulmasının en önemli gerekeçesi programın giriş bölümünde, “Zorunlu eğitiminin 5 yıldan 8 yıla çıkarılması sonucunda ilkokul ve orta okulun bir bütünlük içinde ele alınması, çağın gerisinden kalan bilgilerin ayıklanarak yeni bilgi ve eğitim yöntemlerine yer verilmesi” olarak ifade edilmiştir.

1992 Fen Bilgisi programında fen eğitiminin genel amaçları ve ayrıca konularla ilgili özel amaçlar ve bu amaçlara ulaşıp ulaşılmadığını ölçen davranış biçimleri ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu programda problem çözme, yaratıcı düşünme, karar verme gibi çağdaş becerilere yer verilmiş ve ayrıca teknoloji odaklı konular programın tümüne dağıtılmıştır.

1992 Fen Bilgisi öğretim programında 8 ünite ve çok sayıda hedef davranış yer almaktadır.

Programın Açıklamalar Bölümünde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

1992 Fen Bilgisi öğretim programının açıklamalar bölümünde her sınıf düzeyindeki her konu ile ilgili, konunun yapısı ve işleyişine dönük çok sayıda öneriye yer verilmiştir. Bu önerilerden 4. sınıf Çevre ve İnsan ünitesiyle ilgili olanlar aşağıda verilmiştir:

- Çevre konusu ile öğrenci ilk defa karşılaştığı için çevrenin ne olduğu, önemi, sağlıklı çevre ile bozulmuş çevre arasındaki farkla anlatılır. Çevre kirlenmesine neden olan etkenleri örneklerle açıklar.
- Sağlıklı çevrenin insan sağlığı ve geleceği için gerekli olduğu vurgulanır, bozulan çevrenin insan ve toplum için doğuracağı olumsuz sonuçlara dikkat çekilerek çevrenin özenle korunması gerektiği kavratılır.
- Çevre kirliliğine insan faaliyetlerinin sebep olduğu örneklerle açıklanır. Kirlenmeyi hızlandıran aşırı şehirleşme, plansız yapılaşma, sanayi kuruluşlarının zararlı atıklarını kontrolsüzce çevreye yaymaları üzerinde önemle durulur.
- Ormanların çevrenin önemli bir ögesi olduğu ve aynı zamanda olumsuz çevre şartlarının düzeltilmesinde sayısız yararları olduğu belirtilir. Ormanların tahrip edilmesinin çevreye olumsuz etkileri olduğu örneklerle açıklanır.
- Üretim ve tüketim şeklinde ortaya çıkan zorunlu insan faaliyetlerinin tümünün çevreye zararlı olmadığı, birçok faaliyetlerin çevreye gözeterek yapıldığı ve yararlı olduğu örneklerle açıklanır.

Tüm bu önerileri incelediğimizde, Çevre Eğitiminde kritik değişimin 1992 programı ile birlikte başladığını söyleyebiliriz. Bu programda, çevre sorunları çok iyi analiz edilmiş ve programın çevre eğitimi ile ilgili bölümlerinde çevre konuları titizlikle ele alınmıştır. Programın hazırlandığı yıllarda çevre sorunlarının insan hayatında önemli

bir yer teşkil etmesi bu programda çevre konularına ağırlık vermeyi zorunlu kılmıştır. Tüm bu yönleriyle, günümüz çevre anlayışı ile bu programın çevre anlayışının birbiriyle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

Hedefler, Davranışlar ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

1992 Fen Bilgisi 4.Sınıf öğretim programının çevre eğitimi açısından incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Bölüm I: Dünyamız Ve Gökyüzü

A- Dünyamız

1. Dünyamızın şekli ve katmanları
2. Yerin şeklini değiştiren etmenler

B- Gökyüzü

1. Ay hakkında bilgi
2. Güneşin yapısı ve Dünyaya Etkisi

Bu bölümdeki amaç ve davranışlardan çevre eğitimi ile ilişkili olanlar şu şekildedir:

Amaç 2: Yerkabuğunun şeklini değiştiren etmenler hakkında bilgi edinebilme

Davranışlar:

1. Toprak kayması nedenlerini söyleme, yazma, tehlikeleri ve alınacak önlemleri sıralama, yurdumuzda toprak kayması olabilecek bölgeleri belirleme.
2. Su baskınlarının Dünya'nın şekli üzerinde nasıl değişiklikler oluşturduğunu söyleme, yazma, örnekler verme.

Bu amaç-davranış ve içerik incelendiğinde, çevre eğitime çok genel bir çerçeveden bakıldığını söylemek mümkündür. Bu bölümde, o yıllarda dünyanın en sık karşılaştığı doğal afetlerle ilgili farkındalık oluşturmak istemiştir.

Bölüm II: Canlılar Ve Hayat

A- Canlıların Dünyası

1. Canlı ve Cansız Varlıklar
2. Canlıların Ortak Özellikler

B- Bitkilerde Hayat

- 1- Bitkilerin Kısımları ve Görevleri
- 2- Çiçekli Bitkilerde Üreme
- 3- Bitkilerin Büyümesi ve Gelişmesi
- 4- Bitkilerde Beslenme

C- Hayvanlarda Hayat

1. Hayvanlarda Beslenme
2. Hayvanlar Üreme

Bu bölümde hayvanları ve bitkileri tanıtmaya dönük tüm amaç-davranışlar çevre eğitimi ile dolaylı ilişkilendirilebilir. Fakat bu bölümde hayvanların ve bitkilerin korunmasına dönük bir vurgu yer almamaktadır.

Bölüm III: Canlıların Çeşitliliği

A- Bitkiler

B- Hayvanlar

C- Küçük Canlılar

Bir önceki bölümde olduğu gibi bu bölümde, hayvanları, bitkileri ve küçük canlıları tanıtmaya dönük tüm amaç-davranışlar çevre eğitimi ile dolaylı ilişkilendirilebilir. Fakat bu bölümde de hayvanların ve bitkilerin korunmasına dönük bir vurgu yer almamaktadır.

Bölüm IV: İnsan Ve Çevre

A- Sağlığımız ve Çevre

B- İnsanların Çevreye Etkileri

Amaç 1: Çevre ve insan sağlığı arasındaki ilişkiyi kavrayabilme

Davranışlar:

1. Her canlının belli şartlar taşıyan ortamlarda yaşadığını örneklerle açıklama.
2. Çevrenin ne olduğunu söyleme ve yazma.
3. Çevreyi olumsuz yönde etkileyen faktörlere örnekler verme.
4. Bozulan bir çevrenin insan sağlığını olumsuz yönde etkilediğine örnekler verme.

Amaç 2: İnsan etkileri sonucu çevrede ortaya çıkan değişiklikleri kavrayabilme

Davranışlar:

1. Yakın çevrede insan etkileri sonucu ortaya çıkan değişikliklere ilişkin gözlem yapma, örnek verme.
2. Aşırı şehirleşmenin ve düzensiz yapılaşmanın doğal yaşamı olumsuz etkilediğine ilişkin örnekler verme.
3. Sanayi kuruluşları vb. yerlerin çevreye olan olumsuz etkilerini gözleme ve açıklama.
4. Ormanların tahrip edilmelerinin çevreye olan etkilerini sıralama.
5. Yakın çevrede insanların etkinliklerine olumlu örnekler verme.

Bu bölüm Çevre Eğitimi ile ilişkili çok sayıda hedef-davranış içermektedir. Özellikle 2. amaçta yer alan davranışlar oldukça önemlidir. Bu davranışlar, insanların çevreye verdikleri zararların öğrenciler tarafından bilinmesine ve böylece çevrenin korunmasına dönük farkındalık oluşturmaya dönük bir yapıya sahiptir.

Bölüm V: Maddeyi Tanıyalım

A- Maddenin Özellikleri

1. Görülebilir ve hissedilebilir özellikler
2. Ölçülebilir özellikler

B- Maddenin Halleri

1. Katılar

2. Sıvılar
3. Gazlar
4. Maddenin hal değiştirmesi

C- Cisimler

Bu bölümde yer alan hedef-davranış ve içeriklerden hiçbiri evre eğitimi ile ilişkili değildir.

Bölüm VI: Işık

A- Işık Kaynakları

B- Işık ve Madde

1. Işığı geçiren ve geçirmeyen cisimler
2. Işığın geçişine madde kalınlığının etkisi
3. Işığın maddeye etkileri

C- Işığın Yayılması

1. Işığın aynı ortamda izlediği yl
2. Işığın yayılması ile gölge oluşumu arasındaki ilişki

D- Işığın Yansıması

1. Yansıma olayları
2. Aynalarda görüntü
3. Aynaların kullanıldığı yerler

Bu bölümde yer alan hedef-davranış ve içeriklerden hiçbiri evre eğitimi ile ilişkili değildir.

Bölüm VII: Elektrik

A- Durgun Elektrik

1. Elektriklenme
2. İletken ve yalıtkan maddeler
3. şimşek, yıldırım, gök gürültüsü

B- Elektrik Enerjisi ve Dağıtımı

1. Elektrik santralleri ve dağıtımı

2. Elektrik enerjisinin nakli, dağılımı ve evlere ulaşımı
3. Elektrik enerjisinin evde kullanımı ve güvenlik önlemleri
4. Elektrik enerjisinin endüstride ve ulaşımında kullanımı

Bu bölümde yer alan hedef-davranış ve içeriklerden hiçbiri çevre eğitimi ile ilişkili değildir.

Bölüm VIII: Enerji

- A- Besinlerden enerji sağlanması
- B- Rüzgâr enerjisinden yararlanma
- C- Su enerjisinden yararlanma
- D- Katı, sıvı ve gaz yakacaklardan yararlanma
- E- Güneş enerjisinden yararlanma
- F- Yenilenebilir enerji

Amaç 1: Besinlerden enerji sağlandığını kavrayabilme

Davranışlar:

1. Besin kaynaklarının sınırlı olduğunu ve mevcut kaynakları israf etmeden verimli şekilde kullanmanın önemini açıklama.

Amaç 4: Katı, sıvı ve gaz yakacaklardan ekonomik olarak yararlanmayı kavrayabilme

Davranışlar:

1. Yakacakların kullanımında çevrenin kirletilmemesi gerektiğini söyleme ve uygulama.

Amaç 6: Yenilenebilir enerjiyi kavrayabilme

Davranışlar:

1. Yenilenebilir enerjinin ne olduğunu açıklama
2. Verilen bir enerji türünün yenilenebilir olup olmadığını söyleme, yazma.

3. Yenilenebilir enerji ile çevre kirliliği arasındaki ilişkiyi açıklama.
4. Yenilenebilir enerji kaynaklarını söyleme, yazma.
5. Yenilenebilir enerjinin gereği ve önemini açıklama.

Bu bölümün Çevre Eğitimi açısından 1992 programının en zengin bölümü olduğunu söyleyebiliriz. Yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin çok sayıda hedef-davranış içeren bu bölümün günümüz Çevre Eğitimi ile oldukça ilişkili olduğu düşünülebilir.

4.2.6. 2000 Fen Bilgisi Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

2000 Fen Bilgisi öğretim programı, diğer Fen öğretim programlarından farklı bir anlayışla ele alınmıştır. Bu programın hazırlanırken dikkate alınan temel ilkeler programda şu şekilde belirtilmiştir:

“Program geliştirme çalışmalarında ileri ülkelerde ve uygulanmakta olan çok sayıdaki önemli öğretim programları incelenip değerlendirilmiş ve programın ileri ülkelerdeki benzer programlarla aynı temel niteliklere sahip olmasına çalışılmıştır. Programın Türk Milli Eğitimin amaç ve ilkeleri doğrultusunda; ülkemizin kendine özgü eğitim koşulları dikkate alınarak, ihtiyaç belirleme analiz raporu ile önceki program ve uygulamalarda değerlendirilerek hazırlanmıştır.”

2000 Fen Bilgisi programı kazanım ifadesine ilk kez yer vermesi açısından önemlidir. Öğrenci merkezli bir anlayışa hazırlanan bu programda 4 ünite ve 97 kazanım yer almaktadır.

Programın Özel Hedeflerinde Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

2000 yılında yenilenerek 2001-2002 eğitim-öğretim yılında yürürlüğe konulan bu programın hedefi şu şekilde verilmiştir:

“Bu program, çevreleri ve dünya ile aktif bir biçimde ilgilenen, anlamlı sorular sorup gözlem ve deneylerle veriler toplayan ve bunları analiz edebilen, edindikleri sözle ve yazıyla sunarak başkalarıyla uygarca iletişim kurabilen, sorumlu davranan, bilgili ve yetenekli, fen dalında okur-yazar bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir.”

Programın hedefe ulaşmasında yapıcı-yaratıcı yöntem benimsenmiş ve bu nedenle program öğrenci merkezli hazırlanmıştır.

Programda açıklanan niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesini sağlamak üzere yapılması gerekenlerden biri olarak “öğrencilerin çevre bilincine kavuşturulması” gerektiği belirtilmiştir. Böylece 2000 Fen Bilgisi öğretim programının Çevre Eğitime önem verdiğini söyleyebiliriz.

Kazanımlarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

2000 Fen Bilgisi 4.Sınıf öğretim programının çevre eğitimi açısından incelenmesi aşağıda verilmiştir.

Üniteler

- Çevremizi Tanıyalım Kazanım Sayısı: 26
- Maddenin Doğası Kazanım Sayısı: 39
- Canlılar Çeşitlidir Kazanım Sayısı: 15
- Gezegenimiz Kazanım Sayısı: 17

I. Ünite: Çevremizi Tanıyalım

Bu ünite ile öğrencilerin, doğadaki cansız varlıkları ve bunların canlılar için önemini, canlı varlıkların ortak özelliklerini gözlemlerle, uygulamalarla, deneylerle ve farklı etkinliklerle kavramaları amaçlanmaktadır.

Öğrenci kazanımları

1. Canlı ve cansız doğayı gözlemleyerek doğanın nelerden oluştuğuna örnekler verir.
2. Havanın varlığına günlük yaşamdan örnekler verir.
3. Havanın değişkenliğine (sıcaklık farkından doğan) günlük yaşamdan örnek verir.
4. Rüzgâr şiddeti ile yel, rüzgâr, tayfun, fırtına, kasırga hortum arasında ilişki kurar.
5. Hortum ve kasırganın nerelerde ve hangi koşullarda oluşabileceğini belirtir.
6. Hava olaylarının adlarını belirterek canlı ve cansızlara olan etkilerini örneklerle açıklar.
7. Meteorolojinin günlük yaşamımızdaki önemini fark eder.
8. Havanın canlılar için neden önemli olduğunu deneylerle gösterir.
9. Suyun doğadaki bulunuş şekillerini açıklar.
10. Suyun doğada bulunduğu ortamlara örnekler verir.
11. Suyun doğada dolaşımını örneklerle açıklar.
12. Suyun canlılar için neden önemli olduğunu deneylerle gösterir.
13. Su kaynaklarından nasıl yararlanıldığını, korunmasının önemini ve korumak için nelerin yapılması gerektiğini örneklerle açıklar.
14. Toprağın nasıl oluştuğunu fark eder.
15. Toprağın yapısındaki canlı ve cansız öğeleri belirtir.
16. Isıtılmış ve ısıtılmamış topraktaki bir fasulye tohumunun çimlenmesini gözlemleyerek sonuçlarını karşılaştırır.
17. Toprağın bitki ve hayvanlarla ilgili özelliklerini örneklerle açıklar.
18. Toprağın canlılar için önemini deneylerle gösterir.
19. Toprağın korunmasının gerekliliğini örneklerle açıklar.
20. Hangi ortamlarda hangi canlıların bulunabileceğini tartışır.

- 21.Yeryüzünde çeşitli ortamların olduğunu ve bu ortamlarda farklı canlıların yaşadığını gözlemlerle fark eder.
- 22.Canlı olarak tanıdığı varlıklarda hangi özelliklerin bulunabileceğini tartışır.
- 23.Canlı ve cansız varlıkların özellikleri ile ilgili bulgulara dayanarak bu varlıklar arasındaki farklılıkları örneklerle açıklar.
- 24.Canlıların ortak özelliklerini fark eder.
- 25.Canlıların temel yapı biriminin hücre olduğunu fark eder ve hücre çeşitlerini mikroskopta inceler.
- 26.Doğada gözle görülebilen ve görülemeyen canlı varlıkların bulunduğunu fark eder.

Bu ünitedeki kazanımların tümünün çevre eğitimi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz. Bu kazanımlardan, suyun ve toprağın korunmasının öneminin ve gerekliliklerinin vurgulandığı kazanımlarının günümüz çevre sorunlarının en önemlilerinden olan su ve toprak kirliliğine dikkat çekmesi açısından oldukça önemlidir. Fakat bu üniteye hava olayları ile ilgili çok sayıda kazanım olmasına rağmen hava kirliliğine dönük bir kazanım görülmemektedir.

Konular

A. İçinde Yaşadığımız Doğa

1. Cansız Doğada Neler Var?

- a. Havasız Yaşanmaz
- b. Hava Olayları Canlıları Etkiler
- c. Su Yaşamdır
- d. Toprak ve Doğa

2. Hava, Su, Toprak Ortamları ve Barındırdıkları Canlılar

B. Doğada Yaşayan Canlılar

1. Canlı Varlıklarda Gördüğümüz Cansız Varlıklardan Ayırıcı Özellikler

2. Tanıdığımız Canlılarda Hangi Ortak Özellikler Var?

3. Tüm Canlılık Özelliklerinin Gösterildiği Yapı Birimi Hücreyi Tanıyalım

C. Atatürkçü Düşüncede Yer Alan Konular

1. Akılcılık Ve Bilime Verilen Önem

2. Bilimin İnsan Yaşamındaki Yeri Ve Önemi

3. “Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir” Özdeyişi

Bu ünitenin içeriğini incelediğimizde, çevrenin tanınmasına yönelik çok sayıda konu görmemize rağmen çevrenin korunmasına yönelik bir konu başlığı görülmemektedir. Bu durum çevre eğitiminde henüz uluslararası anlayışa geçilemediğini göstermektedir.

II. Ünite: Maddenin Doğası

Bu ünite ile öğrencilerin yakın çevresinde bulunan ve günlük yaşamda sıkça karşılaşılan madde ve cisim örnekleri üzerinde maddenin görülebilir, hissedilebilir ve ortak özelliklerini, hallerini ve tanecikli yapısını, temel enerjinin varlığını ve canlılar için önemini gözlemlerle, uygulamalarla, deneylerle ve farklı etkinliklerle kavramlarını amaçlamaktadır.

Öğrenci Kazanımları

1. Yakın çevresinde bulunan ve günlük hayatta sıkça karşılaşılan madde ve cisimlere örnekler verir.

2. Cisim ve madde örneği kavramlarını çevresindeki örneklerle açıklar.

3. Maddenin görülebilir ve hissedilebilir özelliklerine örnekler verir.

4. Her cismin bir hacmi olduğunu deneyle gösterir.

5. Verilen cisim örneklerinin hacmini ölçer.

6. Her cismin bir kütlesi olduğunu eşit kollu terazi deneyi le gösterir.

7. Verilen cisim örneklerinin kütlesini ölçer.

8. Maddeyi tanımlar, sınıflandırır ve örnekler verir.
9. Günlük yaşamdan örneklerle karışımı fark eder.
10. Toprak, deniz suyu, göl suyu, akarsu ve havanın içinde neler olduğunu tartışarak bunların bir karışım olduğunu fark eder.
11. Saf suyun bir karışım olmadığını belirtir.
12. Suyun üç halini örneklerle ve deneylerle açıklayarak özelliklerini belirtir.
13. Isı, ışık, ses ve elektriğin gözlenebilir farklı enerji türü olduğunu örneklerle açıklar.
14. Maddelerin bulunabileceği hallere örnekler verir.
15. Maddelerin hal değiştirmesini deneylerle gösterir.
16. Katı, sıvı ve gaz maddelerin belirgin özelliklerini örneklerle açıklar.
17. Aynı hacimde bir katı, bir sıvı ve bir gazın kütlelerini karşılaştırarak özkütleyi fark eder.
18. Maddenin tanecikli yapısına günlük yaşamdan örnek verir.
19. Atom ve molekül kavramlarını basit örneklerle açıklar.
20. Aynı cins atom veya atomlardan oluşan moleküllerin oluşturduğu saf maddelere element dendiğini belirtir.
21. Farklı cins atomlardan oluşan moleküllerin oluşturduğu saf maddelere bileşik dendiğini belirtir.
22. Bileşik ve elementlere örnekler verir.
23. Doğadaki canlı ve cansız varlıkların yapısını atom ve moleküllerin oluşturduğunu fark eder.
24. Maddedeki fiziksel ve kimyasal değişiklikleri basit örneklerle açıklar.
25. Demirin paslanması, odunun ve kâğıdın yanması, çürüme olayları vb. olayların kimyasal değişim olduğunu açıklar.

26. Havanın, suyun ve toprağın bileşimini ve yapısındaki maddelerin oranının değişimi ve zararlı maddelerin katılması sonucunda oluşabilecek kirlilikleri örneklerle açıklar.

27. Hava kirliliğinin ne olduğunu örneklerle açıklar.

28. Havayı kirleten etkenleri belirterek hava kirliliğinin canlılara etkilerini açıklar.

29. Havayı temiz tutmak için neler yapılması gerektiğini örneklerle açıklar.

30. Su kirliliğinin ne olduğunu örneklerle açıklar.

31. Suyu kirleten etkenleri belirterek su kirliliğinin canlılara etkilerini açıklar.

32. Toprak kirliliğinin ne olduğunu örneklerle açıklar.

33. Toprağı kirleten etkenleri belirterek toprak kirliliğinin canlılara etkilerini açıklar.

34. Kendi çevresinde bireysel olarak hava, su ve toprak kirliliğine karşı neler yapılabileceğini örneklerle açıklar.

35. Hava, suyun ve toprağın korunması yönelik yapılan çalışmaları araştırır, bu yönde projeler geliştirir ve çevresine aktarır.

36. Maddenin başka maddelere ve enerjiye dönüşümüne örnekler verir.

37. Isı, ışık, ses, kimyasal enerji, elektrik enerjisi gibi enerji kaynakları olduğunu günlük yaşamdan basit örneklerle açıklar.

38. Hava, su, toprak ve yer kürenin birer enerji kaynağı olarak etkinliklerini fark eder ve örnekler verir.

39. Tüm enerjilerin olan güneş enerjisini fark eder ve örnekler verir.

Bu kazanımları incelediğimizde hava, su ve toprak kirliliğine ilişkin çok sayıda kazanım görmekteyiz. Tüm bu kazanımlarda öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal olarak gelişmesi amaçlanmıştır. Şimdiye kadar hazırlanan Fen Bilgisi öğretim programlarının tümünden çok daha fazla sayıda kazanım içeren bu programı çevre eğitiminde bir milat olarak kabul edebiliriz.

Konular

A. Çevremizde Farklı Özellikte Maddeler Vardır

- B. Aynı Madde Farklı Hallerde Bulunabilir
- C. Her Madde Tanecikli Yapıdadır
- D. Madde, Başka Madde Veya Enerjiye Dönüşebilir

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili bir başlık yer almamaktadır. Çevre eğitimi ile ilişkili çok sayıda kazanım içeren ünitenin bu yönüyle eksik olduğu söylenebilir.

III. Ünite: Canlılar Çeşitlidir

Bu ünite ile öğrencilerin yeryüzünde yaşayan canlıların çok çeşitli olduğu ve canlı çeşitlerini gruplandırarak incelemenin kolaylığını, bitkilerin ve hayvanların beslenme şekillerini, besin zinciri ve beslenme bağıntılarını, bitkilerin ve hayvanların genel yapısı ve canlılık olaylarını gözlemlerle, uygulamalarla, deneylerle ve farklı etkinliklerle kavramaları amaçlanmaktadır.

Öğrenci Kazanımları

1. Gözlem, araştırma ve incelemelere dayanarak doğadaki canlılara örnekler verir.
2. Canlıların niçin gruplandırılarak incelendiğini fark eder ve hangi özelliklere göre gruplandırıldığını tartışarak belirtir.
3. Yaptığı gözlem, araştırma ve incelemeler sonucunda doğada gözle görülebilen ve gözle görülmeyen canlılar olduğunu fark eder ve çok çeşitli sayıdaki canlıları birbirine benzeyen ve benzemeyen özelliklerine göre gruplar altında toplamanın, inceleme kolaylığı sağladığını örneklerle açıklar.
4. Canlıların gruplandırılmasında temel basamakların virüsler, bakteriler, protista, bitkiler ve hayvanlar olabileceğini belirtir.
5. Virüslere, bakterilere, protista ve mantarlara örnekler verir.
6. Çeşitli bitki örnekleri üzerinde yaptığı gözlem, araştırma ve incelemeler sonucunda bitkilerin çoğalmayı sağlayan özelliklere göre çiçeksiz ve çiçekli bitkiler olarak gruplandırıldığını belirtir.
7. Çiçeksiz bitkilerin yaşadıkları ortamlara ve nasıl çoğalabildiğine örnekler verir.

8. Çiçekli bitkilerin bölümlerini ve bu bölümlerin görevlerini, bu tür bitkilerin nasıl çoğalabildiğini bitki örneği üzerinde kısaca açıkla.
9. Meyve ve tohum oluşumunun bitkilerin üremesinde ve çevreye yayılmasındaki önemini belirterek besin olarak kullanılan meyve ve tohumlara örnekler verir.
10. Çiçekli bitkilerin farklı yaşam ortamlarına uyumlarıyla ilgili örnekler verir.
11. Yaptığı gözlem, araştırma ve izlenimlere dayanarak doğadaki hayvanların destek yapılarına göre omurgasızlar ve omurgalıları olarak iki ana gruba ayrıldığını belirtir.
12. Çeşitli hayvanların adlarını listeleyerek bu hayvanların hangi gruba girdiğini tahmin eder.
13. Omurgasız hayvanlara örnekler verir.
14. Omurgalıları, yaşadıkları ortamlara ve beslenme şekillerine örnekler vererek sınıflandırır.
15. Görünüşleri, hareket şekilleri ve yaşadıkları ortamlar birbirine benzediği halde aynı gruba girmeyen canlılara örnekler verir.

Bu kazanımların tümünü çevre eğitimi ile ilişkilendirebiliriz. Fakat başta hayvanlar ve bitkiler olmak üzere canlıların korunmasına yönelik bir kazanımın olmaması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Konular

- A. Doğada Gördüğümüz Canlı Çeşitleri
- B. Canlıları Gruplandırma
- C. Virüs, Bakteri, Protista Ve Mantarlarla Tanışalım
- D. Bitkileri Daha İyi Tanıyalım
  1. Çiçeksiz Bitkileri Nereelerde Buluruz?
  2. Doğanın Süsü Çiçekli Bitkiler
    - a. Çiçekli Bitkilerde Hangi Bölümler Var?

b. Bitkilerin Doğaya Sunduğu Tohum ve Meyve

E. Hayvanları Daha İyi Tanıyalım

1. Hayvanları Nasıl Gruplarız?

a. Omurgasız Hayvanlara Örnekler Verelim

b. Omurgalı Hayvanlara Örnekler Verelim

IV. Ünite: Gezegenimiz

Bu ünite ile öğrencilerin dünyanın oluşumunu, katmanlarını, yer kabuğunun yapısını, fosilleri, yer kabuğunun geçirdiği evreleri, yer kabuğunun şeklini değiştiren etmenleri gözlemlerle, uygulamalarla, deneylerle ve farklı etkinliklerle kavramaları amaçlanmaktadır.

Öğrenci Kazanımları

1. Dünyanın nasıl oluştuğunu açıklar.
2. Dünyanın katmanlarını çizerek şema üzerinde gösterir.
3. Ağır küre ve ateş kürenin belirgin özelliklerini açıklar.
4. Yer kabuğunun kayalardan oluştuğunu fark eder, levha ve kayacı açıklar.
5. Kayalardan elde ettiğimiz minerallere ve bunların kullanım yerlerine örnekler verir.
6. Fosillerin nasıl oluştuğunu ve bunların sağladığı bilgileri açıklar.
7. Yer kabuğunun oluşum zamanlarını sıralar ve bu zamanların belirgin özelliklerine örnekler verir.
8. Yer kabuğunu değiştiren iç ve dış etmenleri sıralar.
9. Geçmişten günümüze volkanların oluşumunu ve çevrelerine olan etkilerini örneklerle açıklar.
10. Depreme duyarlı bölge, fay, fay hattı, fay kırılması kavramlarını açıklar.
11. Deprem oluşumunu model, şema ve deneylerle açıklar.

12. Depremın yer kabuğunda yarattığı değişimleri örneklerle açıklar.
13. Depremın yerleşim alanlarında yarattığı olumsuz etkileri açıklar.
14. Depremle ilgili olarak alınması gereken önlemleri açıklar.
15. Depremın yarattığı önemli çevre sorunlarına örnekler verir.
16. Rüzgâr, sel baskınları, toprak kayması ve erozyonun yer kabuğunun değişimine olan etkilerini açıklayarak alınması gereken önlemlere örnekler verir.
17. Su ve hava kürenin belirgin özelliklerini açıklar.

Bu kazanımların tümü çevre eğitimi ile dolaylı ilişkilendirilebilir. Fakat insan etkileriyle gezegenimize meydana gelen zararların üzerinde hiç durulmaması çevrenin korunmasına yönelik çevre eğitimi boyutunun eksik kaldığını göstermektedir.

Konular

- A. Dünyamız nasıl oluştu?
- B. Dünya Katmanlardan Oluşur
  1. Ağır Küre
  2. Ateş Küre
  3. Taş Küre (Yer Kabuğu)
    - a. Yer Kabuğu Nelerden Oluşur?
    - b. Fosiller Nasıl Oluştur?
    - c. Fosiller Bize Ne Anlatır?
    - d. Yer Kabuğunun Oluşum Evreleri
    - e. Yer Kabuğunun Şeklini Değiştiren Etmenler
      - i. İç Etmenler
      - ii. Dış Etmenler
  4. Su Küre
  5. Hava Küre

4.2.7. 2004 Fen ve Teknoloji Öğretim Programının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Programın Temel Özellikleri

Fen ve Teknoloji öğretim programını incelediğimizde, dersin ünitelerinin yedi öğrenme alanından ilk dördü üzerine inşa edilmiş olup diğer üç öğrenme alanının yapısı gereği bu alanlarının üzerine ayrı bir ünite oluşturulmamıştır.

Programda, yapılandırıcı (constructivist) öğrenme yaklaşımı öncelikli olarak ele alındığını söyleyebiliriz. Öğretim programında, öğrenciyi bedensel ve bilişsel olarak etkin kılan, yapılandırıcı yaklaşıma uygun çeşitli öğretim stratejilerine yer verilmiştir.

Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı'nın vizyonu öğretim programını hazırlayanlar tarafından 'bireysel farklılıkları ne olursa olsun bütün öğrencilerin fen ve teknoloji okuryazarı olarak yetişmesi' olarak belirtilmiştir (MEB, 2005: 5)

Fen ve teknoloji okuryazarlığı, genel bir tanım olarak; bireylerin araştırma-sorgulama, eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme becerileri geliştirmeleri, yaşam boyu öğrenen bireyler olmaları, çevreleri ve dünya hakkındaki merak duygusunu sürdürmeleri için gerekli olan fenle ilgili beceri, tutum, değer, anlayış ve bilgilerin bir bileşimidir (MEB, 2005).

Fen okur-yazarı olan bir birey, bilimin doğasını ve bilimsel gelişmeleri anlar; temel fen kavram, prensip, kanun ve teorilerini kavrar ve bunları uygun şekilde kullanır; problemleri çözerken ve karar verirken bilimsel süreçleri kullanır; bilim ve teknoloji, bilim ve çevre arasındaki ilişkiyi ve bunların toplumla etkileşimini anlar; daha zengin ve tatmin edici bir yaşama yol açan ilgilere sahip olur (Köseoğlu ve ark., 2003).

Fen ve teknoloji okuryazarlığı için 7 boyut düşünülebilir (Kavak, 2007):

1. Fen bilimleri ve teknolojinin doğası
2. Anahtar fen kavramları
3. Bilimsel Süreç Becerileri (BSB)

4. Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre (FTTÇ) ilişkileri
5. Bilimsel ve teknik psikomotor beceriler
6. Bilimin özünü oluşturan değerler
7. Fen'e ilişkin tutum ve değerler (TD)

Programın Genel Amaçlarında ve Öğrenme Alanlarında Yer Alan Çevre Eğitimi Konuları

Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı'nın genel amaçları aşağıda sunulmuştur (MEB, 2005):

Öğrencilerin;

- Doğal dünyayı öğrenmeleri ve anlamaları, bunun düşünsel zenginliği ile heyecanını yaşamalarını sağlamak,
- Her sınıf düzeyinde bilimsel ve teknolojik gelişme ile olaylara merak duygusu geliştirmelerini teşvik etmek,
- Fen ve teknolojinin doğasını; fen, teknoloji, toplum ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimleri anlamalarını sağlamak,
- Araştırma, okuma ve tartışma aracılığıyla yeni bilgileri yapılandırma becerileri kazanmalarını sağlamak,
- Eğitim ile meslek seçimi gibi konularda, fen ve teknolojiye dayalı meslekler hakkında bilgi, deneyim, ilgi geliştirmelerini sağlayabilecek alt yapıyı oluşturmak,
- Öğrenmeyi öğrenmelerini ve bu sayede mesleklerin değişen mahiyetine ayak uydurabilecek kapasiteyi geliştirmelerini sağlamak,
- Karşılaşılabileceği alışılmadık durumlarda, yeni bilgi elde etme ile problem çözmede fen ve teknolojiyi kullanmalarını sağlamak,
- Kişisel kararlar verirken uygun bilimsel süreç ve ilkeleri kullanmalarını sağlamak,

- Meslek yaşamlarında bilgi, anlayış ve becerilerini kullanarak ekonomik verimliliklerini artırmalarını sağlamak,
- Fen ve teknolojiyle ilgili sosyal, ekonomik ve etik değerleri, kişisel sağlık ve çevre sorunlarını fark etmelerini, bunlarla ilgili sorumluluk taşımalarını ve bilinçli kararlar vermelerini sağlamak,
- Bilmeye ve anlamaya istekli olma, sorgulama, mantığa değer verme, eylemlerin sonuçlarını düşünme gibi bilimsel değerlere sahip olmalarını, toplum ve çevre ilişkilerinde bu değerlere uygun şekilde hareket etmelerini sağlamak,

Fen ve Teknoloji dersinde bu amaçlara ulaşabilmek için yedi ayrı öğrenme alanı öngörülmüştür:

- Canlılar ve Hayat
- Madde ve Değişim
- Fiziksel Olaylar
- Dünya ve Evren
- Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre ilişkileri (FTTÇ)
- Bilimsel Süreç Becerileri (BSB)
- Tutum ve Değerler (TD)

2004 Fen ve Teknoloji öğretim programında yer alan “Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre” kazanımları aşağıda verilmiştir.

- İnsanların daima sorunlarla karşılaştıklarını, bunları çözmek veya yaşam kalitesini artırmak için düşünceler, araçlar ve teknikler icat ettiklerini ve geliştirdiklerini bilir.
- Teknoloji aracılığıyla çözülebilecek günlük yaşam sorunlarını belirler, bunlar hakkında bilgi toplayıp çözüme yönelik düşünceler üretir.
- Teknolojinin sorunları çözmede ve ihtiyaçları karşılamada önemli bir unsur olduğunu fakat her sorun veya ihtiyaca mutlak çözümler üretemeyeceğini anlar.
- Doğal ve yapay çevrelerin farkına varır.

- Yakın çevreden başlayarak çevrede yer alan canlı ve cansız varlıklar arasındaki ilişkinin farkına varır.
  - Yenilenebilir ve yenilenemez enerji kaynaklarını ve bunların önemini bilir.
  - İnsanların ve toplumun çevreyi nasıl etkilediğini bilir.
  - Yerel, ulusal ve küresel çevre sorunlarını bilir ve tartışır.
  - Çevreyi ve yabanî hayatı koruma yöntemlerini bilir ve tartışır.
  - Çevreyi ve yabanî hayatı korumada hem bireylerin hem de toplumun sorumlu olduğunu bilir.
  - Doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi gerekliliğini bilir.
- Atıkların (evsel, sanayi, tıbbi, kurumsal vb.) çevreye vereceği zararı önlemek için uygun bir şekilde geri dönüştürülmesi veya imha edilmesi gerektiğini, teknolojik sistemlerin oluşturduğu atıkların (kimyasallar, plastikler, metaller vb.) yönetiminin önemli bir toplumsal sorun olduğunu anlar.
- Teknolojinin çevre üzerine etkisini fark eder ve anlar.
  - Doğal kaynakları, canlıları ve habitatları korumak için teknolojik ürün ve sistemlerin nasıl kullanılabileceğini betimler.
  - Çevre koruma ile ilgili faaliyetlere katılır.
  - Fen ve teknolojinin uygulamalarının birey, toplum ve çevre üzerine olumlu ve ya olumsuz etkiler yapabileceğini anlar.
  - Fen ve teknoloji uygulamalarının olumsuz etkilerine yine fen ve teknolojideki gelişmelerle önlem alınabileceğini, bu etkilerin azaltılabileceğini veya giderilebileceğini anlar.
  - İnsanın ve toplumun doğal kaynaklardan etkin bir şekilde yararlanmasında fen ve teknolojinin olumlu rolü olduğunu anlar.
  - Doğal kaynakları korumak için teknolojik ürünlerin ve sistemlerin nasıl kullanılabileceğini anlar ve betimler.

- Belirli bir bilimsel veya teknolojik gelişmenin bireye, topluma ve çevreye olumlu veya olumsuz, öngörülen veya öngörülmeeyen etkileri olabileceğini örneklerle açıklar.

Kazanımlarda ve İçerikte Ele Alınan Çevre Eğitimi ile İlişkilendirilebilecek Konular

2004 Fen Ve Teknoloji öğretim programının kazanımlarının ve içeriğinin analizi aşağıda verilmiştir.

4.Sınıf öğretim programında yer alan temalar ile ünitelerin eşleştirilmesi Çizelge 4.14’de gösterilmiştir.

Çizelge 4.14: 2004 Fen ve Teknoloji Programı Öğrenme Alanı-Tema Eşleştirilmesi

Öğrenme Alanı	Üniteler
Canlılar ve Hayat	1.Vücudumuzun Bilmeceğini Çözelim 6.Canlılar Dünyasını Görelim, Tanıyalım
Madde ve Değişim	2.Maddeyi Tanıyalım
Fiziksel Olaylar	3.Kuvvet ve Hareket 4.Işık ve Ses 7.Yaşamımızdaki Elektrik
Dünya ve Evren	5.Gezegelimiz Dünya

1.Ünite : Vücudumuz Bilmecesini Çözelim

Fen ve Teknoloji Dersinin ilk ünitesi olan Vücudumuz Bilmecesini Çözelim, sistem kavramı kullanılmadan vücudun bir bütün olarak çalıştığı fikrini temel almaktadır.

Öğrencilerin bu ünite; insan vücudundaki iskelet, kas, soluk alıp verme, kalp ve kan dolaşımı ile ilgili yapı ve organların yapısal ayrıntılarına girilmeden, yerlerini ve işlevlerini; tüm bu yapıların birbirinden bağımsız olarak değil, birlikte çalıştığını; egzersizin nabız ve soluk alıp verme hızına etkisini kavraması beklenmektedir (MEB, 2005).

Konu Başlıkları

- **Destek ve Hareket**
  - İskeletin Yapısı ve Görevi
  - Kasların Yapısı ve Görevi
  - Harekette İskelet-Kas İlişkisi
  - İskelet ve Kas Sağlığı
- **Soluk Alıp Verme**
- **Kanın Vücutta Dolaşımı**
- **Egzersiz Yapalım**
  - Egzersiz-Nabız İlişkisi
  - Egzersiz-Soluk Alıp Verme İlişkisi

“Vücudumuz Bilmecesini Çözelim” ünitesinde çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir ana konu başlığı bulunmadığı gibi alt konularda da çevre eğitime değinilmemiştir. Bu durumu, ünitenin doğasını düşündüğümüzde doğal olarak karşılayabiliriz.

Yine bu ünite; çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir kazanım yer almamaktadır.

2.Ünite: Maddeyi Tanıyalım

Bu ünitenin amacı, öğrencilerin maddeyi ve onun değişik formlarını nitelerken kullandıkları kavramlarla tanışması, bu kavramlarla doğru betimlemeler yapması, maddenin iki temel özelliği olan kütle ve hacim büyüklükleri üzerinde ölçme ve sonuç bildirme alıştırmaları yaparak ölçülür nitelikler fikrine aşinalık kazanması, maddenin değişimi ve maddelerin etkileşmesi konularına en basit düzeyde bir giriş yapmasıdır.

Konu Başlıkları

- **Çevremizde Sayısız Maddeler Vardır**
  - Maddeyi Nasıl Niteleriz?
  - Madde-Cisim-Malzeme-Eşya
- **Maddenin Hâlleri**
- **Maddenin Ölçülebilir Özellikleri**
  - Kütle
  - Hacim
- **Maddenin Değişimi**
  - İnsanlar İşleyerek Maddeyi Değiştirirler (Doğallık, Yapaylık)
  - Doğa Olayları Maddeyi Değiştirir
- **Maddenin Isı Etkisi ile Değişimi**
  - Isınma-Soğuma
  - Hâl Değişimi
  - Bozunma
- **Maddeler Doğada Karışık Hâldedir**
  - Saf Madde-Karışım
  - Çözeltiler-Çözünme

- **Karışımlar Ayrılabilir mi?**

- Süzme
- Mıknatısla Ayırma
- Buharlaştırma

Konu başlıklarını incelediğimizde çevre ile ilgili birçok kavramı görmekteyiz. Fakat bu kavramlar, ‘çevre eğitimi’ ile karşılanan durumlardan ziyade öğrencinin etrafındaki olayları bilimsel olarak anlamlandırmasına olanak veren durumları içermektedir.

Kazanımlar

4.4. Doğal kaynakların neden dikkatli tüketilmesi gerektiğini, bu konuda insanların bilgilendirilmesinin önemin açıklar.

7.3. Çöplerdeki demirli atıkların ayrılması için yöntem önerir.

Bu kazanımları incelediğimizde, kazanımların çevre eğitiminin çok önemli bir boyutu olan doğal kaynakların doğru tüketilmesi üzerinde yoğunlaştığını görebiliriz. Bu konuyla doğrudan ilişki atıkların ayrıştırmasına dönük bir kazanım verilmesi ise doğal kaynakların doğru kullanımı için öğrencilere öğretilmesi gereken önemli bir beceridir.

3.Ünite: Kuvvet ve Hareket

Bu ünite de öğrenciler, hareketi ve hareketin sebeplerini inceleyerek itme ve çekmenin birer kuvvet olduğunu ve kuvvetin cisimler üzerindeki etkilerini öğreneceklerdir. Öğrenciler hareket eden veya etmeyen varlıkları gözlemleyerek ya da cisimleri iterek, çekerek, bükerek, gererek kuvvetin cisimler üzerindeki etkilerini kavrayacaklardır.

Bu ünite de öğrencilerin, çevrelerindeki hareketli varlıkları gözlemleyerek bunların hareket özelliklerini (duran, hızlanan, yavaşlayan, dönen vb. kelimelerle)

tanımlamaları, itme ve çekmenin birer kuvvet olduğunu anlamaları, kuvvetin cisimlerin hareketi ve şekli üzerindeki etkilerini fark etmeleri amaçlanmaktadır(MEB, 2005).

Konu Başlıkları

- Hareketli Varlıkları Gözlemleyelim
- Cisimleri Hareket Ettirme ve Durdurma
- Kuvvet Cisimlerin Hareketini ve Şeklini Etkiler

Bu üniteye yer alan hiçbir konu ya da alt konuda çevre eğitimi ile ilgili bir bilgi yer almamaktadır.

Yine bu üniteye çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir kazanım yer almamaktadır.

4.Ünite: Işık ve Ses

Ünite, ışık ve sesin doğasını keşfetmeye hazırlar nitelikte bir içerikle donatılmıştır. Işık ve ses ile ilgili seçilen konular, temel düzeyde ve yüzeysel sunulmuştur. Ünitinin içeriği, öğrencinin yakın çevresinde gözlemlenebilir, basit araştırmalarla keşfedilebilir ve günlük hayatta sık karşılaşılabılır olayları kapsamaktadır.

Bu üniteye öğrencilerin; çevrelerinde çeşitli ışık ve ses kaynakları olduğunu fark etmeleri; görebilmek için ışığın, duyabilmek için ise sesin gerekli olduğunu gözlemlemeleri; insanoğlunun ses ve aydınlatma ile ilgili çevre, toplum ve insanı etkileyen çeşitli teknolojiler geliştirmekte olduğunu bilmeleri; ışığın ve sesin bir enerji türü olduğunu sezmeleri hedeflenmektedir (MEB, 2005).

Konu Başlıkları

- Karanlıkta Görebilir miyiz?
- Çevremizdeki Işık Kaynakları
- Geçmişten Günümüze Aydınlatma Teknolojileri
- Aydınlatma Teknolojileri Yaşamımızı Nasıl Etkiliyor?

- Işık da Çevre Kirliliğine Neden Olabilir mi?
- Her Sesin Bir Kaynağı Vardır
- Titreşimin Sonucu: Ses
- Sesin İşitmedeki Önemi
- Ses de Çevreyi Kirletebilir

Bu ünitedeki konu başlıklarını incelediğimizde, çevre eğitimi ile doğrudan ilişkili ‘Işık da Çevre Kirliliğine Neden Olabilir mi?’ ve ‘Ses de Çevreyi Kirletebilir’ konularını görmekteyiz. Özellikle 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren yoğunlaşan ışık ve ses ile ilgili çevre sorunlarına bu üniteye yer verilmesi dikkat çekicidir.

Kazanımlar

4.4. Aydınlatma araçlarının tasarruflu kullanımının aile ve ülke ekonomisi bakımından öneminin bilincine varır.

5.1. Işık kirliliğinin ne olduğunu ifade eder.

5.2. Işık kirliliğinin; doğal hayata, gök cisimlerinin gözlenmesine olumsuz etkilerini listeler (FTTÇ- 25).

5.3. Işık kirliliği konusunda yaptığı araştırmanın sonuçlarını; sözlü, yazılı ve/veya görsel malzeme kullanarak uygun şekillerde sunar (BSB-19, 24).

5.4. Işık kirliliğini azaltmak için alınabilecek önlemleri ifade eder (FTTÇ-5).

5.5. Işık kirliliği problemi için çözüme yönelik düşünceler üretir (FTTÇ-5).

9.1. Düzensiz ve şiddeti yüksek seslerin, ses kirliliğine (gürültüye) neden olacağını fark eder.

9.2. Çevresini gözlemleyerek ses kirliliğinin yoğun olduğu mekânları tespit eder (BSB-19; FTTÇ-19).

9.3. Gözlemlerinden elde ettiği verileri derleyip işleyerek mekânlardaki ses kirliliği yoğunluğunu gösteren bir model oluşturur ve sunar (BSB-21, 24).

9.4. Ses kirliliğinin insan ve çevre sağlığına olan olumsuz etkilerini açıklar (FTTÇ-19).

9.5. Yaşadığı çevredeki ses kirliliğini azaltmak için alınabilecek önlemleri araştırır (FTTÇ-4).

9.6. Ses kirliliğini azaltmaya yardımcı olan belirli kişisel eylemleri ve ürünleri tanımlar.

Bu kazanımları incelediğimizde ışık ve ses kirliliğinin birçok boyutu üzerinde önemle durulduğunu görürüz. Ayrıca bu kazanımlardan birçoğunun öğrencileri süreçte etkinleştirdiği ve böylece çevre bilincinin daha kalıcı olmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz. Yine bu kazanımlara bütün olarak baktığımızda, öğrencilerin sadece ilgili konularda bilgi sahibi olmasını değil çevre sorunlarına çözüm üretme becerilerine de sahip olmasını amaçladığını söyleyebiliriz.

5.Ünite: Gezegenimiz Dünya

“Gezegenimiz Dünya” ünitesinde yer alan konular temelde, Dünya’mızın şekil ve yapı özellikleri ile ilgilidir.

Bu ünite de öğrencilerin; üzerinde yaşadığı Dünya’nın şeklini kavramaları, Dünya’nın şekli ile ilgili geçmişten günümüze öne sürülen fikirler hakkında bilgi sahibi olmaları ve Dünya’nın yapısında bulunan hava, su, toprak gibi temel yaşam kaynaklarını fark etmeleri; Dünya’nın yapısında bulunan maddelerle yaşam gereksinimleri arasında ilişki kurmaları; toprak, su, hava gibi yaşamsal faktörlerin kirlilik boyutu ile ilişkilendirilmesi sonucunda bir çevre bilinci geliştirmeleri; bilim insanlarının, araştırmalar sonucu elde ettikleri bulguları insanlara aktarırken bazen bilimsel modellerden yararlandıklarını kavramaları; Dünya’nın yapısında bulunan tabakaların, küresel katmanlardan (hava küre, su küre, taş küre, ağır küre, ateş küre) oluşan bir modelle temsil edilebileceğinin vurgulanması hedeflenmektedir (MEB, 2005).

Konu Başlıkları

- **Dünya’mızın Şekli Neye Benzer?**

- Dünya'nın Şekli ile İlgili Olarak Geçmişte Öne Sürülen Fikirler
- **Dünya'mızın Yapısını Tanıyalım**
- Dünya'mızın Yapısında Neler Var?
- Katman Modeli

Bu ünite de yer alan konuları incelediğimizde çevre eğitimi ilgili bir konu ya da alt konu görmemekteyiz.

Kazanımlar

2.10. Hava, toprak ve su kirliliğini önlemek için alınabilecek önlemleri araştırır ve sunar (FTTÇ-18, 19, 20,21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28).

Bu ünite de çevre eğitimi ile ilgili bir konu olmamasına rağmen bu kazanımın olmasını şöyle açıklayabiliriz. Kazanımlar öğretim programlarının temelini oluşturur ve tüm öğretim programı kazanımlar üzerine inşa edilir. Fakat programda her kazanım için bir konu belirlenmesi her zaman beklenmez. Bu tür kazanımlar ara disiplinler ya da bir öğrenme alanıyla ilişkili olarak verilebilir. Bu kazanım da bir öğrenme alanı olan “Fen, Toplum, Teknoloji, Çevre” öğrenme alanıyla ilişkili olarak verilmiştir.

6.Ünite: Canlılar Dünyasını Gezelim, Tanıyalım

Bu ünite de, canlıların ortak özellikleri, canlı ve cansızlar arasındaki farklar ve bunlar arasındaki ilişkileri içeren konular yer almaktadır.

Öğrencilerin bu ünite de canlı ve cansız varlıkları birbirinden ayırt eden özelliklerini, yakın çevrelerindeki yaşam alanlarını tanımaları ve korumaları ile bilgileri edinmeleri; canlıların çevreyle nasıl uyumlu bir bütün oluşturduğunu kavramaları; çevre kulübü, park yapımı, ağaç dikimi ve bakımı, çöp toplama kampanyası gibi etkinliklerle çevreyi sevmeleri, korumaları ve bireysel sorumluluk bilincini kazanmaları beklenmektedir (MEB, 2005).

Konu Başlıkları

- Çevremizdeki Varlıkları Tanıyalım
- Yaşadığımız Çevre
  - Yaşam Alanları
  - Çevre Kirliliği
  - Çevre Koruma

Bu ünitedeki konu başlıklarını incelediğimizde tüm konuların çevre eğitimiyle doğrudan ilgili olduğunu görürüz.

Kazanımlar

2.4. Yaşam alanlarının insan faaliyetlerinin olumsuz etkisinden korunması gerektiği çıkarımını yapar.

2.5. Yakın çevresindeki kirliliği fark eder ve bu kirliliğe neden olan maddeleri listeler.

2.6. Çevreyi temizlemek amacı ile basit yöntemler geliştirir.

2.7. Çevreyi korumak amacı ile yapılan birçok faaliyete gönüllü olarak katılır.

2.8. Çevreyi korumak ve geliştirmek içi bireysel sorumluluk bilinci kazanır.

2.9. Atatürk'ün çevre ile ilgili yaptığı çalışmalara örnekler verir.

Bu kazanımları incelediğimizde, kazanımların; öğrencilerin çevre sorunları konusunda bilgilendirilmesini, bu sorunlara çözüm üretmesini ve nihayetinde çevrenin korunması için neler yapılabileceği becerileri üzerinde yoğunlaştığını görürüz.

7.Ünite: Yaşamımızdaki Elektrik

Bu ünite de öğrenciler, okuldaki ve evdeki buzdolabı, saat, çamaşır makinesi vb. araçların nasıl çalıştığı ile ilgili temel bir anlayış kazanarak, bu araçları kullanırken ne gibi güvenlik önlemlerinin alınması gerektiğinin farkına varır. Öğrenciler, basit elektrik enerjisi kaynakları (pil, akü vb.), ampul, anahtar, duyu ve bağlantı kabloları gibi devre

elemanları ile çeşitli uygulamalar yaparak bir enerji çeşidi olan elektriğin nasıl tüketildiği konularını öğreneceklerdir.

Bu ünite de öğrencilerin; çevrelerindeki elektrikli araçları gözlemleyerek, bu araçların kullanım amaçlarını ayırt etmelerini; araçları kullanırken nelere dikkat etmeleri gerektiğini bilmelerini; pilleri tanıyarak çeşitli cihazların çalıştırılmasında nasıl kullanıldığını keşfetmelerini; basit elektrik devreleri kurabilmelerini sağlamak amaçlanmaktadır (MEB, 2005).

Konu Başlıkları

- Elektrik ile Tanışalım
- Elektriğin Günlük Yaşantımızdaki Yeri ve Önemi
- Farklı Elektrik Enerjisi Kaynakları
- Elektriğin Yol Açabileceği Tehlikeler
- Pillerle Tanışalım
- Basit Elektrik Devreleri Kuralım
- Oyuncak Evimizi Aydınlatalım

Bu ünite de yer alan konular ve alt konular incelendiğinde çevre eğitimi ile bir ilişkisini görmemekteyiz.

Kazanımlar

4.4. Pil atıklarının çevreye ve insan sağlığına verebileceği zararlarını ifade eder.

Bu kazanımı incelediğimizde çevre sorunlarına sebep olan atık pil konusu üzerinde durulduğunu görebiliriz. Bu kazanımın burada yer almasının amacı, öğrencilere, her teknolojinin yanlış kullanım ya da geri dönüştürme işlemleriyle çevreyi nasıl kirlettiğini fark ettirmeye çalışmaktır.

4.3. BEŞİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın beşinci alt problemi “Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları ve Uluslararası Çevre Sözleşmelerinde çevre eğitimi ile ilgili ne tür içerikler yer almaktadır?” şeklinde ifade edilmiştir. Bu alt probleme ait bulgular üç ayrı başlıkta sunulmuştur.

4.3.1. Milli Eğitim Şuralarının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Çevre eğitiminin en nitelikli uygulamalarını örgün eğitimin yapıldığı okullarda ve yaygın eğitim merkezlerinde görmekteyiz. Çevre eğitimi doğru analiz edebilmek için Milli Eğitimin tüm politikalarını etkileyebilecek güçte olan şuraların incelenmesi ayrı bir önem taşımaktadır.

Milli Eğitim Şûrası; bakanlığın en yüksek danışma kuruludur. Türk Millî Eğitim Sistemini geliştirmek, niteliğini yükseltmek için eğitim ve öğretimle ilgili konuları tetkik eder, gerekli kararları almakla görevlidir (Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği, Madde 5, Resmi Gazete, 1995).

Şûranın, bakanın daveti üzerine 4 yılda bir toplanması esastır. Bakan, gerektiğinde Şûrayı olağanüstü toplantıya çağırabilir (Millî Eğitim Şûrası Yönetmeliği, Madde 11, Resmi Gazete, 1995).

4.3.1.1. Birinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

1.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında 17-29 Temmuz 1939 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı, eğitim politikalarında, kültürel tecrübesi yüksek insanların fikirlerine önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite programlarının bir bütün olarak geliştirilmesinin oldukça önemli olduğu hususuna dikkat çekiyor.

Şurada alınan kararlar şu şekilde ifade edilmiştir:

- Üç sınıflı köy okulları beş sınıfa çıkarılmıştır.
- Okullarda derslerin öğleden önceye alınması ve öğle sonralarının ortaokullarda isteğe bağlı, liselerde mecburi olarak öğretmenlerin yönetiminde serbest ve ortak faaliyetlere ayrılması konusunda yapılan öneriler kabul edilmiştir.
- Ortaöğretim kurumlarının il ihtiyacına göre bir planı hazırlanmıştır.
- Erkek teknik, kız teknik ve ticaret öğretim kurumlarının yönetmelikleri ve öğretim programları incelenip karara bağlanmıştır.
- Yüksekokul ve fakülteler Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır.
- Şûraya getirilen konulardan en önemlisi okul ders kitaplarıyla ilgili olmuş ve tek tip kitap (devlet kitabı) sistemine gidilmesi teklif ve kabul edilmiştir

Bu kararlar incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir konun görüşülmediği ve bu konuyla ilgili hiçbir kararın alınmadığı görülmektedir. Bu duruma sebep olarak bu şuranın, Türkiye’de çok ciddi eğitim sıkıntılarının olduğu bir dönemde yapılması gösterilebilir. Öncelikli eğitim sorunlarını çözmeden çevre ile ilgili konuların gündem edilmemesi doğal karşılanabilir.

4.3.1.2. İkinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

2.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında 15-21 Şubat 1943 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı, bu şuranın amacını, milli kültürün uçayağı olarak vurguladığı; Türk tarihi, Türk dili ve Türk ahlakı üzerine düşünmek ve fikir alışverişinde bulunmak olarak özetlemiştir.

Şura gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Okullarda ahlâk terbiyesinin geliştirilmesi
  - a) Türk ahlâkının sosyal ve kişisel prensiplerinin belirtilmesi

- b) İlk ve orta dereceli okullarda bu prensiplerin gerçekleşmesini sağlayacak tedbirlerin düşünülmesi mesleki ve teknik okullarda ayrı prensiplerin iş ahlâkına da tatbiki
- c) Bu tedbirlerin programa bağlanması
- d) Ortaöğretim kurumlarındaki sosyoloji ve ahlâk dersleri programının bahse mevzu prensipler bakımından incelenmesi
- e) Yükseköğretim gençliğinde ahlâk prensiplerine bağlılığın işlenmesi
- f) Talebenin okul dışı durumlarının murakabesi meselesinin incelenmesi
- 2. Bütün öğretim kurumlarında anadili çalışmaları veriminin artırılması
  - a) Türkçe ve bilhassa yazma öğretiminin daha verimli olacak bir hâle getirilmesi için gereken tedbirlerin belirlenmesi
  - b) Okullarda ve resmî, hususî yayın alanında imlâ birliğini kolaylaştırma yollarının tayini
  - c) Yeni terimlerin yükseköğretimde yayılması yollarının kesin bir esasa bağlanması
- 3. Türklük eğitiminde tarih öğretiminin metot ve vasıtalar bakımından incelenmesi
  - a. İlk ve ortaokul tarih kitaplarının hazırlanmasında, bilim ve pedagoji yönünden dikkate alınması
  - b. Lise tarih kitaplarının mükemmelleştirilmesi yolundaki mütalâaların belirtilmesi

2.Milli Eğitim şurasında, 1.Milli Eğitim şurasından farklı olarak gündem maddelerin oldukça belirginleştiği görülmektedir. Gündem maddeleri incelendiğinde şuranın Türk ahlakını, Türk dilini ve Türk tarihini geliştirmek üzere yapılacak çalışmalar üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. 2. Milli eğitim şurasında çevre eğitimi ile ilgili hiçbir gündem maddesi yer almamaktadır.

2.Milli Eğitim şurasında alınan kararlar şu şekildedir:

- 1. Bütün eğitim kurumlarında anadili çalışmalarında verimin artırılması
- 2. İlk ve orta dereceli okullarda tarih dersleri programları ile ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olmadığı

3. Mesleki ve teknik okullar için ayrı kitap yazılması
4. Kitaplara tarihî okuma parçaları eklenmesi
5. Millî tarihe ağırlık verilmesi
6. Ortaokul ve lise tarih öğretmenliklerine yalnız bu alanda öğretmen yetiştiren kurumların mezunlarının atanması
7. Liselere sanat tarihi dersi konulması önerilmiş, bu teklifler Şûra'ca uygun görülmüştür.

Ayrıca;

- a) Ahlâk eğitiminin amacı
- b) İdeal Türk çocuğu
- c) Türk ahlâkının başlıca toplumsal ve kişisel ilkeleri
- d) Ahlâk eğitimi için her dereceli okullarımızda ve dışında alınması gereken tedbirleri belirten rapor Şûra'da incelenip kabul edilmiştir.

2.Milli eğitim şurasında alınan kararlar incelendiğinde Türk ahlakını, Türk dilini ve Türk tarihini geliştirici ve koruyucu çalışmalara dair kararların alındığı görülmektedir. Ayrıca 2. kararda ‘İlk ve orta dereceli okullarda tarih dersleri programları ile ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olmadığı’ belirtilmiş ve böylece kitapların eğitim bilimlerine uygun hazırlanmadığı ilk kez vurgulanmıştır.

2.Milli eğitim şurası kararları, 1.Milli eğitim şurası kararlarında olduğu gibi çevre eğitimi ile ilgili hiçbir karar maddesi içermemektedir. Bu durum, şuranın gerçekleştirildiği 1943 yılında Milli eğitim bakanlığının hala çevre ile ilgili bir duyarlılığın olmadığını göstermektedir.

4.3.1.3 Üçüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

3.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Reşat Şemsettin Sirer başkanlığında 2-10 Aralık 1946 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında

milli eğitim bakanı, üçüncü milli eğitim şurasının ağırlık merkezini, merkezi ve teknik öğretim konularının oluşturduğunu söylemiştir.

Şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Ticaret ortaokulları ve liseleri program ve yönetmeliği
2. Erkek sanat ortaokulları ve enstitüleri program ve yönetmeliği
3. Kız enstitüleri program ve yönetmeliği
4. İstanbul Teknik Okulu yönetmeliği
5. Orta ve bu derecedeki teknik öğretim okulları öğretmen ve öğreticileriyle ilgili mevzuatın bugünkü ihtiyaçlarla ayarlanması
6. Aile ve okul arasında iş birliği sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde, Türkiye’de mesleki eğitimin öneminin anlaşıldığı görülmektedir. Mesleki eğitim konuları üzerine yapılacak bu şurada çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir gündem maddesi görülmemektedir.

Şurada alınan kararlar şu şekildedir:

1. Ticaret Ortaokulları ve Liseleri Program ve Yönetmeliği
2. Erkek Sanat Ortaokulları ve Endüstri Program ve Yönetmeliği
3. Kız Enstitüleri Program ve Yönetmeliği
4. İstanbul Teknik Okulu Yönetmeliği
5. Okul Aile Birliklerince okul hayatına hâkim olan eğitim ve öğretim ilkelerinin aileler tanıtılması
6. Temizlik, sağlık ve devam problemleri ile fikir, duygu, ahlâk ve beden eğitimi konuları üzerinde durulması
7. Okul-aile birlikleri çalışmalarını kolaylaştırıcı tedbirler alınması
8. Kız Teknik Okulları Yönetmeliği ile ilgili teklifler incelenip kabul edilmiştir.

Şura kararları incelendiğinde mesleki ve teknik eğitimle ilgili birçok yönetmelik üzerinde durulduğunu görmekteyiz. Yine bu şurada ilk kez okul aile işbirliğine vurgu görmekteyiz. Altıncı karar maddesinde, temizlik ve sağlık problemlerinden bahsedilmesi çevre eğitimini çağrıştıracak ilk kelimeler olarak göze çarpmaktadır.

2.Dünya savaşının çevre üzerindeki yıkıcı etkisi Avrupa'daki birçok programda çevre ile ilgili kazanımların yer almasına sebep olmuştur. Fakat Türkiye'nin bu savaşa çok geç katılması ve toprakları üzerinde bir tahribatın olmaması bu şurada çevre eğitimi ile ilgili kararların yer almayışına bir sebep olarak gösterilebilir.

4.3.1.4. Dördüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

4.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Tahsin Banguoğlu başkanlığında 23-31 Ağustos 1949 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı; ilkokul programlarında öğrencileri aktif hale getirmeye çalıştıklarını, fakat ortaokul ve lise programlarında öğrencilerin pasif kılındığını belirtmiş ve bunun bir tezatlık oluşturduğunu söylemiştir. Ayrıca okullarda çoğunlukla, öğrencilerin günlük hayatta işine yaramayacak bilgilerin öğretildiğini ve bu durumun hayatilik ilkesiyle çeliştiğini ifade etmiştir. Yine öğretmenlerin eğitimdeki önemini örnekler vererek vurgulamıştır.

Şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. 1948-49 ders yılından itibaren uygulanmaya başlanan ilkokul programının incelenmesi
2. Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi
3. Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tespiti
4. Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi
5. Eğitim ve öğretimde dayandırılan demokratik esasların gözden geçirilmesi

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde o yıllarda program geliştirme çalışmalarında atağa geçildiği söylenilebilir. Özellikle birinci gündem maddesi, uygulama yeni konulan bir programın analizine işaret ettiğinden çevre eğitimiyle ilgili çok dolaylı ipuçları taşıdığı söylenebilir.

Şurada alınan kararlar şu şekildedir:

1. Yeni ortaokul programı projesinin incelenmesi
2. Lise ders konularının dört yıllık teşkilata göre tespiti
3. Ortaokullara ve liselere öğretmen yetiştiren eğitim enstitüleri ve yüksek öğretmen okulu teşkilatının ihtiyaçlara göre düzenlenmesi
4. Bu enstitülerde beden eğitimi ve resim-işin ayrı branşlar hâlinde ele alınması kabul edilmiştir. Bunun yanında;
  - a. Eğitim ve öğretimde dayandırılan demokratik esasların gözden geçirilmesi
  - b. Öğretmen yetiştiren kurumların programlarında gerekli değişikliklerin yapılması
  - c. İlkokul ikinci devrede ayrı ayrı okutulan Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi derslerinin bir ders hâlinde ve çocuk psikolojisine göre düzenlenmesi
  - d. Köy enstitüleri ile ilk öğretmen okullarının öğretmenlerinin aynı kaynaktan yetiştirilmesi amacıyla birleştirilmesi teklifleri Şûra Genel Kurulunca bazı değişikliklerle kabul edilmiştir.
  - e. Ortaokullarda eğitim öğretimin anlayış ve uygulanış bakımından ilkokullara yaklaştırılması, bu iki kuruluş arasında paralellik ve ahenk sağlanması
  - f. Öğrencilerin hayata atılımları, meslek okullarına gitmeleri, liseye devam etmeleri hâllerinde kendilerine gerekli olan bilgi ve becerilerin kazandırılması
  - g. İmtihanların objektif esaslara göre yapılması kararlaştırılmıştır.

Şura kararları incelendiğinde, eğitim programında, eğitim bilimlerini merkeze alan bir anlayışın öne çıktığı görülmektedir. Örneğin; 4.kararın c maddesinde, tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi derslerinin bir ders altında toplanılması geniş alan tasarımına uygundur. Bu tasarımın nihai hedefi dersleri öğrenci seviyesine uygun olacak

şekilde düzenlemektir (Demirel, 2010). Yine bu şurada öğretmen yetiştiren kurumlar üzerinde düzenleme yapılması ve sınavların objektif kriterlere uygun yapılması önemli görülmektedir. Yine bu şurada çevre eğitimi ile ilgili bir karar yer almamaktadır.

4.3.1.5. Beşinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

5. Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Tevfik İleri başkanlığında 04-14 Ağustos 1954 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı; bu şurada, ilkokulların Türkiye'nin her tarafına yayılması, özel eğitime muhtaç öğrencilere okullar açılması, yatılı ilkokulların açılması, okul öncesi eğitimi gibi tamamlayıcı kursların düzenlenmesi konuları üzerinde durulacağını söylemiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şunlardır:

1. Okul öncesi öğretim ve eğitimin anaokulları için hazırlanmış olan program ve yönetmeliğin incelenmesi
2. İlkokullarda sağlık konusu ile ilgili alınması gerekli tedbirlerin tespiti
3. Özel eğitime muhtaç çocuklar için hazırlanmış olan raporun, yetiştirme yurtlarına ait yönetmeliklerin incelenmesi ve korunmaya muhtaç çocuklar hakkındaki kanunun gözden geçirilerek değişiklik gerektiren kısımlarının araştırılması
4. İlköğretim Kanunu tasarısının incelenmesi ve mecburi ilköğretimin planlanması
5. İlkokul programının yeniden gözden geçirilmesi
6. Yeni İlkokul Yönetmeliği tasarısının incelenmesi
7. İlkokullara öğretmen yetiştirilmesi, öğretmen okulları ile köy enstitüleri yeni öğretim programı ve meslekte olgunlaşma konularının incelenmesi
8. İlkokul öğretmenlerini ilgilendiren diğer konular ve genel olarak ilköğretim sorunları

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde tamamıyla ilköğretim üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu şurada ilk defa okul öncesi eğitim ve özel eğitim ile ilgili

konular görüşülmüştür. Çevre eğitimi ile ilgili bir gündem maddesi ise bu şurada yer almamaktadır.

Bu şurada alınan kararlar şu şekildedir:

1. İlkokul programının amaç ve ilkeleriyle içeriği arasında ahenk sağlanması
2. Toplu öğretim anlayışının ikinci devrede de hâkim olması
3. Aylık ve yıllık saatlerin kullanılmasında esneklik sağlanması
4. Programların yaygınlaştırılmadan önce denenerek geliştirilmesi karara bağlanmıştır.

Ayrıca; İlköğretim Kanun Taslağı üzerinde görüşmeler yapılmıştır.

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde, toplu öğretim anlayışının ortaokulda da kullanılmasına karar verilmesi önemli görülmektedir. Ayrıca ilk kez, bir programın yaygınlaştırılmadan önce denenmesi karara bağlanmıştır. Yani pilot uygulamanın ilk kez beşinci şurada karara bağlandığını söyleyebiliriz.

Çevre eğitimi ile ilgili bir karar bu şurada da yer almamaktadır. Bu durum Türkiye’de çevre sorunlarının o yıllarda çok büyük seviyelerde olmadığını göstermektedir. Çevre sorunlarının çok olmamasını ise Türkiye’de köy hayatını sürenlerin oranının yüksek olmasına bağlayabiliriz. TÜİK verilerine göre 1955 yılında Türkiye nüfusunun %72’si köylerde yaşamaktadır (TÜİK, 2013).

4.3.1.6. Altıncı Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

6.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Ahmet Özel başkanlığında 18-23 Ağustos 1957 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı, mesleki eğitim ile halk eğitimin önemi üzerinde durmuş, Türkiye’nin ekonomik ve endüstriyel gelişiminin mesleki eğitim ile olan ilişkisine vurgu yapmıştır.

Bu şurada gündem maddeleri açıkça belirtilmemiştir.

Bu şurada alınan kararlar ise şu şekildedir:

1. Yapı ve sanat enstitülerinin 1. devrelerinin ilk iki sınıfında atölye çalışmalarının o yaş çocuklarının özelliklerinin dikkate alınarak azaltılması
2. Enstitü kısımlarının öğrenim sürelerinin üç yıla çıkarılarak sanat lisesi hâline getirilmesi
3. Bu okulların programlarının gözden geçirilerek, Yabancı Dil, Müzik, Beden Eğitimi derslerine de yer verilmesi
4. İlkokul mezunları için çırak okulları açılması
5. Teknikerlerin sorumluluk ve görevlerini tespit eden mevzuatın yeniden ele alınması
6. Gündüz tekniker okullarının 2 yıl, akşam tekniker okullarının 3 yıl öğrenim süresinin olması
7. Bu okullarda günün ihtiyaçlarına göre şube açılması
8. Tekniker niteliğindeki personelin yetiştirilme işinin önceden planlanması
9. Sanat enstitülerinin bazı bölümlerine kız öğrenci alınması karara bağlanmıştır
10. Ticaret ortaokullarının ve ticaret liseleri bünyesindeki 1. devrelerin klasik ortaokullara denkliğinin sağlanması,
11. Ticaret liselerinde öğrencilere daha fazla uygulamalı meslek bilgisi verilmesi,
12. Yabancı dil saatlerinin arttırılması,
13. Yabancı dille öğretim yapan kolejlerde ticaret şubesinin açılması,
14. Kız enstitülerinde, sekreterlik şubelerinin açılması görüşlerini Şûra Genel Kurulu benimsememiştir.

Şura kararları incelendiğinde şurada çoğunlukla mesleki eğitim ile ilgili teknik konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu kararlar arasında dikkat çekici olanlardan biri, meslek okullarına ilk kez kız öğrencilerin alınması karar verilmesidir.

Ayrıca ilk kez bu şurada yabancı dil ders saatlerinin artırılması gerektiği söylenmektedir. Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili doğrudan ya da dolaylı bir karar alınmamıştır.

4.3.1.7. Yedinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

7.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Hilmi İncesulu başkanlığında 5-15 Şubat 1962 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı özetle, öğrencilerin yeteneklerine göre yönlendirilmesi gerektiğini, ülke çapında merkezi bir sınav yapılmasının önemini ve ölçme değerlendirmenin her kademedede sağlıklı ve bilimsel bir şekilde yapılmasının zorunluluğunu dile getirmiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şunlardır:

- A. İlköğretim
- B. Ortaöğretim
- C. Kız Teknik Öğretim
- D. Erkek Teknik Öğretim
- E. Ticaret Öğretimi
- F. Eğitimimizde Ölçme ve Değerlendirme
- G. Çeşitli Olgunluk İmtihanları
- H. Yükseköğretim
- İ. Özel Okullar
- J. Dış Kültür Münasebetleri
- K. Din İle İlgili Eğitim ve Öğretim
- L. Beden Eğitimi ve Sağlık
- M. Millî Savunma İle İlgili Eğitimi ve Öğretim
- N. Eğitim Vakıfları

Bu şurada gündem maddeleri başlıklar şeklinde verilmiştir. Gündem maddeleri incelendiğinde eğitim ile ilgili birçok konu üzerinde durulduğu fakat çevre ile ilgili bir konuya değinilmediği görülmektedir.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Milli eğitim temel ilkesi belirlenmiştir.
2. İlköğretim kanununa dönük yönetmelikler belirlenmiştir.
3. Yeni ortaokul eğitim programı geliştirilip uygulamaya konulacaktır.
4. Olgunluk imtihanları tasarısı yapılacaktır.
5. Lise programlarında bazı zorunlu değişiklikler yapılacaktır.
6. Kız enstitüleri ile ilgili müfredat çalışmaları bitirilecektir.
7. Erkek sanat enstitüleri ile ilgili program ve yönetmelik tasarıları bitirilecektir.
8. Akşam kız sanat okulları programı yapılacaktır.
9. Sanat enstitülerine dayalı okullar ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.
10. Ölme ve değerlendirme etkinlikleri bilimsel olarak yapılacaktır.
11. Güzel sanatlar akademisi ile ilgili çalışmalar tamamlanacaktır.
12. Devlet konservatuarları ile ilgili kanun tasarısı hazırlanacaktır.
13. Özel okullarla ilgili kanun teklifi hazırlanacaktır.
14. İmam hatip okulları ile ilgili program yapılacaktır.
15. Yabancı ülkelerde öğrenci yetiştirme ile ilgili yönetmelik hazırlanacaktır.
16. Daha nitelikli öğretmen yetiştirecek kurumlarla ilgili kanuni düzenlemeler yapılacaktır.
17. Öğretmenlik mesleğini cazip haline getirecek çalışmalar yapılacaktır.
18. Milli savunma ile ilgili eğitim süreci Askerlik Öğretim Müdürlüğünce yürütülecektir.
19. Beden eğitimi ve sağlık konuları özel olarak ele alınacaktır.

20. Eğitim vakıfları ile ilgili konular Talim ve Terbiye kurulunca yürütülecektir.
21. Opera ve tiyatro ile ilgili düzenlemeler yapılacaktır.
22. Eski eserler ve müzeler konusunda yapılacak çalışmalar Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğünce yürütülecektir.
23. Kütüphaneler ile ilgili çalışmalar Kütüphaneler Genel Müdürlüğünce yürütülecektir.
24. Ders kitapları ile ilgili çalışmalar Yayın Müdürlüğünce yürütülmelidir.
25. Halk eğitimi ile ilgili çalışmalar Halk Eğitimi Genel Müdürlüğünce yürütülmelidir.
26. Dış ilişkiler ile ilgili çalışmalar Dış Münasebetler Genel Müdürlüğünce yürütülmelidir.

7.Milli Eğitim şurası kararları incelendiğinde daha önce yapılan şuralara göre çok daha kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. Eğitim ile ilgili hemen hemen her konuda yasal düzenlemeleri içeren teklifler verilmiştir. Fakat bu şurada da çevre eğitimi ile ilgili alınan bir karar bulunmamaktadır. Bu duruma sebep olarak henüz eğitim sisteminin tam oturmayışını ve eğitimle ilgili öncelikli sorunların çözülmeye çalışılmasını gösterebiliriz.

4.3.1.8. Sekizinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

8.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Prof. Dr. Orhan OGUZ başkanlığında 28 Eylül- 3 Ekim 1970 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı özetle, öğrencilere bilgi yüklemenin doğru olmadığını, onlara öğrenme ve inceleme yollarını gösteren, bilimsel düşünme ve araştırma yeteneğini kazandıran bir esası getirmenin doğru olacağını belirtmiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Ortaöğretim Sistemimizin Kuruluşu
2. Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde ortaöğretim ve yükseköğretim üzerinde durulduğu görülecektir. Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili bir gündem maddesi yer almamaktadır.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Türk Milli Eğitim Sisteminin temel yapısı belirlenmiştir.
2. İlköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim programları belirlenmiştir.
3. Hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlar belirlenmiştir.
4. Hayata veya iş alanlarına hazırlayan programlar belirlenmiştir.
5. Az masraflı tesis, araç ve gereç isteyen programlar belirlenmiştir.
6. Masraflı tesis ve atölyeler gerektiren programlar belirlenmiştir.
7. Ortaöğretimde yatay ve dikey geçiş kuralları belirlenmiştir.
8. Sınıf geçme veya ders geçme ilkeleri belirlenmiştir.
9. Not verme düzeni belirlenmiştir.
10. Bitirme imtihanları ve diplomaların verilme şekli belirlenmiştir.
11. Yükseköğretime geçiş sistemi ile ilgili teklifler sunulmuştur.

8.Milli eğitim şurası kararları incelendiğinde program geliştirme çalışmalarının devam ettiği görülmektedir. Bu şurada özellikle ders geçme ve bir üst kademeye yerleşme ilkeleri üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu duruma sebep olarak Türkiye’de eğitime devam etmek isteyen kişi sayısındaki artışı gösterebiliriz. Yine bu şurada da çevre eğitimi ile ilgili bir karar görmemekteyiz. Buna sebep olarak, Türkiye eğitim sistemindeki ciddi sorunların çözümüne odaklanmanın çevre eğitimini gölgede bırakmasını gösterebiliriz.

4.3.1.9. Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

9.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Mustafa ÜSTÜNDAĞ başkanlığında 24 Haziran- 4 Temmuz 1974 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış

konusmasında milli eğitim bakanı özetle, eğitim sistemindeki öğrencileri eleyici mantığın değiştirilerek, her bir öğrencinin kapasitesi ölçüsünde genel kültür kazanarak ve iş hayatına adım adım hazırlanarak yetiştirildiği bir mantığa bürünmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Millî Eğitim Sisteminin bütünlüğü içinde programlar
2. Öğrenci akışını düzenleyen kurallar

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde eğitim programları ve kurallar üzerinde durulduğu görülmektedir. Çevre eğitimi ile ilgili bir gündem maddesi bu şurada yer almamaktadır.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Milli eğitim temel kanunu ve milli eğitimin temel ilkeleri şurada belirtilmiştir.
2. Okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul, lise ve yükseköğretim ile ilgili dersler ve müfredat ayrıntılı olarak incelenecektir.
3. Hayata ve iş alanlarına hazırlayan programlar ayrıntılı incelenecektir.
4. Ortaöğretimde ders geçme ve kredi düzeni ile ilgili çalışmalar yapılacaktır.
5. Değerlendirmede süreç odaklı değerlendirme yöntemleri kullanılacaktır.
6. Süreç odaklı değerlendirme amacına dönük ‘toplu dosya’ uygulamasına geçilecektir.
7. Ölçme işlemlerinde geçerlik ve güvenirlik ilkelerine uygun hareket edilecektir.
8. Oluşturulacak yeni sistemle ilgili ayrıntılı bir uygulama planı yapılacaktır.
9. Tüm kademelerde tek kitap uygulamasına geçilecektir.
10. Yıllık çalışma takvimi yeniden düzenlenecektir.
11. Rehberlik ve araştırma hizmetleri geliştirilecektir.
12. Öğretmenlikte bölge hizmeti düzeni getirilecektir.

13. X. Milli Eğitim şurası öğretmenlik mesleğinin sorunlarının incelenmesine tahsis edilecektir.

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde tüm kademelerdeki derslere dönük ayrıntılı bir analiz yapıldığı görülmektedir.

İlk kez bu şurada çağdaş değerlendirme yöntemlerinden olan ‘toplu dosya’ yöntemine geçilmesine karar kılınmıştır. Portfolyo olarak anılan ‘toplu dosya’ yönetimi; öğrenciye ve başkalarına öğrencinin bir veya daha fazla alandaki başarılarını sunma amaçlı olarak öğrenci çalışmalarının yansıtılmasıdır (Arter ve Spandel,1991).

Yine öğretmenlere bölge hizmeti düzeni ilk kez bu şurada karara bağlanmıştır.

Şurada üzerinde durulan derslerin tamamı incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili doğrudan bir derse rastlamamaktayız. Ancak Fen Bilgisi dersinin ayrıntılı olarak müfredat programının yapıldığı düşünülürse bu dersin kapsamı içerisine giren çevre eğitime dolaylı olarak değinildiğini söyleyebiliriz. Fakat buradaki çevre eğitimi doğanın korunmasına dönük bilinç kazandırmayı değil doğrudan doğanın tanıtılmasını içermektedir.

4.3.1.10. Onuncu Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

10.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Hasan SAĞLAM başkanlığında 23-26 Haziran 1981 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı özetle, ‘Bu şurada yapılan çalışmalar; millî dayanaklarımızı güçlendiren, çağdaş görüşlere yer veren, devlet kalkınma plan ve hedefleriyle uyum sağlayan, eğitim ve öğretimde, mesleki tekniğe ağırlık veren okul endüstri ilişkisini geniş şekilde kuran insanımızı çok iyi yetiştiren ve ona iş bulan bilim ve teknolojiyi esas alan temele dayanmalıdır.’ şeklinde düşüncesini açıklamıştır.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Türk Millî Eğitim Sistemi

2. Bu Sistemin Bütünlüğü İçinde Eğitim Programları
3. Öğrenci Akışını Düzenleyen Kurallar
4. Öğretmen Yetiştirme

Gündem maddeleri incelendiğinde bu maddelerin bir önceki şurada ele alınan konularla iç içe olduğu gözükmemektedir. Gündem maddeleri çevre eğitimi ile ilgili bir bilgi içermemektedir.

Bu şurada alınan kararlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Okul öncesi eğitimi 0–5 yaş (0–60 ay) çocuklarının eğitimi
2. Ana sınıflarının başlangıçta zorunlu olmayan ancak zamanla zorunlu kılınacak bir düzey olarak alınması
3. Okul öncesi eğitimin amaç ve görevlerini belirleme, yaygınlaştırma, eğitim programının yapılması
4. Okul öncesi eğitim gören çocukların gelişimini izlemede kullanılmak üzere "Öğrenci Gelişim Dosyası" ve izleme araçları geliştirilmesi
5. Temel eğitime giriş yaşının 7'den 6'ya indirilmesi ve zorunlu eğitimin 5 yıldan temel eğitimin tümünü kapsayacak biçimde 8 yıla çıkarılması
6. Temel eğitimin yaygınlaştırılmasında yerel özelliklere göre yatılılık, araçla taşıma ve benzeri yöntemlerden yararlanılması
7. Fırsat eşitliğini sağlamada, okullar arası farklılıkları görmek ve gerekli tedbirleri almak amacıyla karşılaştırmalı sınavlar yapılması
8. Hâlen görev yapmakta olan temel eğitim kurumları öğretmenlerinden yüksek öğrenim görmüş olanların imkânlar ölçüsünde bu eğitimden geçmeleri sağlanmalı. Ayrıca sınıf öğretmenlerinin alan öğretmenliğine geçişlerinin açık tutulması konusunda sürekli önlemlerin alınması
9. Orta eğitimin kapsamının, çok amaçlı lise (değişik programlı tek tip lise) ile mesleki ve teknik okullardan ibaret olacak biçimde yeniden düzenlenmesi

10. Okul öncesi, temel eğitim 1. Kademe, temel eğitim ikinci kademe, ortaöğretim kurumlarına ve öğretmen yetiştiren kurumlara öğretmen ve üst düzey diğer eğitim personelinin yetiştirilmesi

Şura kararları incelendiğinde şu yorumları yapabiliriz.

Okul öncesinin zamanla zorunlu olması düşüncesi ilk kez bu şurada ortaya atılmıştır. Temel eğitimin yaygınlaştırılması için yapılacak çalışmalar üzerinde önemle durulmuştur. Okula başlama yaşını 7'den 6'ya çekmek için ilk kez görüş bildirilmiştir. Temel eğitimi 5 yıldan 8 yıla çıkarmak için ilk kez görüş bildirilmiştir.

Çevre eğitimi ile ilgili bir karar bu şurada yer almamaktadır. Eğitim sistemiyle ilgili temel birçok sorun büyük oranda çözülmüşken hala çevre ile ilgili kararların alınmamasını, Türkiye'de henüz çevre duyarlılığı ve çevre bilincinin hem toplumda hem de Milli Eğitim camiasında yeterince gelişmemiş olmasına bağlayabiliriz.

4.3.1.11. On Birinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

11.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Hasan SAĞLAM başkanlığında 8-11 Haziran 1982 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı bu şuranın amacını; 'Türk öğretmenin ve eğitim uzmanının niteliklerini Atatürk İnkılâpları ve İlkeleri doğrultusunda belirleme ve bu konudaki çeşitli sorunlara çözümler arama, kararlara ulaşma ve uygulamalara temel esaslar getirme' olarak ifade etmiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Millî Eğitim hizmetlerinden öğretmen ve eğitim uzmanları (durum ve sorunları)
2. Öğretmen eğitiminin gelişimi
3. Öğretmen eğitiminde hizmet öncesi sorunlar ve öneriler
4. Eğitim uzmanlarının eğitimi
5. Öğretmen ve uzmanların hizmet içi eğitimi

6. Öğretmen ve uzmanların sorunları, çözüm ve önerileri

Bu şurayı diğer şuralardan ayıran en önemli özellik, şurada sadece öğretmenlik mesleğiyle ilgili sorunlara eğilmesidir. Ayrıca bu şura, bir önceki şuradan sadece 1 yıl sonra toplanmasıyla da diğer şuralardan ayrılmaktadır. Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili bir gündem maddesi yer almamaktadır.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Öğretmen Eğitiminin Genel Amaçları belirlendi.
2. Ülkemizdeki Başlıca Eğilimler ve Gelişmeler analiz edildi.
3. Öğretmen Yetiştirmeye İlişkin Mevcut Sorunlar ortaya konuldu.
4. Öğretmen Yetiştirme Programlarında İçerik Kategorilerinin Düzeni Ve Ağırlığı belirlendi.
5. Öğretmen ve uzmanların hizmet içi eğitimi yöntemleri belirlendi.
6. Öğretmen ve uzmanların sorunları, çözüm ve önerileri ortaya konuldu.

Bu şuranın karar maddeleri incelendiğinde tümüyle öğretmen eğitimi üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu durum, eğitimdeki en önemli değişkenlerden olan öğretmen niteliğinin öneminin anlaşıldığını göstermektedir. Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili bir karar yer almamaktadır.

4.3.1.12. On İkinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

12.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Hasan Celal GÜZEL başkanlığında 18-22 Haziran 1988 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı bu şuranın amacını; “21’inci yüzyılın başında dünyanın gelişmiş ülkeleri arasında iddialı olmak istiyorsak, önemli bir role sahip olmak istiyorsak, mutlaka Millî Eğitimimize daha fazla önem vermek zorundayız” şeklinde özetlemiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Türk Eğitim Sistemi.
  - a. İlköğretim (Temel Eğitim)
  - b. Genel ve Mesleki ve Teknik Orta Öğretim
  - c. Yükseköğretime Geçiş
  - d. Öğrenci Başarısının Değerlendirilmesi (Ölçme ve Değerlendirme)
2. Yükseköğretim
3. Öğretmen Yetiştirme
4. Eğitimde Yeni Teknolojiler
5. Türkçe ve Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi
  - a. Türkçe Eğitim ve Öğretim
  - b. Yabancı Dil Eğitim ve Öğretimi
6. Eğitim Finansmanı
  - a. Türk Eğitiminin Finansman Kaynakları
  - b. Eğitim Yatırımları
7. Öğretim Programları (Müfredat Programları)

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde eğitim ile ilgili çeşitli konulara değinileceği görülmektedir. Çevre eğitimi ile ilgili ise bir gündem maddesi bu şurada yer almamaktadır.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Hâlen liselerin bünyesinde bulunan ortaokulların tamamen ilköğretim bünyesine alınması
2. Sekiz yıllık mecburi öğretime geçişin, bir program ve sistem bütünlüğü içinde uygulanması; VI. plan dönemi sonuna kadar tedricen yaygınlaştırılması
3. Ortaokullar ile ilköğretim okullarının son iki yılında her öğrenci için ayrı bir değerlendirme dosyası tutulması

4. Okullarda tabiat koleksiyonları, müzeler, sergiler, seralar ve hayvan yetiştirme yerlerinin kurulması; öğrencilerin gözlem, araştırma ve uygulama yapmalarının teşvik edilmesi; çevrede mevcut müzelerin ve benzeri yerlerin gezdirilmesi
5. Ortaöğretimin, bütün öğrencileri ilgi ve istidatları doğrultusunda, günün ihtiyaçları çerçevesinde geliştirilen çeşitli programlarla yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlanması
6. Ortaöğretim kurumlarından yükseköğretime geçişte Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezince uygulanmakta olan sınavların tedrici olarak kaldırılması
7. Yeni teknolojilerin, uygulamaya konulmasında üretim, donatım ve bunları kullanacak bilgili, becerikli insan gücü gibi gerekli alt yapı faktörlerinin yeterli düzeyde dikkate alınmasına özen gösterilmesi
8. Öğretim programlarının düzenlenmesinde; vazgeçilmez zorunluluk olarak görülen millîlik özelliğinin yanında, sevgi esasına dayanan demokratik davranış geliştirme, hür düşünce ve hoşgörü unsurlarına da yer ve önem verilmesi

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde eğitim sistemindeki pürüzleri gidermeye dönük adımlar atıldığı görülmektedir. Bu kararlar arasında çevre eğitimi ile ilgili bir karar yer almamaktadır. 1988 yılında yapılan bu şurada çevre eğitimi ile ilgili bir kararın yer almayışı Türkiye’de çevre bilincinin ve duyarlılığının hala çok düşük seviye olduğu göstermektedir.

4.3.1.13. On Üçüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

13.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Avni AKYOL başkanlığında 15-19 Ocak 1990 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı bu şurayı, ‘Cumhuriyet tarihimizde ilk defa sadece yaygın eğitim konusunda, ülkemizde bu alanda ilgili çalışmalar yapan bakanlıkların, üniversitelerimizin, diğer resmî, özerk, özel ve gönüllü kuruluşların yetkili temsilcileriyle toplanmış bulunmaktadır.’ şeklinde özetlemiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Yaygın Eğitimde Kavram, Kapsam ve Eğilimler
2. Yaygın Eğitimde Organizasyon ve İş birliği
3. Yaygın Eğitimde Yatırım ve Finansman
4. Yaygın Eğitimde Personel

Bu şuranın kararları incelendiğinde şurada sadece yaygın eğitim üzerinde durulduğu görülmektedir. Örgün eğitim tamamlayıcısı olan yaygın eğitimin üzerinde çokça durulması oldukça önemlidir. Fakat bu şurada da çevre eğitimi ile ilgili bir gündem maddesine yer verilmemiştir.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Sosyal kültürel kurs programları içinde sanat eğitimine ağırlık verilmedi.
2. Demokrasi ve çevre konusuna ağırlık verilmedi.
3. Halkın yaygın eğitime katılması hususunda motivasyonu sağlanmalıdır.
4. Yaygın eğitimde alınan belgelerin örgün eğitimdeki denklikleri belirlenerek, iki sistem arasında yatay ve dikey geçişler sağlanmalıdır.
5. Yaygın eğitimde kazanılan bilgi ve becerilerin bireyin güncel yaşamında fonksiyonel olmasını sağlayıcı tedbirler alınmalıdır.

Bu şura kararları incelendiğinde ikinci kararda çevre konusuna ağırlık verilmesi gerektiği görüşü dile getirilmiştir. Cumhuriyette günümüze tüm şuralar incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili ilk açık kararın bu 13. Şurada alındığını söyleyebiliriz. Bu şuranın doğrudan yaygın eğitimle ilgili olması çevre eğitimi konularının daha çok yaygın eğitim kapsamında düşünüldüğünü göstermektedir. 1990 yılına gelindiğinde milli eğitim bünyesinde çevre bilincinin ve duyarlılığının yavaş yavaş oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Bu duruma sebep olarak da Türkiye’deki sanayileşme ve kentleşme ile ortaya çıkan sorunların 1980’li yıllardan itibaren artmaya başlamasını gösterebiliriz (Aydoğan, 1999).

4.3.1.14. On Dördüncü Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

14.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Nahit MENTEŞE başkanlığında 27-29 Eylül 1993 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı ‘Cumhuriyetimizin kuruluşundan günümüze kadar eğitim sistemimizde çok önemli gelişmeler sağlanmış, pek çok sorunlara çözümler aranmış, çareler bulunmuş; ancak, sorunlar bitmemiştir. Millî Eğitimimizin öncelikli sorunlarından olan eğitim yönetimi ve yöneticiliği, Okul Öncesi Eğitimi konuları 14. Millî Eğitim Şûrası gündemine alınmış bulunmaktadır.’ diyerek şura gündemini özetlemiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Eğitim Yönetimi ve Eğitim Yöneticiliği
2. Okul Öncesi Eğitimi

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde çevre eğitim ile ilgili doğrudan bir gündem maddesi görülmemektedir.

Bu şurada alınan kararlar özetle şu şekildedir:

1. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Merkez, Taşra ve Yurtdışı Teşkilatları yeniden gözden geçirilerek, fonksiyonel bir yapıya kavuşturulacak; bu teşkilatlarda çalışacak yönetici ve uzmanların nitelikleri unvanları, atanmaları ve yer değiştirmeleri ile ilgili mevzuat düzenlemeleri yapılacaktır.
2. Öğretim kurumlarında yapılacak denetim faaliyetlerinde kullanılacak ölçütler ve uygulanacak ilkeler, önceden belirlenerek denetleneceklere bildirilecek; denetim sonucundan ilgiliye bilgi verilecektir.
3. Eğitim-insan gücü-istihdam ilişkisini göz önünde bulundurarak, iş hayatı ile okul programlarının birbirleriyle uyumlu olması sağlanacak, meslek standartları geliştirilecektir

4. Okul Öncesi Eğitimi'nin geliştirilerek yaygınlaştırılması, Kalkınma Planlarındaki hedeflere ulaşılması sağlanacaktır.
5. Millî Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı ile iş birliği içerisinde işletmelerde kreş açma uygulaması sağlanacak, kapsamının genişletilmesi hususunda gerekli mevzuat çalışmalarına başlatılacaktır. Bu hususun sağlık reformu çalışmalarında dikkate alınması sağlanacaktır.
6. Sınıf öğretmeni yetiştiren Eğitim Fakültelerinin programlarına Okul Öncesi Eğitimi okul öncesi öğretmeni yetiştiren fakültelerin programlarına da sınıf öğretmenliği ile ilgili derslerin konulması sağlanacaktır.

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili bir karar görülmemektedir. Bu duruma sebep olarak bu şuranın kapsamının oldukça dar olmasını gösterebiliriz. Çevre eğitimi ile ilgili kararları ancak öğretim programlarının içeriğine yoğunlaşan şuralarda görebilmekteyiz.

4.3.1.15. On Beşinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

15.Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Turhan TAYAN başkanlığında 13-17 Mayıs 1996 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı 'Millî eğitim sistemimizi 2000'li yılların toplumsal, bilimsel ve teknolojik gelişmelerine uygun olarak yapılandırmak, geleceğimizin teminatı çocuk ve gençlerimiz başta olmak üzere, tüm toplumumuzu çağın gereklerine göre yetiştirmek amacıyla düzenlenmektedir.' Diyerek bu şuranın gündemini özetlemiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. İlköğretim ve Yönlendirme
2. Ortaöğretimde Yeniden Yapılanma
3. Yükseköğretime Geçişin Yeniden Düzenlenmesi
4. Toplumun Eğitim İhtiyacının Sürekli Karşılanması

5. Eğitim Sisteminin Finansmanı

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde eğitim sistemiyle ilgili reformist bir yaklaşımla şuranın yürütüleceğini görmekteyiz. Çevre eğitimi ile ilgili ayrıca bir gündem maddesi bu şurada yer almamaktadır.

Bu şurada alınan önemli kararlar şu şekildedir:

1. Yakın bir gelecekte 5-6 yaş okul öncesi eğitim, ilköğretim bünyesine alınmalı, ilköğretim kesintisiz 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanmalı, 8 yıl sonunda tek tip diploma verilmeli, 9. sınıf liseye ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olmalı, böylece ilköğretimde zorunlu 2+8+1 sistemi oluşturulmalıdır. Çocukluğun tam yaşandığı, çocukların kendilerini, ailelerin de çocuklarını tanıdığı bu dönemde bulunanlar çırak yapılmamalıdır. Uzun vadede zorunlu eğitim 18 yaşını kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.
2. Bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alan hedefleri ilköğretim programlarında dengeli olarak yer almalıdır.
3. Eğitim programlarının bilgi yükleme karakterli yapısı, yerini bilgiye ulaşma ve araştırma tekniklerinin kazanılmasına bırakmalıdır.
4. Eğitim-öğretim iş günü süresi artırılmalıdır.
5. Eğitim-öğretim, öğretmen merkezli olmaktan çıkartılıp, öğrenci merkezli duruma dönüştürülmelidir.
6. Okul öncesinden itibaren ailenin eğitimi, önemli bir boyut olarak ele alınmalıdır. "Aile Katılım Programları" ve "Ana Baba Okulları" yaygınlaştırılmalıdır.
7. Üniversitelerde farklı branşlardaki yükseköğretim mezunları için düzenlenen pedagojik formasyon kurslarına mutlaka son verilmelidir.
8. Yönetimde gerçek katılım ortamı oluşturularak; öğrenci, öğretmen, veli ile çevrenin katkı ve katılımı sağlanmalıdır.
9. Yönelme çalışmaları ilköğretimin altıncı yılından itibaren başlatılmalı, ortaöğretim ve yükseköğretime doğru sürdürülmeli, ÖSS ve OYS yerine

öğrencilerin eğitim özgeçmişlerini ve topyekûn gelişimlerini dikkate alan bir değerlendirme sistemi geliştirilmelidir.

10. Ders kitaplarının, yeniden kullanılmasına olanak sağlayıcı bir sistem geliştirilmelidir.

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde öğrenci merkezli eğitime geçiş gibi eğitimin temel politikalarında ciddi değişiklikler önerildiği görülmektedir. Bu şurada doğrudan çevre ile ilgili bir karar yer almamaktadır. Ancak birçok kararda Avrupa Birliğine atıf yapılması, Avrupa Birliği'nin çevre konusundaki duyarlılığını akla getirmektedir. Ayrıca onuncu kararda yer verdiğimiz “ders kitaplarının yeniden kullanılması” ifadesi çevre ile ilgili dolaylı bir karar olarak düşünülebilir. Çünkü ders kitaplarının eldesinde kullanılan ağaçların bu yolla gereksiz yere kesilmesi önlenabilir. Bu durumda çevre duyarlılığına dönük bir tutum olarak düşünülebilir.

4.3.1.16. On Altıncı Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

16. Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Metin BOSTANCIOĞLU başkanlığında 13-17 Kasım 1999 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Açılış konuşmasında milli eğitim bakanı, ‘Türk Millî Eğitiminin en büyük danışma kurulu olan bu şûrada alınan kararların, orta öğretimde reform niteliğinde yasalara öncülük etmesini diliyoruz.’ Diyerek şuranın gündemini özetlemiştir.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Mesleki Ve Teknik Eğitimin, Orta Öğretim Sistemi Bütünlüğü İçinde Ağırlıklı Olarak Yeniden Yapılandırılması
2. Okul Ve İşletmelerde Meslek Eğitimi Ve İstihdam
3. Mesleki Ve Teknik Eğitim Alanına Öğretmen Ve Yönetici Yetiştirme
4. Mesleki Ve Teknik Eğitimde Sınavsız Yükseköğretime Geçiş
5. Mesleki Ve Teknik Eğitimde Finansman

Bu şuranın gündem maddeleri incelendiğinde şurada ortaöğretim konularının masaya yatırılacağı görülmektedir. Gündem maddeleri içinde çevre eğitimi konuları yer almamaktadır.

Bu şurada alınan önemli kararlar şu şekildedir:

1. Orta öğretim, bugünkü parçalı yapıdan kurtararak birlik içinde çeşitliliği yansıtan, kaynak kullanımında verimliliği getiren; yeterliğe dayalı, çok amaçlı ve demokratik bir yapılanmaya dönüştürülmeli; böylece genel ve mesleki liseler ve değişik sektörler için var olan okul türleri ve yaygın eğitim kurumları yerine, farklı amaçlara göre düzenlenmiş program çeşitliliğine yer veren kurumsallaşmaya geçilmelidir.
2. Yöresel ihtiyaçlara göre kadınlara yönelik hizmet ve üretim alanları belirlenmeli, bu konuda eğitim verilmesi sağlanmalıdır.
3. Mesleki eğitim programlarında ve buna dayalı iş alanlarında, mevcut iş gücünün ekonomiye kazandırılmasında eğitim bir bütün olarak algılanmalı, üretim içinde kadınların istihdamına ağırlık verilmelidir.
4. Mesleki ve teknik öğretim kurumları ile meslek yüksekokulları ve mesleki ve teknik eğitim fakültelerinde görev yapan atölye ve meslek dersleri öğretmenleri ile öğrenciler, iş kazalarına karşı sigorta ettirilmeli ve sigorta primi devletçe karşılanmalıdır.
5. Mesleki ve teknik eğitim fakültelerinin beceri ağırlıklı programlarına ilgili mesleki ve teknik orta öğretim programlarından mezun olan öğrenciler alınmalı, öğretmenlik mesleğini özendirmek amacıyla diğer öğretmenlik programlarının genel ortaöğretim mezunlarına da açık tutulmasına devam edilmelidir.
6. Millî Eğitim Bakanlığı, cari, yatırım ve transfer ödeneklerinin harcaması tüm eğitim birimlerine en kısa sürüde ulaşması konusunda Maliye Bakanlığı ile etkili ve sürekli bir iş birliği yapmalıdır.

Şura kararları incelendiğinde bu şuranın sadece mesleki ortaöğretim politikaları üzerinde durduğunu görmekteyiz. Mesleki ortaöğretim programları ile ilgili çok sayıda kararın yer aldığı bu şurada çevre eğitimi ile ilgili bir konu görüşülmemiştir. Türkiye'

de çevre sorunların oldukça yükseldiği bu dönemde yapılan şurada çevre ile ilgili herhangi bir konunun görüşülmemesi, çevre eğitiminin hala önemli bir konu olarak görülmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum ise ileride telafisi olmayan sorunlara yol açacaktır.

4.3.1.17. On Yedinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

17. Milli eğitim şurası dönemin milli eğitim bakanı Ömer Dinçer başkanlığında 13-17 Kasım 2006 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Sunuş kısmında dönemin Talim ve Terbiye Kurulu başkanı İrfan Erdoğan, ‘Bu şurada eğitim sistemimiz, kademeler arası geçişler, yönlendirme ve sınav sistemi ile küreselleşme ve AB sürecinde Türk eğitim sistemi boyutlarıyla değerlendirildi.’ Diyerek şura gündemini özetlemiştir.

Bu şurada gündem maddelerine rapor kısmında yer verilmiştir.

Bu şurada alınan kararlar başlık halinde şöyledir:

1. Türk Millî Eğitim Sisteminde Kademeler Arasında Geçişler, Yönlendirme Ve Sınav Sistemi
2. Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi
3. Her bir başlık altında alınan önemli kararlardan birkaçı şu şekildedir:
4. Özel gereksinimli çocuklar için yeterli sayıda özel eğitim sınıfının bulunmaması, mevcut özel eğitim sınıflarının fiziki koşullarının yetersiz olması ve alan öğretmenlerinin sayısal yetersizliği sorunları en kısa sürede giderilmelidir.
5. 60-72 aylık çocukluk çağını kapsayan okul öncesi eğitim döneminin zorunlu hale getirilmesi için çalışmalara başlanmalıdır.
6. Cumhuriyetin 100. yılını kutlayacağımız 2023 yılında okul öncesi eğitimdeki 36-60 aylık çocuklar için okullaşma oranı % 80’e ulaşmalıdır.
7. İlköğretim 8. sınıf sonunda yapılan OKS kaldırılmalı; bunun yerine öğrenci başarısının, zihinsel ve sosyal gelişimlerinin izlenmesine yönelik rehberlik hizmetlerine, öğretmenler kurulu ile ailelerin kararına dayalı bir yöneltmeye

ağırlık verilmelidir. Ölçme ve değerlendirme; öğrencilerin öğrenme eksikliklerinin saptanması, öğrenme başarılarının artırılması ve öğretim hizmetinin geliştirilmesi amacıyla kullanılmalıdır.

8. Ortaöğretim kurumlarına kaydolun öğrencilerin 10. sınıfın sonuna kadar bu kurumlar arasında yatay ve dikey geçiş yapabilmelerine izin verilmelidir.
9. Yaşam boyu öğrenmeyi destekleyecek, geliştirecek ve yaygınlaştıracak ulusal eğitim politikaları oluşturulmalıdır.
10. İnsan hakları, demokrasi ve çevre bilinci oluşturma eğitime önem verilmelidir (Şura raporu 22. Karar maddesi).
11. Öğretmen yetiştirme programları öğretmene, birey-çevre-toplum bağlantılarını kurmasını sağlayacak, toplumsal sorumluluklarını kazandıracak ve geliştirecek derslerle ilgili eksikliklerini tamamlamada yardımcı olmalıdır. YÖK tarafından üniversitelere gönderilen paket programlar; üniversite, MEB ve meslek örgütleri arasında iş birliği ile AB standartları da dikkate alınarak, eğitim ve toplum bilimleri bakış açısıyla yeniden düzenlenmelidir (Şura raporu 53. Karar maddesi).

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili iki karar maddesi görmekteyiz. Bu iki madde yukarıda 7.ve 8. kararlardan olarak sunulmuştur. Bu iki karar maddesinin de 'Küreselleşme Ve Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi' başlığı altında verilmesi, Türkiye'de çevre bilincinin iç dinamikler ile değil de dış dinamikler ile şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca çevre bilincine ayrı bir karar maddesi açılmamış, çevre bilinci, insan hakları ve demokrasi ile birlikte verilmiştir. Bu durum Türkiye'de çevre bilincinin evrensel değerlerden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. 8.karar maddesinde ise Fen Bilimleri dersinin ana hedeflerinden olan birey-toplum-çevre bağı tüm öğretmenler için ortak bir öğrenme alanı olarak belirlenmiştir. Yine bu karar maddesinde AB standartlarına vurgu yapılmıştır. Bu durum ise Türk Eğitim sisteminin gelişiminde AB'nin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

4.3.1.18. On Sekizinci Milli Eğitim Şurasının Çevre Eğitimi Açısında Değerlendirilmesi

Genel sekreter olarak Halil Aşıcı'nın görevlendirildiği bu şura 01-05 Kasım 2010 tarihinde toplanmıştır.

Bu şuranın gündem maddeleri şu şekildedir:

1. Öğretmenin Yetiştirilmesi, İstihdamı ve Mesleki Gelişimi
2. Eğitim Ortamları, Kurum Kültürü ve Okul Liderliği
3. İlköğretim ve Ortaöğretimin Güçlendirilmesi, Ortaöğretime Erişimin Sağlanması
4. Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi
5. Psikolojik Danışma, Rehberlik ve Yönlendirme

Şuranın gündem maddeleri incelendiğinde eğitimle ilgili çok sayıda değişken şura gündemine alınmıştır. Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili ayrıca bir gündem maddesi yer almamaktadır.

Bu şurada alınan kararlar şu şekildedir:

1. Öğretmen yetiştirilmesi üniversite bazında ele alınmalı, öğretmenlik veya eğitim üniversitesi kurulmalıdır.
2. Eğitim-öğretim yılı başında ve sonunda yapılan mesleki çalışmalar iyi bir planlama ile etkin bir şekilde değerlendirilmeli, öğretmenlerin eğitim teknolojilerini kullanarak internet üzerinden interaktif yöntemlerle hizmet içi eğitim almaları sağlanmalı ve öğretmenlerin kendi gelişimlerinden sorumlu olacakları okul temelli bir sistem geliştirilmelidir
3. Eğitim ortamları, dünyada ve Türkiye’de kabul gören “hayat boyu öğrenme stratejisi” dikkate alınarak tasarlanmalıdır.
4. Okul yöneticilerinin, moral lider olarak söz ve davranışlarıyla okul toplumunun üyeleri için bir davranış ve rol modeli olmaları sağlanmalı, okul müdürleri etik liderlik davranışları sergilemelidir.

5. Öğrencilerin ve velilerin okulda yönetim ve karar süreçlerine daha fazla katılmaları sağlanmalıdır.
6. Ortaöğretim kurumlarında seçmeli olan demokrasi ve insan hakları dersi, ortak dersler arasına alınmalıdır.
7. “Sanat İnsanı Yetiştirme Projesi” ve “Değerler ve Eğitimi Projesi” hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır.
8. Psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde geçerli-güvenilir ölçme ve değerlendirme araçları kullanılarak kanıta dayalı sistemin etkin olarak kullanılması sağlanmalıdır.

Bu şurada alınan kararlar incelendiğinde, çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir karar maddesi görülmemektedir. Eğitimle ilgili çok sayıda çağdaş kararın alındığı bu şurada çevre eğitimine hiç değinilmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Hâlbuki 21.yüzyılın başlarında tüm dünyada çevre sorunları oldukça artmış bu yüzden de gelişmiş ülkelerde çevre eğitimi programlarının oluşturulması öncelikli amaçlardan biri haline getirilmiştir.

4.3.2. Türkiye’nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Anlaşmalarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Bu bölümde Türkiye’nin taraf olduğu tüm uluslararası çevre anlaşmaları çevre eğitimi açısından incelenecektir.

Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası çevre anlaşmaları aşağıda verilmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2013):

1. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (**Floransa Sözleşmesi**)
2. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (**Bern Sözleşmesi**)
3. Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi (**Barselona Sözleşmesi**)
4. Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi (**Balina Avcılığı Sözleşmesi**)

5. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (**Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi**)
6. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (**Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi**)
7. Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Sözleşme (**Marpol 73/78**)
8. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme (**Dünya Mirası Sözleşmesi**)
9. Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi (**Stockholm Sözleşmesi**)
10. Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (**Bükreş Sözleşmesi**)
11. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi (**CITES Sözleşmesi**)
12. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Sözleşme (**Viyana Sözleşmesi**)
13. Özellikle Afrika'da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (**Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi**)
14. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (**Ramsar Sözleşmesi**)
15. Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu İle İlgili Uluslararası Sözleşme (**Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi**)
16. Petrol Kirliliği Zararlarının Tazmini İçin Bir Fonun Kurulmasıyla İlgili Uluslararası Sözleşme (**Fon Sözleşmesi**)
17. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme (**Basel Sözleşmesi**)
18. Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi
19. Kyoto protokolü

4.3.2.1. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (Floransa Sözleşmesi)

21 Kasım 2000'de Floransa'da imzalanan bu sözleşmeyi Türkiye 10 Haziran 2003'te onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Bu sözleşmenin amaçları peyzaj korunmasını, yönetimini ve planlanmasını geliştirmek ve peyzaj konularında Avrupa işbirliğini düzenlemektir (Madde 3).

Bu sözleşmenin çevre eğitimi ile ilişkili olan bölümü Madde 6'da özel önlemler başlığı altında şu şekilde verilmiştir:

A. Bilinç düzeyinin yükseltilmesi

Her bir taraf, sivil toplumun, özel örgütlerin ve kamu makamlarının peyzajların değeri, rolü ve bunlarda yapılan değişiklikler konusunda bilinç düzeyini yükseltmeyi yükümlenir.

B. Yetiştirme ve eğitim

Her bir Taraf,

- a. Peyzaj değerlendirmesi ve işlemleri uzmanlarının yetiştirilmesini;
- b. Peyzaj politikası, peyzaj korunması, yönetimi ve planlaması konularında kamu ve özel sektörlerdeki meslek sahipleri ve ilgili dernekler için çok disiplinli yetiştirme programları;
- c. İlgili ders konularında peyzajlara bağlı olan değerlere ve peyzajların korunması, yönetimi, planlanmasının ortaya çıkarttığı meselelere değinen okul ve üniversite dersleri geliştirmeyi yükümlenir.

Bu maddeleri incelediğimizde Avrupa Peyzaj Sözleşmesi çok açık olarak çevre eğitimine dönük programlar yapılmasını dile getirmiştir. Sözleşme metninin yapısı gereği yapılacak programların içeriği konusunda ayrıntılı açıklamalara girilmemiştir. Ayrıca bilinç düzeyinin yükseltilmesi ile ilgili ayrı bir madde verilmesi ve bu maddenin program yapılmasına dönük maddeden önce verilmesi ilgi çekicidir. Burada çevre eğitiminin öncelikli amacının çevre bilinci oluşturmak olduğunu çıkarabiliriz.

Bu sözleşmede okul dışı eğitim süreciyle ilgili bir başka karar sözleşmenin 8. Maddesinde “Karşılıklı yardımlaşma ve bilgi değişim” başlığı altında şu şekilde verilmiştir:

Taraflar, bu Sözleşmenin diğer maddelerine göre alınan önlemlerin etkinliğini arttırmak için işbirliği yapmayı ve özellikle,

- a. birbirlerine deneyim havuzu oluşturmak ve bilgi değişim yoluyla peyzaj konularında teknik ve bilimsel yardımda bulunmayı ve araştırma projelerinin sonuçlarını vermeyi;
- b. özellikle yetiştirme ve enformasyon amaçlarıyla peyzaj uzmanları değişimini geliştirmeyi;
- c. sözleşme’nin hükümlerinin kapsadığı tüm konularda bilgi değişiminde bulunmayı yükümlenirler.

Bu maddelerin çevre eğitimi ile doğrudan ilgili olmadığını görebiliriz. Fakat okullarda yapılacak programların niteliğinin artırmak adına burada yer verilen maddeler kapsamında çalışmalar yapılması önemlidir. Taraf ülkeler arasında yapılacak işbirliği çevre eğitimi ile ilgili hazırlanacak programlara katkı sunacaktır.

4.3.2.2. Avrupa'nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi

19 Eylül 1979’da Bern’de imzalanan bu sözleşmeyi Türkiye, 9 Ocak 1984’te onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Bu Sözleşmenin amacı; yabani flora ve faunayı ve bunların yaşama ortamlarını muhafaza etmek, özellikle birden fazla devletin işbirliğini gerektirenlerin muhafazasını sağlamak ve bu işbirliğini geliştirmektir(Madde 1.1).

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili verilen tek madde şu şekildedir:

“Her akit taraf, yabani flora ve fauna ile bunların yaşama ortamlarının muhafazasının gerektirdiği eğitimi ve genel bilgi yayımını geliştirecektir” (Madde3.3).

Bu madde incelendiğinde çevre eğitime doğrudan bir vurgu görmekteyiz. Sözleşme metninin yapısı gereği bu eğitimin nasıl yapılacağına dair bir ayrıntı verilmemiştir.

4.3.2.3. Akdeniz'in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi

12 Haziran 1981'de Barselona'da imzalanan bu sözleşmeyi Türkiye 22 Temmuz 2002'de onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Bu sözleşmenin amacı giriş bölümünde; 'İlgili Devletler ve uluslararası kuruluşlar arasında eşgüdümlü ve kapsamlı bir bölgesel yaklaşım çerçevesinde, Akdeniz Alanı deniz ortamının korunması ve iyileştirilmesi için yakın işbirliği yapmak' olarak belirtilmiştir.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilişkilendirebileceğim karar 15. Maddenin ilk bölümünde şu şekilde verilmiştir:

“Akit Taraflar, yetkili makamlarının Sözleşme ve Protokollerinin uygulanması alanında çevrenin durumuna, çevreyi olumsuz etkileyen ya da etkileyebilecek etkinliklere ve önlemlere ve Sözleşme ile Protokollerini uyarınca gerçekleştirilen etkinliklere ya da alınan önlemlere ilişkin bilgilere halkın uygun biçimde erişmesine olanak sağlanmasını güvence altına alacaklardır” (Madde 15.1).

Bu maddeyi incelediğimizde sözleşme uyarınca yapılacak etkinlikler konusunda halkın bilgi erişimini koruma altına alan bir yaklaşımı görmekteyiz. Halkın bilgi erişimi eylemini doğrudan çevre eğitimi ile ilişkilendirebiliriz. Sonuç olarak, çevre eğitimi sadece okullar ve formal eğitim ile sınırlandırılmaz.

4.3.2.4. Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi

2 Aralık 1946'da Washington'da imzalanan bu sözleşmeyi Türkiye 2011 yılında onaylayarak yürürlüğe sokmuştur.

Bu anlaşmanın amaçları; tüm balina türlerinin korunması, uygun koruma türlerinin geliştirilmesi ve balina doğal kaynaklarının korunması olarak belirtilmiştir (Madde 1. 1).

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir karar maddesi yer almamaktadır.

4.3.2.5. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

1992’de Rio’da imzalanan bu sözleşmeyi Türkiye 1996 yılında onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Bu Sözleşmenin, ilgili hükümleri uyarınca takip edilecek amaçları, biyolojik çeşitliliğin korunması; bu çeşitliliğin unsurlarının sürdürülebilir kullanımı; genetik kaynaklar ve teknoloji üzerinde sahip olunan bütün hakları dikkate almak kaydıyla, bu kaynaklara gereğince erişimin ve ilgili teknolojilerin gereğince transferinin sağlanması ve uygun finansmanın tedariki de dâhil olmak üzere, genetik kaynakların kullanımından doğan yararların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımıdır (Madde 1).

Bu sözleşmede çevre ile ilişkili bölümler aşağıda verilmiştir:

Madde 12. Araştırma ve Eğitim:

Akit Taraflar, gelişmekte olan ülkelerin özel ihtiyaçlarını dikkate alarak:

Biyolojik çeşitliliğin ve unsurlarının belirlenmesi, korunması ve sürdürülebilir kullanımı için alınacak tedbirler konusunda bilimsel ve teknik eğitim ve öğrenim programları düzenleyip idame ettirecek ve bu eğitim ve öğrenim için gelişmekte olan ülkelerin özgün ihtiyaçlarına gereğince destek sağlayacaklardır;

Diğer hususların yanı sıra Bilimsel, Teknik ve Teknolojik Danışma Amaçlı Yan Organ’ın tavsiyeleri doğrultusunda Taraflar Konferansı’nın alacağı kararların da gereğini yerine getirerek, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve sürdürülebilir kullanımına katkıda bulunan araştırmaları geliştirecek ve teşvik edeceklerdir; ve

Biyolojik kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı için yöntemler geliştirirken, biyolojik çeşitlilik araştırmalarındaki bilimsel gelişmelerin kullanılmasını teşvik edecek ve bu konuda işbirliği yapacaklardır.

Madde 13. Kamu Eğitimi ve Bilgilendirme:

Akit Taraflar:

Biyolojik çeşitliliği korumanın önemini ve bunun için gerekli tedbirlerin anlaşılmasını, medya aracılığı ile yayınlanmasını ve bu konuların eğitim programlarına dahil edilmesini kolaylaştıracak ve teşvik edeceklerdir; ve

Biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı ile ilgili eğitim ve halkı bilgilendirme programlarının geliştirilmesinde diğer devletlerle ve uluslararası örgütlerle uygun biçimde işbirliği yapacaklardır.

Bu maddeler incelendiğinde Birleşmiş Milletlerin çevre sözleşmelerinde çevre eğitimine oldukça önem verdiği sonucunu çıkarabiliriz. Madde 12'nin a bendi dikkatle incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili programlar yapılırken programın yapıldığı ülkenin özgün ihtiyaçlarının da önemsenmesi gerektiğini vurguladığı görülecektir. Bu durum programlar uygulanırken ortaya çıkabilecek olası sorunları azaltması adına önemlidir.

Madde 13'te ise halkın bilgilendirilmesinde medya organlarının etkin kullanımı talep eden bir anlayış görmektedir. Bu anlayış çok sayıda kişiye ulaşma çabasının bir ürünü olarak görülebilir.

4.3.2.6. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

21 Mart 1994'te imzalanan bu sözleşmeye Türkiye, 24 Mayıs 2004'te taraf olmuştur.

Madde 2, Sözleşme'nin nihai amacını "Sözleşme'nin ilgili hükümlerine göre, atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi önleyecek bir düzeyde tutmayı başarmak" olarak tanımlamıştır. Bu amaç "Böyle bir düzeye, ekosistemlerin iklim değişikliğine doğal bir şekilde uyum sağlamasına, gıda üretimini tehdit etmeyecek ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir şekilde devamına izin verecek bir zaman dâhilinde ulaşılmalıdır" hükmü ile niteliklendirilmiştir.

Bu sözleşmenin çevre eğitimi ile ilgili hükümleri aşağıda verilmiştir:

“İklim değışikliğı ile ilgili olarak öğretim, eğitim ve kamu bilinci oluşturmakta ve hükümet dışı kuruluşlar da dâhil olmak üzere bu sürece en geniş katılım sağlamayı teşvik için işbirliği yapacaktır” (Madde 4.1.i).

Taraflar, 4 üncü Maddenin, 1 (i) paragrafı kapsamındaki yükümlölüklerini yerine getirirken:

a) Ulusal yasalarına, yönetmeliklerine ve kapasitelerine göre, ulusal, yerine göre alt bölgesel ve bölgesel düzeylerde, aşağıdaki hususları destekleyecek ve kolaylaştıracaklardır:

(i) İklim değışikliğı ve etkileri konusunda kamu eğitimi ve bilinçlendirilmesi programları geliştirilmesi ve uygulanması;

(ii) iklim değışikliğı ve etkileri konusundaki bilgiye kamunun erişmesi;

(iii) iklim değışikliğı ve etkilerine karşı konulmasına ve uygun karşı strateji geliştirilmesine kamunun katılımı; ve

(iv) Bilimsel, teknik ve idarî personelin eğitimi.

b) Aşağıdaki hususlarda, yerine göre mevcut organları kullanarak, uluslararası düzeyde işbirliği yapacak ve teşvik edeceklerdir;

(i) iklim değışikliğı ve etkileri hakkında eğitsel ve kamu bilinçlendirilmesi malzemelerinin geliştirilmesi ve değışimi; ve

(ii) Ulusal kurumların güçlendirilmesini ve bu alandaki uzmanların, özellikle gelişmekte olan ölkelerdeki uzmanların eğitimi için personel değışimi veya görevlendirilmesini de içerecek şekilde, öğretim ve eğitim programları geliştirilmesi ve uygulanması

Birleşmiş Milletler iklim değışikliğı sözleşmesinde çevre eğitimi ile ilgili oldukça önemli hükümler yer almaktadır. Bu hükümleri incelediğimizde çevre eğitiminin okullarda yapılacak olan eğitim-öğretim boyutu ile okul dışında yapılacak kamu bilinci boyutunun ayrı düşünüldüğünü görmekteyiz. Buna sebep olarak okulun işleyişi ile kamu bilgilendirme programlarında oldukça farklı olmasını gösterebiliriz. Yine bu hükümlerde, çevre eğitimi için oluşturulacak programlarda görev alacak

uzmanların diğer ülkelerin işbirliği ile yetiştirilmesi gerektiği söylenmektedir. Bu durum küresel anlamda bir çevre bilinci oluşturma hedefine hizmet etmektedir.

4.3.2.7. Denizlerin Gemiler Tarafından Kirletilmesinin Önlenmesine Ait Sözleşme

1973'te imzalanan bu sözleşmeye Türkiye 1990'da taraf olmuştur. Sözleşmenin amacı Madde 1.1'de şu şekilde belirtilmiştir:

Zararlı maddelerin veya birleşiminde bu zararlı maddeleri ihtiva eden sıvıların Sözleşme hükümlerine aykırı hareket edilerek denize boşaltımı neticesinde deniz çevresinin kirlenmesini önlemek amacı ile Sözleşme Tarafları bağlı bulundukları bu Sözleşme ve Eklerinin hükümlerine uymakla yükümlüdürler.

Bu sözleşmenin tüm hükümleri incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir hükmün olmadığı sonucuna varılmıştır.

4.3.2.8. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme

1972 yılında imzalanan bu sözleşmeye Türkiye 1982'da taraf olmuştur. Bu sözleşmenin amacı madde 4'te şu şekilde verilmiştir:

Bu sözleşmeye Taraf olan Devletlerden her biri 1 ve 2 nci maddelerde sözü edilen ve topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, saklanması, sergilenmesi ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul eder. Bunun için, kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ve uygun olduğunda özellikle malî, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü Uluslararası yardım ve işbirliği sağlayarak elinden geleni yapar.

Bu sözleşmenin çevre eğitimi ile ilgili hükümleri eğitim programları alt başlığı altında şu şekilde verilmiştir:

MADDE : 27

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, kendi halklarının, Sözleşmenin 1 ve 2'nci maddelerinde tanımlanan kültürel ve doğal mirasa karşı değerbilirlik ve saygılarını güçlendirmek için, bütün uygun araçlarla ve özellikle eğitim ve tanıtma programlarıyla çaba göstereceklerdir.
2. Devletler, kamuoyunu kültür mirasını tehdit eden tehlikelerden ve sözleşmenin uygulanması için yürütülen etkinliklerden geniş biçimde haberdar edeceklerdir.

MADDE : 28

Sözleşme uyarınca Uluslararası yardım alan bu Sözleşmeye Taraf Devletler, kendisi için yardım alınan kültürel varlığın öneminin ve bu yardımın oynadığı rolün herkesçe bilinmesi için gerekli önlemleri alırlar.

Bu hükümleri incelediğimizde kültürün ve doğal mirasın korunmasında eğitimin hayati rolüne dikkat çekilmiştir. Yine 28.maddede, kültürel varlığının öneminin tüm vatandaşlarca anlaşılması için önlemler alınması gerektiği söylenmiştir. Şüphesiz bu önemin anlaşılmasında basın-yayın organları önemli bir role sahiptir.

4.3.2.9. Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi

2004 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye Türkiye 2009 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amacı madde 1'de "Bu Sözleşmenin amacı, Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesinin 15. ilkesinde belirlenen önleyici yaklaşım çerçevesinde, insan sağlığı ve çevreyi kalıcı organik kirleticilerden korumaktır." şeklinde ifade edilmiştir.

"Bu stratejilere ilişkin ve bu stratejiler doğrultusunda bilinçlenmeyi sağlayacak olan öğretim ve eğitim faaliyetlerini teşvik edecek adımlar (Madde 5.a.4)", bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili ilk madde olarak göze çarpmaktadır.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili en ayrıntılı hüküm 10.maddede yer almaktadır. Bu madde de yer alan hükümle şu şekildedir:

1. Her bir Taraf, kendi olanakları çerçevesinde şunları teşvik edecek ve kolaylaştıracaktır:

- a. Kendi politika ve karar oluşturucularının kalıcı organik kirleticilere ilişkin olarak bilinçlendirilmesi;
- b. 9. Maddenin 5. fıkrası dikkate alınarak Kamuoyuna, kalıcı organik kirleticilere ilişkin mevcut bütün bilgilerin sunulması;
- c. Özellikle kadınlar, çocuklar ve en az eğitilmiş kesimler için kalıcı organik kirleticiler; ve aynı zamanda bunların sağlık; ve çevre üzerindeki etkileri ile alternatifleri hakkında eğitsel programların ve kamuoyu bilinçlendirme programlarının geliştirilmesi ve uygulanması;
- d. Kalıcı organik kirleticilerin ve onların sağlık ve çevresel etkilerinin ele alınmasında ve yeterli çözümleri geliştirmede, bu Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak ulusal düzeyde girdi sağlamak için fırsatlar verilmesi dâhil, Kamuoyu katılımının sağlanması;
- e. İşçilerin, bilim adamlarının, eğitimcilerin ve teknik ve idari personelin eğitimi;
- f. Eğitim ve kamuoyu bilinçlendirme malzemelerinin ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilmesi ve değişiminin sağlanması ve
- g. Eğitim ve yetiştirme programlarının, ulusal ve uluslararası düzeylerde geliştirilmesi ve uygulanmasıdır.

Bu maddeye ait hükümleri incelediğimizde, sözleşmeye konu olan kalıcı organik kirleticilerle ilgili doğrudan bir eğitim ve yetiştirme programı yapılması gündeme getirilmiştir. Bu durumun, kalıcı organik kirleticilerle ilgili toplumsal duyarlılığı, tabandan başlayarak en etkili bir şekilde yayma amacına hizmet ettiğini söyleyebiliriz.

4.3.2.10. Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi

1994 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye, Türkiye yine 1994 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin nihai amacı madde 6'da 'Akit Tarafların her biri, Karadeniz deniz çevresinin nereden kaynaklanmış olursa olsun bu Sözleşmenin Ekinde belirtilen maddelerle kirlenmesini önleyeceklerdir.' Şeklinde özetlenmiştir.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

4.3.2.11. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi

1973 yılında imzaya açılıp 2007 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye Türkiye 1996 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amacı, ‘Nesilleri uluslar arası ticaret nedeniyle tehlike altına girmiş hayvan ve bitki türlerinin uluslar arası ticaretinin, belirli kurallar dâhilinde yapılmasını sağlayarak, dünyanın ortak malı olan biyolojik varlıkların sürdürülebilir kullanımının sağlanmasına katkıda bulunmaktır.’ Olarak özetlenebilir (Dış İşleri Bakanlığı, 2012).

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir hüküm yer almamaktadır.

4.3.2.12. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Sözleşme

1985 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye Türkiye 1991 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amacı özet olarak; “Taraflar, bu Sözleşme'nin ve taraf oldukları yürürlükteki protokollerin hükümlerine uygun olarak, ozon tabakasında değişikliğe yol açan veya açabilecek insan faaliyetlerinden kaynaklanan ya da kaynaklanabilecek olumsuz etkilere karşı insan sağlığını ve çevreyi korumak için gerekli tedbirleri alacaklardır.” şeklinde belirtilmiştir (Madde 2. 1).

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır. Bu duruma sebep olarak, sözleşmenin oldukça teknik bir konu üzerinde durmasını ve devlet odaklı yaptırımları gerektirmesini gösterebiliriz.

4.3.2.13. Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

1994 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye Türkiye 1998 yılında taraf olmuştur.

Bu Sözleşmenin amacı; “Etkilenen ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasına katkıda bulunmak üzere Gündem 21 ile uyumlu entegre bir yaklaşım çerçevesinde uluslararası işbirliği ve ortaklık düzenlemeleri ile desteklenen her düzeyde etkin eylemler yoluyla, özellikle Afrika’da olmak üzere ciddi kuraklık ve/veya çölleşmeye maruz ülkelerde, çölleşmeyle mücadele etmek ve kuraklığın etkilerini hafifletmektir.” şeklinde verilmiştir (Madde 2. 1).

Bu sözleşmenin çevre eğitimi ile ilgili bölümü aşağıda verilmiştir:

1. Taraflar, çölleşmeyle mücadele ve kuraklığın etkilerini hafifletme çabalarında kapasite oluşturulmasının, yani kurumlaşma, eğitim ve yerel ve ulusal kapasitelerin geliştirilmesinin öneminin bilincindedirler ve yerine göre:
  - a. yerel örgütlerin ve sivil toplum kuruluşların işbirliği ile yerel halkın özellikle de kadın ve gençlerin başta yerel düzeyde olmak üzere her düzeyde tam katılımını sağlayarak;
  - b. çölleşme ve kuraklık alanındaki eğitim ve araştırma kapasitesini ulusal düzeyde güçlendirerek;
  - c. ilgili teknoloji, yöntem ve tekniklerin daha etkin yayılmasını sağlamak üzere destek ve yaygınlaştırma hizmetlerini kurarak ve/veya güçlendirerek ve kırsal kuruluş üyeleri ile saha elemanlarını doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve korunmasına yönelik katılımcı yaklaşımlar konusunda eğiterek;
  - d. yerel halkın bilgi, know-how ve uygulamalarının kullanılmasını ve yayılmasını mümkün olan her yerde teknik işbirliği programları ile hızlandırarak;
  - e. çevresel açıdan duyarlı teknolojileri ve geleneksel tarım ve hayvancılık yöntemlerini gerektiğinde modern sosyo-ekonomik koşullara uyarlayarak;
  - f. yakıt olarak oduna bağımlılığı azaltmak üzere başta yenilenebilir enerji kaynakları olmak üzere alternatif enerji kaynaklarının kullanımına uygun eğitim ve teknolojiyi sağlayarak;
  - g. etkilenen gelişmekte olan ülke Tarafların 16 ncı madde uyarınca bilgi toplama, analiz ve değişim alanlarındaki kapasitelerini güçlendirmek üzere, karşılıklı anlaşmaya göre işbirliği yoluyla programlar geliştirerek ve uygulayarak;

- h. yeni beceriler geliştirecek eğitimin sağlanması da dâhil olmak üzere, alternatif yaşam biçimlerini yenilikçi yöntemlerle destekleyerek;
- i. kuraklık koşulları ve gıda üretimi konusunda erken uyarı bilgilerinin yayılmasına ve kullanılmasına yönelik verilerin toplanması ve analizinden sorumlu personel, yönetici ve karar vericileri eğiterek;
- j. mevcut ulusal kurumların ve yasal çerçevelerin daha etkin işletilmesi ve gereğinde yenilerinin oluşturulmasının yanı sıra stratejik planlama ve yönetimi güçlendirerek; ve
- k. etkilenen gelişmekte olan ülke Tarafların kapasite oluşturma faaliyetlerini kültürel değişim programları yoluyla ve uzun dönemli bir etkileşimli öğrenim ve araştırma süreci çerçevesinde güçlendirerek kapasite oluşumunu teşvik edeceklerdir.

Bu sözleşmenin çevre eğitimi ile ilgili hükümleri incelendiğinde, bu eğitiminin hangi alanlara yoğunlaşacağı ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu alanları yenilenebilir enerji, kültürel değişim, kuraklık, gıda üretimi, sürdürülebilirlik olarak özetleyebiliriz.

Ayrıca çölleşme sorunu yaşamayan ülkelerin de bu sözleşmeye taraf olması, dünyada çevre duyarlılığı konusunda birlikte hareket edilmeye çalışıldığını bize göstermektedir.

4.3.2.14. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme

1971 yılında imzalanan bu sözleşmeye, 1982 Paris protokolü ile değişmiş şekline Türkiye 1994 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amacı madde 3'te 'Akit taraflar, planlamalarını listeye dahil ettirdikleri sulak alanların korunmasını geliştirecek ve ülkelerindeki diğer sulak alanların mümkün olduğunca akıllıca kullanılmasını sağlayacak şekilde formüle edecek ve uygulayacaklardır.' şeklinde belirtilmiştir.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır.

4.3.2.15. Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu İle İlgili Uluslararası Sözleşme

1992 yılında imzalanan bu sözleşmeye Türkiye 2000 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amacı; petrol kirliliğinden kaynaklanan zararların önlenmesi ve olası zararların hukuki sorumluluğunun belirlenmesi olarak özetlenmiştir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011).

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır. Bu duruma sebep olarak, hukuki sorumluluğun halkla doğrudan bir bağının olmaması gösterilebilir.

4.3.2.16. Petrol Kirliliği Zararlarının Tazmini İçin Bir Fonun Kurulmasıyla İlgili Uluslararası Sözleşme

1992 yılında imzalanan bu sözleşmenin 2003 protokolüne Türkiye 2012 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amacı madde 3'te; 'Uluslar arası belirlenen karasularında gerçekleşen kirlilik zararının önlenmesi veya en aza indirilmesi için alınan önleyici tedbirlerin belirlenmesi' olarak belirtilmiştir.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır. Bu duruma sebep olarak sözleşmenin nihai amacının kamu nezdinde bir bilinç oluşturmaya dönük olmamasını gösterebiliriz.

4.3.2.17. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme

1989 yılında imzalanan bu sözleşmeye Türkiye 1994 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmede tehlikeli atıkların sınır ötesi taşınımının ve bertarafının kontrolüne ilişkin çok sayıda hüküm yer almaktadır. Fakat bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır. Bu durum sözleşme konusunun doğrudan devletlerarası hukuki düzenlemeleri içermesi ile açıklanabilir.

4.3.2.18. Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi

1979 yılında imzalanan bu sözleşmeye Türkiye 1983 yılında taraf olmuştur.

Sözleşmenin amacını; ‘Bir devletin ulusal egemenliği altındaki alanda bulunan ve ferdî emisyon kaynakları veya kaynak gruplarının katkılarının genel olarak ayırt edilmesinin mümkün olmadığı bir mesafeden bir diğer Devletin ulusal egemenliği altındaki alanda ters etkileri olan hava kirlenmesinin önlenmesi’ olarak özetleyebiliriz.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili bir hüküm yer almamaktadır.

4.3.2.19. Kyoto sözleşmesi

2005 yılında yürürlüğe giren bu sözleşmeye Türkiye 2009 yılında taraf olmuştur.

Bu sözleşmenin amaçları şu şekildedir:

- Atmosfere salınan sera gazı miktarı %5'e çekilecek,
- Endüstriden, motorlu taşıtlardan, ısıtmadan kaynaklanan sera gazı miktarını azaltmaya yönelik mevzuat yeniden düzenlenecek,
- Daha az enerji ile ısınma, daha az enerji tüketen araçlarla uzun yol alma, daha az enerji tüketen teknoloji sistemlerini endüstriye yerleştirme sağlanacak, ulaşımda, çöp depolamada çevrecilik temel ilke olacak,
- Atmosfere bırakılan metan ve karbon dioksit oranının düşürülmesi için alternatif enerji kaynaklarına yönelinecek,
- Fosil yakıtlar yerine örneğin bio dizel yakıt kullanılacak,
- Çimento, demir-çelik ve kireç fabrikaları gibi yüksek enerji tüketen işletmelerde atık işlemleri yeniden düzenlenecek,
- Termik santrallerde daha az karbon çıkartan sistemler, teknolojiler devreye sokulacak,
- Güneş enerjisinin önü açılacak, nükleer enerjide karbon sıfır olduğu için dünyada bu enerji ön plana çıkarılacak,

- Fazla yakıt tüketen ve fazla karbon üreten daha fazla vergi alınacaktır.

Bu sözleşmede çevre eğitimi ile ilgili hüküm şu şekildedir (Madde 10.e):

İnsani ve kurumsal kapasite başta olmak üzere, ulusal kapasite geliştirme de dâhil eğitim ve yetiştirme programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasında, uygun olduğu yerde, mevcut organların kullanılmasında özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu alanda uzman yetiştirebilecek personelin değişimleri veya geçici görevlendirilmelerinde uluslararası düzeyde işbirliği yapmak ve teşvik etmek ve iklim değişikliği konusunda ulusal düzeyde kamu bilincini ve halkın bilgiye erişimini kolaylaştırmak.

Bu hüküm incelediğinde Kyoto sözleşmesinin iklim değişikliği konusunda kamu bilinci oluşturmada eğitim odaklı bir anlayışa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Yukarıda verilen maddede eğitim programı yapılmasından bahsetmesi bu anlayışı açıkça ortaya koymaktadır.

4.3.3. Kalkınma Planlarının Çevre Eğitiminin İncelenmesi

4.3.3.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967):

1.Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanış amacı planın giriş bölümünde şu şekilde verilmiştir:

İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak bir demokratik düzeni kesin olarak seçmiş olan Türk Milletinin, Anayasamızda açık ifadesini bulan iktisadi ve sosyal hayatı, keyfi ve plansız davranış tecrübelerine son verip adalete, tam çalışma esasına ve herkesin insan haysiyetine yaraşır bir yasayış seviyesi sağlanması amacına dönük olarak bu plan hazırlanmıştır.

Bu kalkınma planında eğitim ile ilgili verilen en genel ifade şu şekildedir:

“Eğitim, istenilen bir yaşama düzenine ulaşmak çabası olan kalkınmanın en etkili araçlarından biridir. Ulaşılmak istenen düzenin değerlerini yerleştirmek, toplumu bu hedefe yöneltecek kişi ve grup davranışlarını yaratmak buna engel olabilecek değer

ve davranışları değiştirmek eğitim yoluyla olur. Eğitim aynı zamanda kalkınma çabasının gerçekleşmesi için gerekli nitelikte ve sayıda elemanların yetiştirilmesinde de başlıca yoldur. Bunların yanında eğitim, toplumun yaratıcı gücünü ve verimini artıran, toplumda kişilere kabiliyetlerine göre yetişme imkânı sağlayacak sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerini gerçekleştiren en etkili araçtır. Ayrıca eğitim insanlara, doğal ve toplumsal çevrelerini tanımak, bilinçli hareket etmek imkânlarını veren, refah ve mutluluklarını artıran en önemli sosyal hizmettir”.

Bu planla eğitim faaliyetleri doğrudan istihdam politikalarıyla ilişkilendirilmiştir. Bu durum planda “Eğitim kurumları işgücüne başlıca arz mekanizması olarak kabul edilmiştir.” cümlesiyle ifade edilmiştir.

Planda eğitimin o günkü konumu oldukça ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Bu analiz eğitimin hedeflerini doğru ortaya koyma adına oldukça önemli görülmektedir.

Bu kalkınma planında öncelikli eğitim hedefleri şu şekilde verilmiştir (s: 457):

- Çeşitli eğitim bölümlerindeki gelişme, tablolarda belirtilen yönde yapılacaktır. Böylece orta öğretim çağındaki gençlerin büyük bir bölümü teknik ve meslekî eğitime yöneltilecektir. Bu amacın gerçekleşmesi için Teknik Öğretim, çıraklıktan teknisyenliğe kadar bütünüyle sanayi ile bağlantılı, onun imkân ve ihtiyaçlarıyla uyuşan bir sistem olarak kurulmalı ve işletilmelidir.
- Öğretmen yetiştiren kurumların gelişmelerine öncelik verilecek, bunların gelişmeleri plânda belirtilen sayıların gösterdiği yön ve çapta olacaktır. Bu kurumların yurdun imkân ve ihtiyaçlarına uyan bir sistem içinde kurulmasına dikkat edilmelidir.
- Plânda lise ve ortaokulların temel görevlerinin üst okulları besleme olduğu, kabul edilmiştir. Buna göre, bu temel okulu bitirenlerin üst okullara gidebilmelerini sağlayacak geniş tedbirlere başvurularak bu seviyeye kadar yükseltilebilmiş bu öğrencilerden en çok fayda elde edilmelidir.

Planın tüm bölümleri dikkatlice incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili bir bilgi içermediğini görmekteyiz.

4.3.3.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972):

2.Beş Yıllık Kalkınma Planının hazırlanış amacı, planın 1.bölümünde şu şekilde verilmiştir (s: 2):

“İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Türk milletini hür ve medeni bir ortamda, demokrasi ve karma ekonomi düzeni izinde adalete ve tam çalışma esasına bağlı olarak herkes için İnsanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesine ulaştırmayı gaye edinmiştir. Plan, Türkiye'de bir yandan fert başına geliri hızla ve devamlı olarak artırmayı hedef alırken, öte yandan çeşitli gelir grupları ve bölgeler arasında dengeli gelişmeyi sağlamak, çok sayıda vatandaşa iş imkânları yaratmak, kalkınmanın nimet ve külfetlerinin fırsat eşitliğine, sosyal adalet ilkesine göre paylaşılarak iktisadi ve sosyal düzende olumlu bir gelişme elde etmek amaçlarına göre hazırlanmıştır” .

Bu kalkınma planında eğitimin amacı eğitim ilkeleri bölümünde şu şekilde verilmiştir (s: 158):

“Eğitimin gayesi vatandaşlara çevrelerini tanımak, şuurlu davranmak, toplum yapısı değişmelerine uyabilmek, kazanılan bilgi ve maharetlerle kendisinin ve çevresinin refah ve mutluluğunu moral değerlerini artırmak kabiliyetini veren sosyal bir hizmet sağlanmasıdır. Eğitim yolu ile vatandaşlara toplum içinde ve çalışma alanlarında gerekli bilgi, alışkanlık ve kabiliyetler verilecek bu amaçla eğitim kademelerinin çalışma hayatı ile ilişkisi sağlanacaktır. Vatandaşların devamlı değişen bir dünya için hazırlanması gerçekleştirilecektir.”

Bu planda eğitimin genel politikaları şu şekilde verilmiştir (s: 176):

- Eğitim kademelerindeki dikey geçişler, kabiliyetli olanların, eğitimin en üst kademelerine kadar çıkmalarını sağlayacak yönde düzenlenecektir. Orta öğretim seviyeli meslek ve teknik okullarından mezun olanların kendi konularında daha yüksekokullara devamları yukarı seviyeye yetiştirici ve yukarı seviyedeki okullara bağlı hazırlık sınıfları ile özel bir seçim sistemi ile gerçekleştirilecektir. Öğretmen yetiştiren 'kurumların bina, teçhizat ve öğretim kadrolarının istenen niteliğe ulaştırılması öncelik taşıyacaktır.

- Öğretmenlerin diğer çalışma alanlarına kaymalarını önleyici, bölgesel dağılımını dengeleyici, mevcut öğretmenlerden azami yararlanmayı sağlayıcı bir politika uygulanacaktır.
- İlköğretim dışındaki bütün öğretim kademelerinden imkânları yeterli olmayan öğrencilerin kabiliyetleri oranında ve fırsat eşitliği içinde yararlanmaları, artırılacak parasız yatılılık ve burs vermek yoluyla sağlanırken, ilerde ödeme şartı olan kredi hacmi artırırken imkânları yeterli olan öğrencilerin eğitim masraflarına sınırlı sayıda da olsa katılmaları sağlanacaktır. Çeşitli yatılı okullara alınacak öğrencilerin ne kadarının ilkokulu mezunu olacağı yıllık programlarla tespit edilecektir. Bu oran yüzde 75'ten aşağı olamaz.
- Bir alanda insan gücü ihtiyacı kesin olarak belli olmadan, özellikle meslek ve teknik öğretim alanında yeni meslek dal veya kademeleri ile ilgili eğitim bilimleri ve yeni okullar açılmayacaktır. Açılacak her okul veya kademenin mezunlarının hakları ve standartları öğrenci alınmadan ayrıntılı olarak tespit ve ilan edilecektir.
- Öğretmenlerin ve öğretim yerlerinin insan gücü açığı büyük fakat az talep olan dallarda yetiştirilmesi için özel programlar uygulanacaktır.
- Her kademedede, insan gücü ihtiyaçlarına uygun olarak gece öğretimi verilmesinden yararlanılacaktır. Bu hizmetin, söz konusu eğitim kurumunun gündelik faaliyetlerini ve bilimsel gücünü aksatmadan verilmesi esastır. Bu gibi sakıncaların doğabileceği durumlarda gece öğretimi yapılmayacaktır.
- İlkelerde açıklanan anlayış içinde özel okulların denetimi ve belirli eğitim ve fizik standardını sağlamaları kollanacak, yükseköğretim kademesinde olanlar devamlı olarak Milli Eğitim Bakanlığının yöneticiliğinde bir üniversitelerarası kurulun denetimi altında çalışacaktır.

Bu planın eğitim ile ilgili tüm bölümlerini incelediğimizde çevre eğitimi ile ilgili bir bölüm olmadığını görmekteyiz.

4.3.3.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977):

Bu planın amacı önsöz bölümünde dönemin başbakanı tarafında şu şekilde özetlenmiştir:

“Türkiye 22 yıl sonra Batı ülkeleri ile Gümrük Birliğini sağlayıp tam üyeliğe aday olduğunda, artık onların sanayi ve teknoloji seviyesine yaklaştığı için daha güçlü ve güvenilir bir durumda olacaktır ve Avrupalılık hareketine, milli bütünlüğünden ve öz yararlarından fedakârlık etmeyerek katkılarda bulunabilecektir.”

Bu planda bir önceki planda öngörülen eğitimsel gelişmelerin tam olarak sağlanamaması şu şekilde ifade edilmiştir (s: 85):

“Genel olarak Planlı dönemde okul, öğrenci ve öğretmen sayılan önemli ölçüde artmış olmakla birlikte eğitim sisteminde Planlı dönemin başından bu yana ekonomik ve sosyal yapıya ve Plan hedeflerine tam olarak uyan ’bir gelişme gerçekleştirilememiştir.”

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan eğitim reformlarının neden başarıya ulaşmadığı şu şekilde verilmiştir (s: 710):

“Milli Eğitim Bakanlığında başlatılan «Eğitim Reformu» çalışmaları, mevcut eğitim sisteminin yukarıda belirtilen sakıncalarını giderme ve yenilikler getirme yönünde çaba göstermesine rağmen, bu çalışmaların genel kalkınma planı ile ilişki kurulmadan yürütülmesi nedeniyle bütünlüğe kavuşamamıştır.”

Bu planın 12.bölümünde eğitim ve kültür başlığı altında çok çeşitli konulara değinilmiştir. Fakat bu bölümde çevre eğitimi ile ilgili bir herhangi bir açıklama yer almamaktadır.

Bu planın 14. bölümünde çevre sorunları ile ilgili ayrı bir başlık açılmıştır. Bu durum önemlidir. Çünkü daha önce hazırlanan 1. ve 2. Kalkınma planlarında çevre sorunlarına hiç değinilmemişti.

Gelişmekte olan ülkelerdeki çevre sorunlarının sebepleri bu başlığın tanım ve kapsam bölümünde şu şekilde verilmiştir (Madde 1927):

“...örgütlenme yetersizlikleri, teknolojik gerilik, doğal kaynakları yeterince kullanamama, yetersiz eğitim ve gelir düzeyleri...”

Bu sebepler arasında yetersiz eğitimin de görülmesi dikkat çekicidir.

Yine yetersiz eğitimin ortaya çıkardığı en önemli çevre sorunları erozyon ve çevre sağlığının korunmaması olarak gösterilmiştir (Madde 1929).

Yine bu bölümde çevre eğitiminden ilk kez ve son kez şu şekilde söz edilmektedir (Madde 1931. 6):

“Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda toplumun aydınlatılması için halk eğitimi bir araç olarak kullanılacaktır.”

4.3.3.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983):

Bu planın amacı önsöz bölümünde şu şekilde verilmiştir:

“IV. Plan döneminde maddi yaşamın sağlam temellerde gelişmesinin yanı sıra, toplum ve kültür yaşamına yeni bir yön ve canlılık kazandırılması esastır. Demokratik ve dengeli bir toplum yapısı, geniş bir alanda, önemli ölçekte düzenlemeleri gerektirmektedir. IV. Plan demokratik ve çoğulcu bir toplumun bu temel koşullarını gerçekleştirme amacıyla hazırlanmıştır.”

Bu planda çevre sorunlarına planın bakışını yansıtan açıklamalar 4. Bölümde çevre sorunları başlığı altında şu şekilde verilmiştir (Madde 258):

“Genellikle insan yerleşmeleri, sanayi ve tarım uğraşları sonucu doğal çevrenin kirlenmesi - toprak, su, hava kirliliği ve ekolojik dengenin bozularak canlı yaşamın tehlikeye düşmesi olarak kendini gösteren çevre sorunlarının sınaileşme ve kalkınmadan soyutlamaksızın çözümü III. Planda ana politika olarak kabul edilmiştir. 1973 - 1977 döneminde çevre sorunları konusunda kamuoyu bilinçlenmesi oluşmuş, sorunlar tanımlanmıştır. Bugün Türkiye’de insan yerleşmeleri, sanayi ve tarım nedeni ile meydana gelen çevre kirliliği genel olarak bilinmektedir. Ancak bu kirlilikle mücadelede ekonomik ve toplumsal yapıya en uygun yöntemlerin neler olduğu ekolojik

havzaların bu kirliliği emebilme ve kendini yenileyebilme kapasiteleri bilinmemektedir. Ekolojik havzalara göre farklılaşan çevre standartları da geliştirilememiştir. Çözüm önerileri ve önlemlerde sağlıklı kararlara götürebilecek ölçütler olmadığı için uygulamalarda değişik yaklaşımlar, kararsızlıklar görülmektedir.”

Bu açıklama incelendiğinde çevre sorunlarının önemini anlaşıldığını fakat bu sorunların nasıl çözüleceğinin tam olarak bilinmediğini söyleyebiliriz.

Ayrıca planın ikinci kesiminin üçüncü bölümünde kentleşme ve belediyeler başlığı altında da çevre sorunlarına değinilmiştir. Burada dikkat çeken en önemli bölüm aşağıda verilmiştir (Madde 1088):

“Sınaileşme, tarımda modernleşme, kentleşme sürecinde çevre unsuru dikkate alınacak, sorunun yaratılmadan önlenme aşamasında çözüme kavuşturulmasına ağırlık verilecektir. Böylece, doğanın ve doğal kaynakların kullanımında ve korunmasında rasyonellik sağlanacak, uzun dönemde geriye dönülmez çevre sorunları yaratılmayacaktır.”

Planın üçüncü kesiminin dördüncü bölümünde eğitim başlığı altında birçok konuya değinilmiştir. Bunlar arasında dikkat çeken yorumlardan biri şu şekildedir (Madde 1563):

“Öte yandan, tüm kademelerde eğitimin, ezberciliğe dayanan kişiliği geliştirmekten çok kalıplaştırmaya iten, çoğu kez gereksiz, kuru bilgiler yığınınından oluşan içeriği süregelmektedir.”

Bu madde incelendiğinde eğitimin en genel sorununun açık bir şekilde dile getirildiği görülmektedir.

Planın, eğitim başlığı altında ele alınan tüm konuları incelendiğinde eğitimin tüm kademelerine dönük var olan durum iyi analiz edilmiş ve gerçekçi öneriler verilmiştir. Fakat planın bu kısmında çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir bilgi yer almamaktadır.

4.3.3.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989):

Bu planın temel amaçları birinci bölümün başlangıç kesiminde şu şekilde verilmiştir:

“Stratejide belirlenen esaslar çerçevesinde V. Beş Yıllık Planın temel amaçları, hür, medeni ve güvenli bir ortamda Türk Milletinin refahının artırılması, verimlilik ve ihracat artışını teşvik eden, mevcut birikimi değerlendiren ve geliştiren, tarımsal gelişme potansiyelini ve millî savunma gereklerini gözeterek bir yapı içinde sınıfların payının yükseltilmesi, istihdamın artırılması, genç işsizliğin azaltılması, gelir dağılımının düşük gelirli gruplar lehine değiştirilmesi, kalkınmada öncelikli yörelerde gelişmenin hızlandırılması ve ekonomik ve sosyal altyapının geliştirilmesidir.”

Bu planın temel amaçları incelendiğinde çevrenin korunmasına dair bir bilgi içermediğini görmekteyiz.

Bu planda eğitim başlığı altında birçok konuya değinilmiştir. Bunlar arasında dikkat çekenlerden biri şöyledir(madde 524):

“Ülkemiz için özel bir önem taşıyan gençlik kesiminin eğitim, beslenme, sağlık, barınma ve istihdamının bir politikalar bütünü olarak ele alınmasına ve gençlerde teşebbüs kabiliyeti yapıcılık, hoşgörü olma, çalışmayı sevme, birlikte çalışma ve sorumluluk yüklenme gibi karakter vasıflarının geliştirilmesine dikkat edilecektir.”

Bu maddeyi inceldiğimizde eğitim anlayışının bütünlük ilkesine uygun yürütülmesinin vurgulandığını görmekteyiz.

Bu planda çevre eğitimindeki temel yaklaşım şu şekilde verilmiştir (madde 808):

“Çevre konusunda temel yaklaşım; sadece mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması muhtemel bir kirliliğin engellenmesi değil, kaynakların gelecek nesillerin de yararlanabileceği en iyi şekilde kullanılması muhafazası ve geliştirilmesidir.”

Yine bir başka önemli madde şu şekilde verilmiştir (madde 815):

“Çevre alanında sürdürülmesi gerekli olan araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınarak ilgili üniversite ve kuruluşlar desteklenecektir.”

Bu maddeyi incelediğimizde üniversiteleri doğrudan işin içine alan bir yaklaşımı görmekteyiz. Fakat bu yaklaşımın çevre eğitime dönük çalışmaları öngördüğünü söylemek zordur.

4.3.3.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994):

Bu planın amaçları birinci bölümün hemen başında şu şekilde verilmiştir:

“Türk milletinin refah seviyesini açık toplum ve rekabete açık ekonomi ilke ve esasları doğrultusunda, hür ve güvenli bir ortamda yükseltmek VI. Beş Yıllık Planın temel amacıdır. Hızlı, dengeli ve istikrarlı bir kalkınma süreci içinde gelir dağılımını iyileştirmek, işsizliği, bölgesel ve yöresel gelişmişlik farklarını azaltmak planın başlıca amaçları arasındadır.”

Bu planın temel amacı ve başlıca amaçları incelendiğinde çevre eğitimi ile ilgili bir bilgiye hedefi görmemekteyiz.

Bu planda eğitim başlığı altında birçok konuya değinilmiş ve birçok hedef belirlenmiştir. Ama bu konu ve hedefleri incelediğimizde hiçbirinin çevre eğitimi ile ilgisinin olmadığını görmekteyiz.

Bu planın çevre ile ilgili temel ilkesi şu şekilde verilmiştir(madde 971):

“İnsan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek nesillere insana yakışır bir doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak temel ilkedir.”

Çevre ile ilgili birçok hedefin belirlendiği bu planda çevre eğitimi ile ilgili tek dolaylı madde şu şekildedir (Madde 975):

“Çevre bilinci yaygınlaştırılacak, bütün planlama aşamalarında çevre boyutu göz önünde tutulacaktır. İmar yasası, çevresel etkileşim boyutu göz önünde tutularak yeniden gözden geçirilecektir.”

Bu maddede çevre bilincini yaygınlaştıracak adımların atılması eğitim ile mümkündür ve bu madde çevre eğitimiyle bu yönüyle ilişkilendirilebilir.

4.3.3.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkın Planı (1996-2000):

Bu planın amacı ikinci bölümün hemen başında şu şekilde verilmiştir:

“Bu planda, özgür ve demokratik bir ortamın sağlanmasına, bireyin ön plana çıkarılmasına, sürdürülebilir hızlı bir büyümenin gerçekleştirilmesine, toplumun yaşam seviyesinin yükseltilmesi ve gelir dağılımının iyileştirilmesine, üretken istihdamın artırılmasına, sanayileşmenin hızlandırılmasına, teknolojiye atılım yapılmasına, dünya refahından daha yüksek pay alabilmek için eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve toplumun tüm bireylerine yeteneklerine uygun eğitimin verilmesine, kültürel gelişmenin sağlanmasına, toplumun tümünün sosyal güvenlik ve temel sağlık hizmetlerine kavuşturulmasına ve sağlık hizmetlerinin kalitesinin artırılmasına, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine çalışılacaktır.”

Bu planın birinci bölümünde “7.Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesi Mevcut Durum” başlığı altında yapılan şu analiz dikkat çekicidir.

Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde çevre politikalarının tüm ekonomik ve sosyal politikalara entegrasyonunun önemi giderek artmış bulunmaktadır.

Ancak ülkemizde, gerek 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun, gerek bu Kanun çerçevesinde çıkarılmış olan Yönetmeliklerin ve çevre ile ilgili mevcut diğer mevzuatın uygulanmasında, ilgili kuruluşlar arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımındaki belirsizlik ve yetersizlikler nedeniyle çevre yönetiminde etkenlik sağlanamamaktadır.

Aynı konuyla ilgili olarak birden fazla kuruluşun yetkili olması, koordinasyon ve işbirliği konusunda yaşanan sorunlar bir araya geldiğinde hizmetin etkili bir şekilde

yerine getirilmesi güçleşmektedir. Bu nedenle çevre alanında mevcut mevzuattaki uyumsuzlukların giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre Kanunu ve diğer çevre mevzuatı ile denetimlerin yapılması ve yaptırımların uygulanması konusunda mülki amirlikler ve yerel yönetimlere verilen yetkilerin kullanılması ve sorumlulukların yerine getirilmesi için gerekli teknik donanım ve altyapı ihtiyaçlarının karşılanması ve nitelikli personel temini önem arz etmektedir.

Yukarıda verilen açıklamaları incelediğimizde ilk kez bu kalkınma planında çevre kanununa doğrudan bir vurgu yapıldığını görmekteyiz. Çevre eğitimin bir öncelik olarak alınması ihtimali adına bu adımı oldukça önemli görüyoruz. Bu planda eğitim başlığı altında birçok konuya değinilmiştir. Oldukça gerçekçi bir durum saptamasının ardından ulaşılabilir birçok hedef belirlenmişti. Fakat bu hedeflerin hiçbirisi çevre eğitimi ile ilgili değildir. Bu planda çevre politikaları ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bugüne kadar yapılan çevre politikalarının başarısızlıkla sonuçlanması planda şu şekilde ifade edilmiştir (s: 189):

“Türkiye’de çevre korumaya yönelik çok sayıda hukuki düzenleme bulunmaktadır. Gerek çevre kanunu, gerek çıkarılmış olan yönetmelikler, gerekse çevre ile ilgili mevcut mevzuat incelendiğinde, bazı aksaklık, uyumsuzluk ve tekrarlar göze çarpmaktadır. Bu durum, çevre mevzuatının uygulanmasında güçlükler neden olmaktadır.”

Çevre mevzuatında başlıca sorun 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun günün ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesidir.

Kanun'da öngörülen müeyyidelerin yetersizliği ve eksikliği, Kanun'un daha ziyade kirlilik boyutuna önem vererek çevre koruma boyutunun ihmal edilmiş olması, katılım ve eğitim konusunda herhangi bir düzenleme ihtiva etmemesi uygulamada karşılaşılan aksaklıkların başlıca nedeni olarak görülmektedir.’

Bu planda çevre politikalarının ayrıntılı ele alınmasının önemli gerekçelerinden biri şu şekilde ifade edilmiştir (s: 190):

“Uluslararası mevzuat, özellikle 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Konferansından sonra kabul edilen Gündem 21 Eylem Planı, ülkeleri bağlayıcı niteliktedir. Bu bağlamda, uluslararası yükümlülüklerimizi yerine getirmede kalkınma çabalarımızı engellemeyecek ve haklarımızı savunabilecek altyapıyı oluşturma zorunluluğu bulunmaktadır.”

Bu planda çevre eğitimi ile ilgili yapılan ilk açıklama şu şekilde olmuştur:

“Demokratikleşme sürecinin en belirgin uygulama alanı çevre konularına gösterilen ilgi ve katkıdır. Dolayısıyla çevre yönetimine ve karar alma süreçlerine halkın katılımının sağlanması gerekmektedir. Son yıllarda gönüllü kuruluşlar aracılığı ile yerel ölçekte baskı grubu oluşturma çabaları önem kazanmaktadır. Ancak bu katılımın her düzeyde etkili olabilmesi için örgün eğitim sistemi içine çevre dersleri konulmuş olmakla birlikte bu yeterli olmamaktadır. Toplumda her kesimin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. Çevre alanında profesyonel eğitimin önemi dikkate alınarak bu konuda eğitim programlarının geliştirilmesi, özellikle uluslararası rekabetin önemli boyutlara ulaştığı teknoloji geliştirme ve transferi konuları ile mevcut teknolojinin yenilenmesinde çevreye duyarlılık kriterini dikkate alacak sistemlere gidilmesi zorunlu olmaktadır. Bu konuda özel sektörde olumlu gelişmeler kaydedilmekle birlikte finansman desteği sağlamada yetersiz kalınmaktadır.”

Bu açıklamalar dikkatle incelendiğinde eğitim programına konulan çevre derslerinin gerekli olduğu fakat yeterli olmadığı belirtilmiştir. Çevre eğitimin en etkili şekilde yapılabilmesi için çevreyi öncelik olarak alan sağlıklı bir eğitim programının olması gerektiği söylenmiştir.

Yine bir başka açıklama şöyledir (s: 192):

“Etkin bir çevre yönetimi için Ulusal Çevre Stratejisi hazırlanacak, Çevre Bakanlığı ile diğer ilgili bakanlıklar ve yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenecek, mevzuattaki karmaşıklık ve boşluklar giderilecektir.”

Bu açıklamada ‘diğer bakanlıklar’ ile kastedilen bakanlıklardan biri hiç şüphesiz Milli Eğitim Bakanlığıdır. Bu yönüyle bu açıklama da çevre eğitimi ile ilişkilidir.

Yine çevre eğitimi ile ilişkili bir başka açıklama şu şekildedir (s: 193):

“Çevrenin korunmasına yönelik bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları, hedef kitlenin ihtiyaçlarıyla ilişkilendirilecek; çevrenin korunması yönünden taşıdığı stratejik öncelik göz önünde bulundurularak yaşam boyu eğitim ilkesi gözetilecektir.”

4.3.3.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005):

Bu planın temel amaçları ikinci bölüm 161.maddede şu şekilde ifade edilmiştir:

“2001-2023 dönemini kapsayan uzun vadeli gelişme stratejimizin temel amacı; Atatürk’ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyini aşma hedefi doğrultusunda, Türkiye’nin 21. yüzyılda kültür ve uygarlığın en ileri aşamasına ulaşarak dünya standardında üreten, gelirini adil paylaşan, insan hak ve sorumluluklarını güvenceye alan, hukukun üstünlüğünü, katılımcı demokrasiyi, laikliği, din ve vicdan özgürlüğünü en üst düzeyde gerçekleştiren, küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasıdır. Bilgi toplumuna dönüşümün sağlanarak dünya hâsılasından daha yüksek oranda pay alınması, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bilim ve uygarlığa katkı ile bölgesel ve küresel düzeylerdeki kararlarda etkin söz sahipliği uzun dönemli gelişme stratejimizin nesnel amaçlarını oluşturmaktadır.”

Bu planın birinci bölümünde ‘8.Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesi Mevcut Durum’ başlığı altında yapılan çevre yorumu şu şekildedir (Madde 158).

Çevre sorunlarını çözmek amacıyla mevzuatta ve kurumsal yapının oluşturulmasında ilerlemeler kaydedilmiş, Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) hazırlanmıştır. Temiz bir çevreye yönelik toplumsal duyarlılık artmaktadır.

Planın sekizinci bölümünde yer alan eğitim başlığının altında birçok konuya değinilmiş ve eğitim ile ilgili çok önemli hedefler belirlenmiştir. Fakat bu hedeflerden hiçbirisi çevrenin korunmasına ya da çevre eğitimine dönük değildir.

Bu planın sekizinci bölümünde, çevre başlığı altında verilen bilgileri analiz ettiğimizde karşımıza çıkan tablo şu şekildedir:

1801.maddede çevre sorunların çözümüne engel olan durumlar şu şekilde verilmiştir:

“Eğitim, kararlara katılım süreçleri ve yerleşme konularındaki eksiklikler, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevre sorunlarının çözümünde önemli engeller oluşturmaktadır.”

Bu maddede, çevre sorunlarının çözümünde ortaya konulan engellerden ilki olarak eğitimden söz edilmesi önemlidir. Fakat bu planda eğitimin hangi yollarla ve nasıl yapılması gerektiğine dair bir bilgi yer almamaktadır. Hatta Milli Eğitim Bakanlığının, çevre duyarlılığının artırılmasındaki hayati önemine de bir vurgu görmemekteyiz. Sadece bir maddede Milli Eğitim Bakanlığının çağrıştıracak çok dolaylı bir açıklama görmekteyiz. 1809.maddede yer alan o açıklama şu şekilde ifade edilmiştir:

“Eğitim, kararlara katılım süreçleri ve yerleşme konularındaki eksiklikler, doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimi ve çevre sorunlarının çözümünde önemli engeller oluşturmaktadır.”

Bu planda çevre sorunlarının çözümünde ayrıntılara inilmemiş ve genel olarak uluslararası anlaşmaların merkeze alınacağı ifade edilmiştir. Bu durumu örnekleyen bir açıklama aşağıda verilmiştir (s: 230):

“Orta ve uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanacak politikalar ve geliştirilecek stratejilerin, ülke gerçekleri de dikkate alınarak, Avrupa Birliği normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.”

4.3.3.9. Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013):

Bu planın temel amaçları giriş bölümünde şu şekilde ifade edilmiştir:

“Orta ve uzun dönemde çevre sorunlarının çözümü için uygulanacak politikalar ve geliştirilecek stratejilerin, ülke gerçekleri de dikkate alınarak, Avrupa Birliği normları ve uluslararası standartlara paralel olması sağlanacaktır.”

Bu plan daha önce hazırlanan planlardan farklı olarak beş yıllık değil yedi yıllık hazırlanmıştır. Bu durumun sebebi giriş bölümünün 7.maddesinde şu şekilde açıklanmıştır:

“Dokuzuncu Kalkınma Planı, AB’ye üyelik sürecine katkı sağlayacak temel strateji dokümanı olarak tasarlanmıştır. Bu nedenle Plan dönemi AB mali takvimi dikkate alınarak 2007-2013 yıllarını kapsayacak şekilde 7 yıllık olarak belirlenmiştir.”

Bu planın vizyonuna ulaşırken belirlediği temel ilkelerden çevre ile ilgili olanın şu şekilde verilmiştir (s: 3):

“Doğal ve kültürel varlıklar ile çevrenin gelecek nesilleri de dikkate alan bir anlayış içinde korunması esastır.”

Bu planda çevre ile ilgili önemli bir durum tespiti 159.maddede şu şekilde verilmiştir:

“Hızlı nüfus artışı ve sanayileşme süreci doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı üzerinde önemli bir baskı unsuru olmaya devam etmektedir. Çevrenin korunması ve üretim sürecinin olumsuz etkilenmemesi açısından doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı konusunda kurum ve kuruluşlar arasındaki görev ve yetki dağılımındaki belirsizlikler yeterince giderilememiştir.”

Yine bu planda eğitim ile ilgili birçok önemli konuya değinilmiş fakat çevre eğitimi ile ilgili bir herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Bu planda çevre eğitimi ile ilgili ilk doğrudan ifade 474.maddede şu şekilde verilmiştir:

“Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmaları yapılacaktır.”

4.3.3.10 Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018):

Bu planın hazırlanışında benimsenen anlayış ikinci maddede şu şekilde verilmiştir:

“Onuncu Kalkınma Planı; yüksek, istikrarlı ve kapsayıcı ekonomik büyümenin yanı sıra hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi unsurları kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Planda, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınma süreci bütüncül ve çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınmış, insan odaklı kalkınma anlayışı çerçevesinde katılımcı bir yaklaşım benimsenmiştir.”

Bu planın dört ana bölümünden biri olan ‘Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum’ bölümünde “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı ele alınmıştır. Bu durum çevreye verilen öneminin Türkiye’de artık arttığını göstermektedir.

Bu planda 64.maddede çevre ile ilgili yapılan şu analiz dikkat çekicidir:

“Türkiye’deki kalkınma politikaları sürdürülebilir kalkınma yönünde gelişim göstermektedir. Türkiye, küresel düzeydeki çevre sorunlarının çözümüne ülke gerçeklerini gözetten bir anlayışla, “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar” ve “göreceli kapasiteler” ilkeleri çerçevesinde katkı vermektedir. Artan nüfusun ihtiyaçları ve çeşitlenen tercihleri kalkınma sürecini etkilerken, çevre üzerinde yaratılan baskının azaltılması önem kazanmaktadır. Bu çerçevede, kirliliğin önlenmesi çalışmalarına, biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynakların korunması ile sürdürülebilir kullanımına öncelik verilmektedir. Türkiye çevre konusunda aldığı kararlar ve yürüttüğü projelerle çevresel tehditleri fırsata dönüştürme potansiyeline sahiptir.”

Bu planın 142.maddesinde eğitimin yetiştirmeyi amaçladığı insan tipi şu şekilde belirtilmiştir:

“Düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, demokratik değerleri ve milli kültürü özümsemiş, paylaşıma ve iletişime açık, sanat ve estetik duyguları güçlü, özgüven ve sorumluluk duygusu ile girişimcilik ve yenilikçilik özelliklerine

sahip, bilim ve teknoloji kullanımına ve üretimine yatkın, bilgi toplumunun gerektirdiği temel bilgi ve becerilerle donanmış, üretken ve mutlu bireylerin yetişmesi eğitim sisteminin temel amacıdır.”

Bu madde analiz edildiğinde yetiştirilecek insan tipinin birçok önemli özelliği belirtilmişken ‘çevre duyarlılığına sahip olma’ özelliğinden bahsedilmemiştir. Bu durum Türkiye’de hala çevre bilincinin bir yan amaç olarak görüldüğünün kanıtıdır.

Bu planda ‘sürdürülebilir çevre’ başlığı altında birçok çevre konusuna yer verilmiş fakat çevre eğitimiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Bu planda çevrenin korunmasına dair yapılacak eylemlerin temel amacı 1031.maddede şu şekilde verilmiştir:

“Ekonomik ve sosyal gelişme sağlanırken, toplumun çevre duyarlılığı ve bilincinin artırılması, bugünün ve gelecek nesillerin kısıtlı doğal kaynaklardan faydalanmasını güvence altına alacak şekilde çevrenin korunması ve kalitesinin yükseltilmesi temel amaçtır.”

Bu maddede çevre bilincine ve duyarlılığına öncelikle vurgu yapılması çevre eğitimi açısından önemli görülmektedir.

Yine çevre bilincine vurgu yapan bir başka madde şu şekildedir (madde 1038):

“Tüketim alışkanlıklarının sürdürülebilirliğinin desteklenmesi ve doğa koruma başta olmak üzere çevre bilincinin artırılmasına yönelik uygulamalar yaygınlaştırılacaktır.”

4.3.4. Çevre Şuralarının Çevre Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi

Çevre şuraların temeli 1991 yılında kurulan Çevre Bakanlığı Kuruluş ve Görevleri hakkındaki kanun hükmündeki kararnamede yer almaktadır. Bu kararnamenin Çevre Şurası ile ilgili 29. maddesinde, “Bakanlığın çevre ile ilgili görevleri arasında bulunan konularda diğer bakanlıkların, sanayicilerin, gönüllü kuruluşların, meslek

kuruluşları ile ilim ve ihtisas sahiplerinin fikir, bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak üzere Bakan tarafından Çevre Şurası toplantıya çağrılır" denilmektedir.

İlk Çevre Şurası 1991 yılında Ankara'da toplandı. Bunu takiben 1994,1996 ve 2000 yıllarında II., III. ve IV. Çevre Şuraları yapıldı. 2002 yılında Çevre ve Orman Bakanlığı'nın birleştirilmesinden sonra I. Çevre ve Ormancılık Şurası 2005 yılında Antalya'da toplandı.

2012 yılında Çevre ve Şehircilik ile Orman ve Su İşleri Bakanlıklarının oluşturularak yapılan yeni düzenlemeden sonra Orman ve Su İşleri Bakanlığı tarafından 2013 yılında "Ormancılık ve Su Şurası" gerçekleştirildi. Diğer taraftan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, Çevre ve Şehircilik Şûrası ile Çalışma Gruplarının Oluşumu ve Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönetmeliği 5 Eylül 2012 tarihinde yayınlanmış olmasına rağmen bu şura bugüne kadar toplanamadı (Samsunlu, 2013).

4.3.4.1. Birinci Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

1991 yılında toplanan bu şurada çevre eğitimi ile ilgili kararlar şunlardır (Çevre Bakanlığı, 1991: 51-55):

1. Çevre eğitiminin temeli sevgiye dayanmalıdır.
2. Çevre eğitiminin içeriği, ihtiyaç ve sorunların kapsamına göre olmalıdır.
3. Çevre eğitimi, dengeli ve sürekli kalkınma ekseninde yaşamın tüm aşamalarında ve toplumun tüm kesimlerini içine alan bir boyutta olmalıdır.
4. İnsanlara çevre bilincinin yaygınlaştırılmasına öncelik verilmelidir.
5. Çevre konusunda bilgiye ulaşmayı hızlandıran çevre enformasyon sistemi kurulmalıdır.
6. Eğitim süreci bireyin tüm yaşam süresini kapsamalıdır.
7. Çevre eğitimi aktif bir anlayış içinde ele alınmalı, örgütlerin çevre eğitim programları desteklenmelidir.
8. Çevrenin yıldırma ve korkutma ile benimsenmesi imkânsızdır. Benimseme ve özümseme, çevre eğitiminin özü olmalıdır.

9. Çevre eğitim politikası; laik ve katılımcı demokrasi anlayışı içinde geliştirilmelidir.
10. Eğitim, sorumluluğun geliştirilmesine dayandırılmalıdır.
11. Eğitim, önyargılardan uzak olmalıdır.
12. Farklı grupların eğitiminde, grupların duyarlı oldukları objeler dikkate alınmalıdır.
13. Toplumsal katılımın sağlanabilmesi, gönüllü örgütlerin benimsenmesi ve desteklenmesi ile mümkündür.
14. Mevzuattaki kargaşanın eğitime yansımaması için, kitle iletişim araçları çevre bilincinin oluşturulmasında kullanılmalıdır.
15. Çevre eğitiminde uygulanacak yöntemler, içerik ve biçimler planda ayrıntılı olarak yer almalıdır.
16. Planlanan çevre politikalarının toplumun tüm kesimlerinde etkin ve yaygın olarak uygulanması için koordinasyonlu yaklaşım izlemelidir.
17. Çevre konusunda çalışan ve eğiten her kesimden eğitimcilerin envanteri çıkarılmalıdır.
18. Çevreyi denetleyecek elemanlar yeterli düzeyde çevre eğitimi almalıdır.
19. Bakanlık bünyesinde çevre eğitimi konusunda özel ihtisas komisyonları kurulmalıdır.
20. Eğitim için gerekli finansal kaynaklar temin edilmelidir.
21. Eğitim yerleşik bir biçimde değil sürekli ve uygulamalı olmalıdır.
22. Çevrenin korunması ve geliştirilmesinde, doğal çevrenin yanı sıra yakın çevrenin de sağlıklı hale getirilmesinin önemi vurgulanmalıdır.
23. Bakanlık koordinatörlüğünde, ilgili kuruluşların katılımıyla çevre eğitimi araştırma ve geliştirme merkezleri kurulmalıdır.

Bu şuranın çevre eğitimiyle ilgili kararları incelendiğinde bu kararların oldukça ayrıntılı ve geniş kapsamlı belirlendiğini söylemek mümkündür. Burada dikkat çeken

hususlardan biri çevre eğitiminin sevgi temelli ve öğrenci merkezli uygulamalarla yapılması gerektiğinin vurgulanmasıdır. Bu vurgu çağdaş öğretim ilkeleriyle örtüşmektedir. Yine çevre eğitiminde katılımcı bir politika izlenmesi gerektiği savunulmuş ve böylece çevre eğitimi demokratikleştirilmiştir. Çevre eğitiminin sürekli olması gerektiğinin savunulması ise okullarda verilen çevre eğitimin önemini göstermektedir. Fakat bu kararların hiçbiri, doğrudan bir derse dönük somut ve sürdürülebilir öneriler içermemektedir. Çevre eğitimin önemsendiği bu şurada böyle bir durum, çevre eğitimi ile ilgili öğretim programı hazırlamada oldukça etkisiz bir dönemde bulunulduğunu göz önüne sermektedir.

4.3.4.2. İkinci Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

II. Çevre Şurası Sonuç Raporunda, çevre eğitimi ile ilgili kısım “Çevre Eğitiminin Kurumsallaşması” başlığı altında verilmiştir. Bu başlıkta, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerinden bahsedilmektedir. Bu rapor aşağıda verilmiştir (Çevre Bakanlığı, 1995: 43-46):

Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar:

1. Çevre eğitimi ile ilgili yeterli sayıda ve nitelikte ders kitabı, araç, gereç vb. olmayışı ev bu yayınların hedef kitlelere ulaştırılmasında güçlüklerle karşılaşılması,
2. Çevre eğitimi verecek nitelikte eğitici ve öğretmenlerin yetiştirilmemiş olması
3. İlkokullardaki “Çevre, Sağlık, Trafik ve Okuma” dersi ile liselerdeki “Çevre ve İnsan” dersinin kapsamının ve özellikle ilkokullarda bu ders için ayrılan zamanın az olması,
4. Çevre eğitiminin klasik öğretim yöntemleri ile verilmeye çalışılması, ezberlemeye yönelten teorik yönünün ağır basması, yerinde göstererek uygulamaya dayanmayan eğitim ve öğretim olması,
5. Yükseköğretimde çevre bilimi programlarından çok çevre mühendisliği programlarına ağırlık verilmesi, bunun farklı sonuçlarının yanı sıra, öğretmen yetiştirme açısından sorun yaratması,

6. Çevre eğitiminin yaygın eğitim kapsamında ele alınmasında önemli yerlerin ve işlevleri olan Gönüllü Kuruluşların yeterince teşvik edilmemesi ve koordinasyonun sağlanamaması,
7. Kitle iletişim araçlarında özellikle çocuklara, gençlere, ev hanımlarına yönelik programlarda çevre eğitimine yeterince önem verilmemesidir.

Bu raporda çevre eğitimi ile ilgili soruların içerik ve işleyiş açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Önceki şurada çevre eğitimin bir ders ile doğrudan ilişkilendirilmemesinin sorunlarının bu şurada tanımlandığını görmekteyiz. Yine çevre eğitimi ile ilgili sorunların temelinde hem örgün hem de yaygın eğitimde yapı(a)mayan uygulamaların önemine işaret edilmiştir.

Çözüm Önerileri:

1. Etkin grupların yani kadınların, gençlerin, yerel halkın, hükümet dışı örgütlerin, işçilerin ve ticaret birliklerinin, yerel otoriterlerin, iş ve endüstri çevrelerinin, bilim teknoloji çevrelerinin, çiftçilerin vb. rolünün güçlendirilmesi gerekmektedir.
2. Çevre Bakanlığı'nın sürekli kurumlarından biri olan "Mahalli Çevre Kurullarının" görevlerinden biri de çevre konusunda eğitici faaliyetler düzenlemektir. "Evrensel Düşün, Yerel Davran" ilkesi çerçevesinde Mahalli Çevre Kurulları, verilen bu görevleri yerine getirmeli bunu yerel eğitim kurumları ile işbirliği içerisinde gerçekleştirmelidir.
3. Çevre sorunlarının sektörel düzeyde de ele alınmasına paralel olarak çevre eğitiminin de sektörel düzeyde ele alınması tartışılmalıdır. Çevre sorunları doğrudan ilişkili olan Turizm, Ulaştırma, Tarım, Madencilik, Enerji ve Sanayi sektörleri, çevre eğitimi ile doğrudan görevli olmalı ve sorumluluk yüklenmelidir. Bu sektörlerle ilgili Bakanlıklardaki(Ulaştırma, Tarım, Ticaret Bakanlığı vb.) eğitim birimleri, kendi sektörlerinde çevre eğitiminden görevli ve sorumlu olmalıdırlar. Çevre Bakanlığı bu eğitimin koordinatörü olarak mevzuatla yaptırma gücüne ulaştırılmalıdır.

4. Çevre eğitiminde, hedef kitle ve hangi boyutlarda çevre eğitimi sunulacağı önemlidir. Sektörel çevre eğitimine ağırlık verildiği takdirde, ilgili Bakanlık ve kurumlar “Etkin grupların rolünün güçlendirilmesi” ni gerçekleştirmeli ve bundan sorumlu tutulmalıdır.
5. Çevre Bakanlığı çevre ile ilgili yurtiçi ve yurtdışı yayınları eksiksiz bir biçimde izleyerek geniş bir kütüphane ve dökümantasyon merkezi kurmalı; her an araştırmacıların, programcıların ve yapımcıların kullanımına sunulmalıdır.
6. Gönüllü kuruluşların üyeleri çevre eğitime tabi tutulmalı ve bu kuruluşların faaliyetleri teşvik edilmelidir. Bu kuruluşların toplantı ve yayın yapmaları, eğitim projeleri Çevre Bakanlığı tarafından somut bir biçimde desteklenmeli, yetişkin kitleyi hedefleyen yaygın eğitim özellikle Gönüllü Kuruluşlara yaptırılması sağlanmalıdır.
7. Çevre sorunları geniş bir yelpazeyi andırmaktadır. Gönüllü Kuruluşlarının tüm çevre sorunlarıyla aynı derecede ilgilenmesi, bu kuruluşlarının etkinliğini azaltabilir. Bu nedenle her bir gönüllü kuruluşun belirli çevre sorunlarını hedef seçerek etkinliklerini bu yönde yoğunlaştırması teşvik edilmelidir.
8. Üniversitelerde Çevre Bilimi Bölümleri ya da programları açılmalı. Bu bölümlerde mühendis, tekniker, ara insan gücünde elemanlar yetiştirmekte birlikte hem çevre eğitime temel oluşturacak bilimsel bilgi üretilmeli, hem de orta öğretim kurumlarında çevre eğitimi verecek öğretmenler yetiştirmenin yanında lisansüstü eğitim ve burs programları uygulamaya konulmalıdır.
9. İlkokullarda “Çevre, Sağlık, Trafik ve Okuma” dersi veren Eğitim Fakültelerinin Sınıf Öğretmenliği Bölümü programlarında “Çevre Eğitimi” dersi yer almalıdır.
10. Çevre konusunda uzmanlaşmış teknik personelin(Mühendis, Çevre Teknikeri, Laborant vb.) yetiştirilmesine önem verilmeli ve 1995-1996 yılında uygulamaya geçilmelidir.
11. İlk ve orta öğretim kurumlarında “Çevre, Sağlık, Trafik ve Okuma” ile “Çevre ve İnsan” derslerinin amaç, kapsam, yöntem ve kaynakları, ayrıntılarıyla gözden geçirilerek mevcut program değerlendirilmeye alınmalı ve ayda dönüşümlü olarak bir saat okutulan ders haftada bir saate çıkarılmalı, liselerde okutulan

“Çevre ve İnsan” dersi seçmeli statüden çıkartılarak zorunlu dersler arasına alınmalıdır. Bu konuda geniş kapsamlı bir Çevre Eğitimi İhtisas Komisyonu oluşturulmalıdır.

12. İlk ve orta öğretim kurumlarında öncelikle şu anda çevre eğitimi vermekte olan öğretmenler, ardından bütün öğretmenler çevre eğitimi hususunda hizmet içi eğitime alınmalıdır.
13. Uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapılarak çevre eğitimiyle ilgili kaynak, araç-gereç ve finansman desteği sağlanmalıdır.
14. Yazılı basın, radyo ve televizyonlarla Çevre Bakanlığı arasında protokol hazırlanmalı, yazılı basının yöneticileri, köşe yazarları ve muhabirlerinin radyo ve televizyon program yapımcılarının kullanabilecekleri materyaller çevre eğitici ve tanıtıcı programlar üretmeye teşvik edilmeli ve bunları yayınlamayı bir görev saymalıdır.
15. Hükümetler üstü bir çevre politikası oluşturulmalı, bunun alt başlığı olarak çevre eğitimi de hükümetler üstü bir yaklaşımla ele alınmalıdır.
16. Çevre Bakanlığı değişik uzmanlardan oluşan ekipler kurarak çevre eğitimi politikasını geniş perspektifle oluşturmalıdır.
17. Politika oluşturucu ve karar alıcı konumdaki yöneticilerin çevre konusunda eğitimi öncelikle ele alınmalıdır.
18. Çevre eğitimi, toplumsal kesimler arasında (özel-kamu) çevre ile ilgili konularda eğitici ve otokontrolü geliştirici nitelik taşımaktadır.
19. Çevre eğitimi konusunda kamuoyuna verilecek bilgi; bilimsel, objektif kriterlere dayanmalı ve bu bilgilerin çoğaltılıp yayınlanması, çıkar gruplarının egemenliğine bırakılmamalıdır. Çevre Bakanlığı bu konuda koordinatör olarak yaptırımcı güce kavuşturulmalıdır.
20. Çevre eğitimin temel ilkelerine estetik anlayış ve kaygıyı geliştirici nitelik kazandırılmalıdır.
21. ÇED raporlarının hazırlanmasında görev alacak uzmanların yetiştirilmesinde etkili olmak üzere üniversitelerimizin değişik meslek dallarında gelen lisans

programı mezunlarına ekoloji konusunda lisansüstü eğitim verecek enstitülerin kurulması sağlanmalıdır.

22. Çevre Bakanlığı koordinatör olarak özel kamu ve kuruluşları ile çevre eğitimi yapmak üzere protokoller hazırlamalı ve bunları uygulamaya koymalıdır.
23. Topluma bir çevre ahlakı formasyonu verilmedikçe çevre eğitimi sonuçsuz kalacaktır. Manevi kültürel değerlerimizden ve törelerimizden çevre eğitiminin tüm aşamalarında yararlanılmalıdır.
24. Çevre eğitiminin toplumun her kesimine yayılması için özel ve kamu kuruluşlarından yetişmiş çevre uzmanı istihdam edilmesine yönelik yasal düzenlemeler en kısa sürede gerçekleştirilmelidir.
25. Halk Eğitim Merkezlerindeki kursiyerlere düzenli olara çevre eğitimi verilmelidir.
26. Çevre Kirliliğini Önleme Fonu kaynakları yerel yönetimlere araç gereç dağıtmak yerine çevre eğitiminin plan, proje, burs ve uygulamalarına yönelik olarak kullanılmalıdır.
27. Çevre Bakanlığı'nın görev ve yetkileri dâhilinde olması gereken ancak diğer bakanlıklarda bulunan yetkilerin Çevre Bakanlığı'na devredilmesi zaman kaybedilmeden gerçekleştirilmelidir.

Bu şura raporunu incelediğimizde oldukça ayrıntılı çözüm önerilerinin ele alındığını söyleyebilir. Bu önerilerden özellikle dikkat çekenler aşağıda yorumlanmıştır:

Çevre eğitiminde tüm paydaşların katılımının sağlanması kararlaştırılmış ve böylece çevre eğitiminin demokratikleşmesi sağlanmıştır.

Çevre eğitiminde sadece Milli Eğitim Bakanlığına görev düşmediği belirtilmiş, çevre sorunlarıyla doğrudan ilgili tüm bakanlıklara sorumluluk yüklenmiştir. Böylece çevre eğitime bütüncül bir bakış açısı getirilmiştir.

Çevre eğitimi ile ilgili araştırmalara yapılabilmesi için atılan adımların çeşitlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Çevre eğitimi verecek öğretmenler yetiştirmenin önemi vurgulanmıştır.

Sınıf öğretmenliği bölümünde Çevre Eğitimi dersinin açılması önerilmiştir. Bu öneri sadece sınıf öğretmenliği bölümü öğrencileriyle ilişkili olduğundan bizce yetersizdir. Eğitim fakültelerinin tüm bölümlerine bu bölümü açmak dikey ve yatay aşamalılığı sağlama adına daha yararlı olacaktır.

“Çevre ve İnsan” dersinin seçmeli statüden çıkartılarak zorunlu dersler arasına alınması öneri oldukça önemlidir. Seçmeli dersler öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda programa konulan derslerdir ve böylece bu dersleri her öğrencinin alması beklenmez. Fakat çevre eğitimi, tüm öğrencilerin doğrudan ilgi alanını girmeyi hak edecek önemli bir paydadır ve zorunlu ders olması elzemdir.

Öğretmenlerin çevre eğitimi ile ilgili hizmet içi seminerine alınması oldukça önemlidir. Böylelikle öğretmenlerin hem çevre eğitimine dönük farkındalığı artacak hem de çevre eğitimini daha kalıcı ve anlamlı olacak şekilde yapılması sağlanacaktır.

Çevre eğitimi konusunda yapılacak bilgilendirmelerin bilimsel tabana oturması ve çıkar gruplarının insafına bırakılmaması önerisi oldukça önemlidir. Böylelikle çevre eğitimi, tüm insanlığın yararına olacak şekilde yürütülebilecektir.

Manevi kültürel değerlerimizden ve törelerimizden çevre eğitiminin tüm aşamalarında yararlanılması öneri oldukça dikkat çekicidir. Çevre eğitiminin topluma mal olması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasında özellikle Türk toplumu için yapılan bu öneri oldukça önemlidir.

4.3.4.3. Üçüncü Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

III. Çevre Şurası Bildirisinde, çevre eğitimi ile ilgili kısım “Çevre Eğitimi ve Katılımın Sağlanması” başlığı altında verilmiştir. Bu bölümde çevre eğitimi ile ilgili önemli kısımlar şu şekilde özetlenebilir (Çevre Bakanlığı, 1995: 28):

Kalkınmayı çevre değerlerini tahrip etmeden gerçekleştirmek, günümüzün temel politikası olması gerekmektedir. Bunun sağlanması da fert bazında çevre duyarlılığı ve

çevre bilincinin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır. Çevre bilinci ve duyarlılığın sağlanmasının yegâne yolu, çevre eğitiminin toplumun her kesimini kapsayacak şekilde ciddi ölçülerde verilmesinden geçmektedir.

Tabi değerlerle insanın sürekli etkileşim içerisinde olduğu gerçeği dikkate alınarak sevgi ve saygı kuralları içerisinde ahlaki bir olgunluğun kazanılması, çevre eğitiminin bireylere sağlayacağı en büyük kazancın temelini oluşturmaktadır.

Bu doğrultuda, Çevre Eğitimi ve Katılımın Sağlanması komisyonunda, aşağıda maddeler halinde sunulan konu başlıklarının incelenmesi uygun görülmektedir.

1. Dünyadaki ve ülkemizdeki çevre sorunları ve tahlili
2. Genel hatlarıyla çevre eğitimi, amacı ve hedefleri
3. Örgün eğitim, temel hedefler ve yapılması gereken düzenlemeler
4. Yaygın eğitimin amaç ve kapsamı
5. Yaygın eğitimde hedef kitlelerin belirlenmesi ve uygulaması gereken yöntemler
6. Dünyada son yıllarda yaygınlaşan çevre iletişiminin ve tekniklerinin değerlendirilmesi
7. Bireylerde çevre ahlakı ve sorumluluğunun olgunlaştırılması
8. Hizmet içi eğitim, temel ilke ve hedefleri
9. Kamuoyunun harekete geçirilmesi ve katılımın sağlanması

Bu şurada ele alınacak konuları incelediğimizde, bir önceki şura ile oldukça paralellik arz ettiğini söyleyebilir. Bu şurada çevre eğitiminin genelden özele gidecek şekilde ayrıntılı bir yapılanmaya gidilmesi oldukça önemli görülmektedir. Hem örgün hem de yaygın eğitime yapılan vurgular çevre eğitiminin çok yönlü ele alındığının bir göstergesi olmaktadır.

4.3.4.4. Dördüncü Çevre Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

14.10.1999 yılında Çevre Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan “Çevre Eğitimi Konularında Yapılacak Çalışmalara İlişkin İşbirliği

Protokolü” çerçevesinde başlatılması kararlaştırılan çalışmalar (Çevre Bakanlığı, 2000: 53).

- Okul öncesi ve ilköğretim çağındaki çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesi amacıyla uygulamalı çevre eğitime ağırlık verilmesi
- Ortaöğretim kurumlarında öğretmen ve öğrencilerde çevre bilincinin geliştirilmesi için çevre eğitime yer verilmesi
- Ortaöğretim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca uygun görülen programlarda çevre dersinin haftada bir saat olmak üzere zorunlu ders olarak ders programlarında yer alması
- Mesleki Teknik Eğitim Programlarında olduğu gibi Çıraklık Eğitim programlarında da çevre konularına yer verilmesi
- Ülke genelinde tüm öğretmen ve öğrencilerin çevre konusunda bilgilendirilmelerinin sağlanması amacıyla çevre eğitime yönelik hizmet içi eğitim kurslarının düzenlenmesi söyleyebiliriz.

Bu çalışmaları incelediğimizde çevre eğitime 2. ve 3. Çevre Şuralarında olduğu gibi somut öneriler getirildiğini söyleyebiliriz. Diğer şuralardan farklı olarak bu şurada okulöncesi öğrencilere de çevre eğitimi verilmesi uygun görülmüştür. Çevre eğitiminin küçük yaşta verilmesinin faydaları düşünüldüğünde bu karar oldukça önemli hale gelmektedir. Ayrıca ilk kez bu şurada çevre eğitimi uygulamalı yani yaparak yaşayarak yapılması gerektiğinden söz edilmiştir. Uygulamalı çevre eğitiminin kalıcı ve anlamlı öğrenmelere ve duyuşsal kazanımlara ulaştırmadaki gücü düşünüldüğünde bu kararın da oldukça önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Bu şurada çevre eğitiminin hedefi şu şekilde verilmiştir (Çevre Bakanlığı, 2000: 54) :

“Çevre eğitiminde temel hedef; toplumun tüm kesimlerinin çevre konusunda bilgilendirmek, bilinçlendirmek, olumlu ve kalıcı davranış değişiklikleri kazandırmak ve bireylerinin aktif katılımlarının sağlamaktır.”

Bu şurada dile getirilen çözüm önerileri ise şu şekilde verilmiştir (Çevre Bakanlığı, 2000: 54-55):

1. Çevre bilincinin kazandırılmasında en büyük etken olan çevre eğitimi toplumun tüm kesimlerine ulaşacak şekilde yaygınlaştırılmalıdır. Çevre eğitimi her yaş, eğitim ve meslekteki kişilere belirli bir program dâhilinde verilmelidir.
2. Okul öncesinden başlamak üzere uygulamalı çevre eğitimine ağırlık verilmeli, çocuklara çevreyi tanıtıcı, tabiatı sevdirci, mesajların yanı sıra çevre sorunlarının yarattığı tehlikeler de anlaşılır bir şekilde vurgulanmalıdır. İlköğretim okullarında uygulamalı çevre eğitimine ağırlık verilerek 4. Sınıftan itibaren çeşitli derslerde ünite bazında çevre konularına ağırlıklı olarak yer verilmelidir.
3. Ortaöğretim kurumlarında Milli Eğitim Bakanlığınca uygun görülen programlarda Çevre dersinin haftada bir saat zorunlu ders olarak ders programlarında yer alması sağlanmalıdır.
4. Yükseköğretim kurumlarında Çevre Mühendisliği eğitimi sadece mühendislikle sınırlı kalmamalı, diğer disiplinlerle takviye edilmesi sağlanmalı, ayrıca hukuk, iktisat tıp, sosyal bilimler eğitiminde de çevre konularına önem verilmelidir.
5. İlgili kamu kuruluşlarında çalışan personele hizmet içi eğitim çevre eğitiminin verilmesi sağlanmalıdır.
6. Kitle iletişim araçlarıyla çevre eğitiminin yaygınlaştırılmasına önem verilmeli TV ve radyo programları ve basın yoluyla geniş halk kitlelerine çevre eğitimi verilmesinin sağlanması için işbirliğinin güçlendirilmesi sağlanmalıdır.
7. Kamuoyunda çevre konularına dikkati çekmek ve aktif katılımı sağlamak amacıyla çeşitli kampanyalar ve yarışmalar düzenlenmelidir.
8. Çeşitli kurs, seminer, panel, sempozyum, açikoturum ve benzeri toplantılar düzenlenerek kamuoyunun bilinçlenmesi sağlanmalıdır.
9. Gelişmiş ülkelerin çevre eğitim programlarının incelenerek Türkiye için en uygun programların belirlenmesi amacıyla gerekli çalışmalar yapılmalı, ancak

ülkemin toplumsal, sosyal, kültürel yapısı da dikkate alınarak programların entegrasyonu sağlanmalıdır.

Bu çözüm önerilerinin yorumlarını şu şekilde yapabiliriz:

Çevre eğitiminin etkili olmasının en büyük etkeni olarak toplumun tüm kesimlerine ulaşılması gösterilmiştir. Böylece çevre eğitiminin toplumun tümüne mal olması gerektiğinin altı çizilmiştir.

Okulöncesi kademesinde çevre eğitiminin nasıl yapılacağına dair oldukça somut öneriler getirilmiştir.

Ortaöğretimde Çevre Eğitimi dersinin zorunlu dersler arasına alınması gerektiği diğer şuralarda olduğu gibi tekrar dile getirilmiştir.

Kitle iletişim araçlarının çevre eğitiminde kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Çevre konulara dikkat çekmek amacıyla yarışma gibi etkinliklerin önerilmesi çevre eğitiminde yeni bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Bu şurada “Öncelikli tedbirler, politika ve stratejiler” başlığı altında yapılan açıklamalar şu şekildedir (Çevre Bakanlığı, 2000: 55):

1. Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde okul öncesi ve ilköğretim düzeyindeki çocuklarda çevre bilincinin geliştirilmesi doğrultusunda protokolle hükme bağlanan konuların bir an önce hayata geçirilmesi
2. Ortaöğretimde müfredat programına konulması öngörülen zorunlu Çevre dersinin alt yapısının bir an önce hazırlanarak uygulamaya başlanması
3. Örgün eğitim kurumlarında çevre konusunda eğitim verecek eğitici ve öğretmenlerin yetiştirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK ile işbirliği yapılması
4. Çevre kirliliğinin önlenmesi, olumlu tüketim alışkanlıklarının kazandırılması ve katı atıkların kazanımı konularında bakanlığımızca bazı ana ve ilköğretim

okullarında gerçekleştirilen pilot projelerin yaygınlaştırılarak ülke genelinde uygulanmasının sağlanması

5. Ülkemizde sayıları hızla artan üniversitelerimizin tüm fakültelerinde öğrenim gören gençlerimize, çevre bilincini geliştirici eğitim alanları sağlamak üzere ortak çalışmalar yapılması
6. Ülkedeki etkin grupların(kadınların, çocukların, gençlerin, işçilerin, çiftçilerin, yerel otoritelerin vb.) rollerinin güçlendirilmesinin sağlanması
7. Çevre eğitimi konusunda yapılan uluslararası çalışmalara katılmak, toplantıları izlemek, ülkelerin çevre eğitim ve öğretim stratejilerinden yararlanılarak bilgi alışverişinde bulunulmasının sağlanması
8. Çevre bilincinin geliştirilmesinde önemli etken olan görsel ve yazılı materyaller hazırlanarak ülke genelinde dağıtımının sağlanması

Bu bölümde Çevre Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan protokolde kararlaştırılan uygulamalarının hayata bir an önce geçirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur.

4.3.4.5. Birinci Çevre ve Ormancılık Şurasının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili belirtilen hedefler şu şekilde verilmiştir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005: 67)

1. Eğitim projelerinin başarısını belirleme, izleme ve değerlendirme sistemi kurmak
2. MEB'in eğitim çalışmalarına, Çevre ve Orman Bakanlığı çalışanlarının destek düzeyini artırmak ve bazı programların hazırlanmasında daha aktif rol üstlenmelerini sağlamak
3. Orman yangınları ve yapılaşma ile orman alanlarının kaybı konularında özellikle kentli çevrelere yönelik eğitim projelerini artırmak

4. AB ülkeleri ile yapılacak olan ortak çevre ve ormancılık araştırma, eğitim ve öğretim programlarına Bakanlıkça destek sağlamak

Bu şuranın hedeflerini incelediğimizde diğer şuralara göre daha farklı ve sınırlı bir bakış açısı görmekteyiz. Bu hedeflerden özellikle “Eğitim projelerinin başarısını belirleme, izleme ve değerlendirme sistemi kurmak” hedefi dikkat çekmektedir. Daha önce yapılan şuralarda yapılan ya da yapılacak eğitim uygulamalarının değerlendirilmesi dönük bir vurgu yer almamaktaydı. Ayrıca Avrupa Birliği sürecinde ilerlemenin hızlandığı dönemde yapılan bu şurada Avrupa Birliğine yapılan vurgu oldukça anlamlıdır.

Bu şurada çevre eğitimi ile ilgili alınan kararlar şu şekildedir (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2005: 67):

- Özellikle ilköğretim öğrencileri için çevre ve ormancılık konularına ilgi ve merak uyandıracak nitelikte çeşitli etkinlikler düzenlenmelidir.
- İlk ve orta öğretimde belli dersler içerisinde çevre ve ormancılık konuları ayrıca işlenmeli ve bununla ilgili müfredat çalışmaları yapılmalıdır.
- Yeni neslin okul öncesi eğitimini veren kadınların mümkün olan en üst düzeyde çevre ve ormancılık eğitim programlarına katılımı sağlanmalıdır.

Bu kararları incelediğimizde çevre eğitiminin örgün eğitim kanallarıyla nasıl yapılacağına ilişkin vurgular görmekteyiz. Fakat son maddede dile getirilen kadınların okulöncesi öğretmenleri mi olduğu yoksa öğrencilerin anneleri mi olduğu yönünde net bir ifade kullanılmamıştır. Bu durum bu karar için yapılacak yorumu doğrudan etkilediğinden önemli görülmektedir.

4.4. ALTINCI VE YEDİNCİ ALT PROBLEME İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmanın altıncı alt problemi “İlkokul Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımların, Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları, anayasalar, kanunlar ve uluslararası anlaşmalar ile ne düzeyde paralellik

göstermektedir?” şeklinde ifade edilmiştir. Araştırmanın yedinci alt problemi de “İlkokul Fen ve Teknoloji öğretim programlarında (4.sınıf) yer alan “çevre” konulu hedef ve kazanımların, Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları, anayasalar, kanunlar ve uluslararası anlaşmalar ile ne düzeyde paralellik göstermektedir?” şeklinde ifade edilmiştir.

Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarına Kalkınma Planlarında, Şura Raporlarında, Uluslararası anlaşmalarında, anayasa ve kanunlarda ayrı ayrı vurgu yapılmadığından bu iki alt probleme ilişkin bulguların tek bir başlık altında verilmesi uygun görülmüştür.

Alt problemlerde araştırılan paralelliklerin daha etkili yapılabilmesi için Türkiye’nin taraf olduğu çevre sözleşmelerinin imzalanma ve bu sözleşmelerinin Türkiye’de yürürlüğe koyulma tarihleri aşağıda verilmiştir:

1. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (**Floransa Sözleşmesi**) – 2000

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2003

2. Avrupa’nın Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (**Bern Sözleşmesi**) – 1979

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1984

3. Akdeniz’in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi (**Barselona Sözleşmesi**) – 1981

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2002

4. Balina Avcılığının Düzenlenmesi Sözleşmesi (**Balina Avcılığı Sözleşmesi**)- 1946

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2011

5. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (**Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi**) – 1992

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1996

6. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (**Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi**) – 1994

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2004

7. Denizlerin Gemiler Tarafından Kirlenmesinin Önlenmesine Ait Sözleşme (**Marpol 73/78**) – 1973
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1990
8. Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi (**Stockholm Sözleşmesi**) – 2004
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2009
9. Karadeniz’in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi (**Bükreş Sözleşmesi**)-1994
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1994
10. Nesli Tehlike Altında Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticareti Sözleşmesi (**CITES Sözleşmesi**) – 1973
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1996
11. Ozon Tabakasının Korunmasına Dair Sözleşme (**Viyana Sözleşmesi**)-1985
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih:1991
12. Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (**Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi**) – 1994
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1998
13. Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Hakkında Sözleşme (**Ramsar Sözleşmesi**) – 1971
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1982
14. Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu İle İlgili Uluslararası Sözleşme (**Hukuki Sorumluluk Sözleşmesi**) – 1992
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2000
15. Petrol Kirliliği Zararlarının Tazmini İçin Bir Fonun Kurulmasıyla İlgili Uluslararası Sözleşme (**Fon Sözleşmesi**) – 1992
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2012
16. Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınımının ve Bertarafının Kontrolüne İlişkin Sözleşme (**Basel Sözleşmesi**) – 1989
Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1994
17. Uzun Menzilli Sınır Ötesi Hava Kirliliği Sözleşmesi – 1979

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1983

18. Kyoto protokolü – 2005

Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2009

Alt problemlere ilişkin bulguların daha etkili ortaya konulabilmesi Milli Eğitim ve Çevre şuraları ile Kalkınma Planlarının hazırlandıkları tarihler aşağıda verilmiştir.

Çizelge 4.15: Milli Eğitim Şuralarının Düzenlenme Tarihleri

Şura	Tarih	Şura	Tarih
1. Milli eğitim Şurası	1939	10. Milli eğitim Şurası	1981
2. Milli eğitim Şurası	1943	11. Milli eğitim Şurası	1982
3. Milli eğitim Şurası	1946	12. Milli eğitim Şurası	1988
4. Milli eğitim Şurası	1949	13. Milli eğitim Şurası	1990
5. Milli eğitim Şurası	1954	14. Milli eğitim Şurası	1993
6. Milli eğitim Şurası	1957	15. Milli eğitim Şurası	1996
7. Milli eğitim Şurası	1962	16. Milli eğitim Şurası	1999

8. Milli eğitim Şurası	1970	17. Milli eğitim Şurası	2006
9. Milli eğitim Şurası	1974	18. Milli eğitim Şurası	2010

Çizelge 4.16: Kalkınma Planlarının Düzenlenme Tarihleri

Kalkınma Planı	Tarih	Kalkınma Planı	Tarih
1. Kalkınma Planı	1963-1967	6. Kalkınma Planı	1990-1994
2. Kalkınma Planı	1968-1972	7. Kalkınma Planı	1996-2000
3. Kalkınma Planı	1973-1977	8. Kalkınma Planı	2001-2005
4. Kalkınma Planı	1979-1983	9. Kalkınma Planı	2007-2013
5. Kalkınma Planı	1985-1989	10. Kalkınma Planı	2013-2018

Çizelge 4.17: Çevre Şuralarının Düzenlenme Tarihleri

Çevre Şurası	Tarih
1. Çevre Şurası	1991
2. Çevre Şurası	1994
3. Çevre Şurası	1996
4. Çevre Şurası	1999
1. Çevre ve Ormancılık Şurası	2005

4.4.1. Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji Öğretim Programlarının Milli Eğitim Şuraları, Çevre Şuraları, Kalkınma Planları ve Uluslararası Sözleşmelerle Paralelliğinin İncelenmesi

1926 Tabiat ve Eşya Dersleri ile Hayat Bilgisi öğretim programlarının ve 1936 Tabiat Bilgisi ile Hayat Bilgisi öğretim programlarının hazırlandığı tarihte, çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir uluslararası sözleşme imzalanmamış, kalkınma planı hazırlanmamış, çevre ve milli eğitim şurası düzenlenmemiştir.

1948 Hayat Bilgisi ve Tabiat Bilgisi öğretim programının hazırlandığı tarihten önce, birinci, ikinci ve üçüncü Milli Eğitim şuraları yapılmıştır. Bu şuralarda eğitim faaliyetlerine dönük çok sayıda karar alınsa da çevre eğitimiyle ilgili bir karar maddesine yer verilmemiştir. 1948 öğretim programının hazırlandığı tarihte çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir uluslararası sözleşme imzalanmamış, kalkınma planı hazırlanmamış ve çevre şurası düzenlenmemiştir.

1968 Hayat Bilgisi ile Fen ve Tabiat Bilgisi öğretim programının hazırlandığı tarihten önce, dördüncü, beşinci ve altıncı ve yedinci Milli Eğitim şuraları yapılmıştır. Bu şuralarda eğitim faaliyetlerine dönük birçok önemli karar alınsa da çevre eğitimiyle ilgili bir karar maddesine yer verilmemiştir. Yine bu programın hazırlandığı dönem de birinci ve ikinci kalkınma planları hazırlanmıştır. Eğitim ile ilgili ayrıntılı analizlerin olduğu bu planlarda çevre eğitime değinilmemiştir.

1997 Hayat Bilgisi öğretim programı ile 1992 ve 2000 Fen Bilgisi öğretim programının hazırlandığı tarihten önce düzenlenen sekizinci ile on ikinci Milli Eğitim şuraları arasındaki hiçbir şurada çevre eğitime değinilmemiştir. On üçüncü şuranın ikinci karar maddesinde çevre konusuna ağırlık verilmesi yönünde karar bildirilmiştir. Bu karar maddesi o güne kadar yapılan şuralarda çevre eğitimiyle ilgili alınan ilk karar maddesi olması açısından önemlidir. On dördüncü şurada yine çevre eğitimi ile ilgili bir karar alınmamıştır. On beşinci şurada ise “ders kitaplarının yeniden kullanılması” şeklinde ifade edilen karar çevre eğitimi ile ilişkilidir. Fakat bu kararların hiçbiri öğretim programlarında çevre eğitimi doğrudan etkileyecek bir yapıda değildir.

1992 Fen Bilgisi öğretim programının hazırlandığı tarihten önce birinci çevre şurası yapılmıştır. Birinci çevre şurasında alınan çevre eğitimiyle ilgili kararlar incelendiğinde, bu kararların oldukça ayrıntılı ve geniş kapsamlı belirlendiğini söylemek mümkündür. Bu kararlarda, çevre eğitiminin sevgi temelli ve öğrenci merkezli uygulamalarla yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu vurgu çağdaş öğretim ilkeleriyle örtüşmektedir. Bu şurada çevre eğitiminin sürekli olması gerektiğinin savunulması ise okullarda verilen çevre eğitimin önemini göstermektedir.

1997 Hayat Bilgisi öğretim programının hazırlandığı tarihten önce birinci, ikinci ve üçüncü çevre şuraları yapılmıştır. Bu şuralardan ikinci ve üçüncü çevre şuraları öğretim programını daha çok etkilemiştir. İkinci çevre şurasında, çevre eğitimi ile ilgili sorunların temelinde hem örgün hem de yaygın eğitimde yapı(a)mayan uygulamaların önemine işaret edilmiştir. Üçüncü çevre şurasında, çevre eğitiminin genelden özele gidecek şekilde ayrıntılı bir yapılanmaya gidilmesi oldukça önemli görülmektedir. Hem örgün hem de yaygın eğitime yapılan vurgular çevre eğitiminin çok yönlü ele alındığının bir göstergesi olmaktadır. Çevre şuralarında alınan kararlar, öğretim programlarında çevre eğitimi ile ilgili kazanımlar ve içeriğe milli eğitim şuralarından çok daha fazla gönderme içermektedir.

1997 Hayat Bilgisi ile 1992 ve 2000 Fen Bilgisi öğretim programını etkileyecek kalkınma planları, hazırlandığı tarihler dikkate alındığında üçüncü, dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci kalkınma planlarıdır. Bu kalkınma planlarından çevre eğitimi üzerinde önemle duran plan, yedinci kalkınma planıdır. Yedinci kalkınma planında çevre sorunlarının çözümünde eğitimin önemli bir unsur olduğu vurgulanmıştır. Fakat bu planda örgün eğitimdeki çevre uygulamalarının yeterli görülmediği belirtilmiş, tüm halkın bu sürece dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu da yaygın eğitimin önemine yapılan bir işarettir. Tüm bu durumlar dikkate alındığında bu kalkınma planlarının Hayat Bilgisi öğretim programını etkilediğini söylemek zordur.

1997 Hayat Bilgisi ve 1992 Fen Bilgisi öğretim programını etkileyebilecek ve çevre eğitimi ile ilgili kararlar içeren uluslararası sözleşmeler, yürürlüğe girdikleri tarihler temel alınarak aşağıda verilmiştir:

1. Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi (**Birleşmiş Milletler Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi**) – 1992 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1996)

2. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme -1972 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1982)

Bu sözleşmeler incelendiğinde, Birleşmiş Milletlerin çevre sözleşmelerinde çevre eğitime oldukça önem verdiği sonucunu çıkarabiliriz. Bu sözleşmede çevre eğitimi dikkate alan öğretim programlarının hazırlanması doğrudan önerilmektedir. Dünya Kültür ve Tabiat Mirasının Korunması Hakkında Sözleşme ’sinde ise çevre eğitimi ile ilgili hükümler eğitim programları alt başlığı altında verilmiştir.

2004 Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarına ve 2000 Fen Bilgisi programına etki edecek milli eğitim şurası on altıncı şuradır. Bu şurada eğitimin geneline etki eden önemli kararlar alınsa da çevre eğitimi ile ilgili bir karar alınmamıştır.

2004 Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programı ile 2000 Fen Bilgisi öğretim programını etkileyebilecek çevre şurası dördüncü şuradır. Bu şurada çevre eğitiminin uygulamalı yani yaparak yaşayarak yapılması gerektiğinden söz edilmiştir. Öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun olarak hazırlanan 2004 programının bu öneriyi dikkate aldığını söyleyebiliriz. Yine bu şurada, ilköğretim okullarında uygulamalı çevre eğitime ağırlık verilerek 4. Sınıftan itibaren çeşitli derslerde ünite bazında çevre konularına ağırlıklı olarak yer verilmesi kararlaştırılmıştır. Burada Hayat Bilgisi dersinin dışarıda bırakılması bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

2004 Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarının hazırlandığı yıllarda sekizinci kalkınma planı hazırlanmıştır. Bu planda, çevre sorunlarının çözümünde ortaya konulan engellerden ilki olarak eğitimden söz edilmesi önemlidir. Fakat burada eğitimin hangi yollarla ve nasıl yapılması gerektiğine dair bir bilgi yer almamaktadır. Bu planda çevre sorunlarının çözümünde ayrıntılara inilmemiş ve genel olarak uluslararası anlaşmaların merkeze alınacağı ifade edilmiştir. Bu durum uluslararası anlaşmalar ile sekizinci kalkınma planı arasında bir paralellik kurulmaya çalışıldığını göstermektedir.

2004 Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarını etkileyebilecek ve çevre eğitimi ile ilgili kararlar içeren uluslararası sözleşmeler, yürürlüğe girdikleri tarihler temel alınarak aşağıda verilmiştir:

1. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi (**Floransa Sözleşmesi**) – 2000 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2003)
2. Akdeniz’in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi (**Barselona Sözleşmesi**) – 1981 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2002)
3. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (**Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmesi**) – 1994 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2004)
4. Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi (**Stockholm Sözleşmesi**) – 2004 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2009)
5. Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi (**Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi**) – 1994 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 1998)
6. Kyoto protokolü – 2005 (Türkiye’de Yürürlüğe Girdiği Tarih: 2009)

Bu sözleşmelerde yer alan çevre eğitimi ile ilgili maddeleri incelediğimizde, halkın ve özellikle gençlerin bilinçlendirilmesine yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Bu bilinçlenmede öğretim programlarının önemine de ayrıca dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak 2004 Hayat Bilgisi öğretim programı hazırlanırken bu sözleşmelerin dikkate alındığı söylenebilir.

4.4.2. Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji Öğretim Programlarının Anayasa ve Kanunlarla Paralelliğinin İncelenmesi

1970’li yıllardan başlayarak çevre sorunları ile tanışan ülkemizde anayasal düzenleme boyutundaki ilk ve en önemli adım 1982 yılında Anayasa’mıza, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” bölümünde 56. madde ile çevre hakkı konularak atılmış ve çevre hakkı hukukumuzda girmiş, anayasal kurum olarak da “çevre koruma” kavramı gelişmeye başlamıştır (Gürseler, 2008).

1982 Anayasasında çevre hakkı ile ilgili bölümler aşağıda verilmiştir:

MADDE 43: Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Deniz, göl ve akarsu kıyılarıyla, deniz ve göllerin kıyılarını çevreleyen sahil şeritlerinden yararlanmada öncelikle kamu yararı gözetilir.

MADDE 44: Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır.

MADDE 45: Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır.

MADDE 57: Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

MADDE 63: Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.

MADDE 168: Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.

MADDE 169: Devlet, ormanların korunması ve sahalarının genişletilmesi için gerekli kanunları koyar ve tedbirleri alır. Yanan ormanların yerinde yeni orman yetiştirilir, bu yerlerde başka çeşit tarım ve hayvancılık yapılamaz. Bütün ormanların gözetimi Devlete aittir.

Çevre ile ilgili tüm bu hükümleri incelendiğinde çevre eğitimi dolaylı bölümlerin olduğu görülmektedir. Cumhuriyet döneminin hiçbir anayasasında çevre eğitimi ile ilgili doğrudan bir bölüm yer almamaktadır. Bu durumda anayasaların, Hayat

Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarına doğrudan bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Özetle, Cumhuriyetten günümüze Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi öğretim programlarını “çevre” konulu hedef, kazanım ve içerik açısından incelediğimizde, programların genel olarak ulusal ve uluslararası sözleşmeler ile paralellik gösterdiğini ancak çevre konularını birbirini tamamlayacak biçimde ele alan gelişimsel bir yaklaşım göstermediğini görmekteyiz. Son geliştirilen programlar hariç olmak üzere diğer programlarda çevrenin sadece canlılardan oluşan kısmına odaklanıldığını söyleyebiliriz. Son geliştirilen Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarının, organik tarım, sürdürülebilir çevre, yenilenebilir enerji gibi güncel çevre konularına yer verdiği fakat bu içeriğin hem nicelik hem de nitelik açısından yetersiz kaldığı görülmektedir. Ayrıca bu programların hiçbirinde, karbon ayak izi gibi 21. yüzyıl çevre anlayışını yansıtan bir içeriğe rastlanılmamıştır. İlkokul programlarının öğrenci seviyesini dikkate aldığı düşünüldüğünde, bu ve benzeri konuların ikinci kademe programlarında yer alması akılcı görülmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUM

Bu bölümde Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan hedefler, kazanımlar ve içeriğin çevre eğitimi açısından incelenmesi ile ilgili bulgular tartışılmıştır.

Çevre eğitiminin, özellikle son 30 yıllık sürece yayılan programlar incelendiğinde, çevre korumanın ve sürdürülebilir gelişimin en temel araçlarından biri olduğu görülmektedir.

Çevre eğitiminin, Türk eğitim tarihi boyunca geçirdiği değişimlere bakıldığında, çevrenin tanıtılması ve doğa olaylarının öğretilmesi gibi dar bir bakış açısından, çevrenin korunması ve sürdürülebilir bir çevre oluşturulması anlayışına doğru evrildiği görülmektedir. Öğretimsel açıdan bakıldığında ise programlarda kopuk ve bağımsız olarak ele alınan çevre eğitimi konuları sonraları tüm programa yayılmış ve dikey kopukluklar büyük oranda giderilmiştir.

Artun ve Bakırcı'nın (2012) belirttiği üzere birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de çevre eğitimi ile ilgili ayrı bir program geliştirilmemiş, çevre ile ilgili içeriğe bazı derslere yer verilmiştir. Oysa Tanrıverdi'nin (2009) araştırmasında ortaya koyduğu gibi bazı Avrupa Birliği ülkelerinde çevre eğitimi ayrı bir ders olarak sunulmakta, bazılarında ise disiplinlerarası bir anlayışla farklı derslerle içi içe geçmiş olarak verilmektedir. Finlandiya, İrlanda gibi ülkelerde çevre eğitimi, Görsel Sanatlar ve Tarih gibi derslerde de ele alınmaktadır. Ulusal ve uluslararası literatürde çevre ile ilgili ayrı bir program yapmanın gerekliliği üzerinde fazlaca durulsada, Türkiye'de çevre eğitimi yoğun olarak, Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programları içinde verilmektedir. Bu açıdan bakıldığında programlardaki çevre eğitimi, sadece fen eğitiminde ele alınan dar bakış açılarından kurtarılmalıdır.

Öğretim programlarında yer alan çevre eğitiminin genel olarak çevreyi “tanıtma”, “geliştirme” ve çevreye karşı “tutum oluşturma” alanlarına yoğunlaştığı

görülmektedir. Özellikle son geliştirilen programlarda, çevre eğitiminin hem bilişsel hem de duyuşsal boyutları üzerinde önemle durulmuştur.

Alım' ın da belirttiği gibi (2006), son yıllarda geliştirilen öğretim programlarda çevre eğitimi ile ilgili kazanımlar ve içeriğin sayısı yeterlidir. Çevre eğitiminin başarıya ulaşmasının, eğitim durumlarının etkili kullanılması gibi başka değişkenlere büyük oranda bağlı olduğu hatırla tutulmalıdır.

Çevre eğitiminin programlarda önemli bir yer teşkil etmesinin yanı sıra bir "hak" olarak da görülmesi, öğretim programlarının anayasa ve kanunlarla paralellik göstermesini zorunlu kılmaktadır. Son yıllarda geliştirilen öğretim programlarının, çevre eğitime ilk kez yer veren ve halen yürürlükte olan 1982 anayasasıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Taşkın'ın (2010) belirttiği gibi Çevre kirliliğinin önlenmesi, azaltılması veya gidirilmesi için yapılması gerekenler, hukuki veya cezai yaptırımlar içeren yasaların çıkarılması ile sınırlı değildir. Her şeyden önce toplumda "çevre adaleti" (environ-mental justice) ve bilinci oluşturulmalıdır.

Türkiye'nin, uluslararası sözleşmelere taraf olduktan sonra geliştirilen öğretim programlarında çevre eğitime daha fazla önem verdiği söylenebilir. Fakat bu önem uluslararası sözleşmelerde belirtilmesine rağmen yaygın eğitimde kendini yoğun olarak hissettirmemektedir.

Kalkınma planları ve Milli Eğitim şuralarında çevre eğitimi ile ilgili içeriğin sayısı ve niteliği oldukça yetersizdir. Özellikle son 25 yıllık süreçte geliştirilen Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programlarının çevre eğitimi boyutunda, Çevre Şuraları çok daha etkili olmuştur.

Sonuç olarak çevre eğitimiyle ilgili yapılan programlarının, çevrenin tanıtımı gibi sınırlı bir yaklaşımdan kurtularak, çevrenin korunması ve sürdürülebilir bir çevre oluşturulmasına dönük kazanımlar ve içeriğe ağırlık vermesi önemli bir gelişmedir. Bundan sonraki süreçte geliştirilecek programlarda yapılması gereken hem kazanımlar ve içeriği sürekli olarak değişen dünyanın gereklerine göre yenilemek hem de çevre eğitimi uluslararası ve ulusal tüm çalışmalara uygun olacak şekilde yapılandırmaktır.

5.1. İlkokul Hayat Bilgisi Öğretim Programlarında Yer Alan “çevre” Konulu Hedefler, Kazanımlar ve İçerik

Cumhuriyetten günümüze (2013) kadar geliştirilen 1926, 1936, 1948, 1968, 1997 ve 2005 Hayat Bilgisi Öğretim Programları üzerinde incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda elde edilen bilgiler bütünsel olarak Çizelge 5.1 ve 5.2’de gösterilmiştir:

Çizelge 5.1: Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Özellikleri ve Bu Programları Etkileyen Süreçler

Program	Dersin Özel Hedefleri Açıkça Belirtilmiş mi?	Dersin Hedef-Davranışları (Kazanımlar) Açıkça Belirtilmiş Mi?	Milli Eğitim Şuralarının Programına Etkisi Var mı?	Çevre Şuralarının Programına Etkisi Var mı?	Kalkınma Planlarının Programına Etkisi Var mı?	Uluslararası Sözleşmelerinin Programına Etkisi Var mı?
1926 Programı	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
1936 Programı	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
1948 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
1968 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
1997 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
2005 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Çizelge 5.2: Hayat Bilgisi Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Program	Özel Hedeflerde Çevre Eğitimine Yer Verilmiş mi?	Dersin hedef-davranışlarında (kazanımlarında) Çevre Eğitimine Yer Verilmiş mi?	Dersin İçeriğinde Çevre Eğitimine Yer Verilmiş mi?	Çevre Eğitimi ile İlgili Ayrı Bir Beceri Alanı Oluşturulmuş mu?	Çevre Eğitimi Hangi Boyutta Ele Alınmış?
1926 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1936 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1948 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1968 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1997 Programı	Evet	Evet	Evet	Hayır	Sürdürülebilir Kalkınma
2005 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Sürdürülebilir Kalkınma

1926 Hayat Bilgisi öğretim programı, çevre eğitimiyle ilişkili olarak doğanın korunması ve sürdürülebilir bir çevre oluşturmaktan ziyade doğayı tanımaya dönük bir içeriğe sahiptir. Çevre ile ilgili içeriğin yaparak yaşayarak öğrenmelerde kazandırılması çoğu yerde vurgulanmıştır. Bu programın 1 ve 2. sınıf düzeylerinde çevre eğitimi ile ilgili içerik; sonbahar, kış, ilkbahar ve yaz ünitelerinde verilmiştir. 3. sınıf düzeyinde ise yaz ünitesi yer almayıp çevre eğitimi ile ilgili içerik; sonbahar, kış ve ilkbahar ünitelerinde yer almıştır. Tüm bu sınıf düzeylerinde çevre eğitimi ile ilgili en önemli içerik,

“ormanların korunması” ve “ağaç dikimine özendirme” konuları çerçevesinde şekillenmiştir.

1936 Hayat Bilgisi öğretim programında da çevre eğitimi ile ilişkili konular ağırlıklı olarak doğanın tanıtılması ile ilişkilidir. Bu programın açıkça belirlenen genel amaçlarında “Tabiatın güzelliklerini duyurmak ve sevdirmek” amacı verilerek çevre eğitiminin bir dersin genel amaçlarında ilk kez yer alması sağlanmıştır. Bu programın 1.sınıf düzeyinde çevre eğitimi ile ilgili içerik; “Bahçelerde sonbahar”, “Evimizdeki hayvanlar”, “İlkbahar geliyor”, “İlkbaharda hayvanlar”, “Kuşlar ve öteki hayvanlar” konuları içinde yer almaktadır. 2. sınıf düzeyinde ise “Çarşı ve Pazar yerinde ilkbahar”, “Sokakta ilkbahar”, “Bağ ve bahçelerde bahar” ve “Parkta bahar” konuları içinde yer almaktadır. 3. sınıf düzeyinde ise “Sonbahar”, “Kış”, “Okul bahçesinde ziraat tecrübeleri ve hava rasatları”, “Bahar bayramı”, “Çayır ve tarlada”, “Ormanda”, “Deniz ve gölün kıyısında” ve “Deniz” konurunda yer almaktadır. Tüm bu konular dikkate alındığında, 1936 programının çevre eğitimine 1926 programından çok daha fazla yer verdiğini söyleyebiliriz.

1948 programının tüm dersleri içeren genel amaçları arasında çevre eğitimi ile ilişkili “Milli kaynakları korur” hedefi yer almaktadır. Bu hedefin kritik öneminin aksine Hayat Bilgis öğretim programının amaçları arasında çevre eğitimi ile ilgili hiçbir madde yer almamaktadır. Bu durum bizi, çevre eğitiminin, Hayat Bilgisi dersi dışında bir dersin öncelikli konusu olduğu sunucuna ulaştırmaktadır. Fakat bu öğretim programının içeriğine baktığımızda günümüz çevre eğitimi anlayışı ile oldukça uyumlu bir bakış açısı görmekteyiz. Programda yer alan hayvanların ve bitkileri korumaya ve çevreyi kirletmemeye dönük vurgular buna kanıt olarak gösterilebilir. Bu programın 1.sınıf düzeyinde çevre eğitimi ile ilgili içerik; “Bahçelerde sonbahar”, “Evimizdeki hayvanlar”, “İlkbahar geliyor”, “İlkbaharda geldi”, “Bahar gezintisi” konuları içinde yer almaktadır. 2. sınıfta ise, “Cadde ve sokakta”, “İlkbaharda geldi”, “Meyve bahçeleri ve bostanlarda bahar”, “Tarlada bahar” ve “Evimiz” konularında yer almaktadır. 3.sınıf düzeyinde ise çevre eğitimi ile ilgili tek içerik “Ormanda” konusu içinde verilmiştir. Bu durum oldukça sorunludur çünkü sınıf düzeyleri arasında çevre eğitimi ile ilgili ciddi bir kopukluk yaşanmıştır. Böylece çevre eğitimi ilgili açıkça bir kopukluğun olduğu ilk programın 1948 programı olduğunu söylenebiliriz.

1968 Hayat Bilgisi öğretim programının günümüz çevre eğitimi anlayışıyla oldukça uyumlu olduğu görülmektedir. Bu programın genel amamlarında çevre eğitimi ile ilgili çok sayıda amaç yer almaktadır. Bu amaçlarının çoğunun çevrenin korunması ve çevre bilinci ile ilişkili olması çevre eğitimine dönük önceki programlarda yer alan anlayışın (doğa tanıtımı odaklı) oldukça değiştiğini göstermektedir. Ayrıca amaçlarda yer alan hedefler, yurttaşlarda bulunması gereken özellikler olarak belirtilmiş ve böyle yetiştirilmesi planlanan birey tanımına yeni bir bakış açısı getirilmiştir. 1.sınıf düzeyinde çevre eğitimi ile ilgili içerik; “Evimiz ve ailemiz”, “Sağlığımızı nasıl koruyalım” ünitelerinde yer almıştır. 2. sınıfta ise “Çevremizde sonbahar”, “Çevremizde kış” ve “Çevremizde bahar” konularında yer almaktadır. 3. sınıfta ise “İlçemizi tanıyalım” ve “Yeryüzünde vegökyüzünde gördüklerimiz” konularında yer almaktadır. Yüm bu konuları incelediğimizde, genel amaçlar kısmında üzerinde önemle durulan çevre eğitiminin, programın içeriğine aynı oranda yansımadığını söyleyebiliriz. Fakat bu programda çevre eğitimi ile ilgili belirli gün ve haftalar konusuna oldukça önem verilmiştir. Bu günler ve haftalar; “Hayvanları koruma günü”, “Yangın haftası” ve “Orman haftası” olarak belirlenmiştir.

1997 Hayat Bilgisi öğretim programı, eğitim bilimlerindeki gelişmelere paralel olarak, öğrenci merkezli ve yaparak yaşayarak öğrenmelerin yoğun olduğu bir program olarak hazırlanmıştır. Yine bu programda hedef-davranışlar ve içerik ayrımı ilk kez yapılmıştır. Program geliştirme ilkelerine göre içerik hedefe uygun olarak hazırlanacağından, çevre eğitimi ile ilgili hedef içeren her ünitenin aynı zamanda bu hedefe uygun konuya sahip olduğu sonucuna bizi ulaştıracaktır.

1997 programın genel hedefleri arasında çevre eğitimi ile ilgili olarak verilen hedefler, günümüz çevre eğitim anlayışına oldukça paraleldir. Bu genel hedefler “Canlı ve cansız varlıkları koruyabilme”, “Bilinçli bir tüketici olabilme” ve “Çevreyi koruyabilme” olarak belirtilmiştir. Bu hedefler her sınıf düzeyi programlanırken baş kısımda tekrar tekrar ifade edilmiştir. O yıllarda çevre sorunlarının etkisinin hızla arttığını düşündüğümüzde bu durumun önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu programda çevre eğitimi ile ilgili içerik ve hedefler 1. sınıf düzeyinde; “Okula Başlıyorum”, “Ben ve Ailem”, “Yılın Bölümleri”, “Güneş ve Dünyamız”, “Sağlıklı büyüyelim”, “Çevremizdeki canlılar” üniteleri içinde yer almaktadır. 2.sınıf düzeyinde ise;

“Okulumuz açıldı”, “Görüyorum ve duyuyorum”, “Çevremizdeki canlılar” ve “Dünyamız ve uzay” ünitelerinde yer almaktadır. 3. Sınıf düzeyinde ise; “Okulumuz açıldı”, “Bilinçli tüketicilik ve verimlilik”, “Yaşadığımız yer”, “Sağlıklı büyüyelim” ve “Çevremizdeki canlılar” ünitelerinde yer almaktadır. Tüm sınıf düzeylerine baktığımızda çevre eğitimi ile ilgili hedeflerin her sınıf düzeyinde neredesae eşit olacak dağıtıldığı görülmektedir. Bu durum çevre eğitiminde bütünlüğü sağlama adına önemlidir.

2004 Hayat Bilgisi öğretim programı yapılandırmacı öğrenme kuramına uygun olarak öğrenci merkezli bir anlayışla hazırlanmıştır. Geçmişte hazırlanan Hayat Bilgisi öğretim programlarında önemli bir farklılık içeren bu programda kazanım ve tema kavramlarına yer verilmiştir. Yine ilk kez bu programda aradisiplin konularına yer verilmiştir. Bu öğretim programında “birey”, “toplum” ve “doğa” olmak üzere üç ana öğrenme alanı ve bu öğrenme alanlarını aynı anda kuşatabilen üç tema belirlenmiştir. Bu temalar; “Okul Heyecanım”, “Benim Eşsiz Yuvam” ve “Dün, Bugün, Yarın” temalarıdır.

2004 Hayat Bilgisi öğretim programında yer alan ‘Doğa’ öğrenme alanı, Çevre Eğitimi ile doğrudan ilişkili olan öğrenme alanıdır. Bu yönüyle bakıldığında ilk kez bu programda çevre temel bir öğrenme alanı olarak belirlenmiştir. Bu öğretim programında öğrencilere kazandırılması beklenen becerilerden “Çevre bilinci geliştirme ve çevredeki kaynakları etkili kullanma” becerisi çevre eğitimi ile ilişkilidir. Ayrıca bu temel beceriye ait beş alt beceride programda verilmiştir. Bu temel beceriyle ilişkili kazanımlar her tema için tüm sınıflarda yer almamaktadır. Bu durum, ilgili becerinin kazandırılmasında dikey bir kopukluğa sebep olabilir.

2004 Hayat Bilgisi öğretim programında kazandırılacak kişisel niteliklerden ‘sevgi’ başlığı altında ‘doğa sevgisi’ belirtilmiş, böylece çevre eğitimi ile ilgili bir nitelik ortaya konulmuştur. Bu öğretim programında yer alan 8 aradisiplin içerisinde Çevre Eğitimi ile ilgili kazanım içerenler; Sağlık Kültürü, İnsan Hakları ve Vatandaşlık, Spor Kültürü ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık aradisiplinleridir. Bu aradisiplinler içerisinde çevre eğitimi ile ilişkili kazanımlar en fazla İnsan Hakları ve

Vatandaşlık aradiplini içerisinde yerleştirilmiştir. Bu durum programın çevre hakkını önemseydiğini ortaya koymaktadır.

2004 Hayat Bilgisi öğretim programında çevre eğitimi ile ilgili içerik, her sınıf düzeyine tüm temalarda yer alacak şekilde serpiştirilmiştir. Fakat bu içerik yoğun olarak “Dün, Bugün, Yarın” temasında yer almaktadır. Hayat Bilgisi öğretim programının 1. sınıf düzeyinde yer alan içerik, doğal afetler ve doğal çevrenin tanıtılması üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca öğrenme ilkelerinden biri olan yakından uzağa ilkesinin bir gereği olarak, doğal çevre tanıtılırken, okul çevresinden başlayıp dış dünyaya doğru ilerleyen bir yaklaşımın izlendiği görülmektedir. 2. sınıf düzeyinde ise çevre eğitimi ile ilgili içerik; doğal afetler, doğal çevre ve doğal kaynaklar üzerine yoğunlaşmıştır. İçerik düzenlenirken öğrencilerin gelişim düzeyi dikkate alınmış ve çevre ile ilgili teknik ayrıntılara girilmemiştir. Ayrıca bu içerikte, bilinçli tüketici olma ile çevrenin korunması arasında doğrudan bir ilişki kurulmuş ve çevrenin korunmasında önlemler modelin önemi öğrencilere fark ettirilmeye çalışılmıştır. 3. sınıf düzeyinde ise doğal afetler önemli bir içerik olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu sınıf düzeyinde, bilinçli tüketici olma ile ilgili içerik yoğun bir şekilde ele alınmıştır. Bu aşamada diğerlerinden farklı olarak “tasarruf” kavramı üzerinde önemle durulmuş ve tasarruf yapma ile çevrenin korunması arasında doğrudan bir ilişki kurulmuştur. Ayrıca 3. sınıfta “birey, toplum, çevre” adı altında bir içerik ele alınmıştır. Sonraki yıllarda çevre eğitiminin merkezine koyulacak bu içeriğin ilk olarak 3. Sınıfta ele alındığı görülmektedir.

2004 Hayat Bilgisi öğretim programında Çevre Eğitimi ile ilgili kazanımlar 1. sınıfta 4, 2. sınıfta 5, 3. sınıfta 3 olmak üzere toplam 12 tanedir. Bu kazanımların 5’i “Okul Heyecanım”, 1’i “Benim Eşsiz Yuvam” ve 6’sı “Dün, Bugün, Yarın” temasında yer almaktadır. Bu yönüyle temalar ve kazanımların çevre eğitimi açısından uyumlu olduğu görülmektedir. Programda yer alan kazanımların, çevre temizliğine ve kaynakların korunmasına odaklandığı görülmektedir. Öğrencilerin içinde bulunduğu yaş aralığı (6-9) dikkate alındığında, çevre temizliğinin okul ve yakın çevre temizliği ile sınırlı tutulması önemli görülmektedir. Ayrıca kazanımlarda bilinçli bir tüketici olmanın önemi vurgulanmıştır. Kazanımların öğretim sürecinde genel çerçeveyi çizdiği düşünülürse, bu programda çevre eğitimi ile ilgili yeterli sayıda kazanım olduğu söylenebilir.

5.2. İlkokul Fen Bilgisi Öğretim Programlarında (4. Sınıf) Yer Alan “çevre” Konulu Hedefler, Kazanımlar ve İçerik

Cumhuriyetten günümüze (2013) kadar geliştirilen 1926, 1936, 1948, 1968, 1992 , 2000 ve 2005 Fen Bilgisi Öğretim Programları üzerinde incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda elde edilen bilgiler bütünsel olarak Çizelge 5.3 ve 5.4’de gösterilmiştir:

Çizelge 5.3: Fen Bilgisi Öğretim Programlarının Özellikleri ve Bu Programları Etkileyen Süreçler

Program	Dersin Özel Hedefleri Açıkça Belirtilmiş mi?	Dersin Hedef-Davranışları (Kazanımlar) Açıkça Belirtilmiş Mi?	Milli Eğitim Şuvalarının Programına Etkisi Var mı?	Çevre Şuvalarının Programına Etkisi Var mı?	Kalkınma Planlarının Programına Etkisi Var mı?	Uluslararası Sözleşmelerinin Programına Etkisi Var mı?
1926 Programı	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
1936 Programı	Evet	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır
1948 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
1968 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Evet	Hayır
1992 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
2000 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
2005 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet

Çizelge 5.4: Fen Bilgisi Öğretim Programlarının Çevre Eğitimi Açısından İncelenmesi

Program	Özel Hedeflerde Çevre Eğitimine Yer Verilmiş mi?	Dersin hedef-davranışlarında (kazanımlarında) Çevre Eğitimine Yer Verilmiş mi?	Dersin İçeriğinde Çevre Eğitimine Yer Verilmiş mi?	Çevre Eğitimi ile İlgili Ayrı Bir Beceri Alanı Oluşturulmuş mu?	Çevre Eğitimi Hangi Boyutta Ele Alınmış?
1926 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1936 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1948 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1968 Programı	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Çevreyi Tanıtma, Sevdirmeye ve Koruma
1992 Programı	Evet	Evet	Evet	Hayır	Sürdürülebilir Kalkınma
2000 Programı	Evet	Evet	Evet	Hayır	Sürdürülebilir Kalkınma
2005 Programı	Evet	Evet	Evet	Evet	Sürdürülebilir Kalkınma

1926 Tabiat ve Eşya Dersleri öğretim programı, Fen Bilgisi dersi içeriğiyle büyük oranda örtüşen ilk öğretim programıdır. Bu ders ilkokulun 4 ve 5. sınıflarında okutulmuştur. Bu öğretim programında dersin özel hedefleri belirtildikten sonra program ünite ve konular başlıkları üzerine şekillenmiştir. Programda dersin öğretimine yönelik tavsiyeler dikkate alındığında, yaparak yaşayarak öğrenmenin öğretim

programının temelini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayış öğrencileri kalıcı ve anlamlı öğrenmelere ulaştırmada oldukça başarılı olacaktır.

1926 programın özel hedeflerinden “Çocuklara tabiat muhabbeti telkin ederek çiçekleri, ağaçları ve faydalı hayvanları himayeye alıştırmak” hedefi çevre eğitimi ile ilgilidir. Bu hedefin dersin özel hedefleri içerisinde açıkça yer alması bu öğretim programının çevre eğitime verdiği önemi göstermektedir. Bu programda yer alan içerik yoğun olarak çevre eğitimi ile ilişkilidir. İçerikte hayvanların ve bitkilerin yaşayışları ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Tüm bu açılar dikkate alındığında 1926 Tabiat ve Eşya Dersleri öğretim programının Çevre Eğitimi açısından oldukça iyi bir noktada olduğunu söyleyebiliriz.

1936 Tabiat Bilgisi öğretim programında, 1926 programında “Tabiat” ve “Eşya” diye ayrı adlar altında gösterilen dersler toplu öğretimin bir gereği olarak “Tabiat Bilgisi” adı altında birleştirilmiştir. 4 ve 5. sınıflarda uygulanan bu programda, dersin özel hedefleri belirtildikten sonra program ünite ve konular başlıkları üzerine şekillenmiştir. Bu programda 1926 programında olduğu gibi öğrencilerin yaparak-yaşayarak öğrenmesine olanak verecek şekilde oluşturulmuştur.

1936 programın özel hedeflerinden “Çocuklara tabiatı sevdirmek ve tanıtmak suretiyle, yurdu güzelleştiren ve zenginleştiren ağaçları, çiçekleri ve faydalı hayvanları korumaya ve çoğaltmaya alıştırmak” hedefi çevre eğitimi ile ilişkilidir. Bu hedefin günümüz Çevre Eğitim anlayışıyla tam olarak örtüştüğü görülmektedir.

1936 Tabiat Bilgisi öğretim programında, Çevre Eğitimi ile ilgili içerik sadece “Evimiz” ünitesinde yer almaktadır. Bu ünite “evimizin bahçesi” alt başlığında güzel bahçe örneklerinin öğrencilere gösterilmesi hedeflenmiştir. Bir ev için bahçenin ne kadar önemli olduğundan bahsedilmesi çevre eğitimi açısından önemlidir.

1936 Tabiat Bilgisi öğretim programında Çevre Eğitimi ile ilişkili içeriğin oldukça az sayıda olduğu görülmektedir. Dersin özel hedeflerinde yer verilen Çevre Eğitimi ile ilgili vurguların, ünitelere yansımamış olması, büyük bir eksiklik olarak görülmektedir.

1948 Tabiat Bilgisi öğretim programında dersin özel amaçları belirlendikten sonra program ünite ve konular üzerine şekillenmiştir. Bu programda toplamda 8 ünite bulunmaktadır. Bu programda hedef-davranış ya da kazanımlara yer verilmediğinden ötürü program müfredat programı özelliği taşımaktadır. Programda yer verilen ve sayısı 10’u bulun özel amaçlar; günümüz Fen ve Teknoloji dersinin özel amaçlarıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir. Bu hedefler arasında yer alan “Bilimsel yöntemle problem çözmeye alışkanlığı edinir” hedefi özellikle dikkat çekicidir.

1948 Tabiat Bilgisi öğretim programının özel amaçlarından 5 tanesi Çevre Eğitimi ile ilgilidir. Bu da demek oluyor ki toplam 10 hedefin yarısı Çevre Eğitimi ile ilişkilidir. Bu durum 1948 programında Çevre Eğitime oldukça önem verildiğini göstermektedir. Çevre Eğitimi ilgili hedefler hem tabiat varlıklarını tanıtmaya hem de bunları koruma anlayışına uygun hazırlanmıştır. Bu durum da günümüz çevre anlayışıyla büyük oranda benzerlik göstermektedir.

1948 Tabiat Bilgisi öğretim programında Çevre Eğitimi ile ilgili içerik; “Gökyüzü”, “Etrafımızdaki Canlı ve Cansız Varlıklar”, “Bitkilerden Nasıl Faydalaniyoruz?”, “Hayvanlardan Nasıl Faydalaniyoruz?” “Etrafımızdaki Cansız Varlıkların Bize Faydaları” ve “Sağlığımızı Nasıl Koruyacağız?” ünitelerinde yer almaktadır. Bu programda ormanların korunması ile ilgili içerik verilirken ormanlara zarar veren canlılar arasında insandan en son sözedilmesi dikkat çekicidir. Oysa ormanları en çok tahrip eden varlık tartışmasız insandır. Yine bu programda “Hava ve Solunum” ünitesinde hava kirliliğinden hiç söz edilmemesi dikkat çekicidir. Bu durum, o yıllarda hava kirliliğinin ciddi bir sorun olmamasından veya bunun bir sorun olarak görülmemesinden dolayı programda bu şekilde verilmiş olabilir. Bu programda sıtma ile mücadele konusu verilirken DDT gibi ilaçlarından yararlanabileceğinden söz edilmiştir. Buradan DDT’ nin çevre kirliliğine sebep olmadığı veya bu durumun önemsenmediği sonucunu çıkarabiliriz. Sıtma gibi yaygın ve öldürücü bir hastalıkla mücadelede, çevre kirliliğinin çok önemsenmemesi o günün şartlarında anlamlı görülebilir.

1968 programında Tabiat Bilgisi dersinin ismi Fen ve Tabiat Bilgisi olarak değiştirilmiştir. Bu öğretim programı da daha önce hazırlanan tüm programlar gibi ünite ve konular üzerine şekillendirilmiş müfredat programı özelliği göstermektedir. 1968

programının giriş bölümünde dersin hedefleri ve öğretime dönük bazı açıklamalar verilmiştir. Bu öğretim programında ünite yer almaktadır.

1968 Fen ve Tabiat Bilgisi öğretim programında yer alan amaçlar, öğrenciler için işlevsel olması beklenen bilgiler üzerinde durmuştur. Bu amaçlar çevrenin tanıtımına dönük çok sayıda bilgi içerse de çevrenin korunmasına ayrıca bir madde ayrılmamıştır. Oysa ki 1948 Tabiat Bilgisi öğretim programının hedeflerinde çevrenin korunması ile ilgili maddeler yer almaktadır. Bu durum 1968 öğretim programında çevre eğitiminin yeterince anlaşılamadığını ortaya koymaktadır.

1968 Fen ve Tabiat Bilgisi öğretim programının açıklamalar kısmında yer alan “Ormanları koruma, çevre zenginliklerinden faydalanma” vb. konuların sadece ünite işlendiği sürece ele alınmaması gerektiğinin söylenmesi ve bu konuların yıl boyunca imkân ve fırsatlar ölçüsünde tekrar tekrar ele alınmasının vurgulanması, çevre eğitimi açısından önemli görülmektedir.

1968 Fen ve Tabiat Bilgisi öğretim programında “Madde ve Enerji” ünitesi dışındaki tüm ünitelerde Çevre Eğitime yer verilmiştir. Bu ünitelerden “Yeryüzündeki sular ve etrafımızı saran hava”, “Canlılar dünyasını araştıralım” ve Canlılar dünyasında hayvanlar” ünitesinde yer alan konular çevre eğitimi ile ilgili çok net bilgiler içermektedir. Ayrıca bu programda en çok üzerinde durulan çevre sorunu “hava kirliliği” olmuştur.

1992 öğretim programında “Fen ve Tabiat Bilgisi” olan dersin ismi “Fen Bilgisi” olarak değiştirilmiştir. Bu program zorunlu 8 yıllık eğitim uygulamasının hemen ardından yapılmış ve Fen dersine bütünlük kazandırmayı amaçlamıştır. Bu program öğrencileri birbiriyle yarıştırmayı değil başarıyı merkeze almıştır. Bu öğretim programının 4. sınıf boyutunda 8 ünite ve çok sayıda hedef davranış ele alınmıştır.

1992 programı hedef sayısı ve niteliği açısından Çevre Eğitiminde milat kabul edilebilecek bir programdır. Bu programdaki çevre eğitimi günümüz çevre eğitimi anlayışıyla büyük oranda örtüşmektedir. Çevre eğitimiyle ilgili hedef-davranış ve içeriğe birçok üniteye yer verilmiştir. Bu programda “Maddeyi tanıyalım”, “Işık” ve “Elektrik” üniteleri dışındaki tüm ünitelerde Çevre Eğitimiyle ilgili hedef-davranış ve

içeriğe rastlamak mümkündür. Çevre Eğitimiyle ilgili en yoğun içerik “Çevre ve insan” ve “Enerji” ünitelerinde yer almaktadır.

2000 Fen Bilgisi öğretim programı, program geliştirme alanında ileri ülkelerin programlarının incelenmesi ve Türkiye’ye özgü niteliklerin bu programlarla harmanlanması ile oluşturulmuştur. Bu öğretim programını hedefleri, programın girişinde açık ve öz olarak verilmiştir. Bu hedeflerin özünü, öğrencilerin “fen okuryazarı” olarak yetiştirilmesi oluşturmaktadır. Programın hedefe ulaşmasında yapıcı-yaratıcı yöntem benimsenmiş ve bu nedenle program öğrenci merkezli hazırlanmıştır. Bu program daha önce hazırlanan programlarda farklı olarak yeni bir anlayışla hazırlanmış ve programda “kazanım” kavramına ilk kez yer verilmiştir. 2000 Fen Bilgisi öğretim programında toplam 5 ünite ve 97 kazanım yer almaktadır.

2000 Fen Bilgisi öğretim programında, programda açıklanan niteliklere sahip bireylerin yetiştirilmesini sağlamak üzere yapılması gerekenlerden biri olarak “öğrencilerin çevre bilincine kavuşturulması” gerektiği belirtilmiştir. Bu ifade 2000 programının çevre eğitimine verdiği önemi göstermektedir.

2000 Fen Bilgisi öğretim programında yer alan “Çevreyi tanıyalım” ünitesi içerdiği 26 kazanımın tümü ve konular itibarıyla çevre eğitimi ile ilgili doğrudan ifadeler içermektedir. Bu ünitedeki kazanımlardan, suyun ve toprağın korunmasının öneminin ve gerekliliklerinin vurgulandığı kazanımlarının günümüz çevre sorunlarının en önemlilerinden olan su ve toprak kirliliğine dikkat çekmesi oldukça önemlidir. Fakat bu ünite, hava olayları ile ilgili çok sayıda kazanım olmasına rağmen hava kirliliğine dönük bir kazanım görülmemektedir. Bu ünite, çevrenin tanınmasına yönelik çok sayıda konu olmasına rağmen çevrenin korunmasına yönelik tek bir konu başlığı görülmemektedir. Bu durum kazanımlar içerik arasında bir kopukluk olduğunu göstermektedir. “Maddenin doğası” ünitesinde yer alan 39 kazanım içerisinde, hava, su ve toprak kirliliğine ilişkin çok sayıda kazanım yer almaktadır. Tüm bu kazanımlarda, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal olarak gelişmesi amaçlanmıştır. Şimdiye kadar hazırlanan Fen Bilgisi öğretim programlarının tümünden çok daha fazla sayıda kazanım içeren bu ünite, Çevre Eğitiminde önemli bir aşama kaydedildiğini göstermektedir. Yine bu ünite Çevre Eğitimi ile ilgili bir konu yer almaması kazanımlarla bir

kopukluğun yaşanmasına yol açabilir. “Canlılar çeşitlidir” ünitesinde yer alan tüm kazanımlar ve konular çevre eğitimi ile ilişkili olmasına rağmen, bu üniteye canlıların korunması ile ilgili ifadeler yer almamaktadır. “Gezegelimiz” ünitesinde yer alan tüm kazanımlar ve konular çevre eğitimi ile ilişkilidir. Fakat bu üniteye, insan etkileriyle gezegelimizde oluşan sorunların üzerinde hiç durulmaması büyük bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

2004 programında Fen Bilgisi dersinin ismi “Fen ve Teknoloji” olarak değiştirilmiştir. 2004 Fen ve Teknoloji öğretim programının vizyonu “bireysel farklılıkları ne olursa olsun bütün öğrencilerin fen ve teknoloji okuryazarı olarak yetişmesi” olarak belirlenmiştir. Bu programda öğrenci merkezli ve yapılandırıcı öğrenme yaklaşımı öncelikli olarak ele alınmıştır. Öğretim programında, öğrenciyi bedensel ve bilişsel olarak etkin kılan, yapılandırıcı yaklaşıma uygun çeşitli öğretim stratejilerine yer verilmiştir. 2004 programı 7 öğrenme alanı ve çok sayıda üst düzey düşünme becerisi üzerine şekillenmiştir.

2004 Fen ve Teknoloji öğretim programında yer alan “Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre” öğrenme alanı Çevre Eğitimi ile ilgili çok sayıda kazanım içermektedir. Bu kazanımların sayısı ve niteliği göz önüne alındığında ileri bir Çevre Eğitim anlayışına sahip olduğu rahatlıkla görülebilir. Bu kazanımlar Çevre Eğitimi çok yönlü ele almış ve böylece kalıcı bir çevre bilinci kazandırmayı amaçlamıştır. Ayrıca ilk kez bu programda öğrencilerin “çevre koruma” faaliyetlerine doğrudan katılması gerektiği ifade edilmiştir.

2004 Fen ve Teknoloji öğretim programında yer alan “Vücudumuz bilmesini çözelim” ve “Kuvvet ve Hareket” ünitelerinde çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir kazanım ve içerik yer almamaktadır. “Maddeyi tanıyalım” ünitesinde yer alan kazanımların, çevre eğitiminin çok önemli bir boyutu olan doğal kaynakların doğru tüketilmesi üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu konuyla doğrudan ilişkili olan atıkların ayrıştırılmasına dönük bir kazanım verilmesi ise doğal kaynakların doğru kullanımı için öğrencilere kazandırılması amaçlanan önemli bir beceridir. “Işık ve ses” ünitesinde çevre eğitimi ile doğrudan ilişkili ‘Işık da Çevre Kirliliğine Neden Olabilir mi?’ ve ‘Ses de Çevreyi Kirlitebilir’ konuları yer almaktadır. Özellikle 20. Yüzyılın son

çeyreğinden itibaren yoğunlaşan ışık ve ses ile ilgili çevre sorunlarına bu üniteye yer verilmesi dikkat çekicidir. Ayrıca bu üniteye yer alan kazanımlarda, ışık ve ses kirliliğinin birçok boyutu üzerinde önemle durulduğu görülmektedir. Ayrıca bu kazanımların birçoğunun, öğrencileri süreçte etkinleştireceği ve böylece çevre bilincinin daha kalıcı olmasına sebep olacağı söylenebilir. Yine bu kazanımların, öğrencileri sadece ilgili konularda bilgilendirmeyi değil çevre sorunlarına çözüm üretme becerileri kazandırmayı da amaçladığı görülmektedir. “Gezeganimiz Dünya” ünitesinde çevre eğitimi ile ilgili bir konu yer almamasına rağmen hava, toprak ve su kirliliği ile ilişkili bir kazanıma yer verilmiştir. Bu kazanım “Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre” öğrenme alanıyla ilişkilendirilmiştir. “Canlılar dünyasını gezelim, tanıyalım” ünitesinde yer alan tüm konular ve kazanımlar çevre eğitimi ile ilişkilidir. Bu üniteye kazananlar; öğrencilerin çevre sorunları konusunda bilgilendirilmesini, bu sorunlara çözüm üretmesini ve nihayetinde çevrenin korunması için neler yapılabileceği konularına yoğunlaşmıştır. “Yaşamımızdaki elektrik” ünitesinde çevre eğitimi ile ilgili bir konu yer almamasına rağmen “Pil atıklarının çevreye ve insan sağlığına verebileceği zararlar” ile ilgili bir kazanıma yer verilmiştir. Böylece çevre eğitimi ile ilgili kazanımlara neredeyse tüm ünitelerde yer verilmiştir.

5.3. Ulusal Kalkınma Planları, Çevre Şuraları, Milli Eğitim Şuraları ve Uluslararası Çevre Sözleşmelerinde Yer Alan “çevre” Konulu Hedefler, Kazanımlar ve İçerik

Günümüze kadar (2013) 18 Milli Eğitim şurası düzenlenmiştir. Bu şuraların birçoğunda çevre eğitimi ile ilgili bir karar maddesi yer almamaktadır. İlk kez 13. şurada çevre eğitimi ile ilgili karar maddesine yer verilmiştir. Bu karar “Demokrasi ve çevre konusuna ağırlık verilmedi” şeklinde ifade edilmiştir. Bu şuranın doğrudan yaygın eğitimle ilgili olması çevre eğitimi konularının daha çok yaygın eğitim kapsamında düşünüldüğünü göstermektedir. 1990 yılına gelindiğinde milli eğitim bünyesinde çevre bilincinin ve duyarlılığının yavaş yavaş oluşmaya başladığını söyleyebiliriz. Bu duruma sebep olarak da Türkiye’deki sanayileşme ve kentleşme ile ortaya çıkan sorunların 1980’li yıllardan itibaren artmaya başlamasını gösterebiliriz (Aydoğan, 1999).

On yedinci Milli Eğitim şurasında çevre eğitimi ile ilgili iki karar maddesinin “Küreselleşme Ve Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi” başlığı altında verilmesi, Türkiye’de çevre bilincinin iç dinamikler ile değil de dış dinamikler ile şekillendiğini göstermektedir. Yine bu şurada çevre eğitiminin bir boyutu olan çevre bilincine ayrı bir karar maddesi açılmamış, çevre bilinci, insan hakları ve demokrasi ile birlikte verilmiştir. Bu durum Türkiye’de çevre bilincinin evrensel değerlerden biri olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca Fen Bilimleri dersinin ana hedeflerinden olan birey-toplum-çevre bağı tüm öğretmenler için ortak bir öğrenme alanı olarak belirlenmiştir. Yine bu noktada AB standartlarına vurgu yapılmıştır. Bu durum ise Türk Eğitim sisteminin gelişiminde AB’nin ne kadar etkili olduğunu göstermektedir.

2010 yılında gerçekleştirilen 18. Milli Eğitim şurasında çevre eğitimi ile ilgili bir karar maddesine yer verilmemiştir. Eğitimle ilgili çok sayıda çağdaş kararın alındığı bu şurada çevre eğitime hiç değinilmemesi oldukça şaşırtıcıdır. Oysa ki 21.yüzyılın başlarında tüm dünyada çevre sorunları oldukça artmış bu yüzden de gelişmiş ülkelerde çevre eğitimi programlarının oluşturulması öncelikli amaçlardan biri haline getirilmiştir.

Birinci Çevre Şurasında çevre eğitimiyle ilgili kararları incelediğimizde bu kararların oldukça ayrıntılı ve geniş kapsamlı belirlendiğini söylemek mümkündür. Burada dikkat çeken hususlardan biri çevre eğitiminin sevgi temelli ve öğrenci merkezli uygulamalarla yapılması gerektiğinin vurgulanmasıdır. Bu vurgu çağdaş öğretim ilkeleriyle örtüşmektedir. Yine çevre eğitiminde katılımcı bir politika izlenmesi gerektiği savunulmuş ve böylece çevre eğitimi demokratikleştirilmiştir. Çevre eğitiminin sürekli olması gerektiğinin savunulması ise okullarda verilen çevre eğitimin önemini göstermektedir. Fakat bu kararların hiçbiri, doğrudan bir derse dönük somut ve sürdürülebilir öneriler içermemektedir. Çevre eğitimin önemsendiği bu şurada böyle bir durum, çevre eğitimi ile ilgili öğretim programı hazırlamada oldukça etkisiz bir dönemde bulunulduğunu göz önüne sermektedir.

İkinci Çevre Şurasında, çevre eğitimi ile ilgili soruların içerik ve işleyiş açısından ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Önceki şurada çevre eğitimin bir ders ile doğrudan ilişkilendirilmemesinin sorunlarının bu şurada tanımlandığını görmekteyiz. Yine çevre eğitimi ile ilgili sorunların temelinde hem örgün hem de yaygın eğitimde

yapıl(a)mayan uygulamaların önemine işaret edilmiştir. Çevre eğitiminde tüm paydaşların katılımının sağlanması kararlaştırılmış ve böylece çevre eğitiminin demokratikleşmesi sağlanmıştır.

Üçüncü Çevre Şurasında ele alınacak konuları incelediğimizde, bir önceki şura ile oldukça paralellik arz ettiğini söyleyebilir. Bu şurada çevre eğitiminin genelden özele gidecek şekilde ayrıntılı bir yapılanmaya gidilmesi oldukça önemli görülmektedir. Hem örgün hem de yaygın eğitime yapılan vurgular çevre eğitiminin çok yönlü ele alındığının bir göstergesi olmaktadır.

İlk iki kalkınma planında çevre eğitimi ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Kalkınma Planları arasında çevre eğitiminden ilk kez 3. Kalkınma Planında söz edilmektedir. Bu ifade “Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda toplumun aydınlatılması için halk eğitimi bir araç olarak kullanılacaktır.” şeklinde verilmiştir.

Çevre eğitimi ile ilgili ayrıntılı açıklamalar ilk kez “Çevre sorunları” başlığı altında 4. Kalkınma Planında verilmiştir. Bu planda çevre sorunlarının öneminin anlaşıldığını fakat bu sorunların nasıl çözüleceğinin tam olarak bilinmediğini söyleyebiliriz. 7. Kalkınma Planında çevre kanununa doğrudan bir vurgu yapıldığını görmekteyiz. Çevre eğitimin bir öncelik olarak alınması ihtimali adına bu adımı oldukça önemli görülmektedir.

Sekizinci Kalkınma Planında çevre sorunlarının çözümünde ortaya konulan engellerden birincisi olarak eğitimden söz edilmektedir. Fakat bu planda eğitimin hangi yollarla ve nasıl yapılması gerektiğine dair bir bilgi yer almamaktadır. Hatta Milli Eğitim Bakanlığının, çevre duyarlılığının artırılmasındaki hayati önemine de bir vurgu görmemekteyiz. Sadece bir maddede Milli Eğitim Bakanlığının çağrıştıracak çok dolaylı bir açıklama görülmektedir.

Dokuzuncu Kalkınma Planında, çevre sorunlarının çözümü için uygulanacak politikalar ve geliştirilecek stratejilerin, ülke gerçekleri de dikkate alınarak, Avrupa Birliği normları ve uluslararası standartlara paralel olarak gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.

Onuncu Kalkınma Planının dört ana bölümünden biri olan “Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum” bölümünde “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı ele alınmıştır. Bu durum çevreye verilen öneminin Türkiye’de artık arttığını göstermektedir.

Avrupa Peyzaj Sözleşmesi, çok açık olarak çevre eğitime dönük programlar yapılmasını dile getirmiştir. Sözleşme metninin yapısı gereği yapılacak programların içeriği konusunda ayrıntılı açıklamalara girilmemiştir. Ayrıca bu sözleşmede bilinç düzeyinin yükseltilmesi ile ilgili ayrı bir madde yer alması ve bu maddenin program yapılmasına dönük maddeden önce verilmesi ilgi çekicidir. Burada çevre eğitiminin öncelikli amacının çevre bilinci oluşturmak olduğunu çıkarabiliriz.

Akdeniz’in Deniz Ortamı ve Kıyı Bölgesinin Korunması Sözleşmesi’nde, sözleşme uyarınca yapılacak etkinlikler konusunda halkın bilgi erişimini koruma altına alan bir yaklaşımı görmekteyiz. Halkın bilgi erişimi eylemini doğrudan çevre eğitimi ile ilişkilendirebiliriz. Sonuç olarak, çevre eğitimi sadece okullar ile sınırlandırılmaz.

Birleşmiş Milletlerin çevre sözleşmelerinde çevre eğitime oldukça önem verildiğini söyleyebiliriz. Bu sözleşmedeki Çevre Eğitimi ile ilgili maddeleri incelediğimizde, çevre eğitimi ile ilgili programlar yapılırken programın yapıldığı ülkenin özgün ihtiyaçlarının da önemslenmesi gerektiğini vurguladığı görülecektir. Bu durum programlar uygulanırken ortaya çıkabilecek olası sorunları azaltması adına önemlidir.

Birleşmiş Milletler iklim değişikliği sözleşmesinde çevre eğitimi ile ilgili oldukça önemli hükümler yer almaktadır. Bu hükümleri incelediğimizde çevre eğitiminin okullarda yapılacak olan eğitim-öğretim boyutu ile okul dışında yapılacak kamu bilinci boyutunun ayrı düşünüldüğünü görmekteyiz. Buna sebep olarak okulun işleyişi ile kamu bilgilendirme programlarında oldukça farklı olmasını gösterebiliriz. Yine bu hükümlerde, çevre eğitimi için oluşturulacak programlarda görev alacak uzmanların diğer ülkelerin işbirliği ile yetiştirilmesi gerektiği söylenmektedir. Bu durum küresel anlamda bir çevre bilinci oluşturma hedefine hizmet etmektedir.

Özellikle Afrika’da Ciddi Kuraklık ve/veya Çölleşmeye Maruz Ülkelerde Çölleşmeyle Mücadele İçin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi’nde yer alan çevre eğitimi

ile ilgili hükümler incelendiğinde, bu eğitiminin hangi alanlara yoğunlaşacağı ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Bu alanları yenilenebilir enerji, kültürel değişim, kuraklık, gıda üretimi, sürdürülebilirlik olarak özetleyebiliriz. Ayrıca çölleşme sorunu yaşamayan ülkelerin de bu sözleşmeye taraf olması, dünyada çevre duyarlılığı konusunda birlikte hareket edilmeye çalışıldığını bize göstermektedir.

Kyoto sözleşmesinin iklim değişikliği konusunda, kamu bilinci oluşturmada, eğitim odaklı bir anlayışa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu sözleşmede, çevre eğitimi ile ilgili bir program geliştirmeden bahsedilmesi bu anlayışı açıkça ortaya koymaktadır.

5.4. İlkokul Hayat Bilgisi ve Fen Bilgisi öğretim programlarının Ulusal Kalkınma Planları, Şura Raporları, Anayasalar, Kanunlar ve Uluslararası Sözleşmeler ile Paralelliği

Milli Eğitim şuralarının genelinde çevre eğitime çok az yer verilmesi, bu şuraların, hazırlanan öğretim programlarına bir katkı sunmadığını açıkça göstermektedir. Kalkınma planlarının çoğu çevre sorunlarına açıkça dikkat çekmesine rağmen geliştirilen öğretim programlarına doğrudan etki edecek çok az sayıda öneriyi içermektedir. Geliştirilen Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programlarına en fazla etki eden raporlar Çevre Şuralarında ortaya konulmuştur. Yine bu programların genel anlayışına uluslararası sözleşmelerin yeterince etkisi olduğu düşünülmektedir.

BÖLÜM VI

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlara yer verilmiş, sonuçlara dayalı olarak birtakım önerilerde bulunulmuştur.

6.1. SONUÇLAR

Araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlar araştırmanın alt amaçları doğrultusunda aşağıda yer almaktadır:

Birinci ve ikinci alt problemlerle elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

1. 1924, 1926, 1936, 1948 ve 1968 Hayat Bilgisi öğretim programlarında dersin özel hedefleri açıkça ifade edilmiştir. Fakat bu programlarda kazanımlara (hedef-davranışlara) yer verilmemiştir. Kazanımların olmadığı program, ünite ve konular üzerine şekillenmiştir.
2. 1997 ve 2004 Hayat Bilgisi öğretim programlarında dersin özel hedefleri ve kazanımlar açıkça belirlenmiş olup, program bunlar üzerine şekillendirilmiştir.
3. Hayat Bilgisi öğretim programlarının tümünde çevre eğitimi ile ilgili hedef-kazanım ve içeriğe rastlamak mümkündür. 1968 ve daha önceki programlar, çevrenin korunmasından çok, çevrenin anlaşılması ve insanların çevreden sağlayacağı faydalar üzerinde durmuştur. 1997 ve 2004 öğretim programlarında ise çevrenin korunması ve insanların çevreye vereceği zararların azaltılması konuları üzerinde durulmuştur.
4. Tüm Hayat Bilgisi öğretim programlarında, çevre ile ilgili hedeflerin, öğrencilere, yaparak yaşayarak öğrenmelerle kazandırılması amaçlanmaktadır.

5. Çevre eğitimi ile ilgili en çok hedef-kazanım ve içerik içeren program 2004 programı iken en az hedef-kazanım ve içerik içeren program 1926 programıdır (1924 programı olağanüstü koşullarda hazırlandığı ve sadece 2 yıl uygulamada kaldığı için bu istatistiğin dışında tutulmuştur).
6. Tüm programlarda çevre eğitimi ile ilgili içeriğin en fazla olduğu üniteler “Canlılar” ile ilgili olanlardır.
7. Çevre eğitiminin önemli bir alanını oluşturan “Geri dönüşüm” konusundan ilk kez 1997 Hayat Bilgisi öğretim programında söz edilmiştir.
8. Ormanların korunması ve ağaç dikilmesi ile ilgili öneriler 1926 programı ile ilk kez ortaya konulmuş ve tüm programlarda bu konuya değinilmiştir.
9. Tüm programlarda “bilinçli tüketici olma” konusuna vurgu yapılmış ve böylece çevre eğitiminin önemli bir alanına dikkat çekilmiştir.
10. İlk kez 1968 programında çevre eğitimi ile ilgili hedefler, ilköğretimin genel amaçlarından biri olarak kabul edilmiştir.
11. Hayat Bilgisi dersinin özel hedefleri içerisinde ilk kez 1936 programında çevre eğitimi ile ilgili doğrudan bir ifade yer almaktadır. Bu hedef “Tabiatın güzelliklerini duyurmak ve sevdirmek” şeklinde ifade edilmiştir.
12. 2004 programında “Çevre bilinci geliştirme ve çevredeki kaynakları etkili kullanma” becerisi Hayat Bilgisi dersinin temel becerilerinden biri olarak belirlenmiştir.
13. 2004 programında “Çevre Bilinci Geliştirme Ve Çevredeki Kaynakları Etkili Kullanma Becerisi” nin her tema için tüm sınıflarda yer almadığını görmekteyiz. Bu durum ilgili becerinin kazandırılmasında dikey bir kopukluğa sebep olabilir.
14. 2004 programında ilk kez uygulanan aradisiplin yaklaşımında, çevre eğitimi ile ilgili çok sayıda kazanım yer almaktadır. Bu durum çevre eğitimine bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıldığını göstermektedir.

15. 2004 programında çevre eğitimi ile ilgili içeriğin en yoğun olduğu tema “Dün, Bugün ve Yarın” temasıdır.

16. Hayat Bilgisi öğretim programlarında yer alan çevre eğitimi ile ilgili hedef-kazanım ve içeriğin dikey bir kopukluk yaşadığı görülmektedir. Bu durum hazırlanan programlardaki anlayış farkından ve bütüncül bir bakış açısına sahip olamamaktan kaynaklanmış olabilir.

Üçüncü ve dördüncü alt problemlerle elde edilen bulgulara ilişki sonuçları şu şekildedir:

1. Fen Bilimleri dersi, öğretim programlarında farklı isimlerle yer almaktadır. Bu isimler; 1926 programında “Tabiat ve Eşya Dersi”, 1936 ve 1948 programında “Tabiat Bilgisi”, 1968 programında “Fen ve Tabiat Bilgisi”, 2000 programında “Fen Bilgisi” ve 2004 programında “Fen ve Teknoloji” olarak geçmektedir.

2. 1924, 1926, 1936, 1948 ve 1968 Hayat Bilgisi öğretim programlarında dersin özel hedefleri açıkça ifade edilmiştir. Fakat bu programlarda kazanımlara (hedef-davranışlara) yer verilmemiştir. Kazanımların olmadığı program, ünite ve konular üzerine şekillenmiştir.

3. 2000 ve 2004 Hayat Bilgisi öğretim programlarında dersin özel hedefleri ve kazanımlar açıkça belirlenmiş olup, program bunlar üzerine şekillendirilmiştir.

4. 2000 ve 2004 programları birçok açıdan birbirine oldukça benzemektedir. Buna sebep olarak 2000 ve 2004 programlarının eğitim anlayışının ortak olmasını gösterebiliriz.

5. Tüm Fen Bilgisi öğretim programlarında, çevre ile ilgili hedeflerin, öğrencilere, yaparak yaşayarak öğrenmelerle kazandırılması amaçlanmaktadır.

6. Çevre eğitimi ile ilgili en çok hedef-kazanım ve içerik içeren program 2004 programı iken en az hedef-kazanım ve içerik içeren program 1926 programıdır.

7. Çevre eğitimi ile ilgili ilk hedef 1926 programında yer almaktadır. Bu hedef, “Çocuklara tabiat muhabbeti telkin ederek çiçekleri, ağaçları ve faydalı hayvanları himayeye alıştırmak” şeklinde ifade edilmiştir.
8. Çevre eğitiminin üzerinde ayrıntılı olarak durulduğu ilk program 2000 programıdır.
9. 2004 programında Fen okur-yazarlığının boyutlarından biri olarak “çevre” gösterilmiştir.
10. 2004 programındaki öğrenme alanlarından biri olan “Fen-Teknoloji-Toplum-Çevre ilişkileri (FTTÇ)” çevre eğitime verilen yüksek önemi göstermektedir.
11. 20.yüzyılının son çeyreğinden itibaren bir çevre sorunu olan “ses ve ışık kirliliği” ilk kez 2004 programında yer almıştır.

Beşinci alt problemle elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

1. İlk on iki Milli Eğitim şurasında çevre eğitimi ile ilgili herhangi bir gündem maddesi ya da karar yer almamaktadır.
2. İlk kez 13.Milli Eğitim şurasında çevre eğitimi ile ilgili bir karar alınmıştır.
3. Çevre Eğitime dönük Avrupa Birliği standartlarının vurgulandığı ilk ve tek şura 17. Milli Eğitim şurasıdır.
4. Günümüze en yakın tarihte düzenlenen (2010) 18. Milli Eğitim şurasında, Çevre Eğitimi ile ilgili hiçbir karar alınmamıştır.
5. Çevre Eğitiminden ilk kez üçüncü kalkınma planında söz edilmiştir.
6. Çevre Eğitimi ile ilgili ilk ayrıntılı bilgiler “Çevre sorunları” başlığı altında dördüncü kalkınma planında yer almaktadır.
7. İlk kez 7. Kalkınma Planında çevre kanununa doğrudan bir vurgu yapılmıştır.

8. Çevre Eğitimde Avrupa Birliğine dönük vurgu, ilk olarak, Dokuzuncu Kalkınma Planında yer almaktadır.
9. Çevre şuralarının tümünde Çevre Eğitimine oldukça önem verilmiştir.
10. Çevre Eğitimine tüm paydaşların katılması gerektiği ilk kez 2. Çevre Şurasında kararlaştırılmıştır.
11. Dördüncü Çevre Şurasında, diğer şuralardan farklı olarak okulöncesi öğrencilere de çevre eğitimi verilmesi uygun görülmüştür.
12. Çok özel bir alana dönük hazırlanmamış tüm sözleşmelerde Çevre Eğitimine büyük önem verilmiştir.
13. Birçok uluslararası sözleşmede Çevre Eğitimi ile ilgili programlar geliştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.
14. Uluslararası çevre sözleşmelerin birçoğunda, Çevre Eğitimi ile ilgili hedeflerin gerçekleştirilmesinde, hem yaygın hem de örgün eğitiminin öneminden söz edilmektedir.

Altıncı ve yedinci alt problemle elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

1. Milli Eğitim şuraları öğretim programlarındaki çevre eğitimi hedef, kazanım ve içeriklerinin belirlenmesinde etkili olmamıştır.
2. Fen ve Hayat Bilgisi öğretim programları Çevre Şuraları, Kalkınma Planları ve Ulusal ve Uluslararası Sözleşmeler ile paralellik göstermektedir.

6.2. ÖNERİLER

Bu araştırma, Cumhuriyetten günümüze (2013) Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji (4.Sınıf) öğretim programlarında yer alan çevre eğitimi ile ilgili hedefler, kazanımlar ve içeriğin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. Ayrıca uluslararası sözleşmeler, çevre ve milli eğitim şuraları ile kalkınma planlarında yer alan çevre eğitimi ile ilgili bilgiler ortaya konulmuş ve böylece araştırma bütüncül bir bakış açısına kavuşturulmuştur. Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda araştırmacılara ve uygulamaya yönelik aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur.

6.2.1. Araştırmaya Dönük Öneriler

1. Bu çalışma ilköğretim Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji programlarına odaklanmıştır. Diğer öğretim programlarında da disiplinlerarası bir konu olarak, “çevre” ye ilişkin hedef, kazanım, içerik ve eğitim durumları incelenmelidir.
2. İlköğretim Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji ünitelerinde yer alan öğretim hedeflerine ulaşma düzeyinin belirlenmesi açısından betimsel çalışmalar yapılmalıdır.

6.2.2. Uygulamaya Dönük Öneriler

1. Geliştirilecek ya da revize edilecek Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarında yer alan çevre eğitimi konularının öğretimi, sınıf içi ve sınıf dışı öğrenme ortamlarında yapılabilecek etkinlik örnekleri ile desteklenmelidir.
2. Geliştirilecek ya da revize edilecek Hayat Bilgisi ve Fen ve Teknoloji öğretim programlarında yer alan çevre eğitimi konularının öğretiminde, yerel yönetimler ve demokratik kitle örgütleri ile işbirliğini destekleyen uygulama örnekleri yer almalıdır.

KAYNAKÇA

Alak, G. ve Nalçacı, A. (2012) “Hayat Bilgisi Öğretim Programı Öğelerinin Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 33, ss. 36-51.

Akyüz, Y. (1994) *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1993’e)* İstanbul Kültür Koleji Yayınları Eğitimde Arayışlar Dizisi: 4, s. 290.

Arslan, M. (2012) “Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Programları ve Belli Başlı Özellikleri”, *Milli Eğitim Dergisi*, s. 144, s. 45-51.

Aslan, E (2011) *İlköğretim Online Dergisi*, s. 10 (2), ss. 717-734.

Aysevener, K. (2003) “İnsan ve Doğa İlişkisi Üzerine”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, s. 37, ss. 63-72.

Bahar, M., Erdaş, E., Özel, R. (2012), X. Ulusal Fen ve Matematik Eğitimi Kongresi

Balcı, A. (2001) *Sosyal Bilimlerde Araştırma*, Pegem A Yayıncılık: Ankara.

Baykal, H. ve Baykal, T. (2008) “Küreselleşen Dünya’da Çevre Sorunları”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 5, s. 9, ss. 1-17.

Binbaşıoğlu, C. (1995) *Türkiye’de Eğitim Bilimleri Tarihi*, MEB Yayınları, İstanbul.

Çınar, T. (2001) *Çevre merkezilik ve Derin Ekoloji Akımı*, Mülkiyeliler Birliği Yayınları: Ankara.

Cicioğlu, H. (1985) *Türkiye Cumhuriyetinde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişimi)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları No 140.

Çolakoğlu, E. (2010) “Haklar Söyleminde Çevre Eğitiminin Yeri ve Türkiye’de Çevre Eğitiminin Anayasal Dayanakları”, *TBB Dergisi*, s. 88, ss. 151-171.

Çevre Bakanlığı (1997) *Türkiye Çevre Atlası*, Çevre Bakanlığı Yayını, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

Çevre Bakanlığı (1991) *I. Çevre Şurası Sonuç Raporları*, Ankara.

Çevre Bakanlığı (1995) *II. Çevre Şurası Sonuç Raporları*, İstanbul.

Çevre Bakanlığı (2000) *III. Çevre Şurası Sonuç Raporları*, Antalya.

Çevre Bakanlığı (2000) *IV. Çevre Şurası Sonuç Raporları*, İzmir.

Çevre Bakanlığı (2005) *I. Çevre ve Ormancılık Şurası Sonuç Raporları*, Antalya.

Çevre Bakanlığı (2004) *Türkiye Çevre Atlası*, Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı: Ankara

Çevre ve İnsan Dergisi (2006) s. 65/66, ss. 145.

Çevre Kanunu, Cilt: 22 Sayfa : 499, Resmi gazete, Tarih: 11/8/1983 Sayı: 18132

Demirbaş, M., Pektaş, H. (2009) “İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Sorunu İle İlişkili Temel Kavramları Gerçekleştirme Düzeyleri”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik, Fen ve Matematik Dergisi*, s. 2, ss. 195- 211.

Demirel, Özcan (1999) *Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme*, Pegem A Yayıncılık: Ankara.

Derilioğlu, G. (2007) “Avrupa Birliği Çevre Mevzuatı İle Türkiye’deki Mevcut Durumun Değerlendirilmesi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi: Adana.

DPT (2010), Türkiye ve Dünya 2010-2020 Küresel Bir Aktörün Doğuşu.

Environment for Development, UNEP, 2007.

Erten, S. (2004) “Çevre Eğitimi Ve Çevre Bilinci Nedir, Çevre Eğitimi Nasıl Olmalıdır?”, *Çevre ve İnsan Dergisi*, Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın Organı, s. 65/66, ss. 83-94.

Ertürk, S. (1993) *Eğitimde Program Geliştirme (7. Baskı)*, Meteksan Yayınları: Ankara.

Fer, S. (2005) Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları Sempozyumu, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi ve Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, İstanbul.

Gökdayı, İ. (1997) *Çevrenin Geleceği: Yaklaşımlar ve Politikalar*, Türkiye Çevre Vakfı: Ankara.

Gözütok, D. (2003) “Türkiye’de Program Geliştirme Çalışmaları”, *Milli Eğitim Dergisi*, s. 160, ss. 44-64.

Güler Ç. ve Çobanoğlu Z. (1994) *Çevre Sağlığı Konusunda Toplum Eğitim İlkeleri*, Sağlık-Çevre Bakanlığı Yayinevi: Ankara.

Işık, K. (2004), *Biyolojik Çeşitlilik*, Anadolu Üniversitesi Yayinevi: Eskişehir.

İlkokul Müfredat Programı (1924) Maarif Vekâleti Yayını, Milli Eğitim Basımevi: Ankara.

İlkokul Müfredat Programı (1926) Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

İlkokul Müfredat Programı (1936) Maarif Vekâleti Yayını, Devlet Basımevi: İstanbul.

İlkokul Programı (1948) Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

İlkokul Programı (1968) Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Milli Eğitim Basımevi: İstanbul.

Kalaycı, N. (2004) *Cumhuriyet Döneminde İlköğretim Hükümet Programları ve Uygulamalar*, MEB Yayınları, İstanbul.

Kalkınma Planları (1-10), <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/KalkinmaPlanlari>

Erişim Tarihi: 11.10.2013

Kaptan, F. (1999) *Fen Bilgisi Öğretimi Öğretmen Kitapları Dizisi*, MEB: Ankara.

Karasar, N. (2003) *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

Karol, S., Suludere, Z., Ayvalı, C. (1998) *Biyoloji Terimler Sözlüğü*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları: 699, Ankara.

Kazancı, H. (2007) “Osmanlıdan Günümüze Okuma Yazma Yöntemleri Ve Karşılaştırılması” Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş.

Keleş, R. ve Hamamcı, C. (1998), *Çevrebilim*, İmge Kitabevi: Ankara.

Kıncal, R. (1993) “Türkiye’de İlkokul Programlarının Hazırlanmasında Demografik, Ekonomik, Siyasal ve Kültürel Faktörlerin Yeri” *Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, ss. 299-307.

Küçüköner, Y. (2011) “2005 Fen Ve Teknoloji Dersi Öğretim Programının Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar Ve Öğretmen Gözüyle Çözüm Önerileri” *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 2, ss. 11-37.

Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Dergisi (1937) s. 20/1 ss. 161-162.

Milli Eğitim Şuraları, <http://ttkb.meb.gov.tr/www/suralar/dosya/12>, Erişim Tarihi: 10.04.2013

Özdemir, A. (2010) *Çevre Bilimi ve Eğitimi*, Aydın.

Özdemir, A. (2003) “*İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Çevre Bilgi ve Bilinçlerinin Araştırılması*” Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Özdemir, O. (2007) “Yeni Bir Çevre Eğitimi Perspektifi: “Sürdürülebilir Gelişme Amaçlı Eğitim”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, c. 32, s. 145, ss. 24-38.

Özdemir, Oğuz (2010) “Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerine Yönelik Algı Ve Davranışlarına Etkisi”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s.27, ss. 125-138.

Özoğul, S.Ç. (1993) “*Yaygın Eğitim Düzeyinde Çevre İçin Eğitim*”, Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, s.24, ss.65-80.

Palmer, J. A. (1998). *Environmental Education in the 21st Century: Theory, Practice, Progress And Promise*. London: Routledge.

Sipahi, E.B. (2010) “Küresel Çevre Sorunlarına Kolektif Çözüm Arayışları ve Yönetişim”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s:24, ss: 331-344.

Sönmez, V. (1996), *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Yargı Yayınları-1: Ankara.

Şimşek, L. (2011), “Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı ve Ders Kitaplarındaki Çevre Konularının Etik ve Estetik Değerler Açısından İncelenmesi”, *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri Dergisi*, s. 11/4, ss. 2239- 2257.

Tanrıverdi, B. (2009), “Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Açısından İlköğretim Programlarının Değerlendirilmesi” *Eğitim ve Bilim Dergisi*, c. 34, s. 151, ss. 89-102.

Tazebay A., Çelenk S., Tertemiz N., Kalaycı N. (2000) *İlköğretim Programları ve Gelişmeler*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Tekbıyık, A. Ve Akdeniz, A. (2008) “İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programını Kabullenmeye ve Uygulamaya Yönelik Öğretmen Görüşleri”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik, Fen ve Matematik Dergisi*, c. 2, s. 2, ss. 23-37.

Teyfur, E. (2008) “İlköğretim Öğrencilerinin Akademik Başarılarının ve Çevre Kulübü Çalışmalarının Çevreye Yönelik Tutumlarına Olan Etkisi (İzmir Örneği)”, *Ege Eğitim Dergisi*, c.9, s. 1, ss. 131-149.

T.C. Çevre Müsteşarlığı (1990) Türkiye Çevre Eğitim ve Öğretimi Ulusal Çevre Stratejisi ve Uygulama Planları Semineri, Ankara.

TUSİAD <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/21> Yüzyıl Becerileri Ve Eğitimin Niteliği Toplantı Dizisi, Erişim Tarihi: Eylül 2013

Türkiye Çevre Korumu ve Yeşillendirme Kurumu (2005), *Türkiye'nin Çevresel Durumu, Sorunları Ve Çözüm Önerileri Üzerine Türkçe Yaklaşımı*, www.turcek.org.tr

Uygun, S., Genç, S., Ülger, A., Damğa, S. (2006) “İlköğretim Hayat Bilgisi Dersi Yeni Öğretim Programının Yapılandırmacılık Yaklaşımına Göre Değerlendirilmesi” *XV. Eğitim Bilimleri Kongresi*, Muğla.

Uzel, E. (2006) “*Küresel Çevresel Yönetişim (İyi Yönetim)*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Varış, F. (1988) *Eğitimde Program Geliştirme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını No: 157, Ankara.

Wilson H. E. ve Başgöz İ. (1973), *Türkiye Cumhuriyetinde Eğitim ve Atatürk*, Dost yayınları, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Okan YOLCU

Doğum yeri ve Yılı : Kayseri 1987

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Dokuz Eylül Üniversitesi İlköğretim Fen Bilgisi
Öğretmenliği

Yüksek Lisans : Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Programları
ve Öğretim

Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı - İzmir Ticaret Odası
İlköğretim Okulu

İletişim

e-posta adresi : okangor@hotmail.com

Tarih 10.04.2014